

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmena • Ombudsperson Institution

Godišnji izveštaj 2013

Br. 13

31. mart 2014.
Priština

G. Jakup Krasniqi

Predsednik Skupštine Republike Kosova

Priština

Poštovani gospodine Predsedniče,

Na osnovu člana 135 paragraf 1 Ustava Republike Kosovo i člana 27 paragraf 1 i 2 Zakona o Ombudsmanu, dostavljam Vam trinaesti godišnji izveštaj Institucije Ombudsmana Republike Kosovo.

Ujedno Vas molim da prihvatite i zahtev za podnošenje ovog izveštaja na plenarnoj sednici Skupštine Republike Kosovo, kao i otvaranje diskusije u vezi sa ovim izveštajem.

S poštovanjem,

Sami Kurteshi

Ombudsman Republike Kosovo

Priština, 31. mart 2014.

REČ OMBUDSMANA

Suživot u jednom demokratskom društvu, zahteva obavezno otvorenu, iskrenu i stalnu komunikaciju. U modernoj državi, takva komunikacija je neophodna, između građanina i države. Država, između ostalog, je i celina ljudskih odnosa, izraženih u svim mogućim oblicima: kaopojedinac-pojedinac, pojedinac-grupa, grupa-grupa, pojedinac-institucija, grupa-institucija, institucija-institucija i dr.

Zdrava komunikacija, kao osnov delovanja oslanja se na međuljudsko poverenje, koje stagno treba stvarati. Poverenje između građana i države, koje obuhvata sve moguće oblike komuniciranja, oslanja se na poštovanju kodifikovanih društvenih normi -zakona. Ovo poverenje je u direktnoj srazmeri sa integritetom državnih zvaničnika – javnih autoriteta. Ovde je reč o poštovanju zakona i stvaranju unutrašnjih delujućih efektivnih mehanizama javnih autoriteta za rešavanje žalbi građana.

Očekivanja i zahtevi građana prema javnim autoritetima su da oni rešavaju problem koje oni imaju. Problemi su mnogobrojni, dok zahtevi mogu da budu opravdani i neopravdani. Država treba da se suočava sa problemima i zahtevima građana i treba da obavesti njih sa mogućnostima, sredstvima i zakonskim putevima koje oni imaju da bi podnosili njihove zahteve i da odgovori njihovim zahtevima na osnovu zakona.

Ombudsman je sastavni deo ovog institucionalnog i međuljudskog komuniciranja. On je deo komplikovanog čvora odnosa građanin– javni autoriteti. S jene strane on treba da, prenese kalbe građana prema autoritetima, zahtevajući rešenje za njih. S druge strane, treba da ima u vidu ograničena sredstva i mogućnosti autoriteta za ispunjavanje i rešavanje svih zahteva. Ali, Ombudsman još uvek brani javne autoritete, odbijajući kritike, kalbe ili nezakonite zahteve u odnosu na njih.

Neuspeh u bilo kojoj od ovih veza, biće veoma rizičan za sve: za javne autoritete, jer će izgubiti poverenje građana; takođe i zagrađane, jer će stvoriti druga rešenja, van državnih institucija, obavezno i za Ombudsmana, jer će dovesti do pogoršavanja odnosa sa javnim autoritetima, kada im se obrati, u slučaju neuspeha da deluju pozakonu, što će naravno biti štetnozagrađane. To je najrizičniji scenario zagrađanina.

Upravo, na ovoj relaciji gradi se poverenje građanin – javni autoriteti. Angažovanje javnih autoriteta podizanjem i poboljšanjem standarda delovanja, uključujući i one etičke, uprošćavanje kompleksnosti procedura za pristup građana javnim autoritetima, stvaranje i funkcionalizacija uprošćenih unutrašnjih procedura za pristup građana žalbama, povećava poverenje građana u javne autoritete – državu. U tom smislu, uloga i stremljenje Ombudsmana jeste promovisanje i monitorisanje etičkih standarda u javnoj upravi. Stvaranje, funkcionalizaciju, uprošćavanje unutrašnjih procedura za žalbe građana odstrane javne uprave, Ombudsman ne shatra kao opasnu konkurenciju za sebe, nego po zdravlja ih kao neophodan etički postupak autoriteta.

Uprošćavanje procedura, transparentnost, odgovornost i integritet državne uprave u odnosu na građanina, čini kamen temeljac poverenja u jedno moderno demokratsko društvo. Radnje i neradnje, odluke i nedostatak odluka javnih autoriteta, sastavni su deo političkog odlučivanja.

Ako građani veruju i ako su ubeđeni da javni autoriteti odnose se prema njima na pravedan način, da tretiraju javnu svojinu na pravedan način, da služe javnim interesima, kao zajedničko dobro, a ne njihovo privatno, da donose pravedne odluke, da su njihove odluke osnovane na zakonima i sledstveno tome predvidive, da i u slučajevima žalbi građanima se stavljaju na raspolaganje uprošćena sredstva i jasni načini da bi adresirali njihova nezadovoljstva, poverenje u javne autoritete je neophodan tok i tok bez alternative. I upravo, samo ovaj način delovanja javnih vlasti, treba negovati svakog dana, u svakom individualnom kontaktu sa građanima.

Javni autoriteti su sama država. Oni su formirani i deluju na osnovu zakona. Ali, delovanje javnih autoriteta, osim normativnog definisanja, treba da se rukovodi i od načela etičkog delovanja. Kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda, kršenje osnovnih načela jedne moderne javne uprave, kao nediskriminacija i proporcionalnost, čine teške povrede etičkog delovanja. Kršenje zakona od samih javnih autoriteta, i naročito ne etičko postupanje, bilo to makar u jednom jedinom pojedinačnom slučaju, koji ostaje nekažnjen, su dva postupka koji brišu celosno svako poverenje u državu i čine glavni dokaz lošeg administriranja i neuspeha jednog sistema uprave.

Naravno, po Ustavu Republike Kosovo, svako lice ima na raspolaganje niz zakonskih sredstava da bi tražio pravdu u slučaju takvih kršenja. Međutim, ova sredstva, u prvom redu treba da budu jasna i efektivna. Drugo, mehanizmi za njihovo sprovođenje treba da budu efikasni i spremni da se suoče sa takvim slučajevima.

Trenutno stanje javne uprave, uključujući ovde i sudstvo u Republici Kosovo, nije uvek u stanje da se suočava sa takvim slučajevima, naročito unutar jednog razumnog vremenskog roka. Osim neograničenih odugovlačenja u tretiranju slučajeva, takvi slučajevi ne mogu se uvek lako dokazati i argumentovati. Zato, to čini još neophodnijom postojanje i delovanje nezavisnih, vansudskih institucija, koje u okviru jednog kratkog roka mogu da se bave na efektivan, nepristrasan i profesionalan način sa ovim predmetima. U slučajevima kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda, diskriminacije i lošeg upravljanja, uloga Ombudsmana je ključna.

Tretman i rešavanje pojedinačnih slučajeva raznih kršenja, više nego posao Ombudsmana treba da bude posao samih javnih autoriteta. Jer, sami javni autoriteti su zakon u delovanju, dakle jesu oni koji u praktičnom životu sprovode zakone, koji u suštini čine volju svih i savkog ponaosob, izraženu preko njihovog glasa.

Ombudsman, kao nezavisna institucija, bez izvršne i sankcionirajuće moći, ima specifičnu institucionalnu ulogu. Pored monitorisanja, zaštite i promovisanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, ima za misiju i jačanje pravne države i konsolidovanje javnih vlasti, odgovorne prema građaninu. Kao moralni posrednik između građanina i javnih autoriteta, svojim konstruktivnim preporukama, zahteva pozitivne promene samo preko moralnog autoriteta i ubeđenja.

Zato, Ombudsman treba da se fokusira sve više u proaktivnom delovanju u oblasti poboljšavanja zakona i delovanja javnih autoriteta, angažujući se zajedno sa njima na stvaranju jedne klime u kojoj javni autoriteti svoje zakonske obaveze, smatraju i prihvataju kao etička načela delovanja, kao i postepeno pretapanje ovih etičkih načela u moralnu kategoriju opšteg društvenog delovanja.

SADRŽAJ

REČ OMBUDSMANA	3
PREDGOVOR	11
POGLAVLJE I.....	18
UVOD.....	18
1.1. Institucija ombudsmana.....	18
1.2. Mandat Institucije Ombudsmana	18
1.3. Pristup Instituciji Ombudsmana	20
POGLAVLJE II	22
LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U REPUBLICI KOSOVO	22
2.1. <i>Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata</i>	22
2.2. <i>Ljudsko dostojanstvo</i>	23
2.3. <i>Jednakost pred zakonom</i>	25
2.3.1. <i>Rodna ravnopravnost</i>	25
2.3.2. <i>Učešće na tržištu rada i u političkom odlučivanju</i>	26
2.3.3. <i>Pravo na imovinu i nasledstvo</i>	26
2.3.4. <i>Pravo na obrazovanje</i>	27
2.3.5. <i>Nasilje u porodici</i>	27
2.3.6. <i>Žene i devojke, žrtve seksualnog nasilja tokom rata</i>	28
2.3.7. <i>Sprovođenje zakona</i>	29
2.3.8. <i>Diskriminacija na osnovu godina starosti</i>	30
2.3.9. <i>Žalbe protivjavnog Univerziteta</i>	30
2.3.10. <i>Odluka Osnovnog suda u Prištini u vezi diskriminacije na osnovu starosti</i>	31
2.3.11. <i>Diskriminacija od strane Posebne komore vrhovnog suda Kosova</i>	31
2.3.12. <i>Kosovska agencija privatizacije</i>	32
2.3.12. <i>Diskriminacija osoba sa ograničenim sposobnostima</i>	32
2.3.14. <i>Zaštita prava pripadnika LGBT populacije</i>	33
2.3.15. <i>Aktivnosti na zaštiti i promociji prava LGBT populacije</i>	34
2.3.16. <i>Glavni problemi i izazovi LGBT populacije na Kosovu</i>	34
2.3.17. <i>Diskriminacija na socijalnoj osnovi</i>	36
2.3.18. <i>Slobodno korišćenje javne i privatne svojine</i>	36

2.3.19. Kosovska agencija za imovinu.....	37
2.4. Pravo na život.....	38
2.4.1. Ubistva na Kosovu kao uznemiravajuća pojava.....	39
2.4.2. Odugovlačenje posptupaka istrage	39
2.5. Pravo na slobodu i sigurnost	41
2.6. Zabrana torture	42
2.6.1. Monitorisanje i posete centrima gde se nalaze lica lišena slobode	42
2.6.2. Žalbe lica koja su lišena slobode.....	43
2.6.3. Uslovno puštanje	44
2.6.4. Zdravstvena zaštita	44
2.6.5. Prenaseljenost	45
2.6.6. Saradnja IOKK sa odgovornim institucijama	46
2.6.7. Radna grupa za stvaranje nacionalnog mehanizma za prevenciju torture	47
2.7. Pravo na pravično i nepristrasno suđenje.....	48
2.7.1. Efekti prouzrokovani odugovlačenjem procedura.....	49
2.7.2. Izazovi i preporuke	50
2.8. Prava optuženog	50
2.9. Pravo da mu se ne sudi dva puta za isto krivično delo.....	52
2.10. Pravo na pravna sredstva.....	53
2.11. Načelo zakonitosti i proporcionalnosti u krivičnim slučajevima	54
2.12. Sloboda kretanja.....	55
2.12.1. Sprovođenje sporazuma o slobodi kretanja.....	56
2.12.2. Humanitarni transport.....	57
2.12.3. Sloboda kretanja na severu Mitrovice.....	58
2.13. Pravo na privatnost.....	59
2.13.1. Pravo na zdravu životnu sredinu i pravo na stanovanje	60
2.13.2. Privatni život i korespondencija	60
2.14. Pravo na brak i porodicu	61
2.14.1. Susreti razvedenih roditelja sa decom.....	62
2.15. Sloboda veroispovesti, uverenja i savesti.....	63
2.15.1. Islamska verska zajednica Kosova	64
2.15.2. Srpska pravoslavna crkva na Kosovu.....	64
2.15.3. Ostale verske zajednice na Kosovu	65

2.15. Sloboda izražavanja.....	65
2.17. Pravo na uvid u javna dokumenta	66
2.18. Sloboda medija.....	69
2.19. Sloboda okupljanja.....	70
2.20. Sloboda udruživanja.....	72
2.21. Izborna prava i pravo učešća	73
2.21.1. Posmatranje opštinskih izbora na Kosovu	74
2.21.2. Konkretni slučajevi registrovanih kršenja.....	75
2.21.3. Posmatranje ponovljenog glasanja na severu Mitrovice 17. novembra 2013	79
2.22. Pravo na imovinu	80
2.23. Pravo na obrazovanje	82
2.23.1. Predškolsko obrazovanje.....	83
2.23.2. Preduniverzitetsko obrazovanje	83
2.23.3. Učenici sa posebnim potrebama.....	84
2.23.4. Smanjivanje broja učenika	84
2.23.5. Sprečavanje nasilja u školskim institucijama.....	84
2.23.6. Visoko obrazovanje: izazovi i problemi.....	85
2.23.7. Obrazovni sistem za zajednice.....	85
2.23.8. Saradnja IOKsa obrazovnim institucijama	86
2.23.9. Žalbe primljene u IOK.....	86
2.24. Pravo na rad i obavljanje profesije.....	87
2.24.1. Zabranjeni rad dece.....	88
2.24.2. Slučajevi kršenja prava na rad.....	89
2.24.3. Zaštita i bezbednost na radu.....	89
2.25. Prava dece na Kosovu	90
2.25.1. Pravo dece na obrazovanje	90
2.25.2. Nasilje i bezbednosno stanje u školama	91
2.25.3. Pravda za maloletne	92
2.25.4. Trgovina ljudima – deca žrtve.....	93
2.26. Odgovornost za životnu sredinu.....	94
2.26.1. Zagađenje vazduha.....	95
2.26.2. Zagađenje vode.....	95
2.26.3. Oštećenje i uništenje poljoprivrednog zemljišta i šuma	96

2.26.4. Izgradnja bez kriterijuma i ugrožavanje prava na sredinu	96
2.26.5. Putna infrastruktura - trotoari	98
2.26.6. Buka.....	98
2.26.7. Upravljanje otpadom na Kosovu.....	99
2.27. Socijalna i zdravstvena zaštita.....	100
2.27.1. Pitanje penzija na Kosovu	100
2.27.2. Stambeno pitanje	101
2.27.3. Zdravstvene usluge	101
2.27.4. Osobe sa ograničenim sposobnostima	102
2.27.5. Kategorizacija ograničene sposobnosti.....	102
2.28. Sudska zaštita prava	104
2.28.1. Žalbe građana protiv redovnih sudova	104
2.28.2. Nedostatak delovanja sudske vlasti na severu zemlje	105
2.28.3. Evropska Misija vladavine prava na Kosovu, EULEX.....	106
2.28.4. Reformisanje sudstva na osnovu Zakona o sudovima	107
2.29. Vrhovni sud Republike Kosova	107
2.29.1. Pravno mišljenje o predmetima eksproprijacije i prenošenja nadležnosti.....	107
2.29.2. Zakon o noterstvu u službi građana	108
2.29.3. Posebna komora Vrhovnog suda Kosova (PKVSK).....	108
2.29.4. Povećanje broja nerešenih predmeta i odugovlačenja sudskih postupaka.	109
2.29.5. Osnovni sud u Prištini, ogranak u Gračanici.....	110
2.29.6. Zaključci Ombudsmana o sudskoj zaštiti prava	110
2.30. Odnosi Ombudsmana sa Ustavnim Sudom.....	112
2.31. Upotreba jezika	114
2.31.1. Kancelarija poverenika za jezike.....	115
2.31.2. Aktivnosti Ombudsmana u zaštiti prava na upotrebu jezika	116
2.32. Prava zajednica i njihovih pripadnika	117
2.32.1. Povratak raseljenih lica i izbeglica na Kosovo	118
2.32.2. Obrazovanje pripadnika manjinskih zajednica	119
2.32.3. Konsultativno veće za zajednice i Kancelarija za pitanje zajednica.....	122
2.32.4. Situacija sa zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana	123
2.32.5. Readmisija i repatrijacija.....	123
2.32.6. Mediji.....	124

2.32.7. Zastupljenost pri zaposlenju u centralnim i lokalnim organima vlasti	125
POGLAVLJE III	127
SARADNJA I AKTIVNOSTI INSTITUCIJE OMBUDSMANA	127
3.1. Saradnja sa domaćim institucijama	127
3.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva	128
3.3. Međunarodna saradnja	129
3.3.1. Učesće na međunarodnim sastancima	129
3.3.2. Projekti koji su uživali međunarodnu podršku	131
3.3.3. Saradnja sa homolognim institucijama i ostalim međunarodnim organizacijama... ..	132
3.3.4. Učlanjivanje na međunarodne organizacije.....	133
3.3.5. Izveštavanje pred raznim međunarodnim mehanizmima.....	134
3.4. Podizanje kapaciteta.....	134
3.5. Aktivnosti Grupe za zaštitu prava dece.....	135
3.6. Aktivnosti Departmana protiv diskriminacije.....	138
3.7. Komentari i preporuke na nacrt zakona i podzakonskim aktima	139
3.8. Komuniciranje sa medijima	141
POGLAVLJE IV	144
BUDŽET I OSOBLJE INSTITUCIJE OMBUDSMANA	144
4.1. Finansiranje IOK iz budžeta Kosova	144
4.2. Konačni budžet IOK i realizacija troškova za 2013 godinu.....	145
4.3. Finansiranje IOK od donatora	145
4.4. Osoblje Institucije Ombudsmana za 2013 godinu.....	146
POGLAVLJE V	147
STATISTIČKI PREGLED	147
5.1. Statistički pregled žalbi i slučajeva za 2013 godinu	147
5.2. Grafički prikaz statistika za vremenski period 1 januar 2013 - 31 decembar	157
SKRAĆENICE	161

SPISAK TABELA

Tabela 1: Lista izveštaja koji su upućeni međunarodnim organizacijama	135
Tabela 2: Spisak medija prema medijskim izvještajima	143
Tabela 3: Budžetski zahtev, odobreni budžet i konačni budžet IOK	145
Tabela 4: Potrošeni budžet	146
Tabela 5: Žalbe podnete pred IOK od građana Kosova	148
Tabela 6: Žalbe koje su proglašene neprihvatljivim	149
Tabela 7: Slučajevi otvoreni za istragu u IOK	149
Tabela 8: Predmet istraživanih slučajeva na osnovu prava koja su garantovana Ustavom	150
Tabela 9: Ukupan broj zatvorenih slučajeva	151
Tabela 10: Odgovorne vlasti individualnih slučajeva istraživanih u IOK	152
Tabela 11: Neuspeh odgovornih vlasti da odgovore na pisma IOK	154
Tabela 12: Zakašnjenja vlasti da odgovaraju na pisma IOK	155
Tabela 13: Izveštaji i preporuke objavljeni od IOK	155
Tabela 14: Sprovođenje preporuka u izveštajima o istraživanim slučajevima od strane IOK	156

SPISAK FIGURE

Figura 1: Razmatranje žalbi podnetih pred IOK	158
Figura 2: Etnička pripadnost građana na osnovu žalbi podnetih pred IOK	158
Figura 3: Pol građana na osnovu žalbi podnetih pred IOK	159
Figura 4: Odgovorne vlasti podnetih žalbi pred IOK	159
Figura 5: Etnička pripadnost građana na osnovu slučajeva otvorenih za istragu	160
Figura 6: Odgovorne vlasti u istraživanim slučajeva u IOK	160
Figura 7: Predmet istraživanih slučajeva na osnovu prava koja su garantovana Ustavom	161
Figura 8: Zatvoreni slučajevi od strane IOK	161

PREDGOVOR

Izveštaj za 2013 godinu odlikava jednogodišnji rad IO, za period 1 januar - 31 decembar 2013 i ima jedan logičan redosled, zasnovan na ustavnoj misiji Ombudsmana: zaštita, nadgledanje i promovisanje ljudskih prava i sloboda.

Osnovna ljudska prava i slobode čine osnovu pravnog poretka Republike Kosovo. Zakonska pravičnost, prihvatljiva i sprovodljiva u praktičnom životu, za sve pojedince bez ikakve razlike na celoj teritoriji države, čini osnov pravne države.

Ovaj izveštaj podeljen je u 5 različitih poglavlja, poređanih u funkcionalnom i sadržinskom smislu. Prvo poglavlje predstavlja prezentiranje nadležnosti, odgovornosti i mandata IO. U drugom poglavlju, na iscrpan i detaljan način dat je pregled stanja osnovnih ljudskih prava i sloboda u Republici Kosovo, poređanih prema redosledu u Ustavu republike Kosovo. Saradnja i delatnost IO tokom izveštajnog perioda data je u trećem poglavlju, dok u četvrtom poglavlju predstavljeno je trenutno stanje i odvijanja budžeta i osoblja tokom izveštajne godine u IO. Statistički pregled svih slučajeva i nalaza IO za ovaj izveštajni period dat je u petom poglavlju.

IO je učinila značajne korake u pravcu pružanja usluga građanima i ostalim licima kojima je bila potrebna pomoć. IO je učinila napore za pružanje svih mogućnosti za podnošenje žalbi, svim oblicima komuniciranja, u svako doba i okolnost, direktno u kancelarijama Ombudsmana, svakog radnog dana, ili i u otvorenim danima, u sedištu ili u regionalnim kancelarijama IO-a i van njih, u svim opštinama Kosova, preko fizičke i elektronske pošte, preko članova porodice ili advokata branilaca, telefonom ili i drugim formama.

Iako davanje svih ovih mogućnosti prati se znatno većem opterećenošću Institucije, Ombudsman sluša brige svih koji imaju potrebu i prijavljuju se u instituciju, bez ikakve razlike. Svako se dočekuje, pažljivo sasluša i pomaže se tu gde je moguće, ili savetuje se tu gde je potrebno. U cilju povećanja transparentnosti i odgovornosti prema građanima i svim licima, Ombudsman, na svaki zahtev upućen njemu, pismeno odgovara.

Od 1 januara 2013 do 31 decembra 2013, u IO prijavljeno je 2047 slučajeva, ili 23 % više nego 2012 godine, da bi podneli žalbe ili tražili savet i pomoć. Od ovih slučajeva, 377 lica sastalo se lično sa Ombudsmanom ili njegovim zamenicima, tokom "Otvorenih dana" održanih tokom ovog perioda.

Institucija Ombudsmana, tokom ovog izveštajnog perioda, povećala je efikasnost u njenom radu, tretirajući sve primljene žalbe od strane građana, za kršenje njihovih prava, u što mogućem kraćem roku. Stalno angažovanje povećalo je poverenje u Ombudsmana, kao podržavaoc i zaštitnik prava i sloboda pojedinca. Zahvaljujući stalnom radu Ombudsmana, po prvi put, većina tretiranih žalbi su pozitivno rešene, znači u korist građanina, što je i jedan od ciljeva ove institucije.

Kršenja koja su prijavljena tokom 2013 godine kod Ombudsmana, tiču se realizovanja, odnosno nerealizovanja posebnih prava, koja ćemo podneti u nastavku.

Pravo na život. Od žalbi tretiranih u Instituciji Ombudsmana, za 2013 godinu, primećuju se niz nedostataka u tretiranju slučajeva smrti, od strane nadležnih organa. Nedostatak istrage za podnete slučajeve, neopravdana odugovlačenja organa gonjenja i pravosuđa, neprocedovanje krivičnih slučajeva i njihovo neobraloženom zatvaranju, čine opravdanu uznemirenost za građanina. U vezi sa tim Ombudsman je preporučio Policiji Kosova da bude efektivnija na sprovođenju i otkrivanju izvršilaca krivičnih dela, naročito ubistava, dok tužilaštvu da vodi i blagovremeno izvrši istrage, u cilju procedovanja predmeta sudovima u okviru zakonskog roka.

Jednakost pred zakonom. Pravo na slobodu od svake vrste diskriminacije čini jedan od osnovnih načela ljudskih prava i garantovano je načelo Ustavom i svim međunarodnim instrumentima primenljivih na Kosovu

Mi se radujemo činjenici da ima pozitivan pomak, ma koliko ograničen, u ovoj oblasti i podstičemo sve institucije da povećaju napore u ovom pravcu. Ipak, treba naglasiti da još uvek ima institucija koje se razlikuju njihovim diskriminatorским postupcima, naročito Kosovska agencija za privatizaciju i kosovska agencija za imovinu. Takođe ima određenih društvenih grupa koja nastavljaju da se diskriminišu na institucionalan i strukturan način, kao: lica sa ograničenim sposobnostima, lica iz zajednice LGBT, aškalija, egipćana, roma, žene i dr.

Ombudsman naglašava kao pozitivan postupak, preduzete radnje i postupke za izmenu Zakona protiv diskriminacije i Zakona za rodnu ravnopravnost, sa ciljem da ovi zakoni budu primenljivi u praksi.

Značajni koraci u normativnom aspektu učinjeni su za **rodnu ravnopravnost**. Međutim, sprovođenje u praksi još uvek ima problema. S toga Ombudsman je dao preporuke koje se tiču usklađivanja zakonodavstva Kosova sa savremenim međunarodnim zakonodavstvom, primenjivanje kvote za učešće žena u odlučivanju na centralnom i lokalnom nivou u javnim institucijama i njihovo tretiranje bez diskriminacije na polnoj osnovi i dr.

Ombudsman smatra da u oblasti **zabrane torture** ima znatnog napretka u Republici Kosovo, ali, dalja poboljšanja su neophodna.

Javni autoriteti u Republici Kosovo, u celini poštovali su **slobodu kretanja**. Policija Kosova, kao što je učinila poslednjih godina, nastavlja da procenjuje sigurnosnu situaciju kao stabilnu, ali osetljivu. Pripadnici srpske zajednice nastavljaju da žive delimično unutar naselja ili putuju u one delove gde njihove grupe čine većinu.

Blokade na putevima, koje su tokom godine postavljali pojedinci i grupe lica srpske zajednice na severnom delu Kosova, ograničile su slobodno kretanje i u nekim slučajevima prekinuli su pristup nizu prava, uglavnom za stanovnike albance.

I pored zajedničkog angažovanja EZ, KFOR-a i Vlade Kosova, sigurnosna situacija na severu bila je nepredvidljiva. Policija Kosova je izveštavala o incidentima koji su obuhvatili eksplozije, paljenja kola i gađanje vatrenim oružjem. U vezi sa ovim, Ombudsman je preporučio nadležnim institucijama i odgovornima, da preduzmu sve radnje, prema zakonskim obavezama, o garantovanju života, imovine, zdravlja i slobode kretanja za sve građane Republike Kosovo i na celoj teritoriji Republike Kosovo, posebno na severnom delu Mitrovice. Takođe, Ombudsman je preporučio da se preduzmu sve radnje predviđene zakonom, u borbi protiv kriminala i

organizovanih kriminalnih grupa na celoj teritoriji Republike Kosovo, bez oklevanja i nevoljnosti političke prirode.

U vezi sa pravom **da se bira i bude izabran**, na osnovu izvršenog monitorisanja na terenu i primljenih žalbi, Ombudsman je dao seriju konkretnih i uopštenih preporuka, smatrajući da i pored učinjenog napredka, ne može se reći da možemo biti zadovoljni nivoom poštovanja Ustava i zakona. Izborna reforma na Kosovu, započeta pre nekoliko godina, nije završena.

Što se tiče **dečijih prava**, jednu veliku uznemirenost, ne samo za Ombudsmana, predstavlja nasilje u školskim institucijama, stanje dece sa ograničenim sposobnostima, kao i štetan rad koji obavljaju deca. Čak deca jedne škole u glavnom gradu, naglasila su da se u njihovoj školi upotrebljavaju i narkotičke substancije.

Nasilje ostaje uznemiravajuća pojava u javnim školama Kosova. Tokom ove godine, iz informacija obezbeđenih od učenika srednjih niskih škola, vidi se jasno da mnogo od dece su nezadovoljni situacijom u njihovim školama.

Mnogo dece misle da škole više nisu sigurna mesta, jer učenici nose sa sobom razno oružje i da je nasilje prisutno, kako unutar, tako i van školskih šrostorija.

U vezi sa **pravom na obrazovanje**, Ombudsman je podneo preporuke, posebno za sprečavanje nasilja u školskim institucijama. Takođe, Ombudsman je dao preporuke i o ocenjivanju nastavnog kvaliteta, za udaljavanje lokala igara na sreću iz blizine školskih institucija, kao i povećanje fonda za decu sa posebnim potrebama i obuhvaćenost svih u obrazovanju.

I dalje na Kosovu ostaje kao socijalno pitanje, visok stepen **nezaposlenosti** kojim se suočavaju građani Kosova. Kršenje prava na rad i vršenje profesije, i pored angažovanja pravnih mehanizama, ostaje zabrinjavajuće.

Ombudsman konstatuje da i tokom ovog perioda, primećuju se deca maloletnog uzrasta, vršeći razne poslove koji oštećuju njihovo zdravlje i dostojanstvo. Njih nalazimo tražeći milostinju, prodavajući cigarete, radeći sa kolicama ili teške građevinske radove.

Iako deca uživaju pravnu zaštitu domaćim i međunarodnim zakonodavstvom primenjenim u Republici Kosovu, takođe i Konvencijom o dečijim pravima, ova pojava nastavlja se bez neke izmene. Praktična realizacija **dečijih prava**, njihova zaštita i poštovanje, ostaje težak izazov. Od **institucija Republike Kosova, posebno MUP-a, MONT-a, MRSZ-a i naročito Inspektorata rada, zahteva se veća odgovornost na sprovođenju Zakona o radu, kao i preduzimanje mera na sprečavanju rada dece.**

Odgovorne institucije treba da povećaju napore i postupke za odgovarajuće poštovanje, zaštitu i sprovođenje dečijih prava, uključujući ovde i izdvajanje dovoljnog budžeta za njihovu zaštitu i promovisanje. Dečija prava treba staviti na čelo agende rada vlade, kako bi oni potpuno uživali njihova prava. Ombudsman smatra da psiholozi i pedagozi treba da budu deo školskog osoblja, treba da se poveća komuniciranje između nastavnika i roditelja, u cilju boljeg adresiranja uznemirenosti i problema učenika, da se sprovede odredbe Kodeksa pravde za maloletnike, koje se tiču pritvora maloletnika, da se stvori baza podataka na nacionalnom nivou, u cilju integrisanja podataka svih odgovarajućih institucija koje rade u oblasti maloletničke delikvencije.

Iako se **zaštita sredine** rangira kao jedna od vrednosti na kojima se bazira ustavni poredak Republike Kosova, zaštita i obezbeđivanje jedne kvalitetne i sigurne sredine za zdravlje građana u našoj zemlji, još uvek ostaje daleko od zakonskih opredeljenja i objektivnog stanja. I pored zalaganja i pozitivnih koraka Ministarstva za sredinu i prostorno planiranje, Republika Kosova se još uvek suočava sa zagađivanjem zemlje, vode, vazduha, sa bukom, uništenjem biodiverziteta, divljim gradnjama, uništenjem tokova vode, pretvaranjem poljoprivrednog zemljišta u zemljište za gradnju, lošim menadžiranjem otpadaka i dr. Bilo zbog postojanog pogoršavanja stanja u ovoj oblasti, bilo zbog osveščivanja jednog velikog broja građana za netolerantno stanje, imamo češće reagovanje osvešćenih i ohrabrenih građana.

Kosovo nastavlja da se suočava sa teškim socio-ekonomskim stanjem i velikim siromaštvom građana. Nažalost, broj žalbi podnetih u IO ne ostavlja dovoljno prostora za konstataciju da ima znatnih poboljšanja zdravstvenog i socijalnog stanja na Kosovu.

Pravosudni sistem Republike Kosova, tokom 2013 godine, praćen je nizom pravnih reformi i strukturne reorganizacije, na osnovu novih zakona za zakonodavstvo. Ove reforme u nekoliko aspekata doveli su do novog kvaliteta što se tiče poštovanja ljudskih prava i sloboda od strane pravosuđa. Ali, u nekoliko polja imala su obrnuti efekat i reagovanje građana. Dakle, i pored nekih napredaka u ovoj oblasti, rezultati još uvek su nedovoljni, kako bi se govorilo o **pravoj i potpunom pravosudnoj odbrani prava**.

I ove izveštajne godine, najveći broj žalbi građana podnetih IO tiču se pravosuđa, kao odgovorne strane. To je pokazatelj teškog stanja pravosudstva, koji još nije postigao da ispuni zakonske obaveze u odnosu na zahtevima i garantovanim pravima građana.

I pored iskrenih napora mnogih sudija, tužilaca i saradnika pravosudnog sistema, i pored završavanja mnogih sudskih predmeta, i pored nedovoljnog broja saradnika, u nedostatku materijalnih i tehničkih uslova za efikasan rad, Ombudsman ne nalazi opravdanje za odugovlačenje sudskih procedura, godinama. Upravo zbog nedostataka, problema i propusta, kod građana je stvorena percepcija opšte sumnje u rad pravosudstva. To direktno utiče na gubljenje poverenja građana u institucije pravde i državi pravde.

Čak, zbog nefunkcionisanja sudskog sistema na severu zemlje, građanima koji su imali predmete u Sudu na severu Mitrovice, negiralo im se pravo na pravdu, zagarantovano Ustavom.

Nažalost, građani Kosova nemaju neki pravni mehanizam za zaštitu prava suđenja u jednom opravdanom vremenskom roku, kada se ovo njihovo pravo ugrožava od domaćeg sudstva, onako kako je uobičajeno u zemljama demokratije i u pravnoj pravnoj državi. Trajanje građanskih procedura i drugih procedura pri sudovima, rezultira sa otežanim pristupom na sudskoj zaštiti ljudskih prava od strane sudova.

Otpisivanje velikog broja sudskih predmeta, što je ove godine zabeležio znatan porast, predstavlja jedno od najtežih povreda prava i sloboda građana, zagarantovanih Ustavom. Građani nemaju u ruke nijedno odgovarajuće pravno sredstvo za zaštitu, od ove povrede i nepravde. To ne sme i ne treba da se desi u jednoj pravnoj državi!

Institucija Ombudsmana, neprekidno je obaveštavala o slučajevima kršenja **prava na pravedno i nepristrasno suđenje**. U ranijim godišnjim izveštajima, Ombudsman je neprekidno izražavao njegovu uznemirenost u vezi sa ugrožavanjem ovog prava, u smislu člana 31 Ustava Republike

Kosovo i člana 6 EKLJP: nepoštovanje zakonskih rokova za rešavanje slučajeva, neodgovor na zahteve za informaciju.

Jedan broj žalbi tiče se i tvrdnji o nepravедnim odlukama sa elementima korupcije i falsifikovanja, što podrazumeva nepravdu od strane onih od kojih se očekuje da primenjuju pravdu, bilo od državne, bilo od sudske uprave. I pored preduzimanja mera za otklanjanje ove pojave od strane samog sudstva, na osnovu podataka IO, uopšte u tom pravcu ne primećuje se makar malo poboljšanje.

Jedna oblast žalbi koja se prati ozbiljnim posledicama za međuljudske odnose, gde se primećuje i najozbiljniji neuspeh pravnog sistema, bilo zbog velikih odugovlačenja, bilo zbog nesprovođenja pravosnažnih sudskih odluka ili zbog falsifikovanja, jeste ugrožavanja prava na imovinu. U ovim slučajevima kada državna stavlja ljude uza zid nepravde, oni uzimaju pravdu u svoje ruke.

Ombudsman je dao **preporuke u vezi sa stanjem u pravosuđu**, smatrajući da treba preduzeti urgentne zakonske mere i postupke za smanjivanje skupljenih nerešenih predmeta. To se može postići samo preko usvajanja jednog programa redukcije nerešenih predmeta, povećanjem broja sudija, stručnih pravnih saradnika, kao i ostalog administrativnog osoblja, da bi se povećala efikasnost rada sudija.

Ombudsman je primio žalbe i protiv advokata branilaca. Njihovo angažovanje, bilo privatno ili po službenoj dužnosti, u mnogim slučajevima je nedovoljno i protiv advokatske etike. Zato Ombudsman preporučuje da Advokatska komora Kosova obezbedi veći kvalitet pravne pomoći, u slučajevima zastupanja po službenoj dužnosti (*ex officio*) i reguliše jasno i bez umešanja obezbeđivanje poštovanja **prava optuženih**, a u slučaju oštećenja prilikom vršenja dužnosti advokata, istragu i preduzimanje disciplinskih mera.

Što se tiče sudstva i sudske zaštite prava, angažovanje Ombudsmana tokom ove godine se usredredio u tri pravca: a) identifikacija kršenja i problema u vezi primene ovog prava; b) sprečavanje razloga koji utiču na ugrožavanje ovog prava i c) saradnja sa sudskim organima i drugim odgovornih državnih institucijama, nadležne za tretiranje žalbi i preduzimanje preventivnih mera.

Što se tiče **prava zajednica**, ima pozitivnih pomaka, ali ostaje još mnogo toga da se uradi, Naročito, još uvek zabrinjavajuće ostaje stanje zajednice aškalije, egipćani i roma. Jednu posebnu uznemirenost predstavlja ekonomska situacija i velika nezaposlenost među manjinskim zajednicama, sa posebnim osvrtom kod zajednice aškalije, egipćani i romi.

Situacija sa **slobodom kretanja** je sve bolja, osim na severnom delu Kosova. Sloboda kretanja u severnom delu grada Mitrovice, kao i u opštinama Leposavić, Zubin Potok i Zvečane ostaje i dalje skoro potpuno ograničena za građane, naročito za lica nesrpske etničke pripadnosti, za javne autoritete Republike Kosova, kao i za međunarodne institucije. Ista stvar važi i za fizičku sigurnost.

U ostalim delovima Kosova nije bilo ograničenja slobode kretanja, ali bilo je izolovanih incidenata i oštećenje imovine u opštinama Istok, oštećenja nadgrobnih napisa na srpskim pravoslavnim grobljima u Klokotu i Kosovo Polje i individualnih pretnji. Vredi naglasiti da u svim slučajevima incidenata sa karakterom etničkog sukoba, Policija Kosova je reagovala brzo.

Veoma teško stanje vlada, što se tiče **slobode kretanja, u putnom saobraćaju**. Primećuje se jedna neodgovornost i haos koji se ne može tolerisati, u upavljanju vozilima, kako u urbanim sredinama, tako i na otvorenim putevima. U urbanim centrima, zbog uzurpiranja trotoara od nesavesnih vozača, često puta ograničava se sloboda kretanja pešaka, naročito dece, starih lica i lica sa ograničenim sposobnostima.

Stanje **sigurnosti** zabeležilo je poboljšanja, ali uznemiravajuće za Ombudsmana ostaje povećanje broja ubistava oružjem, kao i veliki broj ilegalnog oružja u ruke pojedinaca.

Ombudsman je takođe dao niz preporuka o raznim pitanjima ljudskih prava u vezi **privatnosti; slobode verovanja i veroispovesti, pristupa u javna dokumenta, dostojanstva, upotrebe jezika, penzija, smeštaja socijalnih slučajeva, zdravstvenih usluga, lica sa ograničenim sposobnostima** i dr.

Ombudsman, na osnovu zakonskih odgovornosti, dao je preporuke, predloge i sugestije na niz zakona i normativnih akata za njihovo usklađivanje sa Ustavom i međunarodnim instrumentima.

Nedostatak institucionalne svesnosti o sprovođenju zakona prati se jednim potresom koja obuhvata sve pore pravnog sistema u Republici Kosovo. Kao posledica sve većeg gubljenja poverenja građana u pravne mehanizme na Kosovu, primećuje se i pogoršanje u porastu u međuljudskim odnosima.

Ombudsman je neprekidno davao i daje preporuke za ispravljanje propusta i nedostataka koji su uočeni. Međutim, iako je ove godine primećen znatni napredak u ovom pravcu, nažalost i dalje je evidentno nesprovođenje preporuka Ombudsmana od strane državnih organa.

Ombudsman, nalazima o različitim kršenjima i preporukama o njihovom otklanjanju, naporima za neprekidno komuniciranje sa odgovarajućim institucijama i posredovanju između njih i građana, neprekidno je angažovan i angažuje se na poboljšanju ovog stanja. On će nastaviti da to uradi da bi stvorio bolju klimu za ljudska prava i slobode.

Teško ekonomsko stanje u zemlji ima uticaja na većinu građana Republike Kosova, utičući direktno na njihov kvalitet života. Zabrinjavajuće u ovom pravcu je nedostatak perspektive za mlade, kao i stanje penzionera. U tom pravcu, Ombudsman ponovo zahteva od Skupštine Republike Kosova usvajanje Zakona o zdravstvenom osiguranju i Zakona o invalidsko-penzijском osiguranju. Takođe ponavlja zahtev za obuhvaćanje Konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim prava u okviru Ustava republike Kosovo, kao jedan od međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i sloboda, direktno primenjenih u Republici Kosovo.

Ombudsman, u cilju poboljšanja stanja ljudskih prava i sloboda, za sve posebne slučajeve, kada je utvrdio kršenje prava, u svojim godišnjim i posebnim izveštajima, dao je preporuke za sve javne autoritete, ministarstva, opštine, kao i druge odgovorne javne agencije.

Tokom izveštajnog perioda. Ombudsman je po prvi put dobio informacije ili obaveštenja od strane nekoliko institucija, o sprovođenju njegovih sistemskih preporuka. Želim decidivno da naglasim da u tom pravcu se primećuje pozitivan pomak, iako to nije dovoljno.

Obzirom da je primena zakona glavna premisa za funkcionisanje pravne države, u Republici Kosovo, osim nekih skromnih pokušaja, nesprovođenje zakona jeste najteža institucionalna rana.

Ombudsman će nastaviti da evidentira i pokaže na neregularne i nezakonite radnje ili neradnje javnih autoriteta, da bi ojačao njihovu ulogu koju imaju u izgradnji jednog društva zasnovanoj na načelima pravde, jednakosti.

Ombudsman će nastaviti da bude rasvetljivač slučajeva kada se građanima uskraćuje neko njihovo pravo i kritičan u odnosu na institucije, kada se one odnose neodgovorno prema njihovim zakonskim obavezama.

Ombudsman zahteva veću institucionalnu i zakonsku posvećenost i odgovornost javnih autoriteta za njihove radnje ili neradnje. Zahteva i povećanje individualne i društvene posvećenosti i odgovornosti.

Poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda i dobro upravljanje jesu obaveza javnih autoriteta.

S toga, Ombudsman poziva sva odgovorna lica u javnim institucijama da ne ignorišu žalbe građana. Takođe poziva javne autoritete da ozbiljno uzmu preporuke Ombudsmana i tretiraju njih kao konstruktivan doprinos, jer predstavljaju dobru priliku da uče od grešaka i propusta i shodno tome, poboljšanju državne uprave uopšte.

Tokom ovog perioda, IO je imala izuzetno veliki broj susreta, treninga, zajedničkog delovanja sa civilnim društvom i raznim međunarodnim partnerima. IO je učlanjena u glavne međunarodne organizacije i organizacije ombudsmana. Naročito dobru saradnju ima sa evropskim i regionalnim homolozima.

Sasvim na kraju, obzirom da se ove godine završava ustavni mandat Ombudsmana, ovo je poslednji godišnji izveštaj, koji ja podnosim Skupštini Republike Kosovo. Za svu saradnju, konstruktivna neslaganja i suočavanja, ja se zahvaljujem svim javnim licima i institucijama, međunarodnim partnerima i civilnom društvu.

POGLAVLJE I

UVOD

1.1. Institucija ombudsmana

Ustav Republike Kosova utvrđuje Instituciju Ombudsmana Kosova (IOKK) kao ustavnu kategoriju.¹ Ombudsman nadzire i štiti prava i slobode pojedinaca od nezakonitih i neregularnih radnjijavnih organa,² ali i drugih organa i organizacija koje vrše javnu vlast.³ Po Ustavu, Ombudsman ima jednog ili više zamenika.⁴

Od samog početka rada IOK posebnu važnost pridaje multietničkom sastavu i polnoj strukturi svojih radnika.

1.2. Mandat Institucije Ombudsmana

Ustav Republike Kosovo i Zakon o Ombudsmanu utvrdili su mandat Ombudsmana, da prima i istažuje žalbe lica, unutar ili van teritorije Republike Kosova, koji smatra da su njegova prava i slobode ugrožena ili kršena od strane javnih vlasti na Kosovu.

Ombudsman je nezavisan u sprovođenju svoje dužnosti i ne prihvata uplitanja ili uputstva ostalih organa ili institucija, koje sprovode vlast u Republici Kosovo. Bilo koji drugi organ ili institucija, koja sprovodi legitimnu vlast u Republici Kosovo, dužna je da odgovori na zahteve Ombudsmana i da mu/joj predstavi sva dokumenta i informacije koje su od njih tražena u saglasnosti sa zakonom.

U svome radu IOK se rukovodi načelom nepristrasnosti, poverljivosti i profesionalizma.

U okviru svojih ustavnih⁵ i zakonskih⁶ nadležnosti Ombudsman istažuje podnete žalbe priložene od strane svakog fizičkog i pravnoga lica, vezano za tvrdnje o kršenju ljudskih prava predviđenih ustavom, zakonima i drugim aktima kao i sa međunarodnim konvencijama, posebno sa Evropskom Konvencijom o Ljudskim Pravima i Slobodama (EKLJPS). Ombudsman može da istražuje samoinicijativno (*ex officio*), u slučaju da dokazi, činjenice, tvrdnje ili saznanja pružaju osnov za kršenje ljudskih prava. Takođe, Ombudsman primenjuje posredovnje i pomirenje, ali takođe može i da pruža dobre usluge građanima Republike Kosova, koji se nalaze van zemlje.

¹ *Ustav Republike Kosovo*, članovi 132-135. Svi zvanični dokumenti u ovom Izveštaju, t.j. Ustav, međunarodni sporazumi, zakonici, zakoni, administrativna uputstva, odluke, mišljenja i pravilnici citirani su prema zvaničnim tekstovima koji su štampani u Službenom Listu Republike Kosova, u: <http://gzk.rks-gov.net/>.

² *Isto*, član 132.

³ *Zakon o Ombudsmanu, br. 03/L-195* član 1.

⁴ *Ustav Republike Kosova*, član 133, p. 2.

⁵ *Isto*, član 132.

⁶ *Zakon o Ombudsmanu, br. 03/L-195*, član 15.

Ombudsman se neće mešati u slučajeve i u druge zakonske postupke koji se vode kod sudova, osim u slučajevima neopravdanog odugovlačenja ili vidljive zloupotrebe vlasti. Takođe se ne bavi istraživanjem slučajeva koji se odnose na sporove između privatnih lica. Ali, Ombudsman može da pokrene pitanja pred Ustavnim Sudom u skladu sa Ustavom i Zakonom o ustavnom Sudu.⁷

Ombudsman ima i svoje zakonske odgovornosti: ne samo da istražuje navedene povrede ljudskih prava već i da se angažuje na njihovom rešavanju; da obelodani povrede ljudskih prava i da informiše Vladu, Skupštinu i druge odgovorne institucije Republike Kosova o pitanjima koje se tiču zaštite i promovisanja ljudskih prava i sloboda; da objavi obaveštenja, mišljenja, preporuke, predloge i svoje izveštaje; da preporuči donošenje novih zakona Skupštini, izmene zakona koji su na snazi i donošenje ili izmene podzakonskih akata od strane institucija Republike Kosovo; da pripremi godišnje, periodične i druge izveštaje o stanju ljudskih prava i sloboda u Republici Kosovo; da preporuči harmonizovanje domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima i slobodama kao i njihovu efektivniju primenu; da sarađuje, u skladu sa Ustavom i važećim zakonodavstvom, sa svim organizacijama u zemlji i međunarodnim institucijama, koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda.⁸

Osnivanje i razvijanje kulture dobre administracije i upravljanja, koja zahteva profesionalnu administraciju, efikasnu i efektivnu, transparentnu i odgovornu javnu administraciju naspram građana, kao i jačanje i razvijanja vladavine zakona, što predstavlja jedan od glavnih ciljeva Ombudsmana. Ovo važi i za pravni sistem kao i za druge institucije i organe vlasti.

Ombudsman se zalaže i za povećanje poverenja građana prema javnoj administraciji, pravnom sistemu, kao i drugim institucijama i organima vlasti. Žalbe protiv javne administracije, građani mogu da podnesu u IOK, na jednostavan i besplatan način. Žalbe koje se podnose u IOK, mogu se odnositi na činjenja i nečinjenja, ili radnje javne administracije, koje žalioци smatraju kao nepravedne ili nepovoljne. Prilikom razmatranju takvih žalbi, pravni savetnici IOK pružaju pravne savete, traže izjašnjenja od javne uprave, sudova i drugih relevantnih institucija, u vezi sa podnetim žalbama i nadgledaju određene administrativne i sudske procedure.

Ombudsman je takođe zaštitnik javnih valsti od neosnovanih i nezakonitih kritika, od dezinformisanja i nezakonitih radnji, upućenih nenamerno ili sa namerom, od strane neodgovornih ljudi.

U Slučajevima koji zahtevaju hitne akcije, Ombudsman iznosi zahtev za donošenje privremenih mera. Ako je Ombudsman mišljenja da nadležni organ treba da se preduzmu hitne mere, on na osnovu zakona, može da zahteva od nadležnog organa da preduzme ili suspenduje neku radnju, kao što je donošenje privremene mere u sprečavanju nanošenja nepopravljive štete žalitelju ili njegovoj imovini.

Ako pisma kojima se zahteva intervencija i naponi za posredovanje, nisu uspešni, Ombudsman može da objavi izveštaj pružajući analize i da javno istupi u vezi sa kršenjima ljudskih prava i važećih zakona, sa preporukama datim javnim institucijama sa namerom da se povrede

⁷Ustav Republike Kosova, članovi 113, p. 2 i 135, p. 4; Zakon br. 03/L-195 o Ombudsmanu, član 15, p. 7; Zakon br. 03/L-121o Ustavnom Sudu Kosova, član 29.

⁸Zakon br. 03/L-195 o Ombudsmanu, član 16.

otklone. Izveštaji su krajnji postupak Ombudsmana u zaštiti ljudskih prava, koji se upućuju organu koji je učinio kršenje, kao i Skupštini Republike Kosova i ostalim relevantnim organizacijama.

Zadnjih nekoliko godina, sa ciljem da pokrije oblasti koje uključuju specifična pitanja za određene grupe ljudi, čija prava se smatraju najugroženijima na Kosovu, u okviru IOK funkcionišu sledeće jedinice: Jedinica za dečija prava, Jedinica za polnu ravnopravnost i Jedinica protiv diskriminacije.

Nakon izbora zamenika Ombudsmana u okviru odeljenja kojima rukovode zamenici, stvorene su posebne jedinice na osnovu predređenih oblasti.

U okviru *Odeljenja protiv diskriminacije* funkcionišu sledeće jedinice: za prava dece; za polnu ravnopravnost; protiv trgovine ljudskim bićima i nasilja; za prava lica sa ograničenim sposobnostima; za prava zajednica; za socijalna pitanja kao i za prava lica pripadnika LGBT populacije.

Odeljenje o pitanjima zakonodavstva sastoji se od: Jedinice za koordinaciju rada sa Skupštinom Republike Kosova; Jedinice za koordinaciju pokretanja pitanja pred Ustavnim sudom Kosova; Jedinica za procenu usaglašenosti zakona i podzakonskih akata, Jedinice za istraživanje žalbi u vezi sa uvidom u javna dokumenata i Jedinice za periodično i godišnje izveštavanje.

Izvršno odeljenje obuhvata jedinice: za istragu žalbi protiv predsedništva; za istragu žalbi protiv vlade; za istragu žalbi protiv nezavisnih agencija; za istragu žalbi protiv javnih preduzeća; za zaštitu sredine i Nacionalni mehanizam za prevenciju torture, kao i jedinice za zaštitu potrošača, biznis i ljudska prava.

Jedinice u *Odeljenju za pravosuđe* su: Jedinica za istragu žalbi protiv sudova; za istragu žalbi na rad tužilaštava; za istragu žalbi protiv Sudskog Saveta; za istragu žalbi protiv Tužilačkog saveta kao i za istragu žalbi protiv Sudskog instituta.

Dok *Odeljenje za odnose sa javnošću* čine sledeće jedinice: za saradnju sa civilnim društvom, saradnju sa stranim organizacijama na Kosovu, saradnju sa donatorima, kao i jedinica za publikaciju materijala, konferencija i treninga.

1.3. Pristup Instituciji Ombudsmana

Institucija Ombudsmana, svakodnevno prima žalbe od građana, koji smatraju da su njihova prava povređena. Njih primaju pravni savetnici IOKK-a, koji razmatraju slučajeve pažljivo, poverljivo i profesionalno.

Da bi se građanima Kosova olakšao pristup IOKK, osim centralne kancelarije u Prištini, IOK ima i regionalne kancelarije u Gnjilanu, Peći, Mitrovici, Prizrenu i Gračanicu a od 1. oktobra 2013, osnovane su regionalne kancelarije u Uroševcu i Đakovici. Takođe u okviru regionalne

kancelarije u Mitrovici funkcioniše i pod-kancelarija u severnom delu grada. U kancelarijama IOK-a radi stručno osoblje, spremno da služi građanima, da odgovori na njihove zahteve i žalbe, kao i da štiti njihova prava u vezi sa navodnim kršenjima.

Žalbe građana primaju se svakog radnog dana u kancelarijama IOK-a (od ponedeljka do petka) od 8:30 - 16.00 časova. Za hitne slučajeve, građani mogu da se jave i van radnog vremena.

Drugi oblik bližeg pristupa građanima su i “*Otvoreni dani*”, koje organizuju Ombudsman i njegovi zamenici. Ovi dani se organizuju u Prištini (dva puta mesečno) i u drugim opštinama Kosova (jednom mesečno). Zaposleni u regionalnim kancelarijama, obaveštavaju građane o otvorenim danima, objavljivanjem datuma održavanja otvorenih dana po određenim opštinama, preko lokalnih medija kao i preko zvaničnog veb sajta IOK-a.

Ostali oblici pristupa IOK mogući su poštom, telefaksom i telefonom. Jednostavniji način pristupa IOK, koji se sve više koristi, je elektronska pošta, koju, za podnošenje žalbi, u većini slučajeva koriste građani koji žive van Kosova. U Glavnoj kancelariji IOK-a postoji i besplatna telefonska linija za hitne ali i za druge uobičajene slučajeve.

Službenici IOK-a vrše redovne kontrole u svim zatvorima i centrima za privođenje lica, na Kosovu. Da bi omogućila neposrednu komunikaciju sa zatvorenicima, u saradnji sa organima Korektivne službe Kosova i zatvorskih vlasti na Kosovu, IOK je od 2004 godine, u svim zatvorima i pritvornim centrima u Republici Kosovo, na vidnim mestima, postavila poštanske kutije, koje otvaraju samo predstavnici IOK-a. Praksa je pokazala da su kutije, postavljene po zatvorima, odnosno na mestima gde se drže lica lišena slobode, pomogle mnogim zatvorenicima i pritvorenicima da uspostave prvi kontakt sa Ombudsmanom. Takve kutije postavljene su i u zavodima i centrima za mentalno zdravlje, što pacijentima olakšava pristup IOK. Ovi zavodi i centri redovno se posećuju, svakog meseca, od strane predstavnika IOK.

POGLAVLJE II

LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U REPUBLICI KOSOVO

2.1. Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata

Ustav Republike Kosovo obuhvata većinu važnih međunarodnih instrumenata za ljudska prava i slobode, koji su direktno primenljivi na Kosovo, a u slučaju sukoba, imaju premoć nad svim zakonskim odredbama i ostalim aktima javnih institucija Kosova.

Ustav Republike Kosovo izričito garantuje direktnu primenu sledećih međunarodnih instrumenata: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima; Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i protokoli iste; Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima i protokoli iste; Okvirna konvencija Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina; Konvencija o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije; Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena; Konvencija o pravima deteta, kao i Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka ili kazni.⁹

Ovi međunarodni instrumenti su od posebne važnosti u oblasti zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda jer oni mogu da se direktno primene i u slučajevima naglašenih nedostataka ili vakuma u domaćem zakonodavstvu Kosova.

Institucija Ombudsmana primetila je ozbiljna kršenja ovih instrumenata, u nekoliko određenih slučajeva. Žalbe podnesene Instituciji Ombudsmana tokom 2013 godine, dokazuju da se one uglavnom tiču prava na pravično suđenje.¹⁰ Opterećenje sudova starim predmetima i zakašnjenje u tretiranju novih predmeta, kao i neizvršenje pravosnažnih odluka, već godinama otežavaju rad sudstva na Kosovu, čime se građanima Kosova ugrožava pravo na pravično, nepristrasno i suđenje u okviru razumnog vremenskog roka.

Od 1. januara 2013 god. počela je primena Zakona o sudovima, na osnovu kojeg je izvršena reorganizacija sudskog i tužilačkog sistema Kosova. Povećanje broja sudija i tužilaca uticalo je donekle i na efektivniji i efikasniji rad sudstva. Međutim, broj nerešenih predmeta po sudovima i dalje je veoma visok. Tako da, sudstvo još uvek nije konsolidovano, na način da se rešavanje predmeta vrši u okviru zakonom predviđenih rokova, kao i u skladu sa međunarodnim standardima. U tom pogledu, pozitivan uticaj bi imalo i dalje povećanje broja sudija i tužilaca, kao i povećanje broja profesionalnih saradnika u ovim institucijama.

Ombudsman ponovo ukazuje da primena odredbi Opcionog protokola Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka omogućava sprovođenje efektivnog, efikasnog i potpunog monitorisanja mesta, gde se nalaze osobe lišene slobode i osuđene osobe. U vezi toga su preduzete aktivnosti od strane Radne grupe koja deluje kao

⁹Ustav Republike Kosovo, član 22.

¹⁰Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 6, paragraf 1. "Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom."

predhodnik Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture,¹¹ čije se formiranje predviđa ovim protokolom.¹²

Putem ovog izveštaja Ombudsman ponovo naglašava svoju zabrinutost u vezi neobuhvatanja Međunarodne konvencije za ekonomska, socijalna i kulturna prava u Ustavu Republike Kosovo. Pravo na adekvatno stanovanje, pravo na rad i dodatke koji preoizilaze iz radnog odnosa, pravo na socijalnu zaštitu i niz ostalih socijalnih i ekonomskih prava koji se nalaze u okviru ove konvencije, a koji i dalje nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu na Kosovu. Tako da uključivanje ove konvencije u Ustavu Republike Kosovo, neophodno je i biće dodatna garancija za građane Kosova, odnosno za zaštitu njihovih ekonomskih i socijalnih prava.

Bazirajući se na prethodno iskustvo tokom rada na individualnim i grupnim žalbama i zahtevima, Ombudsman zaključuje da Republika Kosovo treba da preduzme sve potrebne korake u okviru međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji su direktno primenljivi u Republici Kosovo, se obuhvati i Konvenciju o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima.

Iako je jedan deo normi ove konvencije obuhvaćen i u ostalim međunarodnim instrumentima koji su primenljivi u Republici Kosovo, obuhvatanje ove konvencije je neophodno zbog toga što je ovo najopsežniji međunarodni instrumentat u oblasti ljudskih prava, namenjen ovoj kategoriji osoba, koja čini 10 % ukupnog broja stanovništva, i koja ima za cilj potpunu integraciju osoba sa ograničenim sposobnostima u društvo. Kosovo ima potrebu za takvim savremenim pristupom ovom pitanju.

Preporuke:

- *U Ustavu Republike Kosovo da se obuhvati i Konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.*
- *U Ustavu Republike Kosovo da se obuhvati Konvencija o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima.*
- *Sve institucije u Republici Kosovo da se angažuju na poštovanju i potpunoj primeni međunarodnih instrumenata, onako kako se to izričito zahteva Ustavom Republike Kosovo.*

2.2. Ljudsko dostojanstvo

Ustav Republike Kosovo u članu 23 predviđa zaštitu ljudskog dostojanstva, ističući da je ljudsko dostojanstvo “*neosporivo i predstavlja osnov svih ljudskih prava i osnovnih sloboda*”.

¹¹ Kao rezultat saradnje Institucije Ombudsmana sa domaćim nevladinim organizacijama (Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda i Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih od torture), u maju 2011 formirana je zajednička Radna grupa i potpisan je i sporazum o saradnji.

¹² *Opcioni protokol Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka ili kazni*, član 3: “Svaka država potpisnica ove konvencije, projektuje ili održava na nacionalnom nivou jedan ili nekoliko organa za monitorisanje i prevenciju torture i drugih okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka ili kazni”.

Dostojanstvo predstavlja celinu moralnih vrednosti pojedinca i njegovo pravo da se poštuje, što proizilazi iz same egzistencije čoveka i kao takva tretira se kao moralna, verska, socijalna, politička i pravna kategorija.

Ljudsko dostojanstvo nije samo osnovno pravo samo po sebi nego čini pravu osnovu osnovnih ljudskih prava. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, u svojoj preambuli predviđa da je *“urođeno dostojanstvo jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice temelj slobode, pravde i mira u svetu.”*¹³

Za oblast ljudskih prava, ljudsko dostojanstvo predstavlja temelj svih prava i takođe je neophodan preduslov za poštovanje i zaštitu ostalih prava od delovanja javnih vlasti Kosova. Ali, ova konstatacija se dovodi u pitanje u kosovskom društvu gde se broj nezaposlenih povećava svaki dan, povećava se broj socijalnih slučajeva, raste broj osoba sa zdravstvenim problemima koji nemaju mogućnost da se leče u zemlji i inostranstvu zbog teške materijalne situacije, gde nedostaje zdravstveno osiguranje, gde je nasilje protiv žena veoma naglašeno.

Polazeći od opšte prakse, obično se kršenje ljudskih prava i ugrožavanje dostojanstva, više dešava u nepovlnim situacijama za pojedinca, a posebno kada je pojedinac nemoćan da zaštiti, da traži i da se bori za svoja prava, bilo zbog teškog zdravstvenog stanja ili zbog starosti.

Ombudsman, s ciljem prevencije kršenja dostojanstva i ljudskih prava u takvim situacijama, posvećen je što praktičnijem i aktivnijem pristupu. Tako da, regularne i sistematske posete u ustanovama mentalnog zdravlja i periodične posete Domu starih osoba na Kosovu, neotuđivi su deo njegovog rada. Ove posete služe da bi se osiguralo, da se na tim mestima poštuje ljudsko dostojanstvo, u skladu sa međunarodnim standardima. Osim poseta i monitorisanja ovih centara, Ombudsman je 21.09.2013. god. održao okrugli sto u vezi uslova života starih osoba, osoba sa mentalnim zdravstvenim problemima, uslovima u kojima rade radnici u ovim institucijama za koje je nadležno Ministarstvo za rad i socijalna pitanja (MRSP), kao i o pvećanju saradnje između uprava centara i MRSP.

Ombudsman je takođe i ove godine nastavio sa redovnim mesečnim posetama institucija gde se nalaze osobe lišene slobode. Njihov tretman u ovim institucijama i zaštita od zlostavljenja, nalazi se na pravoj liniji sa zaštitom ljudskog dostojanstva.

IOK, tokom izveštajnog perioda razmatrala je razne žalbe u vezi navodnih kršenja ljudskih prava. Jedna od žalbi je i žalba zatvorenika iz Pritvornog centra u Mitrovici.¹⁴ Žaliocu je ustanovljena diagnoza da je oboleo od raka. Njegovo zdravstveno stanje je bilo veoma teško, što mu je ograničavalo kontrolu osnovnih životnih funkcija, pokretljivost i orijentaciju u prostoru. Predstavnik Ombudsmana, uz pomoć kontinuiranih kontakata i komuniciranja putem pisama, zahtevao je od Sudskog saveta Kosova da, u skladu sa zakonom, razmatra mogućnost uslovnog puštanja žalioca, kao i da mu se omogući da van prostora gde su smeštena lica lišena slobode, dobije dostojanstven zdravstveni tretman. Na osnovu odgovora Sudskog saveta Kosova, slučaj je razmatran i žalilac je uslovno pušten, nakon čega je započeo zdravstveni tretman u regionalnoj bolnici u Mitrovici.

¹³Univerzalnadeklaracija o ljudskimpravima, preambula.

¹⁴IOK, slučajŽ. br. 148/2013.

Izazov s kojim se suočavaju građani i institucije Republike Kosova, je zaštita ljudskog dostojanstva osoba sa ograničenim sposobnostima. Kao i u prethodnim izveštajima, Ombudsman podseća da i tokom izveštajnog perioda, situacija ove kategorije osoba u Republici Kosovo, nije nimalo zadovoljavaju. ¹⁵ Posebnu zabrinutost za Ombudsmana predstavlja nepoštovanje zakonske infrastrukture, čiji je primarni cilj smanjenje diskriminacije nad osobama ove kategorije.

Posebnu zabrinutost predstavlja stanje penzionera na Kosovu. Materijalna i finansijska kompenzacija za njihov društveni doprinos, koji su decenijama davaliza ovo društvo, je nedostojanstvena. Sredstva koje sada dobivaju Kosovski penzioneri ali i korisnici socijalne pomoći na Kosovu ne obezbeđuju dostojanstven život za ove kategorije kosovskog društva.

2.3. Jednakost pred zakonom

Pravo biti slobodan od svake vrste diskriminacije predstavlja jedno od osnovnih načela ljudskih prava. Ustav Republike Kosovo zabranjuje diskriminaciju, garantuje jednakost pred zakonom i poštovanje ljudskih prava.

Niko ne može biti diskriminisan na osnovu rase, boje, pola, roda, religije, političkog mišljenja ili bilo kojeg drugog mišljenja, na osnovu nacionalnog ili društvenog porekla, veze sa određenom zajednicom, imovine, ekonomskog i socijalnog stanja, seksualne orijentacije, organičene sposobnosti ili nekog drugog ličnog statusa. ¹⁶

Vladavina prava je osnovno načelo domaćih institucija. Vladavina prava, u prvom redu znači postojanje zakona koji su jasni i razumljivi za sve. Na Kosovu se znatan broj usvojenih zakona danas ne primenjuje.

2.3.1. Rodna ravnopravnost

Postizanje rodne ravnopravnosti je jedan od glavnih objekta i prioritet za razvoj svakog modernog demokratskog društva, u kojem se svi njeni članovi tretiraju jednako u svim situacijama, bez diskriminacije.

Koncept diskriminacije na osnovu pola obuhvata razliku u tretiranju, isključivanje ili ograničenje na osnovu pola, što, tom prilikom ugrožava ili sprečava uživanje ili vršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda, u svim oblastima društvenog života. Svako razlikovanje u tretmanu je diskriminatorско onda kada nema neko objektivno opravdanje.

¹⁵IOK, *Godišnji izveštaj 2010*, str. 28.

¹⁶Ustav Republike Kosovo, član 24.

Ustav Republike Kosovo naglašava pravo na pravnu zaštitu bez diskriminacije i jednakost svih građana pred zakonom, bez obzira na pol, jezik, etničku, političku, versku, kulturnu pripadnost, ekonomski status, seksualnu orijentaciju ili drugi status građana.¹⁷

Zbog njenog statusa, Republika Kosovo nije potpisnica međunarodnih instrumenata, kao što je Konvencija za eliminisanje svih oblika diskriminacije prema ženi (CEDAW). Ali na osnovu Ustava, ova konvencija se neposredno primenjuje na Kosovu. Zaštita od diskriminacije na Kosovu, naročito od one na polnoj osnovi, regulisana je i Zakonom o polnoj ravnopravnosti.

2.3.2. Učešće na tržištu rada i u političkom odlučivanju

Visoki nivo nezaposlenosti u Republici Kosovo otežava mogućnosti ženskog pola da konkuriše na tržištu rada. Pozicija žene na tržištu rada je veomamznačajna za rodnu ravnopravnost. Na današnjem tržištu rada i u aktuelnoj situaciji, veće su šanse da se zaposle muškarci, naročito za visoke pozicije, i u slučajevima kada ima ženskih kandidata sa istim kvalifikacijama.

Diskriminacije često započinje objavljivanjem konkursa za radna mesta, pomenuvši pol kao jedan od kriterija za zapošljavanje. Sve ovo jasno govori da sistem sa izgrađenim zaštitnim mehanizmima nije dovoljno jak na prevenciji i zaustavljanju diskriminacije po polnoj osnovi u oblasti rada i zapošljavanja. Tokom 2013 godine, IOK je primio žalbu, koja se odnosi na prekid radnog odnosa žene zaposlene u jednoj NVO) tokom perioda trudnoće.¹⁸

Eliminisanje neravnopravnosti između muškaraca i žena donekle je postignuto posebnim merama u zakonodavstvu, tačnije utvrđivanjem kvote za manje zastupljeni pol, što ima za cilj eliminisanje diskriminacije žena.

Kvota zastupljenosti, kao afirmativna mera, u suštini, na početku omogućava stvaranje kulture učešća žena u odlučivanju, koju treba zadržati za jedan vremenski interval, dok se ne zameni realnom konkurencijom. Ova afirmativna mera za polovinu društva, trebala bi da se postojano povećava, do trenutka postizanja objektivne ravnopravnosti na svim poljima.

Na lokalnom novou primećeni su pozitivni i obećavajući znaci. U 2013 godini izabrana je žena, prva predsednica opštine, koja će rukovoditi jednom opštinom na Kosovu, dok su u nekim opštinama političke partije kandidovale žene, za poziciju predsednika opštine.

2.3.3. Pravo na imovinu i nasledstvo

Jedna druga oblast od životne važnosti, gde se žene tretiraju na neravno pravan način je oblast imovinskih prava. Važeći zakoni, daju jednaka prava ženama i muškarcima u vezi sa

¹⁷Ustav Republike Kosovo, član 3.

¹⁸ IOK, slučaj Ž. br. 44/2013. Nakon pokušaja za posredovanje od strane IOK, žalilja je posavetovana da koristi pravna sredstva, konkretno je posavetovana da se obrati nadležnom sudu u vezi sa slučajem. Slučaj je u sudskoj proceduri na nadležnom sudu za razmatranje slučaja.

nasleđivanjem imovine.¹⁹ Onemogućavanje prava na imovinu ženama, je tipično za kosovsko tradicionalno društvo. U većini slučajeva na Kosovu, da ne kažemo u svim, porodičnu imovinu nasleđuju muškaraci. To je naglašeno u ruralnim sredinama. Međutim, tu nema mnogo razlike ni u urbanim sredinama.

U mnogim slučajevima kada su žene tražile deo porodične imovine, njima je zaprećeno od strane supružnika ili drugih muškaraca iz porodice,²⁰ ali i od privatnih kompanija.²¹

Što se tiče uloge žene u našem društvu, još uvek ima značajnih razlika između ruralnih i urbanih sredina. U ruralnim sredinama, zbog tradicije i običaja, socijalna pozicija žene je podređena u odnosu na položaj muškarca i društvo je veoma malo svesno koncepta rodne ravnopravnosti.

2.3.4. Pravo na obrazovanje

Pravni osnov na Kosovu, što se tiče obrazovanja i vaspitanja, isti je za oba pola. Ali napuštanje školovanja od strane žena zabrinjavajuće je, ne samo za institucije Kosova, nego i za celo kosovsko društvo. Ova pojava je mnogo više izražena u ruralnim sredinama ali i kod manjinskih zajednica Aškalija, Roma i Egipćana. Postoje mnogi faktori koji nastavljaju da utiču da devojke napuštaju školovanje, ali i dalje među dominantnim faktorima je onaj socio-ekonomski: siromaštvo, nedostatak prevoza za decu iz udaljenih sredina, koji prati i nedostatak sigurnosti za decu tokom puta, kao i rane udaje (ispod zakonom dozvoljenog doba).

Jedno pitanje, koje je i dalje prisutno u preduniverzitetskom obrazovanju je pitanje nošenja verskih simbola (nošenje šamija) od jednog ograničenog broja devojčica islamske verosipovesti. U vezi ovog pitanja neophodan je širok društveni i međuinstitucionalni dijalog.²²

2.3.5. Nasilje u porodici

I pored pozitivnih napora institucija na centralnom i lokalnom nivou na Kosovu, nasilje u porodici nastavlja da bude gorka realnost u kosovskom društvu. Ono, ne samo što predstavlja kršenje ljudskih prava, nego čini i osnovu diskriminacije u mnogim slučajevima, u prvom redu žena, dece i starih osoba. Nasilje u porodici takođe nastavlja da pogađa sve zajednice na Kosovu. Problem čini još većim i činjenica da se veoma mali broj slučajeva nasilja u porodici prijavljujese nadležnim vlastima za tretiranje slučajeva nasilja.

¹⁹ *Zakon br.2004/26, Zakon o nasledstvu*, član 3.

²⁰ *IOK, slučaj Ž.br.316/2011*. Žalba za monitorisanje na sudu u 2013godini. Žalilja je ponovila žalbu, jer njen stric joj onemogućava da bude vlasnica kuće, koju je njen otac sagradio u zajedničkom porodičnom dvorištu.Procedura se vodi u Osnovnom sudu u Prištini.

²¹ *IOK, slučaj Ž.br.238/2013*. Slučaj žalilje koja tvrdi da je njen slučaj pitanje nepoštivanja sporazuma u vezi sa njenom imovinom, koju jedna od privatnih kompanija ne poštuje. Žalilja je podnela optužbu kod nadležnog suda i ovaj slučaj se monitoriše od strane IOK-a.

²² *IOK, slučaj Ž.br.152/2013*.

Jedan od glavnih razloga koji nastavlja da bude izvor nasilja u porodici je teška socijalno-ekonomska i kulturna situacija. Nezaposlenost i siromaštvo su najčešći faktori, koji utiču na povećanje nasilja u porodici.

Ekonomska zavisnost žrtve otežava njenu poziciju. Žrtve imaju poteškoća da prijave slučaj, jer su ekonomski mnogo vezane sa licem koje vrši nasilje. Takođe, prepreke za prijavljivanje slučaja su i rasprostranjena svest u društvu, da je nasilje u porodici privatna stvar i ne treba da izađe van porodičnog kruga. Jedan drugi faktor koji ne treba zaboraviti ipak je i emocionalna veza, koja se ne može lako ugasiti među članovima iste porodice.

IOK je mnogo puta monitorisala sudske procese, gde su žrtve nasilja zahtevale saradnju i monitorisanje pred sudovima.²³ Na žalost, u nekim slučajevima, nadležni sudovi, nakon podnetog zahteva od strane žrtve za zaštitu, ne donose odluku za adekvatnu zaštitnu meru, u vremenskom roku predviđenom zakonom.²⁴

Prema izveštaju Policije Republike Kosovo, u Opštini Priština, tokom 2013 godine, registrovano je 251 slučaj nasilja u porodici, u opštini Gnjilane bilo je 122, u Opštini Uroševac zabeleženo je 139, u Opštini Peć 211, u Opštini Prizren 194 i u Opštini Mitrovica registrovano je 170 slučajeva. Na Kosovu, tokom 2013 godine, dogodila su se 4 ubistva, kao posledica nasilja u porodici.²⁵ Prema ovom izveštaju policije za 2013 godinu, žrtve na osnovu pola su: 869 žena i 220 muškaraca. Takođe, prema podacima ovog izveštaja, tokom 2013 godine, bilo je 19 kršenja naloga za zaštitu.

2.3.6. Žene i devojke, žrtve seksualnog nasilja tokom rata

Kategorija žena i devojaka, koje su žrtve seksualnog nasilja tokom rata, su kategorija koja nije bila zakonski razmatrana od strane relevantnih vlasti u zemlji. U republici Kosovo tokom 2013. godine, bilo je diskusija u vezi ove kategorije osoba i ima pozitivnih pomaka ali su oni i dalje nedovoljni.

U izveštaju IOK za 2012 godinu Ombudsman je zahtevao zakonsko i institucionalno regulisanje pitanja za žrtve nasilja tokom rata. Inicijativa za formiranje međuministarske grupe, od strane Vlade, uz inicijativu Ministarstva Pravde, koji će se baviti pitanjem obeštećenja žrtava seksualnog nasilja, tokom rata na Kosovu, je nešto što ukazuje na pozitivni pomak u ovome pravcu.²⁶

Ženama i devojka, žrtvama nasilja na Kosovu, treba da se obezbedi institucionalna podrška kao i zakonska infrastruktura, sa posebnim naglaskom za otklanjanje predrasuda o ovom pitanju. Kosovsko društvo takođe treba da se više angažuje na razvoju, obrazovanju, vaspitanju i emancipaciji, sa ciljem vraćenja ljudskog dostojanstva ovoj kategoriji ljudi.

²³ IOK, slučaj Ž.br. 22/2013.

²⁴ Izveštaj policije Kosova o slučajevima nasilja u porodici za 2013.

²⁵ Isto.

²⁶ Ministarstvo Pravde – Agencija za Polnu Jednakost, okrugli sto “ Pristup pravdi za žene i devojke, žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, , 8 marta 2013, na: www.md-ks.org/?page=1,8,867 (16.12.2013).

IOK podržava sve inicijative i institucionalne radnje o zakonskom regulisanju žrtava seksualnog nasilja tokom rata, kao bi i one uživale prava kao civilne žrtve rata.

Preporuke:

- *Da se izvrše napori za harmonizaciju kosovskog zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije, što se tiče rodne ravnopravnosti.*
- *Da se primeni kvota predviđena Zakonom o rodnoj ravnopravnosti na svim nivoima, sa ciljem poboljšanja položaja žena u kosovskom društvu, pogotovu učesće žena u odlučivanju na lokalnom i centralnom nivou.*
- *Da se primenjuje program za obuku zaposlenih lica u institucijama, koje se bave ljudskim pravima i pitanjem polne jednakosti na lokalnom i centralnom nivou.*
- *Da se pokrene pitanje finasiranja sigurnih kuća za žrtve nasilja u porodici.*
- *Da se zakonski reguliše status žena, devojaka i drugih osoba koja su žrtve seksualnog nasilja tokom rata.*
- *Da se analizira budžet Republike Kosova u vezi polnog aspekta, uključujući polne statistike unutar institucija i organa Republike Kosova.*

2.3.7. Sprovođenje zakona

Zakon protiv diskriminacije je usvojen 2004 godine, s ciljem obezbeđivanja prava na jednakost pred zakonom i jednaku zaštitu, jednakost mogućnosti za uživanje prava i efektivnu zaštitu od svake vrste diskriminirajućeg ponašanja ili ponašanja koje podstiče diskriminaciju.²⁷ Međutim, ovaj zakon je neprimenljiv zbog nejasnih članova koje sadrži.

Zakon protiv diskriminacije trenutno ostavlja prazninu u rešavanju slučajeva diskriminacije što se tiče procedura i nedostatka javnog organa, koji bi imao obavezu da razmatra slučajeve diskriminacije. Zakon ne ispunjava zahteve za obezbeđenje efektivnog sredstva za moguće žrtve. Ombudsman je izveštavao o nesprovođenju Zakona protiv diskriminacije i preporučio je izmene u zakonu u prethodnim godišnjim izveštajima.²⁸

U ovom zakonu i dalje ostaje nejasno i nefunkcionalno poglavlje II, kojim su obuhvaćene procedure za pokretanje slučajeva, kompetentni organ za razmatranje slučajeva diskriminacije, kao i sankcije. Vlada Kosova, tokom izveštajnog perioda, preduzela je korake za dopunu-izmenu Zakona protiv diskriminacije. Do izmene, ovaj zakon ostje neprimenljiv za žrtve dsikriminacije.

Ekonomsko socijalni savet do momenta izveštavanja nije postigao harmonizaciju stavova u vezi sa dva veoma važna dokumenta u oblasti zapošljavanja: kolektivni ugovor i minimalna plata.

²⁷ Zakon protiv diskriminacije br. 2004/3.

²⁸ Godišnji izveštaji Institucije Ombudsmana 2010. i 2011, deo Jednakost pred zakonom. Ombudsman smatra da zbog određenih mana, ovaj zakon nastavlja da bude neprimenljiv u praksi. Izmena zakona protiv diskriminacije stvorila bi mogućnost da ovaj zakon ne ostane i dalje neprimenljiv u realnsoti, na: www.ombudpersonkosovo.org (05.03.2014).

Ombudsman procenjuje da nefunkcionisanje Ekonomsko socijalnog saveta, na osnovu Zakona o ekonomsko socijalnom savetu, ima negativne implikacije na realizaciji prava zaposlenih u javnom i privatnom sektoru.

Zakon o šemi socijalne pomoći na Kosovu 2003/15, o kojem je bilo reči i tokom prethodnih godišnji izveštaja IOKK, zbog svojih nedostataka, izmenjen je Zakonom br. 04/L-096, i sada se zakon može smatrati sveobuhvatnim za ljude koji zavise od socijalne pomoći. Međutim, žalbe podnesene u IOKK, u vezi prekida socijalne pomoći, dokazuju suprotno u mnogim slučajevima. Mnogo osoba se žali da im se prekida socijalna pomoć, kao posledica neobuhvatanja njihovih kategorija u zakonu.

2.3.8. Diskriminacija na osnovu godina starosti

Diskriminacija bazirana na starosti pojavljuje se kada se osoba jedne starosne dobi, tretira na manje povoljan način u odnosu na osobu druge starosne dobi, pod istim ili sličnim okolnostima.

Uprkos činjenici da je Ombudsman objavio izveštaj u vezi diskriminacije na osnovu starosti, prilikom objavljivanja konkursa za radna mesta, ova vrsta diskriminacije nastavlja da bude prisutna prilikom zapošljavanja. Još više zabrinjava činjenica da se to praktikuje i u sporazumima potpisanim od strane javnih institucija, kao što je Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu (MRSZ), prilikom zapošljavanja socijalnih slučajeva.²⁹

2.3.9. Žalbe protivjavnog Univerziteta

Tokom izveštajnog perioda, na adresu Rektorata javnog Univerziteta u Prištini (UP), upućene su žalbe građana Republike Kosovo, koji su se žalili da su diskriminirani. Kandidati za doktoraturu podneli su zajedničku žalbu, u kojoj su navedene tvrdnje o nepravdama u javnom konkursu, koji je objavljen od strane Senata UP, dana 26. septembra 2013, kao i na diskriminaciju prilikom upisivanja studenata na studije doktorature, za akademsku godinu 2013/2014. Slučaj je otvoren za istragu u Instituciji Ombudsmana.³⁰

Protiv Rektorata UP, podnet je znatan broj žalbi u vezi diskriminacije. Žalioci tvrde da UP ne tretira jednako kandidate koji su diplomirali na privatnim univerzitetima sa onima koji su diplomirali na javnim univerzitetima, za nastavak post diplomske i master studija, uprkos činjenici da su i privatni univerziteti subjekti u postupku akreditacije isto kao i javni univerziteti.³¹

Upis studenata za nastavak master studija sa UP na privatni univerzitet ne zahteva dodatne uslove, dok suprotno, UP postavlja dodatne uslove za studente koji su diplomirali na privatnim

²⁹ IOK, Slučaj Ž.br. 566/2013. Memorandum razumevanja br. 122, dana 2.04.2013. god. Potpisan između MRSP I EKK. Član V ograničava starost za zaposlenje na 40 godina (kopija memorandum se nalazi u dosijeu slučaja).

³⁰ IOK, Slučaj Ž.br. 613/2013. Ombudsman se pismom obratio Rektoratu UP ali nije dobio odgovor.

³¹ IOK, Slučajevi Ž.br.523/2013 i Ž.br.590/2013. Žalioci smatraju da javni univerzitet stvara dodatne kriterije za master studije za studente koji su diplomirali u privatnim univerzitetima.

univerzitetima. Javni univerzitet popunjava slobodna mesta, prvo studentima koji su diplomirali na UP a samo ako ostanu prazna mesta, mogu se popuniti studentima koji su diplomirali na privatnim univerzitetima ali pod drugim uslovima, jer uprkos prosečnoj ocen, oni se podvrgavaju testiranju, što se ne dešava kada su u pitanju studenti koji su diplomirali na UP. Ova vrsta diskriminacije još više otežava situaciju ovih studenata, jer u mnogim slučajevima se ra i o istim predmetima, koje predaju istiprofesori na oba univerziteta, to jest na javnom i privatnom.

2.3.10. Odluka Osnovnog suda u Prištini u vezi diskriminacije na osnovu starosti

Ombudsman je izveštavao u vezi diskriminatorne odluke Senata UP, o nezasnivanju radnog odnosa sa profesorima koji su navršili 50 godina života.³²

U vezi ovog slučaja Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama i ocenio ovu odluku Senata UP, nerazumnom i nezakonitom, u suprotnosti sa Ustavom Republike Kosovo, članom 26 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, članom 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Osnovnim zakonom o radu, Zakonom protiv diskriminacije kao i Statutom UP.³³

Na osnovu nadležnosti Ombudsmana i na osnovu Zakona o upravnom sporu, Ombudsman je izneo ovo pitanje pred nadležni sud.³⁴

2.3.11. Diskriminacija od strane Posebne komore vrhovnog suda Kosova

U sudskom sistemu Kosova, tokom izveštajnog perioda i dalje su prisutni problemi u vezi sa dužinom sudskih postupaka kao i sa efektivnom pravdom. Detaljnije informacije u vezi ove teme možete naći u delu ovog izveštaja, koji se tiče sudstva.³⁵

I tokom godine o kojoj se izveštava Posebna komora vrhovnog suda Kosova (PKVSK) nastavlja da ne poštuje prava građana koja su garantovana Ustavom i zakonom, odnosno članom 5 Ustava i Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika.³⁶

³² IOK, *Godišnji izveštaj 2011*, tema jednakost pred zakonom, na web stranici (05.03 2014).

³³ IOK, *Izveštaj sa preporukom br. 170/2010*. Ombudsman je izveštavao u vezi diskriminatorne odluke Senata Prištinskog Univerziteta o neangažovanju na radnom odnosu profesora koji su navršili 50 godina života. Na web stranici www.ombudspersonkosovo.org (05.03 2014).

³⁴ Na osnovu ovlašćenja IOK, Zakona o upravnom sporu, Ombudsman je podneo pitanje administrativnog spora pred Vrhovnim sudom Kosova u vezi zakonitosti odluke Senata Prištinskog Univerziteta o radnom angažovanju po prvi put na poziciju profesora. U vezi ovog slučaja, Osnovni sud u Prištini, nakon reformisanja sudskog sistema na Kosovu, na osnovu predmetnih ovlašćenja, razmotrio je zahtev za administrativni spor koji je podnet od strane IOK. Nakon sudske sesije koja je održana 20.11.2013. god. i sesije glavnog pretresa koja je održana 9.12.2013. god. Sud je doneo presudu kojom je prihvatio tužbeni zahtev IOK i poništena je diskriminatorna odluka Senata Univerziteta u Prištini br. 1/499, koja je doneta 25.05.2010. god.

³⁵ IOK, godišnje izveštaje IOK za 2011 i 2012 godine, i u ovom izveštaju: Sudska zaštita ljudskih prava. Na: www.ombudspersonkosovo.org (05.03 2014).

³⁶ *Ustav Republike Kosovo*, član 5; *Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika*.

I dalje se građani Kosova obavezuju da svoje podneske u PKVSK podnose prevedene i na engleski jezik i kao posledica toga, u mnogim slučajevima, zbog troškova prevoda dokumenata, građanima se ograničava pravo na podnošenje predmeta pred PKVSK.

Ombudsman, preko izveštaja sa preporukama je zahtevao od Skupštine Republike Kosova, da na onovu svojih ustavnih ovlašćenja inicira postupak o izmeni i dopuni Zakona o Posebnoj komori, to jest deo koji se tiče prevoda dokumenata na engleski jezik.³⁷

2.3.12. Kosovska agencija privatizacije

I dalje privatizacija na Kosovu ostaje razlog za podnošenje žalbi od strane građana. Imajući u obzir činjenicu da je mnogo bivših radnika zaposlenih u javnim proizvođačima ostalo bez posla, oni su i dalje bez zakonske i institucionalne podrške. Takođe, većina njih se žali na način privatizacije javnih proizvođača, kao i njihovom neobuhvatanju proces kompenzacije od 20% od privatizacije. Žalbe podnete u IOKK, u vezi ovog pitanja, su u postupku istrage Ombudsmana.³⁸

2.3.12. Diskriminacija osoba sa ograničenim sposobnostima

Na Kosovu prava osoba sa ograničenim sposobnostima tretirana su u 26 osnovnih zakona iz raznih oblasti i sa 2 podzakonska akta. Neki od njih su posebni zakoni koji pripadaju ovoj kategoriji.³⁹ Uprkos ovoj činjenici, osobe sa ograničenim sposobnostima nastavljaju da budu kategorija koja je ugrožena od svake vrste diskriminacije, jer do danas nije primećeno neko poboljšanje u vezi stvaranja infrastrukture, koja bi omogućila njihovo osamostaljenje u svakodnevnom životu.

Onako kako je naglašeno i u prethodnim izveštajima, ostaje problem putna infrastruktura za slobodno kretanje osoba sa ograničenim sposobnostima, koja koriste pomoćna sredstva. Ovaj problem nije regulisan ni na najposebnijim mestima, kao što su: bolnice, škole, sudovi itd. Čak, i na mestima gde postoje staze za kretanje pomoćnim sredstvima, one nisu napravljene popredviđenim standardima i slobodno kretanje bez pratioca je nemoguće. Ovo mnogo utiče na osobe sa ograničenim sposobnostima, koje zavise od pomoćnih sredstava za kretanje, jer na taj

³⁷ IOK, Izveštaj sa preporukom. Preporuka o izmeni odredaba člana 25 paragrafa 8, paragrafa 9 i paragrafa 10 Zakona br. 04/L-033 o Posebnoj komori vrhovnog suda Kosova o pitanjima Agencije Kosova za privatizaciju, upućena Parlamentarnoj komisiji za zakonodavstvo Skupštine Republike Kosovo.

³⁸ IOK, žalba br. A. 133/2013. Žalioci tvrde da nisu obuhvaćeni u kompenzaciji od 20% procenata privatizacije proizvođača. Oni isto tako tvrde da su ostali bez posla i žive pod teškim ekonomskim uslovima, jer njihova starost i obrazovanje nije zahtev tržišta rada sa jedne strane, dok sa druge strane, oni ne ispunjavaju kriterij starosti da bi uživali pravo na penziju.

³⁹ Posebni zakoni koji se tiču ograničene sposobnosti su: Zakon br. 2003/23 o penzijama osoba sa ograničenim sposobnostima i Zakon br. 03/L-022 o materijalnoj podršci porodicama sdece sa stalnim ograničenim sposobnostima, Zakon br. 03/L-19 za osposobljavanje, ponovno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa ograničenim sposobnostima, Zakon br. 04/L – 092 o slepim osobama kojim se regulišu prava i beneficije, kao i određuje kriterije za kategorizaciju slepih osoba.

način oni ostaju diskriminirani i izolovani od društva. Između ostalog, deca ostaju nepismena kao posledica nemogućnosti slobodnog pristupa objektima.⁴⁰

Ovom prilikom, Ombudsman zahteva od Skupštine i Vlade Republike Kosovo da preduzmu sve potrebne mere radi obuhvatanja Konvencije o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima u Ustav Republike Kosova. Takođe, potrebno je obezbediti primenu važećih zakona, radi stvaranja institucionalne infrastrukture, materijalne i tehničke infrastrukture za integraciju osoba sa ograničenim sposobnostima u svakodnevni život, bez diskriminacije.

2.3.14. Zaštita prava pripadnika LGBT populacije

Na Kosovu postoji solidna, sa međunarodnim standardima usklađena zakonska osnova za zaštitu prava pripadnika LGBT populacije, ali i pored postojanja ustavnih i zakonskih garancija, ova populacija spada u manjinske zajednice/grupe čija se prava krše. Ne samo kod nas, već u mnogim zemljama u svetu pripadnici LGBT populacije su često žrtve nasilja, koje biva izuzetno teško, posebno u odnosu na druge vrste predrasudama motivisanih zločina i kršenja ljudskih prava, jer su ova kršenja često praćena visokim stepenom okrutnosti i brutalnosti.⁴¹

Ustav Republike Kosovo, daje jednake garancije i solidnu osnovu za jednako poštovanje ljudskih prava svih osoba. Naime, članom 24, stavom 2 Ustava, predviđa se *Jednakost pred Zakonom*⁴² svih osoba i zabranjuje se diskriminacija na osnovu seksualnog opredeljenja. Članom 40, stavom 1 Ustava Kosova garantuje se *Sloboda Izražavanja*, članom 42 *Sloboda medija*, članom 43 garantuje se *Sloboda Okupljanja*. Ograničenja ovih sloboda mogu biti dozvoljena samo ukoliko su predviđena zakonom i ako su u javnom interesu.

Pored Ustava, osnovu za jednako poštovanje prava svih građana daje i niz zakona, u prvom redu Zakon protiv Diskriminacije,⁴³ koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije. Zabrana podsticanja mržnje, nemira i netolerancije između grupa na Kosovu predviđena je Krivičnim zakonikom Kosova. Zakon o radu takođe zabranjuje sve oblike diskriminacije. Zabrana svakog javnog prikazivanja i nastupa svakog pojedinca na uvredljiv, podcenjivački ili ponižavajući način u odnosu na pol ili seksualno opredeljenje, predviđena je Zakonom o ravnopravnosti polova.⁴⁴

⁴⁰ Ove informacije su prikupljene od strane IOK tokom 2013 godine, tokom redovnih sastanaka sa NVO koje predstavljaju interese osoba sa ograničenim sposobnostima – NVO Hendikos, NVO Hendikep Kosova, NVO Down Syndrome Kosova.

⁴¹ *Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General*, 17.12.2011, http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/19session/A.HRC.19.41_English.pdf (12.12.2013).

⁴² *Ustav Republike Kosova*, čl. 24 stav 2: "Niko se ne sme diskriminisati na osnovu rase, boje, pola, seksualnog opredeljenja, rođenja, ograničene sposobnosti ili nekog drugog ličnog statusa."

⁴³ *Zakon protiv diskriminacije*, čl. 2, a): "Princip jednakog postupanja podrazumeva da neće biti nikakve neposredne ili posredne diskriminacije bilo koje osobe na osnovu pola, roda, starosti, bračnog stanja, jezika, fizičke ili mentalne nesposobnosti, seksualnih sklonosti".

⁴⁴ *Zakon o ravnopravnosti polova*, čl. 15.3.

2.3.15. Aktivnosti na zaštiti i promociji prava LGBT populacije

Tokom 2013.g., u promovisanju i zaštiti ljudskih prava LGBT populacije na Kosovu ima pomaka, koji s obzirom na društveni kontekst nisu zanemarljivi. Povodom obeležavanja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije 17. maja 2013.g., održana je prva konferencija o pravima LGBT populacije na Kosovu.⁴⁵

Takođe, veoma značajno je, da je Vlada Kosova krenula sa osnivanjem Savetodavne i koordinacione grupe na nacionalnom nivou u Republici Kosovo, za zaštitu prava LGBT populacije. Cilj osnivanja ove grupe je da se stvori jedinstvo, partnerstvo i redovna saradnja između domaćih i međunarodnih institucija i NVO organizacija, koje rade na zaštiti i unapređenju prava pripadnika LGBT zajednice, kao i iniciranje i preduzimanje zajedničkih akcija za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualnog opredeljenja.

Ove godine predstavnici NVO sektora sa Kosova, Evropske komisije i predstavnik IOKK, učestvovali su na regionalnom „Work-shop, People 2 People“, programa Evropske Komisije a u saradnji sa Kancelarijom za ljudska i manjinska prava u Srbiji i međunarodnom organizacijom „ILGA-Europe“. ⁴⁶ Tokom radionice predstavnik IOKK prezentirao je stavove na temu Mehanizmi monitoringa i legislativne i nelegislativne mere, kao i stavove o trenutnoj situaciji LGBT populacije na Kosovu i o aktivnostima IOKK na ovu temu.⁴⁷ Tokom ove radionice stavljen je akcent na teme: diskriminacija, zločini iz mržnje i govor mržnje kao i sloboda udruživanja, okupljanja i izražavanja.

Jedan od veoma značajnih događaja je sprovođenje istraživanja na temu Sloboda i zaštita za LGBT osobe na Kosovu, koje je sprovedla organizacija YIHR, a rezultate do kojih su oni došli tokom istraživanja, izneti su u izveštaju koji je predstavljen javnosti 14. novembra 2013.g.⁴⁸ Prema podacima iz izveštaja može se steći okvirna predstava o situaciji u kojoj živi LGBT populacija na Kosovu, kao i o percepcijama predstavnika različitih državnih organa i institucija, ali se takođe može i uočiti da ipak postoji pomak u prihvatanju i razumevanju problema sa kojima se sreće LGBT populacija.

2.3.16. Glavni problemi i izazovi LGBT populacije na Kosovu

Ipak, i pored ustavnih garancija, relativno dobre zakonske osnove i nastojanja državnih institucija, ova prava nisu u praksi ispoštovana. Kršenja prava *Slobode izražavanja*, i *Okupljanja*, su problemi sa kojima se najčešće sreće LGBT zajednica na Kosovu. Isti su

⁴⁵ *Prva konferencija o LGBT zajednici na Kosovu*: Promovisati i zaštititi prava, 17. maj 2013. Na konferenciji su učestvovali predstavnici Vlade Kosova, NVO sektora i Ombudsmana, kao i predstavnici diplomatskih misija na Kosovu.

⁴⁶ *ILGA-Europe* je ogranak Međunarodne LGBT asocijacije za region Evrope (European Region of the International LGBT Association).

⁴⁷ *Evropska Komisija, TAIEX*, „p2events“, prezentacija predstavnika Ombudsmana Kosova, http://ec.europa.eu/enlargement/taieX/dyn/taieX-events/library/detail_en.jsp?EventID=53050 (11.12.2013)

⁴⁸ *Izveštaj YIHR o slobodi i zaštiti LGBT osoba na Kosovu*, <http://ks.yihr.org/rs/article/159/YIHR-KS-publishes-the-report-on-Freedom-and-Protection-for-Lesbians-Gays-Bisexuals-and-Transgender-in-Kosovo> (12.12.2013).

ispraćenii fizičkim i verbalnim napadima na pripadnike ove populacije. Na postojanje i težinu ovog problema kao i o potrebi da se rešava od strane nadležnih organa Ombudsman je ukazivao i ranije.⁴⁹

U IOKK, funkcioniše Jedinica za zaštitu prava pripadnika LGBT populacije. Međutim, prema statistici IOKK do sada nemamo primljenih žalbi, da je neko pretrpeo kršenje ljudskih prava na osnovu drugačije seksualne orijentacije, tako da sa statističkog aspekta mi ne možemo precizno govoriti o ovom problemu.

Neprijavljivanje slučajeva kršenja prava pripadnika LGBT populacije uzrokuje nedostatak evidentiranja i dokumentovanja kršenja ljudskih prava LGBT osoba, što direktno utiče na nizak nivo zaštite prava pripadnika LGBT populacije. Samo prijavljivanje kršenja ljudskih prava LGBT osoba je posebno teško, jer su ova kršenja najčešće motivisna predrasudama, i najčešće su praćena govorom mržnje, i uglavnom su dobro sakrivena na različite načine.

Upravo iz tog razloga, ukoliko iza nekog kršenja ljudskih prava ili eventualno krivičnog dela, kao motiv stoji predrasuda ili mržnja prema određenoj društvenoj grupi, u ovom slučaju LGBT populaciji, neophodno je da organi krivično-pravnog gonjenja obrate posebnu pažnju i otkriju da se radi o takvoj vrsti motivacije za vršenje kršenja ljudskih prava. Neophodno je da od strane policije, tužilaštava i sudstva bude prepoznato i označeno, da je predrasuda prema drugačijoj seksualnoj orijentaciji bila nekome motiv da povredi nečije pravo.

Problem neprijavljivanja ukazuje na nizak stepen poverenja pripadnika LGBT populacije u rad državnih institucija. IOKK preduzela je adekvatne korake da ohrabre pripadnike LGBT populacije da mogu slobodno da nam se obrate, da podnesu žalbe, da prijave kršenja njihovih prava.

Sticanje poverenja u sistem, takođe, postavlja određene preduslove, a jedan od osnovnih preduslova je da sudski predmeti koji u pozadini imaju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije kao motiv za kršenje prava koje je učinjeno, budu efikasno i efektivno procesuirani.

Takođe, veoma bitan momenat je zaštita žrtava od sekundarneviktimizacije, zastrašivanja i odmazde u toku postupanja organa krivično-pravnog progona. Čest je slučaj da se žrtve ne usuđuju na prijavljivanje jer se plaše konsekvenci, odmazde i sl. Ukoliko pravosudni i drugi nadležni organi konkretnim postupcima ne ohrabre žrtve i svedoke da prijave delo, oni to neće ili će to vrlo retko činiti. Takođe, potrebno je podržati i NVO i druge organizacije civilnog društva koje se bave istraživanjem kršenja i zaštitom prava LGBT populacije.

Radi poboljšanja položaja LGBT populacije, potrebno je sprovođenje jednog sveobuhvatnog procesa koji bi uticao na razvijanje tolerancije i prevazilaženja predrasuda i to u svim sferama društva.

⁴⁹ IOK, *Arhiva*, Institucija Ombudsmana izražava zabrinutost za događaje iz poslednjih dana u vezi sa fizičkim napadom tokom prezentiranja "Kosova 2.0" u palati Omladine u Prištini pod organiziranjem "Libertas", <http://www.ombudspersonkosovo.org/?id=5,0,0,0,s,670> (7.12.2013).

2.3.17. Diskriminacija na socijalnoj osnovi

Mnogo porodica na Kosovu, u nemogućnosti da same reše svoje stambeno pitanje, i dalje se obraćaju opštinskim skupštinama tražeći pomoć za humanitarno smeštaj.

U većini kosovskih opština, nedostatak centara za stanovanje za socijalne slučajeve je bolna činjenica. Od završetka rata na Kosovu, ogroman broj porodica i dalje živi u potpuno nedostojanstvenim uslovima, bez nade za rešenje ovog pitanja u bliskoj budućnosti.

U barakama u naselju "Fusha e Pajtimit" u Prištini i dalje žive građani u uslovima koji nisu dostojanstveni za život. O ovim slučajevima, Ombudsman je takođe izveštavao u prethodnim izveštajima i preko medija.

2.3.18. Slobodno korišćenje javne i privatne svojine

Poseban problem na Kosovu još uvek predstavlja nezakonita uzurpacija društvene ili privatne imovine i ometanje slobodnog uživanju privatne imovine od strane raznih grupa ili lica.

Nakon ogromnog broja žalbi i peticija koje su upućene Skupštini Opštine Priština, a za koje podnosioci nisu dobili odgovore, građani ovog naselja u Prištini (blizu Zelene pijace) su se obratili IOKK sa žalbom, tvrdeći da im je onemogućen normalan život, jer im je otežana sloboda kretanja i slobodno uživanje imovine, zbog trgovaca koji prodaju robu na javnoj površini, konkretnije na ulici, na ulazima i izlazima naselja. Žalioci tvrde, da veoma često nisu u mogućnosti da zbog ovakve situacije priđu slobodno medicinskim centrima. Prema njima, ugroženo je i zdravlje stanovnika ovog naselja, jer ilegalni trgovci ostavljaju smeće na ulici, koje je neprijatnog mirisa, gde se zbog smeća skupjaju psi lualice.⁵⁰

Ombudsman je putem pisma izneo ovo pitanje pred Opštinu Priština, ali se ona izjasnila nekompetentnom za ovo pitanje, jer prema njoj, gradska pijaca je pod nadležnošću Kosovske agencije za privatizaciju.

Kosovska agencija za privatizaciju tvrdila je da nakon prelaska Kosvske poverilačke agencije u Kosvsku agenciju za privatizaciju, sva javna produzeća su ostala u nadležnost centralnog i lokalnog nivoa vlasti.

Ombudsman nastavlja sa procedurama po ovoj žalbi, jer na osnovu preduzetih istraga u vezi ovog pitanja, jasno se vidi nespremnost opštine Priština da upravlja javnom imovinom, kao i da garantuju građanima da bez diskriminacije, slobodno i neometano koriste svoja imovinska prava.

⁵⁰ IOK, Slučaj Ž.br. 494/2013. Žalioci smatraju da ne mogu slobodno da koriste njihova privatna imanja u ulici kod zelene pijace, u centru Prištine, kao posledica nedostataka podrške od nadležnih organa na lokalnom nivou. U vezi sa tvrdnjama žalilaca, Ombudsma se pismeno obratio opštini Priština i žalba je u proceduri.

2.3.19. Kosovska agencija za imovinu

Onako kako je izveštavano i u prethodnim izveštajima IOKK, Kosovska agencija za imovinu (KAI), i dalje nastavlja sa dvostrukim standardima da tretira i razmatra predmete u svojoj nadležnosti.

I dalje, imanja u severnom delu Mitrovice nisu oslobođena od nelegalnih uzurpatora i nisu obuhvaćena šemom kirija, od strane ove agencije, onako kako je to zakonom predviđeno. Primećuje se neuspeh u realizaciji misije ove agencije. Ova situacije je još više otežana činjenicom, da na onsovu njihove nemarnosti u radu, oni skupljaju kiriju od individualnih korisnika i dodeljuju je nelegitimnim licima. U ovom slučaju se radi o imanjima građana albanske nacionalnosti, koja su uzurpirana u severnom delu Mitrovice, za koje KAI ne skuplja kiriju, ali istima uzima kiriju za stanove koje oni koriste u južnom delu Mitrovice, čiji su vlasnici srpske nacionalnosti, i ako ne koriste njihova imanja. Ovo predstavlja nedopustivu diskriminaciju sa političkom pozadinom.

U IOKK su registrovan slučaj kada zakupac plaća KAI za imovinu koju on koristi, dok KAI prikupljena sredstva od kirije deponuje na račun vlasnika jedne druge imovine, a koja je takođe pod administracijom KAI. U ovom slučaju, celokupan proces žalbe od strane zakupca upućen agenciji zavšio je izvinjenjem za napravljenu grešku, i to bez davanja uputstva za korišćenje pravnih lekova za naknadu štete. Ovaj slučaj je pod istragom u IOKK.⁵¹

Diskriminacija od strane KAI se dokazuje i činjenicom da oni i dalje obavezuju vlasnike albanske nacionalnosti da imanja koje su uzurpirali na severnom delu Mitrovice i pod administracijom KAI, da plate kiriju za korišćenje imovina vlasnika srpske nacionalnosti u drugim delovima Kosova, ali to se ne primenjuje prema pripadnicima srpske zajednice koji su uzurpirali imovine albanaca na severnom delu Mitrovice tako da iste ne obavezuju da plate kiriju za imovine albanaca koje su uzurpirali i i dalje ih iskorištavaju.⁵²

Stalno obrazloženje KAI o napred navedenim kršenjima, poziva se na političke razloge i nedostatak podrške od strane Kosovske Policije u realizaciji njihovog mandata. Ovo pretstavlja kršenje Ustava Kosova, međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima koji su inkorporisani u Ustavu Republike Kosovo i Zakona protiv diskriminacije, koji garantuju jednako tretiranje za sve građane Republike Kosovo.⁵³

Preporuke:

- ***Skupština Republike Kosovo da se ozbiljno angažuje na dopuni-izmeni zakona protiv diskriminacije, tako da zakon bude jasan i sprovodljiv.***

⁵¹ *IOK, slučaj Ž.br. 506/2013.* Žalioc tvrdi da on plaća kiriju Kosovskoj Agenciji za Imovinu, dok ova agencija prikupljena sredstva iz kirije deponuje na račun vlasnika jedne druge imovine, koja je takođe obuhvaćena na skemi kirije u KAI.

⁵² *IOK, Slučajevi Ž.br. 484/2008 i 475/2008.* Žalioci tvrde da njihovi stanovi u severnom delu Mitrovice su pod administracijom KAI, ali oni i dan danas ne dobivaju sredstva za kiriju za njihovu imovinu koja su uzurpirana od stanovnika srpske nacionalnosti, čiji su identitet predali u KAI i policiji.

⁵³ *Ustav Republike Kosova, članovi 3, 24, 22 i 46; Zakon protiv diskriminacije br. 2004/3; EKLJPS, član 14 i 1 dodatnog protokola ove konvencije.*

- *Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu, da razmotri Memorandum br. 122 koji je potpisan dana 2. aprila 2013. god. između MRSP i EKK ukidajući mere ograničenja starosti do 40 godina.*
- *Prištinski javni Univerzitet da ukine upotrebu duplih standarda za studente koji su diplomirali na privatnim i javnim univerzitetima za master studije i studije doktorature.*
- *Skupština Kosova i Posebna komora Vrhovnog suda Kosova da sprovede preporuke iz izveštaja Ombudsmana, kojije objavljen dana 01.11.2012, u vezi zakona 04/L-033 o Posebnoj komori Vrhovnog suda Kosova.*
- *Vlada Kosova i Skupština Republike Kosova da razmotre pažljivo rad Kosvske agencije za privatizaciju, odnosno formu i način privatizacije preduzeća, kao i sveobuhvatnsot radnika u vezi kompenzacije od 20 % iz privatizacije.*
- *Vlada Kosova, ozbiljno da tretira probleme koji nastaju kao rezultat nesprovođenja važećih zakona, sa posenim pažnjom na sprovođenju Zakona br. 04/L-092 o slepim osobama.*
- *Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu da ubrza postupak, tako da se nacrt Zakon o statusu i pravima osoba paraplegičara i tetraplegičara, što pre prosledi Skupštini Kosova na usvajanje.*
- *Vlada Kosova, odnosno Ministarstvo obrazovanja da stvori uslove za slobodan pristup osoba sa ograničenim sposobnostima, koji zavise od pomoćnih sredstava, u školskim prostorijama i ostalim javnim institucijama.*
- *Opština Priština da preduzme radnje za oslobađanje javne svojineradi slobodnog korištenja od strane građana, i omogućavanje slobodnog pristupa privatnoj svojini građana, oslobađajući javni prostor koji je na nezakonit način uzurpiran kod Zelene pijace u Prištini.*
- *Kosovska agencijaza imovinu treba da tretira imovinu koja je pod njihovom administracijom na osnovu zakona i vlasnike imovine da tretira na jednak način i bez diskriminacije.*

2.4. Pravo na život

Ljudski život je zaštićen zakonom i Ustavom Republike Kosovo.⁵⁴ Nikome se ne može oduzeti život namerno. Smrtna kazna je zabranjena.

⁵⁴ Ustav Republike Kosovo, član 25.

2.4.1. Ubistva na Kosovu kao uznemiravajuća pojava

Na osnovu Kancelarije za informisanje i odnose sa javnošću Policije Kosova, tokom perioda od 1 januara do 30 novembra 2013 godine, na Kosovu je izvršeno ukupno 43 ubistava, dok je 151 slučaj završio ubistvom u pokušaju.⁵⁵

Ovi brojevi dokazuju da je u zadnje vreme broj ubistava i zločina u porastu. Česti slučajevi ubistava, čine da ova pojava utiče na povećanje krhkosti bezbednosne situacije u zemlji. Ubistva dolaze kao rezultat mnogobrojnih faktora, kao što su: međusobno obračunavanje sa kriminalnim ciljevima, prisustvo velikog broja oružja kod stanovništva i krvna osveta i td.

2.4.2. Odugovlačenje postupaka istrage

Bazirajući se na žalbe koje su razmatrane u IOK tokom 2013 godine, primećuje se niz nedostataka u razmatranju slučajeva smrti, od strane ovlašćenih organa. Nedostatak istraga slučajeva, neopravdana odugovlačenja organa gonjenja i pravde,⁵⁶ neprocesuiranje krivičnih slučajeva, za građane predstavlja razmunu zabrinutost.⁵⁷

Oštećene stranke, porodica i rodbina žrtava veoma često su razočarani nemarnošću, namernim ili nenamernim odugovlačenjem postupaka, nedavanjem informacija u vezi slučaja ili ignorisanja od strane osvih institucija.⁵⁸ Članovi porodice ili rodbina uopšte nisu obuhvaćeni u postupku i njihovi interesi tokom celog postupka ne uzimaju u obzir. Ovo je u neposrednoj suprotnosti sa odlukama Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), na osnovu kojih se vrši interpretacija ljudskih prava i osnovnih sloboda u Republici Kosovo.⁵⁹ ESLJP izričito zahteva da

⁵⁵ Informacije prikupjene od Kancelarije za informisanje Policije Kosova, 3 decembar 2013. god.

⁵⁶ IOK, slučaj Ž.br. 529/2009, Izveštaj sa preporukama. Stranka iz Lipljana se žalila zbog neopravdanog odugovlačenja istrage u krivičnom postupku po predmetu PP.br. 712-1/2007, od strane Okružnog tužilaštva u Prištini, zbog krivičnog dela saobraćajnog udesa, koji se završio fatalno, smrću njegovog sina u 2007. IOK je komunicirala sa nadležnima iz ovog tužilaštva, s ciljem ubrzanja istražnih postupaka i okončanja istrage i završetka slučaja, ali bez uspeha. U vezi ovog slučaja objavljen je izveštaj sa preporukama za Državnog tužioca. IOK, od tužilaštva, nije dobila odgovor o sprovođenju preporuka u ovom slučaju.

⁵⁷ IOK, slučaj Ž. br. 597/2012. Izveštaj sa preporukama, stranka iz Suve Reke se žalila na nepokretanje istrage, prekid ili zatvaranje postupka gonjenja od strane Osnovnog tužilaštva u Prizrenu. Ombudsman, na osnovu preduzete istrage u vezi ovog slučaja, konstatovao je da je okružno tužilaštvo u Prizrenu nepravilno i neosnovano odlučilo da prekine dalje procesuiranje i prekid krivičnog gonjenja za krivično delo "udesi u saobraćaju sa fatalnim posledicama", po predmetu PP. br. 60/2005. U vezi ovog slučaja Ombudsman je izradio izveštaj sa preporukama za tužilaštvo i Osnovni sud u Prizrenu, zbog nepokretanja krivičnog postupka zbog krivičnog dela udesa u saobraćaju sa smrtnim posledicama za jednog maloletnika. Istrage u vezi ovog slučaja su pokrenute od strane Okružnog tužilaštva u Prizrenu. Preporuka Ombudsmana i dalje nije sprovedena od strane odgovornih organa.

⁵⁸ IOK, slučaj Ž.br. 349/2013. Stranka se žali u vezi postupka istrage od strane regionalne policije u Mitrovici u vezi slučaja smrti njegovog sina pod nepoznatim okolnostima. U vezi slučaja koji se desio u martu 2013 godine, istrage se i dalje vode od strane regionalne policije u Mitrovici. Slučaj se monitoriše od strane IOK.

⁵⁹ Ustav Republike Kosovo. Član 53, Interpretacija odredaba o ljudskim pravima "Ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane ovim ustavom, interpretiraju se u harmoniji sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava".

“u svim pitanjima, porodica žrtve mora da se obuhvati u postupku, do te mere da u procesu zaštiti njegove/njene legitimne interese.”⁶⁰

Na osnovu ESLJP, da bi bilo što više efektivne koristi od prava koja su zagantovana članom 2 EKLJPS,⁶¹ državne vlasti trebaju preduzeti sve potrebne mere, sa sredstvima koja su im na raspolaganju, radi obezbeđivanja dokaza u vezi incidenta, uključujući između ostalog i očevice i dokaze sudske medicine. Ako je potrebno, treba da se uradi autopsija radi uzimanja punih podataka, koja će omogućiti opis povreda radi određivanja uzroka smrti.⁶² Naravno, mora se priznati činjenica da može biti prepreka i teškoća, koje će zaustaviti progres istrage u određenoj situaciji. Međutim, brzi odgovor od strane vlasti u vezi istrage uopšte, može se smatrati esencijalnim za očuvanje javne bezbednosti.

Osim obaveze da poštuju proceduralne norme, ovlašteni organi nakon istrage u vezi uzroka prinudne smrti, imaju za cilj i sudsko gonjenje ili pokretanje obaveznih sudskih postupaka u slučaju kršenja konvencije.

Građanima se moraju obezbediti adekvatna pravna sredstva za realizaciju odštete koja je pričinjena kao posledica neuspeha javnih institucija u sprovođenju istrage i obelodanjivanju slučajeva i otkrivanju počinioca krivičnih dela. Takođe, do stvaranja takvih zakonskih mehanizama, pravni sistem u Republici Kosovo, ostaje u nesglasnosti sa međunarodno priznatim standardima koji su obuhvaćeni u članu 22 Ustava Republike Kosovo.

Stoga, logičko ršenje ostaje jačanje kontrole rada sudija i tužilaca i dinamična kontrola delatnosti organa krivičnog gonjenja. Povećanje nivoa krivične i disciplinske odgovornosti lica koja krše zakone u ovoj oblasti će znatno uticati na zaštitu prava pojedinaca i na povećanje poverenja društva u sistem pravde na Kosovu.

Preporuke:

- ***Kosovska Policija da bude efektivnija na otkrivanju počinilaca krivičnih delaubistava.***
- ***Tužilaštvo da sprovodi i završi na vreme istrage, da ih prosledi sudovima u okviru razumnih rokova i bez nepotrebnih odugovlačenja.***
- ***Kosovski sudski institut da nastavi i intenzivira obuku za sudije i tužioce u oblasti krivičnog prava.***

⁶⁰ Pogledaj Manuale ljudskih prava, br. 8. Jedno uputstvo za sprovođenje člana 2 Evropske konvencije za ljudska prava, pravo na život. DouweKorff, s. 44. *Guleç protiv Turske*, odluka iz 27.jula.1998. god, paragraf 82, gde otac žrtve nije obavestjen o pdlukama da se krivično gonjenje obustavi; *Ogur protiv Turske*, odluka 20. maja. 1999. god, paragraf 92, gde se porodica žali na nemogućnost pristupa istrage u dokumenta suda; *Gal protiv Turske*, odluka 14. decembra 2000. god, par. 93. Na <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/public/materials/1057.Pdf> (12.03.2014).

⁶¹ *EKLJPS*, član 2, par. 1: “Pravo svakog čoveka na život se zaštićuje zakonom“. Na: <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention> (12.03.2014).

⁶² Na osnovu publikacije o ljudskim pravima, br. 8. Uputstvo o sprovođenju člana 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Pogledaj u vezi autopsija slučaj *Salman protiv Turske*, odluka 27. juna 2000. god. Paragraf 106, u vezi sa svedocima na primer slučaj, *Tarnikulu protiv Turske*, odluka velikog veća, 8. jula 1999. god. paragraf 109 u vezi činjenica sudske medicine, na primer, *Gul protiv Turske*, odluka 14. decembra 2000. god. paragraf 89.

2.5. Pravo na slobodu i sigurnost

Ustav Republike Kosovo, u članu 29 ističe da “*Svakome se garantuje pravo na slobodu i sigurnost. Niko ne može biti lišen slobode izuzev zakonom predviđenih slučajeva[...]*”.⁶³ Ovo pravo je u potpunoj harmoniji sa međunarodnim instrumentima ljudskih prava, kao što su Međunarodna konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama⁶⁴ i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima.⁶⁵

Međunarodni i domaći akti određuju da se ovo pravo može ograničavati samo u slučajevima koji su zakonom predviđeni. Zakonik o krivičnom postupku Kosova, određuje da sud može da izriče meru pritvora protiv određenog lica samo ako postoji osnovana sumnja da je to lice izvršilo krivično delo i ako se ispuni jedan od sledećih uslova: ukoliko postoji opasnost da lice lišeno slobode pobegne, opasnost izmene dokaza o izvršenom krivičnom delu i opasnost da ponovi krivično delo.⁶⁶

IOK je tokom perioda izveštavanja primila 8 žalbi o kršenju ovog prava.⁶⁷

Koliko god kratka bila dužina pritvora, pritvor može da se izriče samo u slučajevima kada je to neophodno. Odluka o izricanju takve mere treba da se dobro obrazloži, pošto služi zaštititi individualne slobode i brani pojedince od arbitrarnih lišenja slobode od strane vlasti. Određivanje pritvora, na osnovu dobro obrazložene odluke, potrebno je i važno, za optuženog, radi uživanja njegovog prava da ospori odluku.

Na nekoliko od svojih odluka Evropski sud za ljudska prava je naglasio važnost prava na slobodu i sigurnost, zahtevajući da svako lišenje slobode bude u skladu sa članom 5 ove konvencije, što podrazumeva zaštitu pojedinaca od opasnosti arbitrarnih delovanja vlasti.⁶⁸

Što se tiče vremenskog perioda pritvora, Evropski sud za ljudska prava je naglasio da bez obzira o kom se vremenskom periodu pritvora radi, taj period treba da bude ubedljivo obrazložen od strane vlasti.⁶⁹ Prema napred navedenom sudu, ovo treba da se desi zbog činjenice da dobro obrazložene odluke služe da bi se stranci u postupku pokazalo da je dobro saslušan, daje se stranci mogućnost da podnese žalbu i konačno, garantuje se javno razmatranje rukovođenja pravdom.⁷⁰

⁶³ *Ustav Republike Kosovo*, član 29.

⁶⁴ *EKLJPS*, član 5.

⁶⁵ *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, član 9.

⁶⁶ *Zakonik o krivičnom postupku Republike Kosovo*, član 187.

⁶⁷ *IOK, slučajevi*: Ž.br. 614/2013, Ž.br.601/2013, Ž.br.589/2013, Ž.br.537/2013, Ž.br.288/2013, Ž.br.15/2013, Ž.br.11/2013, Ž.br.10/2013, Ž.br.197/2013.

⁶⁸ *ESLJP, “Fedotov v. Russia”*, Application no. 5140/02, 25.01.2006, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["fedotov v.russia"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-70756"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (12.12.2013).

⁶⁹ *Isto, “Belchev v. Bulgaria”*, Applicationno. 39270/98, 08.07.2004, nē: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["belchev v. bulgaria"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-61699"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (15.12.2013).

⁷⁰ *Isto, “Suominen v. Finland”*, Applicationno. 37801/97, 24.07.2003, nē: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["suominen v. finland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-61178"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (16.12.2013)..

Tokom izveštajnog perioda, službenici IOK su posetili znatan broj zatvora, pritvornih centara. Na osnovu intervjuisanja lica lišenih slobode, u nekoliko slučajeva je bilo tvrdnji o kršenju prava na slobodu, pozivajući se na odluke o pritvoru i nezakonitom odugovlačenju sudskih postupaka do donošenja pravosnažne odluke.⁷¹

Polazeći od iskustva i žalbe koje su podnošene u IOK, Ombudsman, uprkos specifikacijama i osetljivosti svakog slučaja, daje ove:

Preporuke:

- *Ovlašćene institucije u Republici Kosovo, bazirajući se na ustavna i zakonska ovlašćenja, da zaštite pravo svakog građanina na slobodu i sigurnost, koja je garantovana ustavom i važećim zakonima.*
- *Ovlašteni organi, odnosno tužilaštvo i sudstvo, da izriču meru pritvora samo u slučajevima kada je to u potpunom skladu sa zakonom i međunarodnim standardima o ljudskim pravima.*

2.6. Zabrana torture

Ustav Republike Kosovo garantuje da *”Niko ne sme biti izložen mučenju, surovom, neljudskom ili ponižavajućem postupanju.”*⁷² Zabrana torture ili nečovečnih i degradirajućih postupaka je otelovljena u svim domaćim i međunarodnim aktima o ljudskim pravima, koji su primenljivi u Republici Kosovo.⁷³

Pojam tortura podrazumeva svaki akt kojim se jednoj osobi namerno nanosi bol ili teška telesna ili duševna patnja. Poštovanje prema fizičkom i mentalnom integritetu predstavlja suštinu zaštite ljudskih prava i sloboda.

2.6.1. Monitorisanje i posete centrima gde se nalaze lica lišena slobode⁷⁴

S ciljem prevencije kršenja ljudskih prava, Ombudsman je nastavio da monitoriše bez najave, mesta gde se nalaze lica lišena slobode.

Tokom izveštajnog perioda, IOK je realizovala redovne posete, jednom mesečno, u svim mestima gde se nalaze lica lišena slobode, radi prikupljanja informacija i što objektivnije procene opšteg stanja ljudskih prava lica lišenih slobode.

⁷¹ IOK, Izveštaj Ž.br. 197/2013. Izveštaj IOK o poseti u Pritvornom centru u Lipjlanu, 17.01.2013; Izveštaj Ž. 331/2013., Izveštaj IOK o poseti u Pritvornom centru u Lipjlanu, 19.04.2013.

⁷² Ustav Republike Kosovo, član 27.

⁷³ Isto, Poglavlje II, član 22.

⁷⁴ Pod pojmom “mesta gde se drže lica lišena slobode” obuhvataju se svi prostori na državnim institucijama, kao što su: zatvori, pritvorni centri, policijske stanice, institucije za mentalno zdravlje gde se drže lica lišena slobode na osnovu odluke jednog od državnog ovlašćenog organa.

IOK je postavila kutije za žalbe u svim zatvorima, pritvornim centrima, centrima lišenja slobode, specijalnom institutu u Štimlju, Domu za integraciju mentalno obolelih lica, Domu za decu u Štimlju kao i Domu za osobe sa ograničenim mentalnim sposobnostima u Štimlju.

2.6.2. Žalbe lica koja su lišena slobode

Tokom 2013. godine, službenici IOK obavili su 94 posete monitorisanja i intervjuisali su 172 lica u napred navedenim centrima.⁷⁵

Sva lica u gore Navedenim institucijama mogu podneti žalbe putem kutija za žalbe, u kojima imaju uvid samo predstavnici IOK. Međutim, žalbe se mogu primiti i direktno tokom intervjuisanja, kao i poštom, telefonskim pozivom, preko članova porodice, advokata i socijalnih radnika iz institucija u kojima se oni nalaze.

Od ukupnog broja primljenih žalbi, 49 žalbi su registrovane radi dalje istrage, dok su ostale žalbe odbačene kao neprihvatljive za IOK.

Ombudsman je, u vezi kršenja ovog prava otvorio jedan *ex-officio* slučaj, protiv Policije Kosova, zbog preterane upotrebe sile.⁷⁶ U ovom slučaju, Ombudsman je primio detaljan izveštaj iz Direkcije za istrage Policije Kosova, kojim je obavestaven da je dana 23.10.2013. god. preporučena smena trojice policijskih službenika koji su uključeni u navedeni slučaj. Takođe, Ombudsman je obavesthen od strane Policijskog inspektorata da je protiv ovih službenika Policije Kosova, podignuta krivična prijava zbog osnovane sumnje da su izvršili krivično delo “zlostavljanje tokom izvršenja službenog zadatka” iz člana 198 KZK, te da je krivična prijava prosleđena Osnovnom tužilaštvu u Prištini.

Priroda žalbi je skoro ista iz godine u godinu. Žalbe se i dalje podnose protiv odluka sudova, bilo to zbog odugovlačenja postupaka ili “nepravednih odluka”, pošto žalioци smatraju da dokazi nisu uzeti obzir, od strane suda.

Takođe, bilo je žalbi protiv Veća za uslovno puštanje (VUP), kao i protiv uprava zatvora, pošto zatvorenici nemaju pristup svojim dosijeima. U ovim slučajevima, predstavnici IOK informisali su osobe lišene slobode o njihovim pravima i obavezama i dali im pravne savete o postupcima koje trebaju preduzeti u prevenciji realizacije njihovih prava.

⁷⁵ Posete se realizuju počevši sa sastankom sa rukovodiocem institucije ili njegovim zamenikom. Ovaj sastanak se odvija s ciljem predstavljanja predstavnika IOK, cilja posete, kao i s ciljem prikupljanja informacija. Pod pratnjom jednog od oficira korektivne službe nastavlja se poseta po paviljonima i otvaranje kutija koje su postavljene od strane IOK, a na kojima imaju pristup samo predstavnici IOK. Posete, između ostalog se koncentrišu na shvatanju problema koji se odnose na zdravstvene usluge, higijenu, hranu, obrazovanjem, discipliniranim merama, ponašanjem osoblja itd. Predstavnicima IOK se obezbeđuje poseban prostor za realizaciju intervjua bez prisutnosti osoblja institucije, kao veoma važan momenat tokom realizacije posete. Tokom ovih poseta, vrši se intervjuisanje i sa zaposlenima relevantne institucije koji su odgovorni za razne funkcije, kao što su: socijalni radnici, lekari, kuhari itd. Poseta se završava ponovnim sastankom sa direktorom institucije vršeći rezime posete, kao i davanjem preporuka ako su one urgentne prirode.

⁷⁶ IOK, Slučaj br. 537/2013. Slučaj je otvoren na osnovu informacija prikupljenih sa elektronskog portala vesti “Telegraf”, 21.10.2013. god.

2.6.3. Uslovno puštanje

Nakon stupanja na snagu Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, VUP je prešlou nadležnost Sudskog saveta Kosova (SSK) ujedno je predviđeno veće dobije novi saziv.⁷⁷ Nakon višemesečnog prekida rada Veće je održalo prvu sesiju u novembru 2013 godine. Bazirajući se na dosadašnju praksu rada Veća, Ombudsman je ubeđen da sastav ovog veća, sačetrvim članom u svojstvu zamenika, može da stvori probleme, jer se primećuje, da u slučaju konflikta postoji potreba za dvoje predstavnika u svojstvu zamenika.

Tokom izveštajnog perioda, Veće je oslobodilo 46 osoba, dok su pod nadzorom Probacione službe Kosova bile 123 osobe koje su uslovno puštene, to su bili slučajevi preneti iz prethodnih godina.⁷⁸ Od ukupnog broja uslovno puštenih lica tokom 2013. godine, 96 osoba je uspešno završilo fazu nadzora, dok 27 osoba nastavljaju biti pod nadzorom korektivne službe. Probaciona služba je držala pod nadzorom 24 maloletne osobe, koje su bile u programu za monitorisanje nakon puštanja u slobodu.

2.6.4. Zdravstvena zaštita

Inicijativa za formiranje Instituta psihijatrijske forenzike Kosova (IFPK), u procesu je finalizacije. Uz podršku Evropske unije, počela je izgradnja zgrade Instituta psihijatrijske forenzike Kosova. Očekuje se da će izgradnja zgrade biti završena u martu 2014 godine, u koju će biti smešteno već izabrano osoblje Instituta. IFPK ima kapacitet da primi 36 pacijenata. U bliskoj budućnosti očekuje se porast sadašnjeg kapaciteta za dodatnih 12 pacijenata. Radi normalnog funkcionisanja Instituta, Ministarstvo pravde je odredilo dvadeset službenika, koji su odgovorni za bezbednost.

Ombudsman je kontinuirano preporučivao, da se zdravstvena služba prebaci iz nadležnosti Ministarstva pravde (MP) u nadležnost Ministarstva zdravlja (MZ), radi pružanja efikasne zdravstvene zaštite. Ombudsman pozdravlja inicijativu u ovom pravcu. U junu 2013 godine, MP i MZ postpisali su sporazum o saradnji i očekuje se početak primene sporazuma.⁷⁹

S ciljem primene Zakona o zdravstvu,⁸⁰ bazirajući se na navedeni sporazum, tokom izveštajnog perioda, počela je izrada nacrtu Administrativnog Uputstva o zdravstvenoj zaštiti u zatvorima,

⁷⁷ *Zakon br.04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija*, član 122, par.2, Službene novine Republike Kosovo, br. 31/28 avgust 2013: "Veće za uslovno puštanje je sastavljeno od tri (3) člana: jednog (1) sudije Vrhovnog suda, koji se delegira od strane Predsednika Vrhovnog suda; jednog (1) državnog tužioca koji se delegira od strane Glavnog državnog tužioca; jednog (1) predstavnika MUP-a/Policija Kosova, koji imaju znanja i iskustva u relevantnim profesionalnim oblastima (pravo, sociologija, psihologija) koji se delegira od strane Generalnog direktora Policije Kosova. Sudski savet takođe određuje jednog (1) predstavnika iz rektorata/pravni fakultet, kao četvrtog člana koji poseduje znanje i relevantno profesionalno iskustvo, a koji se bira radi spremnosti da bude u stanju pripravnosti za odlučivanje na slučajevima kada se zakonom predviđa isključivanje određenog člana veća na određenom slučaju ili zamena u slučaju odsustva drugog člana veća."

⁷⁸ *Isto*, član 121, paragraf 2 predviđa: "Osuđeno lice ima pravo da podnese molbu za uslovno puštanje veću ustanovljenim u skladu sa odredbama Krivičnog zakonika Kosova preko korektivne institucije u kojoj služi kaznu."

⁷⁹ Sporazum o saradnji između Ministarstva pravde i Ministarstva zdravlja, br. 05-3527, 13. 06. 2013.

⁸⁰ *Zakon br. 04/L-125, o zdravstvu*, 13.12.2012. god.

koje će odrediti način funkcionisanja, organizacije i pružanja zdravstvenih usluga zatvorenicima, u skladu sa Zakonom o zdravstvu, Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, Evropskim pravilima o zatvorima i preporukama svetske zdravstvene organizacije.⁸¹

Jedna od zabrinutosti koju vredi naglasti je situacija u odeljenju ili sobi u civilnim bolnicama koja je namenjena za zatvorenike, kao što je to slučaj u Gnjilanu, a koja je van funkcije i ne ispunjava osnovne uslove za tretman i rad dežurnog osoblja. Takođe, u Prištini, iako je određen prostor, zbog procedura nabavke i dalje nije izabrana kompanija koja će izvršiti radove.

Tokom izveštajnog perioda nije se pojavila epidemija bilo koje vrste u zatvorima ili mestima gde su smeštena lica lišene slobode, ali je evidentirano 5 slučajeva *tuberkuloze* i 4 sa *hepatitom*. Snabdevanje zatvora lekovima bilo je zadovoljavajuće.⁸²

Tokom izveštajnog perioda, bilo je 3 smrtna slučaja (koji su se desili u civilnim bolnicama u Peći, Gnjilanu i Prištini), 15 samopovređivanja, 62 telesne povrede, 4 pokušaja samubistava, 45 štajkova glada, uključujući i masovni štrajk čiji je cilj bio odlaganje usvajanja Zakona o amnestiji.

2.6.5. Prenaseljenost

Prenaseljenost je na zabrinjavajućem nivou i tokom 2013 godine, pogotovo tokom zimske sezone. Tokom izveštajnog perioda, stanje prenaseljensoti ovih mesta je sledeće:

- Korektivni centar u Dubravi čiji je kapacitet 1151 mesto, bilo je smešteno 971 lice;
- Korektivni centar u Ljipljanu, u paviljonu gde su smeštene osobe osuđene zbog prekršajnih dela, bilo je smešteno 69 osoba, dok je kapacitet ovog paviljona 60 osoba. U ženskom paviljonu, čiji je kapacitet 60 mesta, smešteno je 58 zatvorenica;
- Korektivni centar u Smrekovnici ima 2 paviljona. U jednom od paviljona smešteni su zatvorenici sa određenim privilegijama. Kapacitet ovog centra je 200 mesta, a toliko zatvorenika je smešteno, dok paviljon sobe prijema ima kapacitet od 16 mesta, a smešteno je 12 osoba;
- Pritvorni centar u Ljipljanu ima kapacitet od 170 mesta, a smešteno je 179 osoba;
- Pritvorni centar u Mitrovici ima kapacitet od 55 mesta, a smešteno je 26 osoba;
- Pritvori centar u Prizrenu ima kapacitet od 92 mesta, a smešteno je 100 osoba;
- Pritvorni centar u Peći ima kapacitet od 80 mesta, plus 6 samica, a smešteno je 87 osoba;
- Pritvorni centar u Gnjilanu ima kapacitet od 88 mesta, a smešteno je 82 osobe;
- Pritvorni centar u Prištini ima kapacitet od 65 mesta, a smešteno je 68 osoba.⁸³

⁸¹ *IOK* je obuhvaćena u radnu grupu za nacrt podzakonskog akta – Uredba (*Zakon br. 04/L-125 o zdravstvu*; član 35 paragraf 3) o funkcionisanju direkcije za zdravstvene usluge zatvora Kosova.

⁸² Intervju sa g. Milazim Gjocaj, Direktor zdravstvenog sistema zatvora, decembar 2013.

Početak funkcionisanja zatvora visoke sigurnosti u selu Grdofo (Podujevo),⁸⁴ početak izgradnje Pritvornog centra u Gnjilanu, kao i izgradnja Pritvornog centra u Prištini, znatno će samnjiti prenaseljenost, a istovremeno će omogućiti sistematizaciju zatvorenika, onako kako je to predviđeno zakonom. Takođe, renoviranje zatvora u Dubravi nalazi se u završnoj fazi.

U specijalnom institutu u Štimljubilo je napretka u pravcu renoviranja objekata i infrastrukture, kao i u nabavci posteljina, pokrivača, obuće itd. Ali, naedostatak profesionalnog osoblja i kontinuirano treniranje istog ostaje izazov.⁸⁵

2.6.6. Saradnja IOKK sa odgovornim institucijama

Tokom izveštajnog perioda nastavljena je redovna saradnja IOKK sa Korektivnom službom Kosova (KSK), rukovodstvom napred navedenih institucija i institucija koje su relevantne za ovu oblast. Institucije su informisane o žalbama zatvorenika, kao i o nalazima tokom monitorisanja, kao što su: prenaseljenost, prekomerna dužina pritvora od strane sudova, hrana, zdravstvo, iskorištavanje beneficija, uslovno puštanje, transferi iz jednog centra u drugi, kao i ekstradicija zatvorenika iz jedne države u drugu.⁸⁶

Uglavnom, saradnja sa ovim institucijama je bila korektna i na zadovoljavajućem nivou, pošto je cilj monitorisanja bio da se proceni poštovanje ljudskih prava, kao i prevencija ugrožavanja istih, poboljšanje usluga i povećanje transparentnosti institucija.

Polazeći od informacija i nalaza tokom mnogobrojnih poseta ovim institucijama, Ombudsman, u cilju poboljšanja ukupnog stanja u ovim institucijama, smatra za potrebnim da zaMP, KSK, MZ, MRSZ da sledeće:

Preporuke:

- *Pruži treninge za osoblje institucija gde su smeštena lica lišena slobode (za socijalne radnike i ostalo osoblje), s ciljem proširenja znanja o ljudskim pravima;*
- *Da se ojačasaradnjaVeća za uslovno puštanje sa Korektivnom Službom Kosova i Probacionom Službom Kosova, radi pružanja boljih usluga, preko organizovanja raznih radnih sastanaka, okruglih stolova i zajedničkih seminara;*
- *Da se izvrši kategorizacija lica lišenih slobode na osnovu prirode dela, opasnosti, starosti itd;*
- *Lica lišena slobode da se upoznaju sa njihovim pravima i obavezama, kao i o načinu podnošenja žalbi;*

⁸³ Statistike koje su dostavljene od strane rukovodioca institucija, stanje u decembru 2013. god.

⁸⁴ Otvaranje zatvora visoke sigurnosti dana 18.12.2013, zatvor ima kapacitet za smeštaj 300 zatvorenika koji su osuđeni na više od 15 godina zatvora.

⁸⁵ IOK je realizirala zadnju posetu u decembru 2013. god.

⁸⁶ Intervju sa g. Arber Gegaj, Direktorom Odeljenja za pravnu saradnju u okviru Ministarstva pravde, decembar 2013. Sporazumi o ekstradiciji do sada su potpisani sa Republikom Albanijom, Republikom Makedonijom, Turskom, Hrvatskom, Italijom, Belgijom, Švajcarskom. Nastavlja se rad na potpisivanju sporazuma saradnje i sa Mađarskom, Crnom Gorom i Saveznom Republikom Nemačkom.

- *Medicinskom i ostalom osoblju da se isplate dodaci za opasnost na radnom mestu, kao i da im se stvore bolji uslovi za rad;*
- *Da se poveća broj socijalnih radnika i da im se pruže potrebni treninzi;*
- *Da se poveća broj profesionalnog osoblja u Specijalnom institutu u Štimlju;*
- *Da se odobri džeparac za osobe koje se nalaze u navedenim cetrima, u skladu sa Administrativnim uputstvom br. 04/2007.*

2.6.7. Radna grupa za stvaranje nacionalnog mehanizma za prevenciju torture

*Radna grupa*⁸⁷ je nastavila saradnju i tokom ove godine, realizirajući zajedničke posete, okrugle stolove za promovisanje rada i održala je mnogobrojne sastanke s ciljem koordinisanja rada, uz podršku OEBS misije, Kancelarije visokog komesara za ljudska prava (OHCHR) i Evropskog saveta. Sastanci su održani s ciljem određivanja poslova, pronalaženja fondova, razvoja aktivnosti, održavanja treninga, seminara i konferencija, lobiranja itd.

Uz podršku Centra za istraživanje i rehabilitaciju žrtava torture (RCT) iz Danske i Instituta za otvoreno društvo, *Radna grupa* je izradila Priručnik monitorisanja korektivnih institucija i centara, gde se nalaze lica lišena slobode, koji je prilagođen kontekstu i Kosovskim politikama.⁸⁸

Dana 26. aprila i 31. maja 2013. god. u okviru mandata *Radne grupe*, realizovane su posete u Korektivnom centru u Dubravi (KCD) i u Korektivnom i Pritvornom centru u Lipjlanu (KCL i PCL). Cilj ovih poseta bila je procena poštovanja ljudskih prava i dostojanstva lica lišenih slobode, podizanje transparentnosti i odgovornosti rukovodilaca centara gde se nalazela lišena slobode, radi podizanja nivoa poverenja javnosti u ove institucije.⁸⁹

Radna grupa je dobila informacije od direktora ovih centara o radu i aktivnostima u monitorisanim centrima. Osim opštih uslova u kojima se nalaze lica lišena slobode, *Radna grupa* je realizovala individualne i grupne intervju sa licima koja su lišena slobode, s ciljem saznanja o načinu njihovog tretiranja od strane osoblja. Nalazi monitorisanja prosleđeni su za kometare direktorima zatvora i Ministarstvu pravde. Takođe, nalazi i komentari predstavljeni su itokom konferencije koja je organizovana u nedelji protiv torture.

⁸⁷ Dana 10.05.2011. god, IOK je potpisala sporazum o saradnji sa 2 domaće organizacije civilnog društva, odnosno CRŽT i OZLJPS, koje se između ostalog, bave i monitorisanjem mesta gde se drže lica lišena slobode, s ciljem stvaranje NMPT (Nacionalni mehanizam protiv torture).

⁸⁸ Pogledaj stranicu www.krct.org

⁸⁹ Posete počinju sastankom sa rukovodiocem institucije ili njegovim zamenikom. Ovaj sastanak se odvija s ciljem predstavljanja *Radne grupe*, cilj posete, kao i uzimanje informacija sa njihove strane. Pod pratnjom oficira korektivne službe nastavlja se poseta po paviljonima, bolnici, kuhinji, školi, magacinu, toaletima i na celokupnom prostoru koji se monitoriše. Posete, između ostalog, se fokusiraju na shvatanju problema koji se tiču lekarskih usluga, higijene, hrane, orbazovanja, disciplinskih mera, ponašanja osoblja itd. Poseta se okončava sastankom sa rukovodiocem institucije predstavljanjem rezimea o nalazima nakon monitorisanja, kao i preporukama za određeni slučaj, koji može biti urgentne priorode.

Radna grupa nastavlja saradnju sa OEBS misijom na Kosovu, koja je podržala objavlivanje brošure o NPM i u toku je razvoj projekat sa Helsinškim komitetom Holandije, koji će trajati 2 godine, a cilj projekta je monitorisanje mesta gde se nalaze maloletne osobe.

Dana 17 decembra 2013. god, objavljeni su preliminarni nalazi o stanju prava osoba sa ograničenim mentalnim sposobnostima, koji su predstavljeni od strane KCRŽT, gde su takođe obuhvaćeni i nalazi *Radne grupe*.

2.7. Pravo na pravično i nepristrasno suđenje

U skladu sa ustavom i zakonom, obaveza IOKK je da prati stanje i da zaštiti ustavna i zakonska prava pravnih i fizičkih lica, kada se ta prava ograničavaju, ugrožavaju ili se krše od strane ostalih institucija u Republici Kosovo.

Ombudsman je, kontinuirano izveštavao o slučajevima kršenja prava na pravično i nepristrasno suđenje. U prethodnim godišnjim izveštajima, Ombudsman je izražavao zabrinutost o neuspehu sudskog sistema u razmatranju slučajeva bez nepotrebnog odugovlačenja.

Angažovanje Ombudsmana na ovu temu tokom izveštajne godine, bilo je usmereno u tri pravca: a) identifikacija kršenja i problema u vezi primene ovog prava; b) prevencija uzroka koji utiču na kršenje ovog prava c) saradnja sa sudskim organima i ostalim odgovornim i ovlašćenim državnim institucijama za razmatranje žalbi i preduzimanje preventivnih mera.

Razmatrani slučajevi o kršenjima prava na pravično i nepristrasno suđenje, istakli su probleme primene zakona, odnosno ugrožavanja ovog prava u smislu člana 31 Ustava Republike Kosovo i člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao što su: nepoštovanje zakonskih rokova tokom odlučivanja u slučajevima, neodgovaranje na zahteve kojima se traže informacije i ostalim podnescima.

Ovakva situacija dovodi do poteškoća i prepreka unormalnom i transparentnom funkcionisanju sudstva i na odnose sudstva sa građanima. Ove poteškoće i prepreke još više dolaze do izražaja, kada se uzme u obzir činjenica da građani nemaju dovoljno saznanja o svojim pravima, kao i u vezi postupaka koje sudovi preduzimaju.

U oblasti sudstva, tokom ove godine, kao i u prethodnim godinama, najveći broj žalbi podnesen je u vezi kršenja proceduralnih odredbi, odnosno odugovlačenja postupaka.

Odugovlačenje postupaka odnosi se na vremenski period od početka do kraja sudskog postupka u određenom slučaju, koji premašuje rokove određene zakonom, bez racionalnog obrazloženja.

Iako su u ovom pravcu preduzete mnogobrojne zakonske i administrativne inicijative za prevazilaženje ovih problema tokom godina, ovi problemi ostaju isti, čak sa tendencijom pogoršanja.

Razlozi odugovlačenja postupaka su različite prirode, kao što su: veliki broj nagomilanih predmeta koji čekaju na odlučivanje, nedovoljni ljudski resursi po sudovima, problemi menadžiranja resursa unutar sudova, nefekisani zakonski postupci, nedovoljna ili neadekvatna

priprema slučajeva, uzimanje izjava svedoka sa zakašnjenjem, nedostatak stručnosti,⁹⁰ nedostatak pravnog zastupanja itd.

Istovremeno, postoji mnogo načina preko kojih i same stranke mogu da doprinesu zakašnjenju. Ovo se dešava uglavnom u pripreмноj fazi, ali se može desiti i tokom razmatranja slučaja, uglavnom zbog neadekvatne informisanosti od strane samog suda ili odgovorne institucije, nepoznavanja procedure itd.

Iako su svi protagonisti sudskog sistema na vreme priznali važnost redukcije odugovlačenja postupaka, Ombudsman je konstantno primoran da se preko pisama obraća sudskim institucijama, tražeći od njih informacije u vezi postupaka u konkretnom slučaju, a nažalost u mnogobrojnim slučajevima je primoran da konstatuje neopravdano odugovlačenje.⁹¹

Neretko se dešava, da uprkos dodatnih obaveštenja, preporuka, zahteva, urgencija (podsetnih pisama) itd. institucije ne odgovaraju na zahteve Ombudsmana, nedostavljaju tražene informacije, koje su relevantne za procesuiranje i analizu slučaja.⁹² Na taj način, ne ometa se samo rad IOK, nego se i konačno gubi poverenje i nada građana u pravnu državu.

2.7.1. Efekti prouzrokovani odugovlačenjem procedura

Odugovlačenje sudskih postupaka, prouzrokuje kod žrtava zločina, optuženih i njihovih porodica, anksioznost istres. Ovo direktno utiče na gubljenje poverenja, ne samo u sudski sistem, nego i u pravnu državu.

Gubljenje poverenja prouzrokuje logični i prirodni pokušaj pojedinaca ili grupa, koji su direktno pogođeni ovom situacijom, da sami preuzmu pravdu u svoje ruke, što se nažalost i dešava, iako retko. Ali, preostalo poverenju društvenu i institucionalnu pravdu, koju zastupa i koja je suštinska obaveza sudstva, tokom vremena se gasi. Tako da, u ovoj situaciji, preduzimanje hitnih mera, bez oklevanja i zakašnjenja je neophodno. Ovo je primarna odgovornost i obaveza države. i u smislu odluka Evropskog suda za ljudska prava, u vezi prava na pravično i nepristrasno suđenje, odgovornost u vezi odugovlačenja postupaka, u potpunosti spada na sudske organe.⁹³

⁹⁰ IOK, slučaj Ž.br.259/2013. Tokom monitorisanja sudske rasprave o ovom slučaju u Osnovnom sudu u Prištini, IOK je primetila da nedostatak pravnog eksperta, kojeg je predložila tužilačka strana (kao posledica zanemarivanja), je učinilo da se onemoguću dalji tok sudske rasprave, i sud je bio primoran da odloži raspravu za neki drugi datum.

⁹¹ IOK, slučaj Ž.br. 229/2013. Žalba je podnesena u IOK zbog 'odugovlačenje postupka' protiv Posebne komore Vrhovnog suda Kosova (PKVSK).

⁹² IOK, slučaj Ž.br. 400/2013. Žalba je podnesena u vezi odugovlačenja postupka, protiv Osnovnog suda u Prištini. IOK, nakon konstatovanja kršenja, iako je u vezi ovog slučaja uputila dva pisma odgovornoj instituciji, do sada nije dobila odgovor.

⁹³ Slučaj, *Tomasi protiv Francuske-241-A(27.8.92)*, "Jedan Evropski javni red: Odluke Evropskog suda o ljudskim pravima" Obim I, (Tirana,2001), s.189. Slučaj protiv Kasacionog suda u Francuskoj.

2.7.2. Izazovi i preporuke

Tokom 2013.godine, u IOK su zbog kršenja ovog prava podnete 143 žalbe. Ovaj broj žalbi, ukazuje, da kršenje ovog prava ostaje uznemirujući problem, jer predstavlja jedno od najtežih kršenja ljudskih prava. Ova činjenica još više uznemirava, kada se uzme u obzir, da u ovakvim kršenjima, čak i kada su ona nesporna, praćena teškim posledicama za građane, nema pozivanja na odgovornost, niti prijavljivanja odgovornih osoba, od strane odgovornih i nadležnih institucija. Pitanje odugovlačenja postupka i za sudstvo otvara pitanje odgovornosti i nezavisnosti sudskog sistema.

Na osnovu sadašnje situacije kao i dostupnih informacijai obezbeđenih dokaza i aktuelnog stanja u sudstvu, Ombudsman preporučuje sledeće:

Preporuke:

- *Da se preduzimaju sve zakonske mere i radnje, radi smanjenja broja predmeta preko odgovarajućeg programa redukcije nerešenih predmeta, koji treba da bude primenljiv i program kojim se lako upravlja.*
- *Povećanje broja sudija i profesionalnih saradnika, kao i administrativnog osoblja u cilju povećanja efikasnosti rada sudija*

2.8. Prava optuženog

Svako ko je optužen za krivično delo, uživa minimalna prava predviđena Ustavom,⁹⁴ Zakonikom o krivičnom postupku,⁹⁵ kao i međunarodnim instrumentima koji su direktno primenljivi u Republici Kosovo.⁹⁶

Ombudsman prima žalbe razne prirode, koje su uperene protiv odluka sudova, bilo to zbog odugovlačenja postupka, “nepravednih odluka”, zbog nezadovoljstva pruženom odbranom, bilo to protiv advokata koji je određen po službenoj dužnosti ili advokata kojeg su oni sami izabrali,⁹⁷ i nemogućnosti realizacije poseta porodici, medicinskog tretmana itd.

Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je primio⁹⁹ žalbi, sa tvrdnjama o kršenju prava optuženog, ne uključujući ovde i kršenje prava na pravično i nepristrasno suđenje, koja se u stvari često međusobno nadovezuju. Od ukupnog broja žalbi, Ombudsman je 28 žalbi otvorio za istragu, dok su ostale oglasene neprihvatljivim.

Zbog odugovlačenjau odlučivanju u krivičnim postupcima, od strane sudova, mnogim licima lišenim slobode produžava se pritvor, bez davanja zakonskog obrazloženja i tokom

⁹⁴ Ustav Republike Kosovo, član 30.

⁹⁵ Zakonik br. 04/L-123 o krivičnom postupku, Službene novine Republike Kosovo br. 37/28 decembar 2012.

⁹⁶ Isto, član 22.

⁹⁷ Ombudsman je, putem elektronske pošte obavešten od Advokatske komore Kosova da je tokom 2013 godine, Disciplinska komisija za istrage primila 94 žalbe, od njih je, 1 žalba odbijena, kao žalba koja je podnesena, nakon isteka roka; 4 žalbe su bile van ovlašćenja; za 11 je prestala procedura; 54 je odbijeno, a za 24 žalbe u toku je preduzimate disciplinskih mera, decembar 2013.

monitorisanja mesta gde se nalaze lica lišena slobode, predstavnici IOK suevidentirali slučajeve kada se optuženi drže u pritvoru van zakonskih rokova i u neadekvatnim uslovima.⁹⁸

Za izbegavanje ove situacije, na osnovu informacija, koje su dostavljene od vršioca dužnosti Korektivne Službe Kosova (KSK), počeli su radovi na izgradnji novih prostorija i renoviranje postojećeg prostora za smeštaj lica lišenih slobode.⁹⁹ Ovo će omogućiti smanjenje prenaseljenosti ovih centara, i omogućiti smeštaj lica lišenih slobode na osnovu kategorizacije i prirode počinjenog dela, starosti itd.

Ombudsman je u o ovim slučajevima objavio izveštaj sa preporukama, takvi slučajevi koji se konstantno ponavljaju, za Ombudsmana predstavljaju ne samo zabrinutost, nego pre svega teško kršenje ljudskih prava.¹⁰⁰

Zbog odugovlačenja u odlučivanju u krivičnim postupcima, od strane sudova, mnogim licima lišenim slobode produžava se pritvor, bez davanja zakonskog obrazloženja i tokom monitorisanja mesta gde se nalaze lica lišena slobode, predstavnici IOK su evidentirali slučajeve kada se optuženi drže u pritvoru van zakonskih rokova i u neadekvatnim uslovima.¹⁰¹

U žalbi koja je podneta u IOK tokom izveštajnog perioda, stranke se žale na ugrožavanje i ograničavanje prava na efektivnu pravnu zaštitu. Oni smatraju da u sudskom procesu koji se odvija protiv njih, Advokatska komora Kosova, preko Uredbe o licenciranju stranih advokata, odnosno člana 3 pragrafa 3.2, tačka (a), ugrožava prava optuženih. Oni tvrde da je navedena norma Uredbe u suprotnosti sa članom 6 Zakona o advokaturi i ozbiljno krši član 30 – prava optuženog i član 31 – pravo na pravično i nepristrasno suđenje Ustava Republike Kosovo, koji garantuju pravo na izbor advokata, da bi optuženi imao pravično i nepristrasno suđenje. Žalioci tvrde da su lišeni prava na izbor međunarodnog ili domaćeg advokata na osnovu njihovog izbora, što je pravo koje je garantovano Ustavom Republike Kosovo i zakonima na snazi.¹⁰²

Ombudsman je dana 12.4.2012. g., u vezi pitanja ovih žalilaca, dao saopštenje za medije, sa konstatacijom da mere reciprociteta koje su uvedene od strane Advokatske komore Kosova za licenciranje stranih advokata koji se angažuju u Republici Kosovo predstavljaju ustavno i

⁹⁸ IOK tokom izveštajnog perioda, realizovala mesečne nenajavljene posete u centrima gde se nalaze lica lišena slobode, pritvornim centrima i zatvorima, i obavila na taj način 94 posete monitorisanja i intervjuišući 172 osobe lišene slobode. IOK je u ovim centrima postavila kutije za žalbe, kojima pristup imaju samo službenici IOK. Takođe, na ovim kutijama je napisan i broj telefona IOK koji poziv je besplatan.

⁹⁹ Intervju sa vršiocom dužnosti Komesara KSK, g-dinom Shemsi Hajrizi, decembar 2013 godine. Pritvorni centar u Gnjilanu i Pritvorni centar u Prištini. Takođe, izgradnja zatvora visoke sigurnosti, gde se očekuje transfer 300 osoba koji su osuđeni na više od 15 godine zatvorske kazne. Zatvor visoke sigurnosti je otvoren 18.12.2013.

¹⁰⁰ IOK, slučaj Ž. br. 305/2013. Stranka se žali protiv stalnog produženja pritvora i odugovlačenja postupku u Osnovnom sudu u Prištini i dužinu pritvora. Procesuiranje slučaja je počelo zbog krivičnog dela, 12.05.2009. god. na osnovu obaveze suda da odluči u vezi produžetka ili predkida pritvora, od maja 2009 do novembra 2013 godine, doneto je 29 rešenja o produženju pritvora. Ombudsman, je dana 30.10.2013. god. objavio izveštaj sa preporukama za Osnovni sud u Prištini da odmah preduzme mere za razmatranje slučaja i meritornu odluku, bez daljnih odugovlačenja; i uruče presude svim strankama u okviru razumnog roka, u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku Kosova i članom 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

¹⁰¹ IOK tokom izveštajnog perioda, realizovala mesečne nenajavljene posete u centrima gde se nalaze lica lišena slobode, pritvornim centrima i zatvorima, i obavila na taj način 94 posete monitorisanja i intervjuišući 172 osobe lišene slobode. IOK je u ovim centrima postavila kutije za žalbe, kojima pristup imaju samo službenici IOK. Takođe, na ovim kutijama je napisan i broj telefona IOK koji poziv je besplatan.

¹⁰² IOK, slučaj Ž. br. 12/2013. Žalioci su tvrdili da nisu jednaki tokom sudskog pretresa i da je bilo kršenja člana 6 Zakona o advokaturi.

zakonsko kršenje.¹⁰³ Zakon o advokaturibr. 03/L-117, u članu 6, o registraciji stranih advokata u listi advokata u Republici Kosova, ne predviđa nikakvo ograničenje. Ombudsman, na osnovu zakonske analize, nakon konstatovanja kršenja ljudskih prava na štetu žalilaca, od strane Advokatske komore Kosova, na osnovu ustavnih i zakonski ovlašćenja, dana 11.02.2013. g. Prosledio je Poseban izveštaj Vladi Republike Kosovo, sa preporukom da se izmene odredbe o licenciranju stranih advokata. S ciljem eliminisanja kršenja ljudskih prava u budućnosti, Ombudsman je podneo izričit zahtev, da Vlada Republike Kosovo suspenduje na neodređeno vreme, a najkasnije do angažovanja međunarodnih sudija i tužilaca u sudstvu Republike Kosovo, sprovođenje člana 3 paragrafa 3.2, tačka (a) Uredbe o licenciranju stranih advokata, kao nesaglasnu sa članom 6 Zakona o advokaturi, članom 30 i 31 Ustava Republike Kosovo i članom 6 paragrafom 3, tačka c, Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹⁰⁴

Preporuke:

- *Kompetentni sudovi da izreknu druge alternativne mere, a samo u neophodnim slučajevima i na osnovu zakona da izreknu meru pritovra, kao meru osiguranja prisustva optuženog.*
- *Advokatska komora Kosova da obezbedi bolji kvalitet pravnog zastupanja u slučajevima zastupanja po službenoj dužnosti(ex officio), kao i da jasno regulišepoštovanje ljudskih prava klijenata od strane advokata, a u slučajevima nanošenja štete tokom izvršenja zadataka advokata, da jasno reguliše proces istrage i preduzimanje disciplinskih mera.*

2.9. Pravo da mu se ne sudi dva puta za isto krivično delo

Načelo *ne bis in idem*, odnosno načelo da jendo lice ne može biti osuđeno dva puta za isto krivično delo, predstavlja opšte i osnovno načelo upravnoj državi. Ovo načelo je otelovljeno u Ustavu Republike Kosovo,¹⁰⁵ kao i u međunarodnim instrumentima koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo.¹⁰⁶

Cilj načela *ne bis in idem* je da zaštiti pojedinca od arbitrarne vlasti države i da spreči državu da kazni osobu dva puta za isto krivično delo. “*Isto delo*” se odnosi na istu radnju, ponašanje, činjenicu, krivično delo i njihovu pravnu kvalifikaciju, koje formiraju osnovu ovog dela i za koju je osoba jednom osuđivana ili oslobođena.

¹⁰³ *Kosova sot*, 12.04.2012. god. s. 5.

¹⁰⁴ *Spicijalni izveštaj br.1* sa Preporukom za Vladu Republike Kosovo u vezi slučaja Ž. br. 12/2013.

¹⁰⁵ *Ustav Republike Kosovo*, član 34.

¹⁰⁶ *Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama*, član 4.1 Protokolabr. 7: “Nikome se ne može ponovo suditi niti se može ponovo kazniti u krivičnom postupku u nadležnosti iste države, za delo zbog koga je već bio pravosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države”. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, član 14.7, “Niko ne može biti krivično odgovoran ili kažnjen zbog dela za koje je već bio oslobođen ili osuđen konačnom presudom u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom svake zemlje”.

Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman nije konstatovao kršenje ovog načela i ohrabren je činjenicom da je načelo *ne bis in idem* tretirano na pravičan način u okviru pravnog sistema.

2.10. Pravo na pravna sredstva

Svaki subjekt prava ima pravo na iskoriscavanje pravnih sredstva protiv sudskih i administrativnih odluka. Svaka osoba, ako su joj ugrožena prava i interesi, koristi ovo pravo na zakonom predviđen način.

Pravo na pravna sredstva, građanima je garantovano Ustavom Republike Kosovo¹⁰⁷ u duhu člana 6 EKLJPS, kao i domaćim krivičnim, građanskim i upravnim zakonodavstvom.

Tokom 2013 godine, u vezi sudskih i administrativnih odluka i iskorištavanja pravnih sredstava, Ombudsman je istražio 66 žalbi. Na osnovu analize podnetih žalbi, protiv sudstva i tužilaštva podneto je 28 žalbi, protiv ministarstava 12, Univerziteta u Prištini 4, Kosovske agencije za imovinu 3, Kosovske agencije za privatizaciju 3, EKK 3, Centra za socijalni rad 2 i Kancelarije za pravnu pomoć 1 žalba. U vezi ovih slučajeva Ombudsman se obratio relevantnim vlastima, od kojih je tražio preduzimanje potrebnih mera, predviđenih zakonom.

Žalbe u vezi korištenja pravnih sredstava, uglavnom su podnete protiv sudova svih nivoa, kao i protiv Posebne komore Vrhovnog Suda, u vezi pitanja Kosovske agencije za privatizaciju. Žalbe građana se tiču prekomernog odugovlačenja sudskih postupaka do donošenja pravosnažne sudske odluke, nakon iskorištavanja prava na pravna sredstva. Žalbe građana su podnete protiv ministarstava, sudova, administracije i opština u vezi korištenja pravnih sredstava obuhvataju razna pitanja iz reznih oblasti: radni odnosi, imovinska pitanja, stanovanje, nepoštovanje sopstvenih odluka od strane organa koje su ih doneli itd.

Mnogobrojne žalbe građana koje su podnete s ciljem zaštite njihovih prava sa tvrdnjama da su im kršena, su u stvari i zahtevi upućeni Ombudsmanu da im napiše žalbe, zahteve i tužbe. Takođe, bilo je zahteva da ih Ombudsman zastupa u sporovima pred nadležnim institucijama. Ovo dolazi kao rezultat nepoznavanja nadležnosti Ombudsmana ali i kao rezultat poverenja građana prema ovoj instituciji.

Ombudsman je zabrinut zbog nepoverenja građana na rad i pravdu, koja se pruža od strane nadležnih institucija, a posebno sudova svih nivoa. Ombudsman konstatuje da u cilju otklanjanja kršenja ljudskih prava i sloboda i da bi pravna sredstva bila efektivna i efikasna, nadležne institucije moraju poštovati zakonske rokove u vezi predmeta.

Preporuka:

- ***Sve institucije u Republici Kosovo, na svim nivoima, organi administracije i sudovi, da dosledno sprovode domaće zakone i međunardone instrumente za korištenje pravnih sredstava.***

¹⁰⁷ Ustav Republike Kosovo, član 32: "Svako lice ima pravo da koristi pravna sredstva na sudske i administrativne odluke, koje uskraćuju njena/njegova prava ili interese, na zakonom propisan način."

2.11. Načelo zakonitosti i proporcionalnosti u krivičnim slučajevima

Načelo zakonitosti i proporcionalnosti, u krivičnim slučajevima, garantovano je članom 33 Ustava Republike Kosovo i Krivičnim zakonom Republike Kosovo.¹⁰⁸ Na taj način, svim licima na teritoriji Republike Kosovo garantuje se pravna sigurnost i zaštita njihovih prava.

Načelo zakonitosti *Nullum crimen sine lege, nulla poene sine lege* zahteva da je delopredviđeno zakonom, što garantuje pravičnost i nepristrasnost. Nijedan opštuzeni ne može se kazniti na arbitraran način ili retroaktivno, za postupak koji nije utvrđen zakonom kao krivično delo, sa izuzetkom dela koja u vreme njihovog izvršenja, prema međunarodnom pravu, predstavljaju genocid, ratni zločin ili zločin protiv čovečnosti. EKLJP u članu 7.1 je jasno utvrdila da “*Nema kazne bez zakona*”.¹⁰⁹ U potpunom skladu sa duhom EKLJPS što je garantovano i kosovskim zakonodavstvom.

Ovo načelo, takođe brani izvršioca dela od dobijanja veće kazne, od one predviđene zakonom. U ovom pogledu, kosovsko zakonodavstvo je povoljno za okrivljene, jer u slučaju izmene zakonodavstva, u pravnom sistemu Republike Kosova, prema izvršiocu krivičnog dela, primeniće se zakon koji je povoljniji.¹¹⁰

Ombudsman je konstatovao da je i ove godine nastavljeno sa kršenjem načela proporcionalnosti u slučajevima izricanja kazni od strane sudstva prema osobama koje su zloupotrebile glasove građana na lokalnim izborima tokom 2009 godine i parlamentarnim izborima 2010 godine. Opštinski sudovi nastavili su sa izricanjem novčanih kazni, uslovno, dok je kazna efektivnim zatvorom izricana veoma retko. Ombudsman konstatuje, da su izrečene kazne od strane opštinskih sudova, u vezi sa manipulacijom izbora na Kosovu, bile niske, nedovoljne i neproporcionalne u poređenju sa težinom i prirodom izvršenog dela.

Tokom monitorisanja lokalnih izbora u 2013 godini, iako je zabeležen napredak u celom izbornom procesu, Ombudsman je našao kršenje pravila izbornog procesa. U izveštaju o monitorisanju lokalnih izbora u Republici Kosovo br. 510/2013, od 21. novembra 2013, Ombudsman je zahtevao da se pokrenu krivični postupci i da se dovodu pred organe pravde, svi oni koji su prouzrokovali incidente i sprečavali proces glasanja, da bi dobili zasluženu kaznu u odnosu na krivično delo,¹¹¹ onako kako je to predviđeno zakonom.¹¹²

Preporuka:

- ***Za sve sudove u Republici Kosovo da se, u svim slučajevima sudjenja tretiranih slučajeva, sprovodi načelo proporcionalnosti tokom donošenja odluka.***

¹⁰⁸ *Krivični zakon Republike Kosovo, br. 04/L-082, član 2* “Krivična dela, krivične sankcije i mere obaveznog razmatranja utvrđuju se samo zakonom.”

¹⁰⁹ *EKLJPS, član 7.1*, “Niko se ne može kazniti za jedan postupak ili nepostupanje, kada, u trenutku izvršenja, nije činio krivično delo prema domaćem ili međunarodnom pravu. Takođe, ne može se izreći teža kazna od one koja je primenjiva u trenutku kada je izvršeno krivično delo.”

¹¹⁰ *Krivični zakon Republike Kosovo, br.04/L-082, član 3*: “u slučaju da se zakon na snazi menja pre izricanja pravosnažne odluke, onda se prema izvršiocu dela primenjuje zakon koji je povoljniji.”

¹¹¹ *IOK, Izveštaj, Ex-officio br. 510/2013, o monitorisanju lokalnih izbora u Republici Kosovo, 3. novembar 2013.*

¹¹² *Krivični zakon Republike Kosovo, br.04/L-082, Poglavlje XVIII, krivična dela protiv prava glasanja.*

2.12. Sloboda kretanja

Ustav¹¹³ i zakoni Republike Kosovo, predviđaju slobodu kretanja unutar zemlje, putovanja u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju.¹¹⁴ Država, ovo pravo, garantuje svim licima u svojoj nadležnosti, na celoj teritoriji države, bez nezakonitih ograničenja ili mešanja. Nadležne institucije imaju obavezu, da bez ikakve diskriminacije i nezakonitih ograničenja, preduzmu sve mere kako bi se sloboda kretanja u potpunosti obezbedila za sve stanovnike Kosova.

Vlada je generalno, u izveštajnom periodu, poštovala ta prava. Međutim međunacionalne tenzije, barikade na putevima koje su postavili određene srpske kriminalne grupe na severu Kosova, primetan rizik i sporadični nasilni incidenti kao i zastrašivanje, nastavili su da u pojedinim delovima zemlje ograničavaju slobodu kretanja Srba i kosovskih Albanaca na severu Kosova. Policija Kosova i dalje, kao i u godinama unazad, bezbedonosnu situaciju ocenjuje kao stabilnu ali krhku. Pripadnici nacionalnih zajednica i dalje borave, uglavnom, unutar ili putuju u oblasti gde njihova grupa čini većinu.

Blokade na putevima koje su tokom godine postavljali Srbi u severnom delu Kosova, u mnogome su ograničile kretanje u tom delu i u nekim slučajevima presekla pristup svim oblastima, što je bila reakcija na zajedničko angažovanje EU, KFOR-a i Vlade Kosova na uvođenju legalne kosovske granične kontrole prelaza na severnoj granici. Tokom izveštajnog perioda bezbednosna situacija na severu bila je nepredvidljiva i Policija Kosova je izvestila o incidentima koji su obuhvatili eksplozije, paljenje automobila i pucnjavu iz vatrenog oružja.

Takođe, u izveštajnom period, bilo je pokušaja i krađe imovine povratnika u opštinama Istok i Klina i etnički motivisanih oružanih napada na povratnike u opštini Istok,¹¹⁵ bilo je verbalnih pretnji i zastrašivanja monaha iz Manastira Zočište,¹¹⁶ koji se nalazi u blizini Orahovca.

U ovim i sličnim događajima intervenisala je policija koja je uključena u istrage. Bilo je i etnički motivisanog nasilja nad kulturnom baštinom srpske zajednice na Kosovu, sknavljenja i rušenja nadgrobnih spomenika grobalja u Klokotu i Kosovu Polju.¹¹⁷ Kada govorimo o bezbednosti građana nevećinskih zajednica, Policija Kosova mora uložiti više napora u prevenciji i sprečavanju ovakvih nedela, pronalaženju počinitelaca i njihovom izvođenju pred lice pravde.

¹¹³ *Ustav Republike Kosovo*, čl. 35.1. "Državljanima Republike Kosovo i strancima koji su zakoniti stanovnici Kosova, imaju pravo naslobodno kretanje i izbor stanovanja u Republici Kosovo."

2. "Svako lice ima pravo da napusti zemlju. Ograničenja istog mogu biti regulisana zakonom, ako su ista neophodna za obezbeđivanje zakonskog postupka, sprovođenje sudske odluke ili kako bi se ispunila obaveza zaštite zemlje."

3. "Državljanima Republike Kosovo se neće uskratiti pravo ulaska na Kosovo."

4. "Državljanima Republike Kosovo se ne mogu ekstradirati protiv svoje volje, osim kada jedrugečije predviđeno zakonom ili međunarodnim sporazumima."

5. „Pravo ulaska stranaca u Republiku Kosovo i boravka se reguliše zakonom.“

¹¹⁴ *Zakon o državljanstvu br.03/L-034, Zakon o prebivalištu i boravištu br. 02/L-121, Zakon o strancima br.03/L-126, Zakon o putnim ispravama, br. 03/L-037, od 19. juna 2008. godine, u verziji izmenjenoj Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o putnim ispravama, br. 03/L-217, od 11. decembra 2010.*

¹¹⁵ Informacija preuzeta sa web strane Ministarstva za zajednice i povratak, rubrika Vesti, dana 16.12.2013. str.1-5; str. 11-15.

¹¹⁶ *Isto*, str.86-90.

¹¹⁷ *Isto*, str.111-115.

Obezbeđivanje bezbednog i sigurnog okruženja je veoma važan aspekt za proces povratka i stabilizacije zajednica. Iako je sloboda kretanja pripadnika nevećinskih zajednica sve bolja, svakako ima još puno posla kako bi na čitavom Kosovu bezbednost i sloboda kretanja bila bezuslovna.

2.12.1. Sprovođenje sporazuma o slobodi kretanja

Sporazum o slobodi kretanja koji je postignut jula 2011g. između Srbije i Kosova, omogućava građanima Kosova i Srbije slobodno putovanje unutar i preko teritorija Kosova i Srbije. Ovim sporazumom uspostavljeno je slobodno kretanje ljudi sa Kosova u Srbiju i građani Kosova sada mogu ući u Srbiju koristeći lične karte izdate od kosovskih vlasti, ali ne i sa pasošima Republike Kosova.

Međutim, privremeno rešenje izdavanja osiguranja za vozila na granici između Kosova i Srbije i u ovom izveštajnom period, ostaje izazov. Plaćanje osiguranja za vozila i dalje je veoma visoko, pošto Kosovo još nije član Biroa za zelene kartone. Kosovo i Srbija recipročno primenjuju različite cene osiguranja za vozila na granici. Vrlo visoke takse ograničavaju slobodu kretanja, jer mnogi građani, tako visoke takse auto osiguranja ne mogu da plate, što ukazuje na neophodnost da se što skorije ostvari zaključivanje sporazuma između osiguravajućih društava Beograda i Prištine, da bi se izbeglo dvostruko plaćanje osiguranja, kojem su trenutno izložena lica koja upravljaju motornim vozilima sa kosovskim tablicama.

Kao privremenu meru kosovske vlasti su u okviru Sporazuma produžile važenje KS registarskih tablica, za početni period od 5 godina, nakon čega će to pitanje ponovo biti razmotreno. Svi vlasnici automobila sa prebivalištem na Kosovu koristiće RKS ili KS registarske tablice vozila Kosova. KS saobraćajne tablice i lične karte još uvek nisu uvedene na severnom Kosovu. Tamo se koriste saobraćajne tablice Srbije i ne plaća se osiguranje za vozila. Ovakva situacija je kršenje sporazuma o slobodi kretanja, koji eksplicitno navodi da će se aranžman o tablicama za vozila primenjivati od 11. novembra 2011. godine.

Službenici EULEX-a su prisutni na svim prelazima i misija ima aktivnu ulogu u radu Grupe za sprovođenje sporazuma o IUG. Svi prelazi su otvoreni i carinski službenici EULEX-a i pogranični policajci EULEX-a stalno su raspoređeni na svim graničnim prelazima.

Svakako u oblasti slobode kretanja, Vlade dve zemlje bi u budućnosti trebalo raditi i na uspostavljanju efikasnog avionskog i železničkog saobraćaja i da odstrane sve međusobne prepreke za slobodu kretanja ljudi, ideja i robe za građane obe zemlje.

Što se tiče putovanja van Kosova, građani Kosova proživljavaju teško iskustvo, izolovanosti i isključenosti, vezano za ograničenja slobode kretanja. Kosovo je jedina zemlja na Zapadnom Balkanu čiji građani i dalje čekaju u red za vize, kako bi se mogli slobodno kretati u zemljama EU.

Važno pitanje za Vladu Kosova, ka liberalizaciji viznog režima i učlanjivanja u EU, predstavljaju i njene politike u oblasti migracija i reintegracije repatriranih lica. Države članice EU bile su mesto odredišta za većinu emigranata iz Kosova. Vlada Kosova je u tom pravcu, u

2013. godini izradila Nacionalnu strategiju za reintegraciju repatriranih lica.¹¹⁸ Takođe, preduzela je i niz inicijativa sa ciljem stvaranja pravnog okvira upravljanja migracijama, u skladu sa zakonodavstvom EU. Kosovo ima široku zakonsku i podzakonsku osnovu u oblasti reintegracije i uspostavilo je potrebne pravne institucionalne mehanizme za upravljanje i uspešan povratak i proces readmisije, poštujući dostojanstvo građana, poreklom iz Republike Kosova.¹¹⁹

2.12.2. Humanitarni transport

Donošenjem Zakona o drumskom transportu br.04/L-179, Ministarstvo infrastrukture (MI), najavilo je ukidanje Humanitarnog transporta i prelazak na neku vrstu subvencionisanog transporta.¹²⁰ U vezi sa tim je u toku izrada Nactra Administrativnog uputstva za subvencionisani prevoz putnika,¹²¹ koji do kraja izveštajnog perioda nije završen. U tom smislu, ostaje nejasna sama procedura MI oko daljeg funkcionisanja i održivosti Humanitarnog transporta.

Ombudsman je mišljenja da se treba uraditi prethodna detaljnija procena stanja, vezano za potrebe zajednica kao i procena bezbednosne situacije u pojedinim delovima zemlje, u kojima bi neophodno bilo i dalje podržati ovaj vid transporta, jer neke linije ovog transporta predstavljaju jedini vid transporta za pojedine kategorije stanovništva, gde nema javnog prevoza i njihovim ukidanjem ograničila bi im se sloboda kretanja. Ombudsman daje sledeće:

Preporuke:

- ***Da Vlada Kosova preduzme neophodne mere i osigura bezuslovnu slobodu kretanja ljudi i robe, bez neopravdanih ograničenja, na čitavoj teritoriji Republike Kosova.***
- ***Da Vlada Kosova u najkraćem roku preduzme odgovarajuće mere u pravcu postizanja sporazuma između udruženja osiguravajućih društava u Kosovu i Srbiji, čime bi se izbeglo plaćanje osiguranja od autoodgovornosti na graničnim prelazima i dvostruko plaćanje osiguranja za motorna vozila, kao i doprinelo efikasnijem i bržem prometu roba i slobodnom kretanju ljudi.***

¹¹⁸ Nacionalna strategija za reintegriranje repatriranih lica, oktobar 2013. http://www.mpb-ks.org/repository/docs/Nacionalna_strategija_za_reintegraciju_repatriranih_lica.pdf (12.12.2013).

¹¹⁹ Isto.

¹²⁰ Nakon što je uspostavljena od strane UNHCR-a 1999, usluga humanitarnog autobusnog prevoza (HAP), preuzeta je od strane Odeljenja za civilnu administraciju Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) od 1. jula 2001. Dana 31. avgusta 2006, UNMIK i Privremene institucije samouprave potpisali su Sporazum o prenosu odgovornosti za humanitarni prevoz manjinskih zajednica na Kosovu (Sporazum), koji je dodelio potpunu odgovornost Ministarstvu za saobraćaj i veze (MSV) (sada Ministarstvu infrastrukture (MI)) i Ministarstvu za zajednice i povratak (MZP), i stupio na snagu 1. januara 2007.

¹²¹ Predstavnik Ministarstva za infrastrukturu informisao je o ovome predstavnika Ombudsmana, koji je u svojstvu posmatrača pratio rad Savetodavne komisije za pitanja HT i dana 29.10.2013. uputio je nactr AU, koji je bio nepotpun, u toku je izrada novog nacrta.

- *Da Ministarstvo unutrašnjih poslova, preduzme sve potrebne mere, kako bi u što kraćem roku rešilo sve podnete zahteve za preregistraciju vozila i izda stalne registarske oznake.*
- *Da Vlada Kosova, nakon sveobuhvatne procene stanja opravdanosti i neophodnosti, odluči, u najboljem interesu građana Kosova, o daljem odvijanju humanitarnog transporta.*

2.12.3. Sloboda kretanja na severu Mitrovice

I tokom 2013 godine, sloboda kretanja i bezbednost u severnom delu Mitrovice za stanovnike albanske nacionalnosti, a delimično i za osobe ostalih etničkih pripadnosti, predstavljala je najveći problem na celoj teritoriji Republike Kosovo.

Tokom 2013 godine, u severnom delu Mitrovice desilo se 30 eksplozija. Ove eksplozije su nanele materijalnu štetu firmama i vozilima. Takođe, bilo je mnogobrojnih slučajeva pucnjave vatrenim oružjem od strane nepoznatih osoba, obično od pripadnika organizovanih kriminalnih grupa u severnom delu, delimično poznatih javim institucijama Kosova i međunarodnim organima, koji su dužni da prate stanje bezbednosti u ovom delu zemlje.¹²²

Srpske ekstremne grupe, nezadovoljne i ohrabrene od strane zvaničnih krugova Republike Srbije na čelu sa predsednicima srpskih ilegalnih organa, organizovali su proteste koji su u mnogim slučajevima bili praćeni i upotrebom vateenih oružja. Protesti su organizovani i zbog organizovanja lokalnih izbora Republike Kosovo u severnom delu, sa tendencijom podizanja tenzija, raspodelom letaka, koji su pozivali na bojkot izbora u severnom delu Mitrovice.¹²³

U 2013. nastavile su se provokacije od strane pojedinaca i organizovanih grupa pripadnika srpske zajednice protiv reizgradnje stambenih objekata za vlasnike albance, u naseljima u severnom delu Mitrovice.

Što se tiče slobode kretanja, stanje bezbednosti nije se izmenilo nabolje, u poređenju sa prethodnim godinama. Na mostovima koji povezuju južni i severni deo Mitrovice, i dalje se nalaze dve barikade, postavljene od strane kriminalnih grupa, jedna kod glavnog mosta reke Ibar a druga u Bošnjačkoj mahali u pravcu tehničke škole u severnom delu Mitrovice. Barikade koje su ostale na putevima prema severu predstavljaju problem za slobodno kretanje građana i otežavaju život svih stanovnika u severnom delu Kosova, posebno albanskih stanovnika.

I nakon nekoliko godina još uvek su blokirana sela opštine Leposavić, koja su naseljena albanskim stanovništvom. Njima se negira pravo na slobodno kretanje, administrativne usluge i bezbednost njihovih života. Ovi stanovnici se kreću sa velikim poteškoćama, a u većini slučajeva, samo pod pratnjom Kosovske Policije. Jednostavno rečeno, sloboda kretanja za ove ljude ne postoji, iako se situacija menja iz časa u čas.

¹²² Intervju sa gospodinom Bexhet Bala, direktorom direkcije za odbranu i spašavanje, 16.12.2013.

¹²³ *IOK, Godišnji izveštaj za 2013 godinu.* Pogledaj deo o lokalnim izborima u Republici Kosovo, severni deo grada, 03.11 i 1.12.2013. god.

Određene kriminalne grupe u severnom delu, predvođene i ohrabrene od strane vlade Srbije, iz potpuno političkih razloga sa obrazloženjem nepriznavanja Republike Kosova, sistematski napadaju i ugrožavaju život i imovinu svake osobe koja vozilom putuje sa legalnim tablicama Republike Kosovo. Na isti način deluju i prema službenim vozilima Kosvske Policije ili vozilima ostalih javnih institucija Kosova. U određenim situacijama, isto rade i sa bilo kojim drugim vozilima koji ne poseduju srpske registarske tablice, ili, da bi ovaj paradoks bio još veći, i prema bilo kojim vozilima osim onih sa srpskim registarskim tablicama. Poželjno je voziti vozila koja uopšte ne poseduju registarske tablice, to jest koje su neidentifikovane. Ovakva situacija, ostavlja prostora za sumnju da se u ovom slučaju radi o mešovini organizovanog kriminala i politike što ugrožava život, imovinu ljudi, i u velikoj meri ugrožava slobodu kretanja za sve ljude, bez razlike, osim pojedinaca i organizovanih kriminalnih grupa.

Dana 19. septembra 2013. god. u severnom delu Mitrovice ubijen je litvanski carinik.¹²⁴ Ovo ubistvo se desilo kada su se dva vozila EULEX-a, u kojima je bilo šest pripadnika ove misije koji su krenuli prema graničnom prelazu 1, da bi se izvršila smena, pucalo vatrenim oružjem od strane nepoznatih osoba u blizini opštine Zvečan. Uprkos naporima, počinioци ubistva i dalje nisu otkriveni.

Na osnovu informacija i pruženih podataka, Ombudsman nažalost konstatuje da je situacija u severnom delu Mitrovice dalje teška, posebno kada se radi o slobodi kretanja za stanovnike tog dela zemlje, sa posebnim naglaskom na albanske stanovnike.

Preporuke:

- *Nadležne i odgovorne institucije, Vlada Republike Kosovo i Policija Kosova, da preduzmu mere, na osnovu zakonskih obaveza radi garantovanje života, imovine, zdravlja i slobode kretanja za sve građane Republike Kosova, na celoj teritoriji Republike Kosova, sa posebnim naglaskom na u severnom delu Mitrovice.*
- *Da se uklone sve barikade koje su postavljene i da se oslobode putevi na severu Kosova da bi se na taj način omogućila potpuna sloboda kretanja za sve stanovnike tog dela zemlje, radi uspostavljanja reda i zakona, stvarajući na taj način bezbednost i ekonomski razvoj na severu Kosova.*
- *Da se preduzmu sve zakonom predviđene mere za borbu protiv kriminala i organizovanih kriminalnih grupa na celoj teritoriji Kosova, bez izuzetaka i ustručavanja političke prirode.*

2.13. Pravo na privatnost

Pravo na privatni život, porodični život, stan i korespondenciju, suprava koja su obuhvaćena pravom na privatni život, a koja su zaštićena članom 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima i članom 36 Ustava Republike Kosovo. Svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, prebivalište i korespondenciju itd. Međutim, na Kosovu su u praksi identifikovana kršenja

¹²⁴ Audrius Senavicius, 35 godišnji litvanski carinik, koji je ubijen u severnom delu Mitrovice.

prava na privatnost. U izveštajnom periodu, Ombudsman je primio određeni broj žalbi građana u vezi kršenja prava na privatnost.¹²⁵

2.13.1. Pravo na zdravu životnu sredinu i pravo na stanovanje

EKLJPS i Ustav Republike Kosovo garantuju pravo na neometano uživanje poseda.¹²⁶ Među objektima kojima treba da se posveti posebno poštovanje je stan, to je mesto gde određena osoba stalno boravi ili mesto s kojim određena osoba ima dovoljne i kontinuirane veze. Najozbiljniji problemi u ovom pravcu javljaju se zbog velike blizine velikih zgrada i privatnih kuća, duboka iskopavanja koja dovode u opasnost susedne kuće, oštećenje imovine, svi ovi postupci otežavaju pravo na mirno stanovanje.¹²⁷

Takođe, tokom izveštajnog perioda, ugroženo je i pravo na privatnost prouzrokovano spoljnom bukom od obližnjih firmi, kafeterija i restorana, bučnih mašina koje se koriste u kasnim noćnim satima, tokom vikenda itd. Zabrinutost građana prouzrokovana je aktivnostima koji se odvijaju van standarda sigurnosti.

Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je primio određeni broj žalbi građana u vezi kršenja prava na privatnost, u vezi prouzrokovane buke i preduzeo je odgovarajuće mere.¹²⁸

2.13.2. Privatni život i korespondencija

Kontrola komunikacije u obliku telefonskih prisluškivanja ili pisane korespodencije, uglavnom predstavlja uplitanje u više prava koja su garantovana članom 8. paragraf 1 EKLJPS. Iako, uplitanje države u ovo pravo, dozvoljeno je do te mere u kojoj to zakon dozvoljava. Ombudsman, tokom izveštajnog perioda nije primio nijednu žalbu u vezi sa kršenjem ovog prava. Privatni život i korespodencija, regulisan je odredbama Krivičnog zakona ali Ombudsman primećuje da ova oblast nije pokrivena u potrebnoj meri i potrebno je da se Zakon o prisluškivanju telekomunikacija što pre usvoji.

¹²⁵ IOK, slučajeви: *ex officio* 551/2013, *ex officio* 345/2013, Ž.br. 83/2013, Ž.br. 43/2013.

¹²⁶ Protokol 1 člana 1 paragraf 1, Dodatnog protokola EKLJPS i članom 46 paragrafa 1 Ustava Republike Kosovo.

¹²⁷ IOK, slučaj Ž.br. 123/2012. Žalilac se žali protiv ometanja poseda, pošto nije sprovedena Naredba br. 09-356-11048, dana 01.10.2012. god. Direkcije inspektorata – sektora izgradnje Opštine Priština. Žalilac je podneo žalbu zbog toga što je njegov sused prilikom izgradnje objekta koji se nalazi u naselju “Mati I” u Prištini, vezano za njegovu kuću, otvorio prozore prema njegovoj imovini, nepoštujući glavni projekat koji je overen u Direkciji za urbanizam, izgradnju i zaštitu sredine. Na osnovu kontakata predstavnice IOK sa glavnim inspektorom izgradnje, informisani smo da je izdata naredba o zatvaranju prozora. Takođe, i direktor Direkcije za urbanizam, dostavio je informaciju da je otvaranje prozora u suprotnosti sa izdatom dozvolom. Graditelj nije zatvorio napred navedene prozore, na graničnoj starni sa imovinom žalioca, što je van uslova koji su predviđeni dozvolom za izgradnju. U ovom slučaju, konstatovana su kršenja zakona i 29.07.2013. god. Ombudsman je objavio poseban izveštaj sa preporukama koje su upućene Opštini Priština, zahtevajući prekid radova. Ali, Ombudsman nije dobio odgovor od strane Opštine Priština za početak postupaka za sprovođenje preporuka.

¹²⁸ IOK, slučajeви: Ž.br. 530/2013, Ž.br. 583/2013, Ž.br. 216/2013.

Preporuka:

- *Vlada i Skupština Republike Kosova da proslede na usvajanje Zakon o prisluškivanju telekomunikacija u Republici Kosovo, bez daljeg odugovlačenja.*
- *Opštinske inspekcije urbanizma i trgovineda preduzmu sve zakonske mere za poštivanje daljine izgradnje objekata od postojećih objekta.*
- *Opštinske inspekcije da preduzmu sve zakonske mere za poštivanje i sprovođenje Zakona o buci, posebno u odnosu sa delatnošću kafana i restorana koja prouzrokuju nedozvoljenu bukuu noćnim satima.*

2.14. Pravo na brak i porodicu

Na osnovu slobodne volje, svako ima pravo da sklopi brak i stvori porodicu u skladu sa zakonom.¹²⁹ Brak i razvod regulišu se zakonom na osnovu bračne jednakosti. Brak podrazumeva zajednicu između dva lica, registrovanu po zakonu, koji slobodnom voljom odlučuju da žive zajedno i stvore porodicu.¹³⁰ Zakon reguliše jednu veoma široku oblast društvenih odnosa, sa fokusom na odnose koji se javljaju u porodici, braku ili sa porodicom i brakom.

Osim Zakonom o porodici, neka pitanja u vezi sa porodičnim odnosima regulišu se i drugim zakonima, koji regulišu oblast porodičnog prava, kao što su: Zakono o rodnoj ravnopravnosti,¹³¹ Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama¹³² i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.¹³³ Takođe, kao osnova za regulisanje porodičnih odnosa, na Kosovu su direktno primenjivi i međunarodni standardi, u oblasti ljudskih prava.¹³⁴

Prema članu 8 paragraf 1, EKLJP “svaki čovek ima pravo na poštovanje porodičnog života, mesta stanovanja i njegove korespondencije. Na osnovu ovog člana porodični život je pozicioniran direktno u oblast privatnog života, bez arbitrarnog upadanja države. Javna vlast ne može upadati u vršenju ovog prava, osim u stepenu predviđenom iz zakona i kada je potrebno u jednom demokratskom društvu, u interesu javne bezbednosti, za zaštitu javnog poretka ili za zaštitu ljudskih prava i sloboda.¹³⁵

Prema članu 2 paragraf 1, Zakona Kosova o porodici (ZKP), “porodica je vitalna zajednica roditelja i njihove dece, kao i drugih lica u polu”. Porodica, prema načinu osnivanja, je bračna porodica, vanbračnaporodica i porodica usvajanja (adoptiranja).

Bračna porodica, čini porodicu koja se formira iz braka, odnosno od muškarca i žene, koji su sklopili zakonski brak i u tom braku su rođena deca. *Vanbračnu porodicu*, čine lica koja žive

¹²⁹ Ustav Republike Kosova, član 37 tačka 1.

¹³⁰ Zakon Kosova o porodici, br. 32/2004 član 14.

¹³¹ Zakon o Polnoj ravnopravnosti, br. 2004/2. član 1, ovim se zakonom štiti, primenjuje se i odlučuje polna jednakost za muškarce i žene, u svim poljima života.

¹³² Zakon o Porodičnim i socijalnim uslugama br. 02/17. Ovim se zakonom određuju propisi za pružanje socijalnih usluga za porodice i osobe sa posebnim potrebama na Kosovu.

¹³³ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, br. 03/L-182.

¹³⁴ Ustav Republike Kosovo, član 22.

¹³⁵ Evropska Konvencija o ljudskim pravima, član 8 paragraf 2.

zajedno, ali nisu sklopili zakonski brak, tokom kojeg zajedničkog života su rođena deca. Međutim, deca rođena u vanbračnoj zajednici su ravnopravna na osnovu zakona u realizovanju njihovih prava. *Porodica adoptiranja*, je zajednica života adoptera i njihovih naslednika, koja se osniva aktom adoptiranja, odlukom suda.¹³⁶

2.14.1. Susreti razvedenih roditelja sa decom

Na osnovu analiza prijavljenih slučajeva u IOK, većina žalbi u ovoj oblasti tiču se proceduralnih odugovlačenja po sudovima, u vezi sa isplatom alimentacije, u većini slučajeva od supružnika, za razvedene supruge i zajedničku decu,¹³⁷ ili u vezi sa pravom realizacije susreta razvedenog roditelja sa maloletnom decom.¹³⁸ IOK prati takve slučajeve do realizovanja redovnih susreta sa decom, kako je predviđeno zakonom.¹³⁹

Pitanje ometanja kontakata dece pod nadzorom jednog od razvedenih roditelja, sa drugim roditeljem i dalje predstavlja veliki problem na Kosovu. U većini slučajeva, zbog narušavanja i krajnjeg zaoštrenja međuljudskih odnosa između bivših bračnih supružnika, gde su u većini slučajeva uključene i njihove porodice, jednom roditelju se negira kontakt sa decom od strane drugog roditelja. Slučajevi kada i majke sprečavaju i nedozvoljavaju kontakt dece sa ocem nisu neobični.¹⁴⁰

Od informacija dobijenih od strane Departamenta za socijalnu zaštitu, proizlazi da tokom ove godine, u većini slučajeva, nadzor nad decom su dobili roditelji ženskoga pola–majke, dok statistike iz prethodne godine, ukazuju da roditelji muškoga pola–očevi, su oni kojima je starateljstvo nad decom, dodeljeno posle razvoda braka.¹⁴¹

¹³⁶ *Porodični Zakon Kosova* . 32/2004, član 180 paragrafi 1.

¹³⁷ *IOK, slučaj Ž. br. 512/2013*. Stranka se žalila zbog odugovlačenja sudskog postupka i za ponavljanje postupka od Osnovnog suda u Prizrenu, odeljenje u Suvoj Reci. Ona smatra da je prevarena od bivšeg muža za raspad braka, zbog pripremanja dokumenata u Italiji. Međutim, desilo se nešto drugo. Nakon razvedbe, ona je, zajedno sa četiri zajedničke dece, posle 17 godina braka, bila primorana da ode iz zajedničke kuće i da se udalji bez ikakve ekonomske pomoći (alimentacije) od bivšeg supruga. Stranka je imala pitanje za ponovno odlučivanje u nadležnom sudu, a koji još nije odlučio. Slučaj se prati od IOK do njegovog rešavanja.

¹³⁸ *IOK, slučaj Ž. br. 401/2013*. Stranka je izjasnila uznemirenost zbog odugovlačenja postupka u Osnovnom sudu u Prizrenu, odeljenje u Suvoj Reci i Centru za socijalni rad u Suvoj Reci, za realizovanje susreta sa maloletnom decom. Žalilja je, nakon smrti njenog supruga, bila primorana od roditelja preminulog supruga da ostavi njenu maloletnu decu. Oni su joj onemogućili susrete sa njenom decom. U međuvremenu, uz pomoć i posredstvo IOK, sklopljen je sporazum o određivanju privremenog staratelja za decu, jer žalilja, u ovoj fazi, ne može da bude njihova starateljka, zbog finansijskog stanja i stvaranja druge bračne zajednice. Ona zahteva samo redovne susrete sa decom.

¹³⁹ *Zakon o porodicibr. 32/2004*, član 25, paragraf 2, “Deca imaju prava da porastu u porodici sa roditeljima. Deca koja ne žive zajedno sa roditeljima imaju pravo da se sretnu sa roditeljima sa kojima ne žive zajedno.

¹⁴⁰ *IOK, slučaj Ž. br. 395/2013*. Stranka se žalila u vezi sa preprekama za realizovanje susretasa maloletnom decom nakon prestanka vanbračne zajednice od strane bivše supruge, u opštini Uroševac. Nakon savetovanja sa IOK i sastanka sa CSR u Uroševcu, stranka je upela da se sastane sa maloletnom decom. Uz posredstvo IOK kod nadležnih institucija i korektno saradnje sa strankom, slučaj je pozitivno rešen.

¹⁴¹ Informacija od Departamenta za Socijalnu Zaštitu MRSZ-a, 2.decembar 2013. Statistike za period januar-septembar 2013. Broj razvedenih 125, broj dece iz razvedenih slučajeva 208, dato ocu na staranje 72, majci 130 i mešano 6.

Centar za socijalni rad (CSR) i Departament za socijalnu zaštitu, koji funkcionišu u okviru MRSZ, imaju posebni značaj tokom postupaka za razvod braka, adoptiranja i redovnih susreta roditelja sa maloletnom decom, sa kojima ne žive u porodičnoj zajednici. Njihovo profesionalno mišljenje igra važnu ulogu u donešenju odluka od strane suda, kada se sudi o porodičnim pitanjima. Ali, odlučujuću ulogu za odlučivanje o porodičnim pitanjima (razvodu, starateljstvu, poverivanju dece i adoptaciji) imaju sudovi. Stoga, oni trebaju veću ozbiljnost i posvećenost u ovom radu, da bi se izbeglo neopravdano odugovlačenje postupaka.

Preporuke:

- *Da nadležni sudovi koji odlučuju u porodičnim sporovima, posebno osnovni sudovi na Kosovu, ne dopuste neopravdano odugovlačenje postupaka.*
- *Da sudovi koji odlučuju o porodičnim pitanjima, posebno u slučajevima kojima su obuhvaćena deca, uspostave bolju saradnja sa CSR i da se njihovo profesionalno mišljenje uzima u obzir.*
- *Da MRSZ- Departament za socijalnu zaštitu nadgleda rad CSR, sa ciljem postizanja veće efikasnosti u slučajevima kada sudovi ili druge nadležne institucije zatraže profesionalnu pomoć o porodičnim pitanjima od strane CSR.*

2.15. Sloboda veroispovesti, uverenja i savesti

Jedan od najvećih problema u poštovanju ustavnih prava na slobodu veroispovesti, uverenja i savesti na Kosovu, predstavlja nedostatak zakona kojim bi se regulisao pravni položaj verskih zajednica.¹⁴² Za rešenje ovog problema neophodno je usvajanje nacrta izmene zakona o verskim slobodama, koji je 2011.g. Vlada Kosova uputila Skupštini Kosova, za šta je dao preporuke i Ombudsman još 2011. godine.¹⁴³

Nažalost, ovaj zakon još uvek nije usvojen od strane Skupštine Kosova. Usvajanje zakona predstavlja potrebu svih zajednica na Kosovu.

Verske zajednice na Kosovu kao i tokom prethodnih godina imale su iste zahteve i probleme.

Ovu godinu su obeležili brojni javni događaji i skupovi koji su uticali na razvijanje međuverške saradnje. Period od 20-27 maja 2013.g., je na Kosovu obeležen kao nedelja tolerancije koja je uključila brojne aktivnosti koje su bile usmerene ka poboljšanju međuverške saradnje.¹⁴⁴

¹⁴² *Ustav Republike Kosovo*, član 38 [Sloboda Veroispovesti, Uverenja i Savesti] garantuje: “2. Sloboda veroispovesti, uverenja i savesti uključuje pravo na prihvatanje i ispoljavanje svoje vere, pravo na ispoljavanje ličnih uverenja i pravo na prihvatanje ili neprihvatanje članstva u neku versku zajednicu ili grupu.”

¹⁴³ *IOKK, Godišnji izveštaj 2012*, str. 41.

¹⁴⁴ Ministarstvo inostranih poslova, *Međuverška konferencija na Kosovu okuplja ključne regionalne i međunarodne predstavnike vera za vitalan dijalog i pomirenje*, <http://www.mfa-ks.net/?page=3,4,1708&offset=13>(24.12.2013).

2.15.1. Islamska verska zajednica Kosova

Veoma je važno istaći da verske zajednice na Kosovu nisu imale problema što se tiče saradnje i doprinosa na verskoj koegzistenciji, verskoj toleranciji, što predstavlja vazan factor za stabilnost zemlje.

Islamska zajednica istakla je potrebu da državne institucije zakonom regulišu povratak imovine Islamskoj verskoj zajednici, imovine koja joj je oduzeta u prethodnim periodima. Ova zajednica se finansira iz sopstvenih sredstava, nema sredstava iz državnog budžeta za finansiranje oko 200 verskih službenika, a od toga oko 60% je sa visokom stručnom spremom.

U vezi problema nošenja šamije u institucijama predšuniverzitetskog obrazovanja, IOK je u ranijim izveštajima, skretala pažnju, to čini i ovom prilikom i apeluje na sve relevantne faktore da se trebaju poštovati sva ustavna i zakonska predviđanja i obaveze. Mora se naći način da se u okviru poštovanja Ustava i zakona, ispoštuje princip zaštite najboljeg interesa deteta, a to je sigurno u ovom slučaju pravo na obrazovanje. Uz međuinstitucionalni dijalog i saradnju sigurno je moguće naći umerena i za sve faktore prihvatljiva rešenja u vezi ovog pitanja.

2.15.2. Srpska pravoslavna crkva na Kosovu

Jedan od zahteva Srpske pravoslavne crkve na Kosovu je očuvanje identiteta, postojanja i kulturnog nasleđa.

Problem slučajeva oštećenja manastira i crkava ove godine nije se dešavao kao prethodnih godina, osim par sitnijih incidenata. Od avgusta meseca, čuvanje manastira "Pečka Patrijaršija" i još ostala 24 verska objekta Srpske pravoslavne crkve, preuzela je Policija Kosova, a samo je manastir "Visoki Dečani", ostao pod zaštitom KFOR-a. Sastav jedinice koja obezbeđuje Pečku Patrijaršiju je multietničkog karaktera. Osim manstira Visoki Dečani, za čiju su zaštitu i danas zaduženi pripadnici međunarodnih vojnih snaga, svi ostali verski i kulturni spomenicu su pod zaštitom Policije Kosova.

Tokom perioda jun-septembar započelo se sa obnovom "srpskog" groblja (zapravo to je pravoslavno i katoličko groblje a ima i jevrejskih grobova) u južnom delu Mitrovice, koje je nakon 1999.g. skoro u potpunosti uništeno. Naime, ova aktivnost je sprovedena u organizaciji Administrativne kancelarije vlade Kosova u severnom delu Mitrovice- AKSM.

Potrebu za zaštitom i rekonstrukcijom sakralnih objekata srpske zajednice, osim AKSM-a prepoznala je i Norveška ambasada na Kosovu koja je svojom donacijom omogućila delimičnu rehabilitaciju i rekonstrukciju groblja. AKSM je primio 639 zahteva i svaki zahtev koji je primljen u kancelariji, uredno je zaveden i protokolisan kroz knjigu protokola, a svaki podnosilac zahteva je dobio kopiju protokolisanog zahteva.¹⁴⁵ Takođe, u okviru predviđenih radova realizovano je, postavljanje stubova za rasvetu i postavljanje kamera za nadzor i to je

¹⁴⁵ Sve informacije o obnovi groblja koje se pominju u ovom tekstu su zvanične informacije dobijene 13. decembra 2013.g. od službenika Administrativne kancelarije severna Mitrovica zaduženog za ova pitanja.

urađeno prema standarima. Deo oko rekonstrukcije spomenika zahteva dodatna novčana sredstva čiji priliv će zavisiti od donatora ali se to očekuje u toku 2014.g.

Krajem septembra, svečano je otvoren mostu Dečanima, koji je izgrađen kao projekat Kosovskih snaga bezbednosti (KSB), na zahtev opštine Dečani, Manastira u Dečanima, zbog poteškoća i nemogućnosti slobodnog kretanja na oštećenom mostu na Belom Drimu.

2.15.3. Ostale verske zajednice na Kosovu

Predstavnici Rimokatoličke crkve ističu da će zakon o verskim zajednicama, kojim će se regulisati pravni status verskih zajednica, omogućiti usklađenost sa zakonima i Ustavom Republike Kosovo.

Predstavnici Protestantske crkve Kosova iskazali su zabrinutost u vezi zahteva poslanog Opštini Priština za izgradnju objekta njihove crkve i pitanje zakona o regulisanju položaja verskih zajednica.

Ove godine je održana Jevrejska nedelja na Kosovu, koja je obuhvatila niz događaja, od kojih je svakako najznačajniji bio održavanje panela na temu o Jevrejskom nasleđu na Kosovu i značaju međuveruskog dijaloga, održanom 12. decembra 2013.g.

Na osnovu svih zahteva verskih zajednica na Kosovu od Ombudsman proizlazi

Preporuka:

- ***Skupština i Vlada Republike Kosova treba da preduzmu sve mere za usvajanje Zakona o Verskim zajednicama na Kosovu.***

2.15. Sloboda izražavanja

Ustav Republike Kosova, u članu 40, garantuje slobodu izražavanja, koja je takođe zaštićena članom 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima¹⁴⁶ i članom 10 EKLJPS.¹⁴⁷

Sloboda izražavanja u suštini ima slobodu mišljenja i bez intervncije, kao i primanje i davanje informacija i ideja bez obzira na granice.

Tačno utvrđivanje granice slobode izražavanja, često je protivrečno, i slučajevi kršenja ovog prava su pitanjaza raspravu. Bez slobode izražavanja ne mogu se zamisliti društveni i politički procesi u jednoj slobodnoj i demokratskoj državi. Gledajući iz ovog ugla, dovoljno je da država ne upada i ne sprečava to u bilokakvoj formi.

Međutim, vršenje slobode izražavanja nijeneograničeno. Država ima legitimno pravo da preduzme postupke koji ograničavaju slobodu izražavanja, kada je to u "*[...] interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, za zaštitu zdravlja ili morala,* za

¹⁴⁶ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, u: [http://www.un.org/en/documents/udhr/\(30.01.2104\)](http://www.un.org/en/documents/udhr/(30.01.2104)).

¹⁴⁷ EKLJPS i njeni Protokoli, u: [http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf\(30.01.2104\)](http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf(30.01.2104)).

zaštitu dostojanstva ili prava drugih, za sprečavanje širenja poverljivih podataka ili da bi se garantovao autoritet i nepristrasnost sudske vlasti.”¹⁴⁸

I Ustav Kosova legitimise pravo države na ograničavanje vršenja slobode izražavanja kada je to neophodno *”[...] za sprečavanje podsticanja i provociranja nasilja i neprijateljstva na osnovu rasne, nacionalne, etničke ili verske mržnje.”¹⁴⁹*

Dodirna tačka prava slobode izražavanja sa drugim pravima, često je objekat rasprave i čini kompleksnijom deljenje pravde. Tendencija favorizovanja drugih prava (kao što je pravo na privatnost) u odnosu na slobodu izražavanja, ili sklonost vlasti da slobodu izražavanja vidi kao pitanje njihove nadležnosti, a ne kao osnovno pravo, zahteva dodatnu pažnju i tačnost u tretiranju navedenog kršenja, ocenjujući slučajeve ponaosob, sa specifičnostima koje imaju.

Tehnološki napredak je sve veći izazov za slobodu izražavanja. Dok razne elektronske platforme pružaju jedan ukupan univerzum mogućnosti u realizaciji ovog prava, one takođe ostavljaju mnogo prostora za zloupotrebu slobode izražavanja. To čini neophodnim zakonska razgraničenja u tom aspektu, da bi se jasno identifikovale granice slobode izražavanja i kaznene odredbe u slučaju nepoštovanja ovog prava.

Ombudsman je tokom 2013 godine, primio četiri žalbe za kršenje slobode izražavanja. U dva slučaja istraga je zatvorena, jedan pozitivno,¹⁵⁰ a drugi slučaj,¹⁵¹ u skladu sa članom 20, paragraf 1.2, Zakona o Ombudsmanu, proglašen je neprihvatljivim, zbog nezainteresovanosti stranke. Treći slučaj proglašen je neprihvatljivim, obzirom da je konstatovano da je stranka u toku korišćenja pravnih sredstava.

Neprihvatljiv za Ombudsmana bio je i četvrti slučaj, obzirom da, iz podnetih dokaza i opisanih okolnosti u žalbi, proizilazi da nema kršenja ljudskih prava.

2.17. Pravo na uvid u javna dokumenta

Pravo na uvid u javna dokumenta, obuhvata pravo koje ima svako lice, da se upozna sa sadržajem dokumenata koji se nalaze kod javnih vlasti, određuje i postavlja pravila dobrog funkcionisanja i transparentnosti javne administracije o odnosu sa javnošću, u vezi sa njenom delatnošću.

Slobdan tok informacija je važno sredstvo za izgradnju poverenja između institucija i građana, radi stvaranja transparentnosti o aktivnostima, efikasnosti i efektivnosti javne administracije, podizanja recipročne svesti, to jest svesti građana o uslugama koje očekuju od administracije, i svest administracije o njenim obavezama da pruže usluge građanima.

¹⁴⁸ Isto, član 10, paragraf 2.

¹⁴⁹ Ustav Republike Kosovo, član 40, paragraf 2.

¹⁵⁰ IOK, slučaj Ž.br. 418/2013.

¹⁵¹ IOK, slučaj Ž.br. 340/2013.

Ustav Republike Kosova garantuje pravo na uvid u javne informacije, izuzev ograničenja koja su zakonom određena,¹⁵² dok Zakon o uvidu u javna dokumenta (ZUJD) jasno definiše prava građana prilikom uvida u iste.¹⁵³

ZUJD, u principu, izgleda kao jedan velikodušan zakon u odnosu sa građaninom. Zakon određuje odgovornost za instituciju, koja ima dokument na raspolaganju, a ne odgovornost podnosioca zahteva za uvid u dokument, pošto podnosilac zahteva za uvid u dokument nema neophodnu obavezu da daje obrazloženja o razlozima podnošenja zahteva, doksa druge strane institucije su obavezne da daju obrazloženja o razlogu odbijanja zahteva.

Ali ZUJD sadrži i mane koje ovaj zakon čine skoro neprimenljivim. Zakon ne precizira koji je sud ovlašćen za razmatranje slučajeva u vezi sa negiranjem prava na uvid u javna dokumenta. Član 10 Zakona pominje situacije kada javne institucije ne odgovaraju na zahteve. Ovaj član zakona spominje samo da: *“Odbijanje zahteva podnosioca, kao i ne pružanje odgovora od strane javne institucije unutar utvrđenog roka, smatra se kao negativan odgovor i podnosiocu zahteva se daje pravo da inicira postupak pred Ombudsmanom, i drugim javnim institucijama, nadležnom sudu, u skladu sa zakonom.”*

Osim što podnosiocu zahteva priznaje pravo *“[...] da inicira postupak pred Ombudsmanom, i drugim javnim institucijama, nadležnom sudu, u skladu sa zakonom”*, Zakon ne precizira izričito ostale javne institucije sa izvršnim ovlašćenjima, koje mogu da obavezuju odgovorne u okviru ovih institucija na poštovanje i primenu garantovanog prava na uvid u javna dokumenta. Orijehtacija stranke u pravcu koji nije definisan *“[...] ostalih javnih institucija, kompetentnog suda, [...]”* nikako ne pomaže podnosiocu zahteva u realizaciji njegovog prava. Suprotno, ova orijentacija je konfuzna i u stvari predstavlja bežanje od institucionalne odgovornosti.

U takvim slučajevima, podnosioci zahteva, u slučaju odbijanja zahteva za uvid, osim, *Ombudsmana*, koji u najboljem slučaju *“[...] pomaže građanima u realizaciji prava na uvid u tražena dokumenta, koje im je odbijeno”*,¹⁵⁴ bez izvršnih ovlašćenja, ne preostaje mu ništa drugo nego *“[...] da se obrati žalbom i ostalim javnim institucijama”*¹⁵⁵, ali bez davanja uputstava ko su te *“[...] ostale javne institucije”*. Da bi se situacija uvida u javna dokumenta još više iskomplikovala, u slučaju nezadovoljstva ili nejasnoća *“[...] o proceduri za uvid u javna dokumenta, primenjuju se odredbe Zakona o opštoj administrativnoj proceduri”*, upućuje na jedan još komplikovaniji zakon.¹⁵⁶ Ovo predstavlja još jedan nedostatak samog ZUJD-a, kao i procedure za realizaciju prava stranke i predstavlja bežanje od konkretizacije institucionalne odgovornosti u slučajevima ugrožavanja ovog prava.

Najvći nedostatak ZUJD-a, uglavnom su ograničenja na realizaciji ovog prava. Lista izuzeća prava na uvid u javna dokumenta, iz člana 12 ZUJD-a, predstavlja veoma elastično ograničenje, koje ostavlja veoma veliku oblast za arbitrarnu interpretaciju od strane kompetentnog lica u

¹⁵² *Ustav Republike Kosova*, član 41.

¹⁵³ *Zakon br. 03/L-215 o uvidu u javnim dokumentima*, član 4.

¹⁵⁴ *Zakon br. 03/L-215 za uvid u javnim dokumentima*, član 17, paragraf 1: “1. Institucija Ombudsmana je nezavisni organ koji pomaže građanima na realizaciji prava na uvid u javna dokumenta, koja su im odbijena.”

¹⁵⁵ *Isto*, 4. član 17, paragraf 4: “Nezadovoljna stranka u proceduri relativizovanja prava na uvid u javna dokumenta, može da se obrati žalbom i ostalim javnim institucijama.”

¹⁵⁶ *Isto*, član 25, “Ako ovim zakonom nije drugčije određeno, na postupak o uvidu u javnim dokumentima primenjuju se odredbe Zakona o opštom upravnom postupku.”

relevantnoj instituciji.¹⁵⁷ U tom slučaju, mogućnost arbitrarne interpretacije je tako velika, da svakom podnosiocu zahteva za uvid u javna dokumenta može da se postavi ograničenje.

Za stranke koje nisu upoznate sa zakonom, pojavljuje se niz problema počevši od identifikacije javne institucije i nadležnog suda. Sa druge strane, veoma obeshrabrujuće za građane je činjenica da trebaju da se obrate sudu, u vezi ovog pitanja. Bazirajući se na podatke i informacije koje poseduje Ombudsman, do sada nijedan sud u Republici Kosovo nije doneo nijednu odluku o nekom slučaju koji se tiče odbijanja uvida u javna dokumenta.

ZUJD tokom primene treba da se uskladi i sa ostalim zakonima, pogotovo sa Zakonom o kalsifikaciji informacija i verifikaciji sigurnosti i Zakonom o zaštiti ličnih podataka. Klasifikacija dokumenata ostaje najkompleksnije pitanje, u celokuptnom procesu.

Klasifikacijom dokumenata, stvorila bi se jasna podela između dostupnih i nedostupnih dokumenata za javnost i ne bi se ostavilo mnogo prostora za subjektivne i arbitrarne interpretacije u vezi toga šta se podrazumeva pod klasificiranim dokumentom. Takođe, i dalje postoje dileme u vezi toga, šta se podrazumeva pod dokumentom koji se ne može objaviti. I prilikom pojavljivanja takvih slučajeva, diskusije u vezi toga, izgleda da nemaju kraja.

Iako je većina javnih institucija odredila odgovorne službenike za prijem i razmatranje zahteva za uvid u javna dokumenta, oni nemaju ovlašćenja za donošenje odluka, veoma su česte nejasnoće u tom pravcu.

Polazeći od dosadašnje prakse, građani maju malo ili nimalo znanja u vezi njihovog prava na uvid u javna dokumenta. Ovo dokazuje i veoma mali broj žalbi podnesenih Ombudsmanu.

Broj žalbi podnesenih Ombudsmanu u vezi negiranja prava na uvid u javna dokumenta za 2013 je 31. Od ovog broja, 14 slučajeva je otvoreno za istragu, za 1 slučaj je objavljen izveštaj sa preporukama, dok je 17 žalbi odbijeno kao neosnovano, po pravnom osnovu predviđenim Zakonom o Ombudsmanu. Bazirajući se žalbe podnesene Ombudsmanu, tokom 2013, primjećuje se lagan porast u odnosu na broj podnesenih žalbi, u prethodnoj godini.

Na kraju 2013 godine, Ombudsman je objavio bilten,¹⁵⁸ u cilju podizanja svest i ohrabriranja svakog pojedinca, da preko zahteva za uvid u javna dokumenta postane deo javnog života u

¹⁵⁷ *Isto*, “1. Bilo koji tražilac dokumenta ima pravo na uvid u javna dokumenta. Ovo pravo se ograničava na proporcionalan način i samo s ciljem zaštite:

- 1.1. nacionalne bezbednosti i zaštite međunarodnih odnosa;
- 1.2. javne bezbednosti;
- 1.3. sprečavanja, istraga i gonjenje krivičnih aktivnosti;
- 1.4. disciplinske istrage;
- 1.5. inspekcije, kontrole i nadgledanja od strane javnih vlasti;
- 1.6. privatnost i druge legitimne privatne interese;
- 1.7. zaštite komercijalnih i drugih ekonomskih interesa;
- 1.8. zaštite ekonomskih, monetarnih i transakcionih državnih politika;
- 1.9. zaštite ravnopravnosti strana u sudskim postupcima i efikasno upravljanje pravosuđa
- 1.10. zaštite sredine, ili

- 1.11. diskusija unutar ili između javnih autoriteta, u vezi sa razmatranjem nekog pitanja.

2. Uvid u informacije koje sadrži neki dokument može se odbiti ukoliko bi njihovo otkrivanje štetilo ili bi moglo štetiti bilo koji interes naveden u stavu 1, izuzev kada postoji neki viši javni interes da se izvrši otkrivanje.”

¹⁵⁸ *IOK, Bilten* “Pravo na uvid u javna dokumenta”, Priština, 2013.

zemlji. Samo na taj način građani, civilno društvo i mediji mogu da postanu odgovoran i savestan deo jačanja demokratije, transparentnosti, odgovornosti i izgradnje pravne države.

Polazeći od velike potrebe kosovskog društva za odgovornom i transparentnom administracijom, Ombudsman smatra veoma potrebnim da za kompetentne institucije, a pre svega za Vladu i Skupštinu Republike Kosovo, da sledeće

Preporuke:

- *Vlada Kosova da poveća aktivnosti radi podizanja svesti za uvid u javna dokumenta, preko informativnih kampanja, čiji bi cilj trebalo da budu pre svega službenici odgovornih institucija, ali i građani u vezi ovog prava.*
- *Sve javne institucije da povećaju kontinuirane obuke službenika, radi stvaranja i profesionalnog razmatranja registara javnih dokumenata, kako bi se odgovorilo na zahteve građana sa korektnošću i poštovanjem zakonske normative.*
- *Vlada i Skupština Kosova da preduzmu sve potrebne korake radi početka izmene Zakona o uvidu u javna dokumenta, da bi zakon postao jasniji, jednostavan i primenljiv.*

2.18. Sloboda medija

Potpuno poštovanje slobode medija je osnova za funkcionisanje demokratije kao i za zaštitu ljudskih prava. Sloboda medija je takođe ključno pitanje da bi se osiguralo građanima preuzimanje aktivne uloge u javnome životu u demokratskim procesima.

Član 42 Ustava Republike Kosova garantuje slobodu medija. Ovaj član zabranjuje cenzuru i određuje kada je neophodna zabrana protoka informacija, potvrđuje se pravo korekcije nepotpunih ili netačnih informacija.

Sloboda medija je neizbežno povezana sa slobodom izražavanja. U ovoj konstalaciji, mediji nose duplu ulogu: one trebaju preneti informaciju tačno i sa profesionalizmom i na takav način da pospešuju ljudska prava i slobodu informisanja, ali sa druge strane, mediji se mogu pretvoriti u instrumente koje ugrožavaju slobodu izražavanja, ili u drugim slučajevima mogu postati i kršioci ljudskih prava i sloboda.

Ekonomska zavisnost medija, kao i slučajevi zakonskih vakuma ili nepoštovanje određenih zakona, stavlja u dilemi slobodu i poverenje medija, kao ključni izvor informacija. Za Ombudsmana ostaje velika briga poštovanje Zakona o radu, što se posebno tiče radnih ugovora novinara svih profila. Ovo pitanje zahteva pažnju kompetentnih institucija, u formiranju podobne sredine za kvalitetno novinarstvo, u funkciji pravilnog i korektnog informisanja.

Činjenica da Ombudsman nije primio nijednu direktnu žalbu od strane medija ili osoba koje rade u pisanom ili elektronskom novinarstvu, otežava Ombudsman identifikaciju i istragu slučajeva koji se odnose na slobodu medija na Kosovu.

Ocenjujući ovu oblast veoma značajnom i osjetljivom i sa namerom što tačnije percepcije slobode medija u zemlji, Ombudsman je izradio upitnik, koji je poslat na e-mail adrese novinara, kamermana, fotoreportera i redakcijama medija na Kosovu.¹⁵⁹ Na osnovu dobijenih odgovora identifikovana su najmanje dva slučaja kršenja prava medija, uključujući verbalnu i fizičku pretnju novinarima.¹⁶⁰

Međutim, na osnovu javno iskazane zabrinutosti, primećuje se niz kršenja koja ozbiljno ugrožavaju slobodu medija. Eksplozija u kući g. Mufail Limani, glavnog urednika RTK, podstakao je rekciju u zemljikao i kod međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda.

Slučaj novinarkе “Zëri”, gđe Besiana Xharra, kojoj su upućene pretnje od rukovodstva kompanije “BelleAir”, kao i napad u Prištini u decembru 2013, na novinarku i kamermana Koha Vizion, od strane privatnog lica, dok su vršili svoje radne obaveze, ukazuju na osjetljivost i rizik u radu novinara.

Sa druge strane, javnu reakciju, takođesu izazvali i slučajevi kada su mediji zloupotrebili garantovanu slobodu, ugrožavajući na taj način član 17 EKLJP,¹⁶¹ koji se odnosi na zabranu zloupotrebe prava. Slučaj je bio vezan za plasiranje i lansiranje jednog video snimka od strane medija, gde je maloletna učenica verbalno i fizički napala svoju vršnjakinju, u oktobru, u Mitrovici. Takođe, u septembru 2013, jedna degradirajuća fotografija predsednice zemlje, uzeta je sa jednog elektronskog portala na Kosovu i emitovana je naknadno od strane drugih portala, televizija i pisanih medija, ukazuje na zloupotrebu slobode medija i ugrožava druge kategorije prava pojedinca.

Na kraju 2013, Ombudsman je informisan putem jednog pisma upućenog Skupštini Republike Kosova od strane Asocijacije nezavisnih elektronskih medija Kosova (ANEMK), u vezi njihove zabrinutosti zbog pokušaja imenovanjalica, koja su uključena u politiku, radi imenovanja u NKM. Uprkos činjenici da je Ombudsman pratio tok debate u vezi ovog pitanja, uvažavajući nezavisnost i specifične nadležnosti NKM-a, mišljenja je, da je ovo faza kada Ombudsman može odigrati ulogu posmatrača ali ne može intervenisati.

2.19. Sloboda okupljanja

Sloboda okupljanja je osnovno pravo u demokratskom društvu, koje garantuje građanima pravo okupljanja. Ovo pravo u Republici Kosovo garantovano je Ustavom RepublikeKosovo¹⁶² i međunrodnimdokumentima o ljudskimpravima, primenjivim na Kosovu.

¹⁵⁹ Izrađen od strane IOK, jedan upitnik sa 10 pitnja i 3 podpitnja, poslato je 30. decembra 2013. god. Na 260 emaila novinara, kamermana (foto)repotera i redaksijama u vezi slobode medija.

¹⁶⁰ Uprkos činjnici da su imali na raspoloanju 10 dana, u IOK je stigao samo 1% upitnika sa odgovorima.

¹⁶¹ *EKLJPS*, Član 17, *Zabrana zloupotrebe prava*: “Ništa u ovoj konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumeva pravo bilo koje države, skupine ili osoba da se upuste u neku delatnost ili izvrše neki čin koji je usmeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj meri od one koja je predviđena Konvencijom.”

¹⁶² *Ustav RepublikeKosovo*, član 43: “Svako lice uživapravodaorganizujeskupove, proteste i demonstracije, kao i pravodaučestvuje u njima”.

Ovopravo je takođe regulisano Zakonom o javnim okupljanjima (ZJO) na osnovu kojeg građani praktikuju ovo pravo, dok država (nadležni organi) preduzima mere za zaštitu ovog prava.

ZJO sadrži opšte uslove za javno okupljanje. Međutim ovaj zakon ima nedostataka, o kojima je Ombudsman izneo zabrinutosti u prethodnim godišnjim izveštajima. Ove zabrinutosti se odnose na člana 12 ZJO (tačka 2 i 3), koji je u suprotnosti sa načelima člana 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima.¹⁶³

Ovo se odnosi na ulogu " *dežurnih*" koji su određeni od strane organizatora protesta. Njima se ni na koji način ne može delegirati pravo ili obavezada, u slučaju eskalacije situacije od nekog učesnika na javnom okupljanju " *da uhvati i preda policiji učesnika ili drugo lice koje se kreće blizu mesta okupljanja, koji remeti red i mir, koji poseduje oružje ili opasne predmete ili zabranjene oznake*". To je isključivi zadatak državnih vlasti, da preduzmu potrebne mere u određenoj situaciji.

Ombudsman, kao i u prethodnim godišnjim izveštajima, preporučuje da se član 12, paragraf 3 ZJO izmeni i dopuni, kako bi se uskladio sa evropskim standardima.

Što se tiče žalbi, tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je primio samojednu žalbu u vezi sa kršenjem prava na okupljanje.¹⁶⁴ Kao i ranijih godina Ombudsman je i tokom izveštajnog perioda nastavio saradnju sa Policijom Republike Kosovo, i monitorisao je dva protesta o kojima su objavljeni izveštaji. Iz informacija dobijenih od strane Policije Kosova, broj javnih okupljanja, preko kojih su građani izrazili svoje nezadovoljstvo je 345.¹⁶⁵

Ombudsman, u cilju nadziranja osnovnih ljudskih prava i sloboda, monitorisao je odvijanje događaja od 30. marta 2013, proteste koje je organizovao Pokreta Vetëvendosje u Mitrovici.

U okviru ovog monitorisanja, odstrane IOK monitorisanisu i prilazi grada, dabi se utvrdilo da li se učesnicima protesta dozvoljava ulaz u grad, jer su oni ranije najavili ove proteste.¹⁶⁶ Nije bilo izveštaja o mogućim incidentima, pa i nije bilo elemenata kršenja ili mera od strane Policije Kosova.

Vlastisu se takođe zalagale da se učesnici protesta i kada se uključe u akte nasilja: " *pokažu visoki stepen tolerancije u odnosu na mirne skupove, ako sloboda okupljanja, garantovana članom 11 EKLJPS, osim onih koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.*"¹⁶⁷

Ombudsman je otvorio istrage *ex officio*, u vezi sa događajima prilikom organizovanih protesta, gde je jedan veći broj potrošača električne energije, izrazio nezadovoljstvo preko socijalne mreže facebook, u vezi računa za električnu energiju koje je EKK distribuirala u januaru 2013, i koji su veoma visoki. Iz tog razloga je IOK monitorisala tok ovih protesta.

¹⁶³ Zakon br. 03/L-118 o javnim okupljanjima, član 12, paragraf 3: "Dežurni odmah treba da uhvati i pred policiju učesnika ili drugo lice koji se kreće blizu mesta javnog okupljanja ako krši red, mir, drži oružje ili opasne predmete ili zabranjene oznake".

¹⁶⁴ IOK, slučaj Ž. br. 604/2013.

¹⁶⁵ IOK, preko elektronske pošte, primio je informaciju od strane Policije Kosova, decembar 2013.

¹⁶⁶ IOK, Izveštaj od 30. marta 2013, monitorisanje protesta organizovanih 07.03.2013, u Prištini.

¹⁶⁷ EKLJPS, član 11, Sloboda okupljanja i organizovanja.

Preporuka:

- *Za Vladu i Skupštinu Kosova dapeduzmuradnjezaizmene i dopune Zakona o javnimokupljanjima, odnosno člana 12, paragraf 3, tako da on bude u punoj saglasnosti sa članom 11 EKLJPS o slobodiokupljanja i organizovanja.*

2.20. Sloboda udruživanja

Sloboda udruživanja je pravo garantovano Ustavom Republike Kosova,¹⁶⁸ i EKLJPS¹⁶⁹, kao i Zakonom o slobodi udruživanja u NVO, radi udruživanja u sindikate, udruženja, NVO, političke partije i razne asocijacije.

Tokom ove godine primećen je napredak u pravcu stvaranja uslova za izgradnju konstruktivnog odnosa, između civilnog društva i javnih institucija. Vredi naglasiti izradu Vladine strategije i akcionog plana o saradnji sa civilnim društvom za vremenski period od 2013 do 2017 godine, koja je pripremljena od strane Kancelarije za dobru upravu u okviru, Kancelarije premijera Republike Kosovo i inicijative organizacija civilnog društva Platforma CiviKos.¹⁷⁰

Dana 5. jula 2013. god. vlada Republike Kosovo usvojila je strategiju i akcioni plan, koja je ujedno i prva strategija o saradnji vlade i civilnog društva na Kosovu.¹⁷¹ Glavni cilj ove strategije je jačanje civilnog društva na izradi i implementaciji politika zakonodavstva, podizanje sistema finansijske podrške za organizacije civilnog društva i razvoj volontiranja.

Slična inicijativa je preduzeta i od strane Skupštine Republike Kosovo, gde je stvorena zajednička radna grupa Skupštine i orgnaizacija civilnog društva, za izradu deklaracije preko koje će se izraziti posvećenost Skupštine u priznavanju uloge civilnog društva i podizanje saradnje na nivo partnerstva. Očekuje se usvajanje napred navedene deklaracije u Skuštini, kao prve faze formalizacije i strukturisanja saradnje, dok tokom daljnih koraka se očekuje izrada strategije i akcionog plana o saradnji Skupštine sa civilnim društvom.¹⁷²

Takođe, što se tiče finansijske podrške civilnog društva, Ombudsman je tokom ove godine primetio, da su preduzeti pozitivni koraci u pravcu finansiranja i podrške NVO, od strane državnih institucija na realizaciji projekata i njihovih inicijativa.¹⁷³

¹⁶⁸ *Ustav Republike Kosovo*, član 44: “1. Garantuje se sloboda udruživanja. Sloboda udruživanja uključuje i pravo u osnivanju organizacija bez dobijanja dozvole, da bude ili ne bude član neke organizacije, kao i da učestvuje u aktivnosti neke organizacije. 2. Sloboda osnivanja sindikata i organizovanja radi zaštite interesa, je takođe zagarantovana. Ograničenje ovog prava se može sprovesti na osnovu zakona za određene kategorije zaposlenika. 3. Organizacije ili aktivnosti koje imaju za cilj rušenje ustavnog poretka, kršenje ljudskih prava i sloboda, ili izazivanje rasne, nacionalne, etničke ili verske mržnje, se mogu zabraniti odlukom suda.”

¹⁶⁹ *EKLJPS*, član 11.

¹⁷⁰ *Inicijativa organizacija civilnog društva Kosova*, Platforma Civikos, na: <http://www.civikos.net/> (18.02.2014).

¹⁷¹ *Odluka Vlade Republike Kosovo*, br. 03/138, 5.07.2013. god. na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/vendimet_e_mbl_138.pdf (18.02.2014).

¹⁷² Intervju sa g. Driton Selmanaj, menadžer programa Kosovskog demokratskog instituta, član radne grupe za saradnju između Skupštine i civilnog društva.

¹⁷³ *Ministarstvo kulture, omladine i sporta*, saopštenje za medije: “Ministarstvo kulture, omladine i sporta deli 150 hiljada evra subvencije za projekte omladinskih organizacija”, 29.03.2013. god. Preuzeto <http://www.mkrs-ks.org/?page=1,6,528> (18.02.2014).

Ombudsman smatra da, uprkos svim preduzetim koracima zadnjih godina na stvaranju prostora da civilno društvo postane deo procesa stvaranja politika, neophodno je veće angažovanje državnih institucija radi stvaranja realnog prostora za civilno društvo, tako da civilno društvo i objektivno postane deo važnih procesa, koji se nadovezuju sa ekonomskim i demokratskim razvojem zemlje.

U izveštaju Evropske unije o napretku Kosova za 2013 godinu, Evropska komisija, između ostalog je istakla, da centralni i lokalni organi trebaju da poboljšaju saradnju sa civilnim društvom, pogotovo što se tiče opisa i izvršenja javnih usluga.¹⁷⁴

Što se tiče slobode udruživanja, postoji pitanje koje treba naglasiti, a to je presuda Ustavnog Suda u vezi zahteva Ombudsmana za poništenje članova: 90; 95, tačka 1.6; 110; 111 i 116 Zakona o bankama, mikrofinansijskim institucijama i nebankarskim finansijskim institucijama, zbog nesaglasnosti sa Ustavom Republike Kosova.¹⁷⁵

Polazeći od učinjenog napretka u aspektu jačanja civilnog društva i preduzetih koraka na jačanju saradnje između državnih institucija i civilnog društva, Ombudsman pozdravlja sve aktivnosti i ohrabruje povećanje napora za saradnju i daljnje jačanje civilnog društva u Republici Kosovo i u sferi samostalnosti i jačanje njene baze u društvu.

2.21. Izborna prava i pravo učešća

Pravo glasanja, odnosno pravo da biraš i budeš biran, je jedno od osnovnih ljudskih prava, garantovano URK¹⁷⁶, kao i najznačajnijim međunarodnim pravnim aktima.¹⁷⁷

Iako je na Kosovu započeo proces izborne reforme pre tri godine, ona nije završena na regularan način, niti predstavlja reformu. Zbog nesaglasnosti među političkim subjektima izborna reforma na Kosovu je u blokadi. Lokalni izbori u 2013.godini, održani su bez završetka ove reforme, dok je sasvim nesigurno da će nacionalni izbori biti održani nakon reforme i izmene Zakona o opštim nacionalnim izborima.

¹⁷⁴ *Evropska komisija, Izveštaj o napretku Kosova za 2013 godinu*, 16.10.2013. god. na: http://www.mei-ks.net/repository/docs/1FINAL-ALB_MIE-Kosovo_Progress_Report_2013_%28alb%29_%282%29.pdf (18.02.2014).

¹⁷⁵ *Presuda Ustavnog Suda Republike Kosovo*, za slučaj KO 97/12, objavljenog 12.04.2013. god. Ustavni sud je prvobitno u 2012 godini usvojio zahtev Ombudsmana i odlučio je da dozvoli privremenu meru o suspenziji napred navedenih članova Zakona o bankama, mikrofinansijskim institucijama i nebankarskim finansijskim institucijama do meritorne odluke suda. Takođe, Ustavni sud, je u januaru 2013. godine, produžio privremenu meru suspenzije napred navedenog zakona, dok je dana 5.03.2013. god. pozvao na javnou raspravu Instituciju Ombudsmana i nekoliko ostalih institucija radi razmatranja napred navedenog pitanja. Nakon ovih postupaka od strane Ustavnog suda, 14.03.2013. god. sud je izrekao presudu kojim je usvojio zahtev IOK i poništio članove 90, tačka 1.6, člana 110, člana 111 i člana 116 Zakona o bankama, mikrofinansijskim institucijama i nebankarskim finansijskim institucijama sa obrazloženjem da nisu u skladu sa Ustavom Republike Kosova, http://www.gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ko_97_12_shq_.pdf (18.02.2014).

¹⁷⁶ *Ustav Republike Kosova*, član 45.

¹⁷⁷ *Opšta Deklaracija o ljudskim pravima*, član 21.3; *Međunarodna Konvencija o civilnim i političkim pravima*, član 25 (b); *Protokol br. 1 EKZLJPS*, član 3.

2.21.1. Posmatranje opštinskih izbora na Kosovu

U novembru 2013 godine, u Republici Kosovo su održani opštinski izbori u svim opštinama Kosova. Po prvi put nakon završetka rata na Kosovu, izbori za institucije Republike Kosovo na osnovu zakona Kosova organizovani su i u opštinama koje su naseljene većinskim srpskim stanovništvom. Ovi izbori su održani i u opštinama severnog dela Kosova: Mitrovica, Leposavić, Zubin Potok i Zvečan.

Prva runda lokalnih izbora održana je 3.11.2013 god, dok je druga runda izbora održana 1.12.2013. god. Osim ponavljanja izbora 17.11.2013. god. u severnom delu Mitrovice i druge runde u Partešu 15 decembra, zbog napada od strane određenih grupa sa političkim ciljevima za nanošenje štete izbornom procesu na Kosovu, u ostalim mestima nisu registrovane takve neregularnosti koje bi primorale CIK da ponovi izbore. Na osnovu Zakona o lokalnim izborima u Republici Kosovo, br. 03/L-072,¹⁷⁸ održavanje i upravljanje lokalnim izborima na Kosovu, oslanja se na nekoliko načela, kao što su:

- Opštinski izbori održavaju se na osnovu slobodnog opšteg, ravnopravnog, direktnog i tajnog glasa, u skladu sa pravilima ovog zakona i pravilima CIK-a.
- Svaki građanin Kosova ima pravo da glasa i bude biran bez diskriminacije
- Sloboda i tajnost glasanja garantovana. Niko nema pravo da sprečava nekog građanina da glasa, da ga primorava da glasa na poseban način, da čini njega odgovornim za glas, ili da zahteva, protiv njegove /njene volje da otkrije glas ili razloge za ne glasanje.
- Svi politički subjekti su slobodni da vrše kampanju i imaju jednake mogućnosti za emisije na radiju i televiziji, na javne fondove i druge oblike podrške.
- Upotreba javnih funkcija, izvora ili osoblja bilo koje institucije u cilju podrške političkog subjekta na izborima, strogo je zabranjeno.
- Politički subjekti ne mogu koristiti civilne službenike ili izvore ili osoblje za kampanju tokom izbora.
- Svi politički subjekti, lica koja im pružaju podršku i sve druge institucije su obavezne da poštuju osnovna načela utvrđena u ovom članu i da preduzmu sve mere radi obezbeđenja održavanja slobodnih, pravednih i dobro-obaveštenih izbora, unutar klime demokratske tolerancije, mira i poštovanja i vladavine zakona.

Na osnovu Zakona o lokalnim izborima u Republici Kosovo, prva runda lokalnih izbora za predsednike opština i skupštine opština održana je 3.11.2013. god.¹⁷⁹

Izborna kampanja političkih subjekata odvijala se u periodu 3. oktobar – 1. novembar 2013. U celini, izborna kampanja je protekla u mirnoj atmosferi i bez incidenata, osim u severnom delu Kosova, gde su protivurečnosti za i protiv održavanja izbora kulminirale pretnjama, verbalnim i fizičkim napadima i drugim aktima nasilja.

¹⁷⁸ Zakon o lokalnim izborima u Republici Kosovo, br.03/L-072, čl.3.

¹⁷⁹ Isto. čl.4.

Tokom kampanje bilo je slučajeva korišćenja školskih objekata za izborne skupove političkih subjekata tokom redovne nastave, kao i uključivanje dece u kampanje, što predstavlja kršenje Izbornog pravila br. 13/2013 CIK-a za izbornu kampanju i obaveštenje o političkim događajima.¹⁸⁰ Škole se mogu koristiti za javne skupove samo ukoliko CIK i Vlada Kosova, memorandumom o sporazumu odluče o tome i to samo van radnog vremena.¹⁸¹

Ombudsman je monitorisao izborni proces sa 12 mobilnih posmatračkih ekipa na celoj teritoriji Kosova, uključujući delimično sever Mitrovice i selo Čabar u Opštini Zubin Potok, sa izuzetkom opština Leposavić i Zvečane, kao i Zubin Potok.¹⁸² Posmatračke ekipe Ombudsmana posetile su 131 birački centar (BC) i 407 biračkih mesta (BM) od ukupno 798 BC sa 2366 BM u 38 opština Republike Kosova.

Lokalni izbori od 3. novembra 2013, u celini bili su dobro organizovani, uprkos nekih propusta, uglavnom tehničke prirode, ali koji nisu uticali na dobar tok glasanja. U celini Dan izbora je prošao u mirnoj atmosferi i bez naglašenih incidenata, osim na severu Mitrovice, gde su tokom celog dana grupe ljudi, koji su bili protiv organizovanja izbora i učešća građana srpske nacionalnosti, provocirali, vređali i pretili građanima koji su išli u BC da glasaju.

I ovaj put se pokazalo da dobrom voljom, odlučnošću svih relevantnih faktora reda, bezbednosti i pravde, kao i pravim informisanjem, je moguće pružiti bezbednost za sve građane u cilju uživanja ustavnog prava, da slobodno izraze izbornu volju, putem glasanja.

2.21.2. Konkretni slučajevi registrovanih kršenja

Ispred nekih BC u severnom delu Mitrovice, broj policajaca bio je nedovoljan i u popodnevnom satimajoš više je smanjen, tako da se oko 15:30 časova, pred BC 3805B (sa 16 biračkih mesta) u Osnovnoj školi "Sveti Sava" nije uopšte primećivalo prisustvo policije. Nakon 16:00 časova prekinuto je glasanje u dva najveća BC, 3805B i 3805X (sa najviše registrovanih glasača), kada je nekoliko desetina ljudi upalo na biračka mesta, gde su napali prisutne osobe i uništili izborni materijal.

Incidentata je bilo u BC 3401E u Gračanici. Policija je privela 4 člana, političkog subjekta Saveza Kosovskih Srba (SKS), pod sumnjom da su ispred ovog BC nudili novac građanima da glasaju za navedeni politički subjekt. Svim uhapšenim licima određen je pritvor u trajanju od 48 časova.

Takođe, u BC 3401E/02R, u Gračanici, na zahtev članova Biračkog odbora (BO), oko 13:00 časova, policija je udaljila jednog posmatrača, koji je sprečavao proces glasanja, vređajući glasače i vršeći pritisak na njih da kažu za koga su glasali, u međuvremenu je pokušao fizički da spreči nekoliko birača da odu do kabina i da glasaju.

¹⁸⁰ *Izborna pravila br. 13/2013*. Izborna kampanja i obaveštenje o političkim događajima član 4.1 i 5.2.

¹⁸¹ *Isto*, član 4.1.

¹⁸² Zbog opasnosti za život i bezbednost, 3. novembra 2013. godine, Policija Kosovaje savetovala Ombudsmana da ne putuje na severnom delu Kosovasa njegovim saradnicima. Nakon zahteva da se na taj deo Kosova pošalju jedna ili dve mobilna tima, Policija Kosovanije bila u stanju da garantuje bezbednost ljudi i kola, i zato nije prihvatila da prati niti jedan mobilni tim IOK-a. Izlazak jednog mobilnog tima IOK bio je bez ikakve bezbednosti, nezavisan i individualan.

Evidentan slučaj diskriminacije bio je onaj u BC 1315E/01D u Lipljanu, sa natpisom ASHKALIT (t.j. AŠKALIJE), izdvajajući tako na diskriminatorski način, Biračko mesto samo za ovu zajednicu, iako je primećeno da su oni glasali i u drugim biračkim mestima i nije bilo razloga za ovakvo postupanje.

Propusti identifikovani tokom monitorisanja:

- Verifikacione ultraljubičaste lampe bile funkcionalne u celini, ali u nekim retkim slučajevima one nisu funkcionisale kako treba zbog slabih baterija ili je bilo nedostataka rezervnih lampi, nakon primedbi predsedavajućih BO i rukovodilaca BC otklonjeni su ovi propusti.
- U mnogim slučajevima davaoci glasačkih listića (članovi BO), koji su ujedno činili i prskanje prsta glasača nevidljivim mastilom, u nedostatku rukavica uprskali svoje prste ovim mastilom, zbog čega su imali problema kada su trebali da glasaju na svom BM, van onih gde su bili na zadatku, kao članovi BO. Da podsetimo da su članovi BO imali mogućnost da glasaju prvi, pre početka procesa glasanja, na osnovu odredbi odgovarajućeg izbornog pravila CIK-a,¹⁸³ ali oni nisu uvek raspoređeni po zadatku, na glasačka mesta gde i glasaju.
- Kod jednog broja članova BO bilo je nejasnoća oko toga, ko ima pravo da pomogne birače sa ograničenom sposobnošću i/ili nepismene, ne dozvoljavajući članovima porodice da im pomognu. Odgovarajuće izborno pravilo CIK-a jasno naglašava da članovi BO i akreditovani posmatrači ne mogu pružati pomoć nijednom biraču, ali to mogu učiniti članovi porodice ili neko od birača koji čekaju na red za glasanje i to samo jednom biraču.¹⁸⁴ Lice koje prihvati da pomogne biraču, upisaće štampanim slovima njegovo/njeno ime i upisaće se u odgovarajući birački spisak, blizu imena birača kome je pružana pomoć.¹⁸⁵ Posmatračke ekipe IOK, u nekoliko slučajeva primetile su da je isto lice asistiralo tokom glasanja dvojici članova porodice (njegovim roditeljima).
- I na dan izbora, posteri i bilbordi političkih subjekata, sa slikama kandidata za predsednika opštine i kandidata za opštinske skupštine, bili su postavljeni u razmaku kraćem od 100 metara od BC, iako je to zabranjeno odgovarajućim izbornim pravilom CIK-a, gde se naglašava da trebaju da se uklone na dan izborne ćutnje, dakle najmanje 24 časa pre početka procesa glasanja. Odgovorni za njihovo uklanjanje, su rukovodilac BC, zajedno sa tehničkim osobljem za materijal, na udaljenost od 100 metara od biračkog mesta, kao i BO za materijale unutar biračkog mesta.¹⁸⁶
- U Konačnim biračkim spiskovima i dalje se nalazi znatan broj imena umrlih lica. Takvih slučajeva ima u svim opštinama.
- Lica sa ograničenim sposobnostima (u kolicima) u mnogo slučajeva nisu imali nesmetani pristup glasačkim mestima, zbog nedostatka odgovarajućih padina u

¹⁸³ *Izborno Pravilo br. 09/2013*. Glasanje, prebrojavanje na biračkom mestu i upravljanje BC-a, član 19.1.

¹⁸⁴ *Isto*, član 15.5.

¹⁸⁵ *Isto*, član 15.6.

¹⁸⁶ *Isto*, član 12.

objektima koji su bili određeni kao BC, među njima i objekat u kome se nalazi Administrativna kancelarija Vlade Kosova, u Bošnjačkoj Mahali, na severu Mitrovice.

- Bilo je slučajeva kada su kabine za glasanje bile u takvoj poziciji da nisu garantovale tajnost glasanja.
- U BC u Domu kulture u Lipljanu, beleške u Knjizi o toku glasanja na početku su pisane običnom olovkom, ali nakon saveta od strane posmatračke ekipe IOK-a, beleške su nastavljene da se pišu hemijskom olovkom.
- Tokom posmatranja u selu Ratkovce, opština Orahovac, rukovodilac ovog centra je upoznao posmatračku ekipu IOK-a da se znatan broj glasača žalio da im se mesto glasanja odredilo do 15 km. udaljenosti od mesta njihovog stanovanja. Odgovarajuće izborno pravilo CIK-a veoma jasno označava da “Nijedan birač, po mogućnosti ne treba da putuje više od 3 km do mesta njegovog, ili njenog glasanja”.¹⁸⁷
- Nekoliko policajaca iz Vučitrna, koji su na Dan izbora poslani u Mitrovicu na dužnost od 7:00 - 19:00 časova, nisu imali mogućnost da realizuju njihovo biračko pravo. Oni su se žalili i zatražili da se nađe mogućnost realizovanja ovog prava i za policajce koji su bili na dužnosti na Dan izbora, upravo u periodu procesa glasanja. Ombudsman je tražio informaciju od CIK-a, da bi se informisao kako je regulisano pitanje glasanja za policajce na dužnosti, van njihove opštine, tokom vremena glasanja. Odgovor od strane CIK-a bio je sledeći: “Policajci koji su na dužnosti u istom mestu gde žive, mogu da glasaju u bilo koje vreme, ali CIK nije predvideo rešenje za policajce na dužnosti, koji su poslani u neko drugo mesto ili opštinu od one gde žive.”. To nije bio jedini slučaj, kada su policajci na dužnosti, ili zdravstveno osoblje na dežurstvu, (kao što je bio slučaj u Regionalnoj bolnici u Đakovici), nisu mogli da realizuju biračko pravo. Ali, ni Izborna pravila CIK-a nisu predvidela nikakvo rešenje za takve slučajeve.

Posmatranje glasanja po korektivnim centrima i centrima za pritvor, staračkom domu u Prištini i po bolnicama:

- U Korektivnom centru u Dubravi, glasalo je 85 pritvorenika (svi uslovno). Ovo BM je zatvoreno u 14.00, s obrazloženjem da nije bilo više zainteresovanih za glasanje i da neka lica nisu posedovala dokumenta za identifikaciju.
- U Korektivnom centru u Smrekovnici, opština Vučitrn bilo je upisano 184 birača. Kada je mobilna posmatračka ekipa IOK-a bila u ovom centru (u 11:00 časova), glasanje još nije počelo. Prema koordinatorskoj ekipi za glasanje čekalo se pristizanje izbornog materijala iz CIK-a. On je kasnije potvrdio da je proces glasanja počeo u 11:30.
- U Korektivnom centru u Lipljanu glasalo se uslovno i nedostajale su liste kandidata političkih subjekata za skupštine opština. Takođe, ovom centru uopšte nisu poslani glasački listići za birače opština Dečan i Mamuša, dok su glasački listići za opštinu Kosovo Polje poslani u nedovoljnom broju.

¹⁸⁷ Isto, član 3.2.

- U Pritvornom Centru u Prištini pritvorenici su glasali uslovno. Od 65 pritvorenika glasalo je 39. Sem liste kandidata za odbornike SO Priština, nedostajale su liste sa kandidatima za druge opštine, zbog čega su pritvorenici iz ostalih opština mogli da glasaju samo za kandidate za predsednika opštine i političkog subjekta za Skupštinu Opštine Priština.
- U Pritvornom Centru u Peći bilo je zakašnjenja u otvaranju BC-a zbog odsustva jednog člana BO-a. Zbog nedostatka identifikacionih dokumenata, glasalo je samo 35 od ukupno 87 zatvorenika. Određeno mesto za glasanje nije ispunilo potrebne uslove za tajnost glasanja, pošto ih CIK nije opremio kabinama za glasanje.
- U Pritvornom Centru u Prizrenu proces glasanja je započeo u 9:00 i završio se u 13.00 časova. Od 89 pritvorenika glasalo je samo njih 8.
- U Pritvornom Centru u Mitrovici biračko pravo su realizovala samo 4 pritvorenika (3 iz Gračanice i 1 iz Kosovog Polja). Oko 20 ostalih pritvorenika nije moglo da glasa. Zamenik direktora Pritvornog centra izjavio je da je Centar, na vreme poslao Korektivnoj službi Kosova listu sa zahtevom i potpisima pritvorenika i osuđenika, da im se omogući glasanje.
- U Domu Starih i Lica bez porodičnog zbrinjavanja (Dom Staraca) u Prištini proces glasanja počeo je u 10:00 časova
- U Kliničkom univerzitetskom centru Kosova (KUCK) u Prištini, nije bilo glasanja. Mobilna posmatračka ekipa IOK-a posetila je KUCK dva puta tokom dana. U telefonskom razgovoru sa direktorom Departamenta za izborne Ooperacije CIK-a, obavesteni smo da KUCK nije predao CIK-u birački spisak, pa zato i nije organizovan proces glasanja.
- Niti u Regionalnoj bolnici u Uroševcu nije bilo BM-a. Prema direktoru bolnice, razlog je činjenica da u bolnici nije bilo nepokretnih pacijenata, dok oni koji su želili da glasaju, bili su otpušteni iz bolnice.
- Proces glasanja nije se odvijao ni u Regionalnoj bolnici u Đakovici. U odsustvu mobilne ekipe IOK-a, biračko pravo nisu mogli da iskoriste nekoliko desetina pacijenata, pa ni dežurno zdravstveno osoblje.
- U Institutu Mentalnog Zdravlja (IMZ) u Štimlju proces glasanja je završen u 11:00 časova. U vremenu kada je mobilna posmatračka ekipa IOK-a bila u ovom institutu, tamo nije bio niko od nadležnih lica, koji bi dao neku zvaničnu informaciju. Kasnije, direktor IMZ-a obavestio je posmatračku ekipu da su biračke kutije poslate u Institut bez ikakve najave. On je istakao da je glasalo 26 pacijenta od kojih, skoro polovina, nije imala sposobnost rasuđivanja.

2.21.3. Posmatranje ponovljenog glasanja na severu Mitrovice 17. novembra 2013

17. novembra 2013. god., ponovljen je proces glasanja u 3 BC-a (sa 29 biračkih mesta) na severu Mitrovice. Ekipe IOK-a posmatrale je proces ponovljenog glasanja na 20 BM-a u ovim BC.

U svim BC, i oko njih, primećen je veći broj snaga reda i bezbednosti. U neposrednoj blizini BC nalazili su se policajci EULEX misije i pripadnici Kosovske Policije, na distanci od 50-100 metara od njih, stajale su uniformisane osobe sa natpisom "Civilna zaštita". Nisu primećeni incidenti ili sukobi koji bi rušili red ili ugrožavali bezbednost glasača.

Ombudsman se zahvalio ekipi Kosovske Policije pod vodstvom g. Besima Hotija, zamenika direktora Regionalne direkcije Kosovske Policije u severnom delu, za obezbeđenje pratnje i bezbednost posmatračkih ekipa IOK, tokom celog procesa monitorisanja.

Tokom posmatranja evidentirana su sledeća kršenja i propusti:

- Načelo dvojezičnosti, odnosno jednakost jezika i pisama nije ispoštovana niti u jednom BC, niti u jednom BM. Materijali u kojima su data objašnjenja i orijentacije bili su samo na srpskom jeziku na ćirilici, uprkos činjenici da su albanski i srpski jezik zvanični jezici na celoj teritoriji Republike Kosova.
- Bilo je poteškoća u glasanju lica sa ograničenim sposobnostima i starijih lica, jer su mnoga BM bila na drugom spratu, nepristupačna za ova lica.
- Primećene su vidljive potekošće u pronalaženju imena birača u biračkim spiskovima, što je za posledicu imalo povećan broj glasča koji su uslovno glasali, pa su i redovi birača bili veći pred uslovnim BM.
- U većini BM u kabinama za glasanje bila je samo lista sa imenima kandidata za skupštinu opštine, ali je nedostajala lista sa imenima kandidata za predsednika opštine.
- U kabinama za glasanje u nekim biračkim centrima odstranjen je, pokriven ili oštećen logo CIK.

Na osnovu zapaženih propusta tokom posmatranja lokalnih izbora od strane mobilnih posmatračkih ekipa IOK-a, Ombudsman daje sledeće

Preporuke:

- ***Da se BO-i na vreme opreme potrebnim materijalom za normalno odvijanje izbornog procesa na Dan izbora.***
- ***Da se vrši adekvatan odabir članova BO-a, kao i njihovo adekvatno obučavanje i testiranje.***
- ***Da se uvidi mogućnost određivanja članova BO-a na BM-a ili BC-a gde oni glasaju ili što bliže BC-a gde oni imaju BM.***

- *Da se članovi BO-a koji vrše ulogu davaoca izbornih listića i ujedno vrše prskanje kažiprsta sa nevidljivim mastilom, opreme rukavicama, kako bi se odstranilo prskanje njihovih prstiju sa nevidljivim mastilom i da oni glasaju bez problema.*
- *Da se isprave Konačni birački spiskovi, odstranjujući iz njih sva imena umrlih lica.*
- *Svi poster i bilbordi političkih subjekata, sa fotografijama kandidata za predsednika opštine i kandidata za odbornike skupštine opština, treba da se odstrane pre početka izborne čutnje, t.j. najmanje 24 časa pre početka procesa glasanja.*
- *Da se stvore prikladni uslovi da sva lica sa ograničenim sposobnostima (posebno oni u kolicima) imaju nesmetani pristup u svim BC-ima i BM-ima gde glasaju. U slučajevima kada to nije moguće ili traži više vremena za realizovanje, ovim licima omogućiti glasanje u njihovim kućama ili stanovima od strane mobilnih ekipa CIK-a i IOK-a, u skladu sa odgovarajućim izbornim pravilom CIK-a.¹⁸⁸*
- *Da se poštuje načelo dvojezičnosti na svim BC-ima i biračkim mestima, uključujući i izborne materijale na celoj teritoriji Republike Kosovo.*
- *Da se odgovarajućim zakonskim odredbama uredi realizovanje biračkog prava za lica koja su na dan izbora, odnosno tokom trajanja procesa glasanja, na dužnosti, odnosno dežurstvu.*
- *Da se poboljša komunikacija sa biračima van Kosova, tako da oni blagovremeno dobiju glasačke listiće kako bi mogli realizovati svoje biračko pravo, u skladu sa odgovarajućim izbornim pravilom CIK-a.¹⁸⁹*
- *Da se inicira krivični postupak i da se izvedu pred organe pravde svi oni koji su izazvali incidente i koji su ometali proces glasanja, posebno oni koji su uništili izborni materijal u BC-ma na severu Mitrovice, zbog čega je prekinut proces glasanja i pozatvoreni napadnuti BC-i.*

2.22. Pravo na imovinu

Pravo svojine garantuje se URK, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i Protokolom br. 1 EKLJPS, i Zakonom o svojini.

Pravo svojine je stvarno pravo, koje nosiocu (titularu) omogućava posedovanje, upotrebu, korišćenje i raspolaganje određenom stvari, u okviru granica predviđenih zakonom. Ovo pravo direktno utiče na ekonomske interese subjekta prava. Ustavom, Međunrodnim Konvencijama i Zakonom. Titularu prava u Republici Kosovo, garantuje se da stvar poseduje i upotrebljava mirno, bez ikakvog ometanja.

¹⁸⁸ *Izborna pravila br. 04/2013. Glasanje osoba sa posebnim potrebama član 3.*

¹⁸⁹ *Izborna pravila br. 03/2013. Glasanje van Kosova, članovi 3-5.*

Titular određenog prava može da ovlasti druga lica da koriste njegovu imovinu, ali ova ovlašćenja (upotreba, korišćenje i raspolganje predmetom), ne isključuju titulara od posedovanja njegove imovine.

U određenim slučajevima nailazimo na ograničavanje prava svojine. U određenim slučajevima nailazimo na ograničenja prava na imovinu i kao opšte ograničenje, nailazimo na zabranu zloupotrebe prava svojine, jer ne dozvoljava se da se pravo svojine koristi na štetu drugih. Nosioци prava svojine i drugi korisnici, obavezni su da doprinesu opštem dobru. U posebna ograničenja spada i mogućnost eksproprijacije privatne svojine, za opšte dobro. Eksproprijacija se vrši se na osnovu zakona, naknadom po tržišnoj ceni.

Ombudsman je tokom 2013 godine, primio žalbe koje se odnose na onemogućavanje korišćenja prava svojine. Oko 23 % od ukupnog broja žalbi istraženih u IOK tokom 2013 godine, vezane su za pravo svojine. Na osnovu statistika IOK-a, možemo zaključiti da, u poređenju sa istim periodom prošle godine, imamo uznemiravajuće povećanje žalbi ove prirode za 11 %.

Primljene i tretirane žalbe u IOK, tokom ovog perioda, odnose se na pokretnu i nepokretnu imovinu fizičkih i pravnih lica. U većini slučajeva, zbog nepostupanja ili nemarnosti nadležnih organa za rešavanje problema ove prirode, ali i zbog uznemiravanja od trećih lica, primorani su da se obrate sudu.

Tokom izveštajnog perioda, najviše žalbi je podneto protiv opštinskih skupština, Kosovske agencije za imovinu, sudova (zbog odugovlačenja postupaka), Energetske korporacije Kosova (sada KEDS), tužilaštava, Kosovske policije, nekoliko ministarstava i dr. Ali, polazeći od broja žalbi, dominiraju žalbe protiv opštinskih skupština, sudova na svim nivoima (uključujući i Specijalno veće Vrhovnog suda), i Kosovske agencije za imovinu.

Žalbe su različite prirode, kao uzurpiranja, eksproprijacija, oštećenje imovine, krađa imovine, neizvršenje sudskih odluka, neregistrovanje imovine u katastarskim registrima, sprečavanje posedovanja, proceduralna odugovlačenja, nasleđivanje i dr.

Opterećenost sudova predmetima imovinske prirode je velika. Prema Sudskom savetu Kosova, za prvo tromesečje iz 2013 godine, vidi se da je u Apelacionom sudu vođena procedura za 6.149 civilnih predmeta, dok se u osnovnim sudovima Republike Kosovo, vode procedure za 48.609 civilnih predmeta, ne računajući i 4.682 predmeta u vezi sa nasleđivanjem, koji su direktno vezani sa pravom svojine.

U policijskim izveštajima često se objavljuju činjenice koje dokazuju da, kao posledica raznih sporova u vezi imovinsko-pravnih nesporazuma, imamo slučajeve kada građani pokušavaju da pravdu uzmu u svoje ruke, što je neprihvatljivo i ne sme nikako da se toleriše od strane države.

Država, i pored svih napora, trebala bi da pospešuje alternativne načine za rešavanje građansko-pravnih sporova (posredovanje), što još uvek, uprkos naporima, nije postigla kako bi rasteretila preopterećene sudove od velikog broja predmeta.

Takođe su prisutni slučajevi prevare određenih vlasnika prilikom transakcije imovine, kao i uznemiravanja vlasnika, u vezi sa mirnim uživanjem i neometanjem imovine, od strane organa administracije, bilo to od lokalnih ili onih na centralnom nivou.

Ali najteži slučajevi kršenja prava na imovinu su oni kada javne institucije, lokalne ili centralne vlasti (opština ili Vlada), prilikom eksproprijacije imovine, ne poštuju u potrebnoj meri, ili uopšte, ni Ustav ni Zakon.

Pitanje eksproprijacije na Kosovu regulisano je Zakonom o eksproprijaciji nepokretne imovine. Ovaj zakon dalje utvrđuje procedure eksproprijacije ili ograničavanja imovine, procedure za utvrđivanje iznosa naknade, kao i rokove isplate prema titularu imovine, u vezi sa izvršenjem eksproprijacije. Navedeni zakon razjašnjava da, eksproprijacija ili oduzimanje svojinskog prava od strane javnih institucija (lokalnih ili centralnih), treba da bude zasnovana isključivo na zakonu, u suprotnom, eksproprijacija bi bila protivzakonita i arbitrarna i predstavljala bi napadnaustavni i demokratski sistem jednog društva.

Što se tiče severnog dela Mitrovice, stanje ostaje nepromenjeno u odnosu na izveštaje iz prošlih godina, što znači da je mnogim građanima Republike Kosova, uskraćeno slobodno i mirno korišćenje njihove imovine u tom delu.

Posebnu pažnju zahteva ozbiljan tretman izvršenja pravosnažnih odluka, donetih od strane KAI. Na osnovu informacija koje Ombudsman poseduje, pravo na naknadu imovine priznato je za 143 osobe. Ovo pitanje je preneseno iz Direkcije za stambeno imovinska pitanja, po procenama KAI potreban iznos za kompenzaciju imovine iznosi 3,2 miliona evra. Do sada nije pronađeno nijedno rešenje i ovo predstavlja jedno od najozbiljnijih kršenja ljudskih prava u vezi sa imovinom, jer se neizvršavaju pravosnažne administrativne odluke.

Ovi i mnogi drugi slučajevi registrovani u IOK, jesu dokaz da ima mnogo kršenja ljudskih prava u oblasti prava na imovinu, prava koja su garantovana Ustavom i međunarodnim konvencijama.

Preporuke:

- *Vladi Kosova i opštinama da sve eksproprijacije i naknade eksproprijisane imovine izvrše u skladu sa Zakonom o eksproprijaciji.*
- *Sudovima, da preduzmu sve zakonom predviđene mere za ubrzanje procedura u slučajevima ometanja poseda.*

2.23. Pravo na obrazovanje

Pravo na obrazovanje, po Ustavu Republike Kosovo predviđa da “Svako lice ima pravo na osnovno i besplatno obrazovanje. Obavezno obrazovanje je regulisano zakonom i finansiraće se javnim sredstvima.”¹⁹⁰ Ustav određuje da javne institucije svakom licu garantuju jednake mogućnosti školovanja, sve na osnovu njenih/njegovih pojedinačnih potreba i sposobnosti.¹⁹¹ Ovo isto garantuje i EKLJPS i njegovi Protokoli.¹⁹²

¹⁹⁰ Ustav Republike Kosovo, član 47 paragrafi 1.

¹⁹¹ Isto, Član 47 paragrafi 2.

¹⁹² Isto, Član, 22 paragrafi 2.

2.23.1. Predškolsko obrazovanje

Ombudsman je u godišnjim izveštajima za 2011 i 2012 godinu, preporučio da se putem podizanja kapaciteta fizičke infrastrukture osigura celokupan i ravnopravan pristup za svu decu. Iako je ovo obaveza sa velikim finasijskim implikacijama i zahteva vreme, i pored ovih preporuka, u nekim opštinama imamo mali broj predškolskih institucija i potrebe građana ostaju nezadovoljene, dok u nekim opštinama ne postoji nijedna predškolska institucija. U međuvremenu nije primećen neki napredak u ovome pravcu. U školskoj godini 2012/2013, predškolske ustanove suobuhvatile svega 5389 dece.¹⁹³

2.23.2. Preduniverzitetsko obrazovanje

Sa ciljem nadgledanja, zaštite i promovisanja prava dece, predstavnici Ombudsmana su tokom novembra i decembra ove godine posetili 27 nižih osnovnih škola u RK i održali su predavanja vezano za prava dece i vodili su međusobne razgovore sa učenicima, psiholozima, nastavnim osobljem i direktorima škola.

Nakon ovih sastanaka, Ombudsman je zaključio da se većina škola suočava sa problemima razne prirode. U nekim školama nedostaju osnovni sanitarni uslovi i teško je govoriti o jednoj zdravoj fizičkoj sredini. Nekim školama nedostaje adekvatna infrastruktura i održavanje nije adekvatno, u nekim školama nedostaju kutije za žalbe,¹⁹⁴ neke opštine nisu pravovremeno osigurali derivate za grejanje školskih objekata,¹⁹⁵ dok se većina objekata igara na sreću u mnogim gradovima nalazi u blizini školskih objekata.¹⁹⁶ Direktori nekih škola su uznemireni zbog pada broja učenika, dok se učenici kojima je obezbeđen transport žale, da su prilikom transporta, u većini slučajeva primoreni da sede po dvoje na jednoj stolici.

Drugi nedostatak koji treba naglasiti je sadržaj obrazovne literature koja se pruža učenicima. Primera radi tekst iz građanskog vaspitanja za VIII razred, po planu i programu, u prvoj lekciji obrađuje slobodu i prava ljudi. Ako se analizira ovaj tekst, uočava se da ovaj tekst ne ispunjava uslov kvalitetne nastave, zbog činjenice da đaci nisu adekvatno obavешteni o ljudskim pravima kao i da sam tekst pruža netačne informacije.¹⁹⁷

Ove pojave su rezultat neuspeha nadležnih preduniverzitetskih obrazovnih institucija, odnosno školskih uprava, opštinskih direkcija za obrazovanje ali i obrazovnih inspekcija kao nadzornih institucija delegiranih od MONT-a. Ove pojave direktno utiču na kvalitet obrazovanja i rizik po zdravlje dece. Stoga, nadležne institucije su u zakonskoj obavezi da preduzmu hitne mere kojima bi eliminisali štetne pojave.

¹⁹³ Statistike Obrazovanja na Kosovu, 2012/2013, MONT, u: www.masht-gov.net/ (24.01.2014).

¹⁹⁴ Opština Kamenica, Opština Dragaš i Opština Vitina .

¹⁹⁵ Opština Đakovica.

¹⁹⁶ Zakono igrama na sreću, br. 04/L-080, član 66 par.2.4.

¹⁹⁷ Sheribane Bahtiri, Shemsi Krasniqi i Habib Aliu, *Građansko vaspitanje za 8 razred*, Dukađini.

2.23.3. Učenici sa posebnim potrebama

Ombudsman, u prošlim godišnjim izveštajima preporučio da se obezbede bolji uslovi za učenike sa posebnim potrebama, naročito onih sa ograničenim sposobnostima. Svi mi, bez izuzetaka, svakodnevni smo svedoci, da ova kategorija učenika sa teškoćama realizuje svoja prava. Naročito ima problema sa obezbeđivanjem prevoza učenika sa posebnim potrebama. Podrška i poboljšanje uslova za ove učenike treba da bude prioritet MONT-a i opština.¹⁹⁸

Ombudsman je primio žalbu od jedne bošnjačke porodice, koja je za dvoje dece sa posebnim potrebama tražila otvaranje jednog razreda na bošnjačkom jeziku u Izvornom centru "Majka Tereza" u Mitrovici. Žalba je u proceduri i prema MONT-u, a ovo pitanje očekuje rešenje u drugom školskom polугоду.¹⁹⁹

2.23.4. Smanjivanje broja učenika

Nakon upoređivanja statističkih podataka MONT-a, konstatuje se da je u školskoj 2011/2012, godini, broj učenika smanjen za 6418 učenika, dok u školskoj 2012/2013, broj učenika je smanjen za 9146 učenika. U totalu, broj učenika za dve školske godine je smanjen za 15.564.²⁰⁰ Pojava smanjivanja broja učenika u školskim institucijama je veoma uznemiravajuća. Prema direktorima škola, to se dešava zbog: opadanje nataliteta iz ekonomskih razloga, napuštanje obezbeđenog školovanja zbog migriranja, migracija stanovništva iz ruralnih u urbane sredine, i dr.

I pored ove činjenice, u urbanim sredinama još uvek ima mnogo učenika u jednom razredu. U mnogim školama gradova Kosova još uvek imamo škole koje rade u tri smene, dok u ruralnim sredinama, mnogo škola se suočava sa nedostatkom učenika i postoji opasnost zatvaranja nekih škola. Naravno, ova pojava će biti prisutna dok se ne postigne približna ravnoteža mogućnosti, dakle dok se ne stvore bolji uslovi života u ruralnim sredinama.

2.23.5. Sprečavanje nasilja u školskim institucijama

Prema Zakonu o preduniverzitetskom obrazovanju (ZPO), zabranjuje se fizičko kažnjavanje ili svaka vrsta omalovažavajućeg kažnjavanja u svim obrazovno-vaspitnim ustanovama, bilo one javne ili privatne.²⁰¹ Međutim, pojava primene nasilja u školskim institucijama još nije rešena na suštinski način. Često u slučajevima takvih konflikata, postupci su formalni i misli se da je, jednim razgovorom sa učenikom, roditeljem ili nastavnikom slučaja "rešen". Za zaštitu dece od svih oblika nasilja, primćuje se nedostatak preventivnih mera, nedovoljna međuinstitucionalna koordinacija, nespremnost odgovornih za prijavljivanje i tretman žrtve, ali i izvršioaca nasilja,

¹⁹⁸ IOK, slučaj Ž.br. 515/2013.

¹⁹⁹ IOK, slučaj Ž.br. 483/2013.

²⁰⁰ Statistike obrazovanja na Kosovu, 2011/12 i 2012/13, MONT, u: www.masht-gov.net/ (24.01.2014).

²⁰¹ Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, br. 042/L-032, član 4 paragraf 2.

nedostatak stručnog osoblja, odnosno psihologa, što u većini škola negativno utiče na sprečavanju ove pojave.²⁰²

Za stvaranje sigurnijeg i prilagodljivijeg ambijenta u obrazovnim institucijama, kao i za sprečavanje ove pojave, Vlada Republike Kosovo donela je pravilnik koji utvrđuje procedure rešavanja slučajeva nasilja u školama i njihovo prosljeđivanje drugim nadležnim institucija.²⁰³

2.23.6. Visoko obrazovanje: izazovi i problemi

Otvranjem javnih univerziteta u Gnjilanu, Mitrovici i Đakovici, uporedo sa povećanjem prostora u javnim sredinama, omogućena je mogućnost studiranja bliže kući i smanjeni su finansijski troškovi porodica koje žele da obrazuju svoju decu.

U Univerzitetu u Prištini "Hasan Prishtina", nekoliko profesora i asistenata radilo je na dva ili više radnih mesta. Rektorat Univerziteta tražio je popunu jednog obrazca da bi se verifikovali nastavnici angažovani i na drugim radnim mestima, odnosno na dva ili više radnih mesta. Nakon verifikovanja, profesori i asistenti trebali su da se opredele za koje radno mesto će se angažovati, što su oni i učinili. Ovaj postupak je preduzet radi očuvanja i podizanja kvaliteta nastave na UP.²⁰⁴

Studentski parlament, monitorisao je proces održavanja predavanja i ispita od strane profesora i tvrde da je poštovanje radnog vremena bolje nego ranije, ali da i dalje ima problema takve prirode.²⁰⁵

2.23.7. Obrazovni sistem za zajednice

Oslanjajući se na Plan delovanja i Strategiju za integrisanje zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, Vlade Republike Kosovo 2009-2015, i podršku razvoja i obrazovanja ovih zajednica, MONT je ove školske godine dodelilo stipendije za učenike srednjih viših škola i studente javnih fakulteta, za studente pripadnike zajednica. Sigurno, iako neće moći nadoknaditi vreme u kojem su ove zajednice bile ostavljene po strani, sigurno će pomoći integraciji ovih zajednica u obrazovanju.

Škole koje odvijaju nastavu na srpskom jeziku još nastavljaju da rade po planovima i programima Republike Srbije, bez nekog kontakta sa MONT-om. Ove škole ne dostavljaju statističke podatke MONT-u, s toga, u statističkim izveštajima MONT-a, nedostatak podataka iz

²⁰² *Administrativno uputstvo, br.26/2013, član 2, Izbor službenika za pružanje stručnih usluga u preduniverzitetskim obrazovno-vaspitnim institucijama.*

²⁰³ *Uredba VRK, br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i referisanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja, Vlada Republike Kosovo.*

²⁰⁴ *Intervju sa g. Esat Kelmendi, Generalni sekretar UP "Hasan Prishtina".*

²⁰⁵ *Intervju sa g. Minir Begaj, predsednik Studentskog parlamenta.*

srpskih škola utiče na kompletno prikazivanje podataka o preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu.²⁰⁶

2.23.8. Saradnja IOKsa obrazovnim institucijama

Tokom 2013 godine, Ombudsman je imao intenzivnu saradnju sa obrazovnim institucijama. Sve posećene obrazovne institucije bile su spremne za saradnju. U okviru saradnje sa MONT-om, 17 i 18 septembra 2013 godine, predstavnik Ombudsmana, učestvovao je na međunarodnoj konferenciji organizovanoj od strane MONT-a sa temom “*Koračamo dalje – obrazovanje i ekonomski razvoj*”. Na konferenciji su učestvovali predstavnici Vlade Kosova i zemalja regiona, predstavnici raznih institucija zemlje, rukovodioci institucija javnog i privatnog obrazovanja, predstavnici civilnog društva, biznismeni, stručnjaci obrazovanja iz raznih zemalja sveta, studenti, i dr.

Na konferenciji je raspravljano o relevantnim akademskim konceptima ekonomije obrazovanja, sa posebnim naglaskom je raspravljano o potrebama investiranja u nižim nivoima obrazovanja (predškolskog i osnovnog obrazovanja), tretirani su izazovi u sektoru obrazovanja i tržištu rada i na kraju, proizašle su mnoge preporuke koje ostaju da se sprovedu od strane javnih institucija.²⁰⁷

2.23.9. Žalbe primljene u IOK

Ombudsman je tokom izveštajnog perioda primio ukupno 21 žalbu u vezi kršenja prava na obrazovanje. Nakon razmatranja primljenih žalbi, 13 su neprihvatljive, 8 su odbijene zbog nekorišćenja pravnih sredstava,²⁰⁸ 2 zbog toga što su u toku korišćenja pravnih sredstava,²⁰⁹ 2 jer nema kršenja ljudskih prava ili zloupotrebe²¹⁰ i 1 zbog toga što je van jurisdikcije IOK.²¹¹

Od 8 otvorenih slučajeva, nakon okončanja istrage, 3 slučaja su zatvorena,²¹² i 5 je u procesu razmatranja.²¹³

²⁰⁶ Statistike obrazovanja na Kosovu, 2010/11, 2011/12 i 2012/13, MASHT, u: www.masht-gov.net/ (24.01.2014).

²⁰⁷ Dokument konferencije, *Idemo dalje – obrazovanje za ekonomski razvoj*, 18.12.2013, str. 294 i 295, www.education-economics-kosovo.org (24.01.2014).

²⁰⁸ *Zakon o Ombudsmanu br. 03/L-195*, član 20.1.4: “kada nisu iskorišćena sva redovna i vanredna pravna sredstva,....”

²⁰⁹ *Isto*, član 20.1.3: “kada se procedure vode za jedan predmet u sudskim ili drugim nadležnim organima, osim u slučajevima naznačenim u ovom zakonu.”

²¹⁰ *Isto*, član 20.1.1: “kada iz podnetih podatak i iz okolnosti slučaja proizilazi da nisu kršena ljudska prava i slobode, ili nije izvršeno nikakvo lose administriranje;”

²¹¹ *Isto*, član 19.1.3.1: “nije u nadležnost Ombudsmana prema ovom zakonu;”

²¹² *IOK, slučaj Ž.br.523/2013*. Žalbena strana je posavetovana da koristi pravna sredstva, ona je odbila da podnese žalbu i tražila je od IOK da ne preduzme postupke u vezi sa njegovom žalbom, slučaj je zatvoren prema članu 20.1.2, *Zakona o Ombudsmanu br. 03/L-195*. *Slučaj Ž.br.136/2013*, žalbena strana se žalila preko elektronske pošte, zatraženo je od njega da se prijavi u IOK, ali on je odbio da se prijavi i tražio je da njegova žalba ostane anonimna, slučaj je zatvoren prema članu 20.1.2, *Zakona o Ombudsmanu br. 03/L-195*.

Na osnovu žalbi primljenih tokom izveštajnog perioda, 9 žalbi su bile podnete protiv UP "Hasan Prishtina", 6 žalbi protiv opštinskih direkcija za obrazovanje(ODO), 2 žalbe protiv opština, 2 žalbe protiv MONT-a, 1 žalba protiv Rektorata UP "Hasan Prishtina" i 1 žalba protiv stranih autoriteta.

Preporuke:

- *U cilju sprečavanja i reagovanja prema nasilju u školskim institucijama, MONT, ODO i sve institucije preduniverzitetskog obrazovanja, da sprovedu obaveze utvrđene Protokolom o sprečavanju i referisanju nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja.*
- *Opštine i ODO, da zaposle stručne službenike u preduniverziteskim vaspitno-obrazovnim institucijama.*
- *MONT, u saranji sa partnerima i autorima, da razmotri obrazovni kvalitet školskog udžbenika za građansko vaspitanje zaVIII razred.*
- *MONT i ODO, u saradnji sa Poreskom upravom Kosova primene Zakon o igrama na sreću i takvi lokali da se udalje, prema zakonskom zahtevu, od strane vaspitno-obrazovnih institucija.*
- *MONT, da poveća fondove za decu sa posebnim potrebama i da se obezbedi obuhvaćenost sva dece sa posebnim potrebama u obrazovanju.*
- *Opštine i ODO, da postave kutije za žalbe u svim školskim institucijama.*
- *Opštine i ODO, da blagovremeno obezbede derivate za grejanje tokom zimske sezone.*

2.24. Pravo na rad i obavljanje profesije

Pravo na rad i obavljanje profesije se garantuje Ustavom Republike Kosovo²¹⁴ i u harmoji je sa međunarodnim instrumentima za ljudska prava koja se direktno primenjuju u Republici Kosovo.²¹⁵ Takođe, ovo pravo je regulisano i zaštićeno osnovim zakonima koji određuju prava i obaveze koje proizilaze iz radnog odnosa.²¹⁶

Ombudsman primećuje da relizovanje prava građana iz oblasti radnog odnosa ima posebno značenje za status svkaog građanina, a istovremeno je pokazatelj kako država ispunjava obaveze prema sopstvenim građanima.

Slučaj Ž.br.228/2013, žalbena strana je završila studije van zemlje i zatražila je od MONT-a priznavanje diplome, slučaj je rešen pozitivno prema zahtevu žalbene strane I slučaj je zatvoren prema članu 19.1.5, Zakona o Ombudsmanu br. 03/L-195.

²¹³ *Isto, slučaj Ž.br. 379/2013, žalba protiv kriterijuma objavljenih za prijem dece u predškolskoj instituciji, slučaj Ž.br. 483/2013, zahtev za otvaranje razreda za nastavu na bošnjačkom jeziku u Izvornom centru "Majka Tereza" u Mitrovici. Slučaj Ž.br. 515/2013, žalba zbog neobezbeđivanja prevoza za učenike sa posebnim potrebama. Slučaj br. 525/2013, žalba zbog neobezbeđivanja prevoza dece zbog opasnosti od vozila tokom putovanja učenika do škole i obrnuto. Slučaj Ž.br. 590/2013, žalba zbog odbijanja da se primi na univerzitetu za studiranje na nivou master.*

²¹⁴ *Ustav Republike Kosovo, član 49.*

²¹⁵ *Isto, član 22.*

²¹⁶ *Zakon o radubr. 03/L-212, usvojen 1. novembra 2010. god; Zakon o civilnoj službi Kosova br.03/L-145; Zakon o platama civilnih službenika br.03/L-147; Zakon o ekonomsko socijalnom savetu br.04/L-008.*

I dalje se građani Kosova suočavaju sa visokim stepenom nezaposlnosti koji je jedan od najozbiljnijih socijalnih pitanja.

I tokom ovog izveštajnog perioda, broj nezaposlenih je na veoma visokom nivou. Na osnovu podataka MRSZ, u 2013 godini, ukupan broj nezaposlenih koji su registrovani od strane javnih službi za zapošljavanje je 266.569 lica, od njih 123.462 žena i 143.107 muškaraca.²¹⁷ Nažalost primećuje se zanačjan porast broja lica koji traže posao.

U Kosovskoj realnosti dešavaju se ozbiljna kršenja ljudskih prava u javnom i privatnom tržištu rada. Ombudsman procenjuje da Inspektoriat rada kao preventivni i odgovorni mehanizam za sprovođenje zakona treba da kontroliše konstantno sva radna mesta, u javnom i privatnom sektoru. Ovaj organ treba da kontroliše uslove rada, zaštitu na radnom mestu i zdravstvenu zaštitu radnika u opšte, a posebno da deluje na aktivan način na prevenciji sprečavanju svih oblika diskriminacije. Posebna pažnja treba da se posveti ulsovima rada u privatnom tržištu rada, sa posebnim fokusom na starost zaposlenih, zbog zapošlkavanja maloletnih lica.

Na osnovu izvršenih istraga, Ombudsman konstatuje da se i tokom ovog izveštajnog perioda, nastavlja kršenje prava na rad i obavljanje profesije. U privatnom i javnom sektoru ima kršenja prava iz radnog odnosa i procedura zapošljavanja,²¹⁸ prekida radnog odnosa na nezakonit način, kršenja prava na naknadu prekovremenog rada,²¹⁹ neiskorišćavanje prava na godišnji odmor, nerealizovanje prava na platu i diskriminacije na osnovu starosti.²²⁰

2.24.1. Zabranjeni rad dece

Na osnovu Zakona o radu, radni odnos može da zasnuje svako lice koje je napunilo 18 godina. Dok, na lakim poslovima koji ne nanose štetu njihovom zdravlju, mogu da se zaposle i lica između 15-18 godina starosti.²²¹

Ombudsman konstatuje da se i tokom ovog izveštajnog perioda primećuju da maloletna deca rade razne poslove, koji su štetni po njihovo zdravlje i dostojanstvo. Deca se mogu sresti kako prose na ulici, rstoranima, raskrscnicama puteva, prodajući cigarate, radeći sa ručnim kolicima ili radeći teške poslove na građevini.²²²

Iako je ovo zabranjeno i deca uživaju zaštitu po domaćim zakonima i Konvencijom prava deteta,²²³ ova pojava se nastavlja bez promena. U vezi toga, Ombudsman zahteva od odgovornih

²¹⁷ Odeljenje rada i zapošljavanja Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu. Na: <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Librat/0913%20Informatat%20ne%20tregun%20e%20Punes.pdf> (18.09.2013).

²¹⁸ IOK, slučaj 566/2013. Stranka se žali da je konkurisala za radno mesto medicinska sestra-babica, u regionalnoj bolnici u Mitrovici, i da je sa uspehom prešla proces testiranja, ali nije primljena. Žalilja tvrdi da nije dobila nikakav odgovor od strane regionalne bolnice u Mitrovici.

²¹⁹ IOK, slučaj Ž.br. 371/2013.

²²⁰ IOK, slučaj Ž.br. 561/2013.

²²¹ Zakon o radu br. 03/L-212, član 7, paragraf 2.

²²² Izveštaj ILO-IPEC, "Koraci ILO-IPEC za eliminisanje najtežih formi rada dece na Kosovu, na: <http://www.ilo.org/budapest/what-we-do/publications/albanian/lang--en/index.htm> (17.11.2011).

²²³ Konvencija o pravima deteta, člani 32: "Strane ugovornice priznaju pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorištavanja i od obavljanja bilo kog posla koji bi mogao da bude opasan ili bi ometao školovanje deteta ili bi bio štetan po zdravlje deteta ili za fizički, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj deteta."

institucija da poštuju međunarodne instrumente i domaće zakonodavstvo, u vezi zaštite prava dece.

U vezi pitanja rada dece, Ombudsman podseća da je neophodna saradnja između Inspektorata rada, MRSZ-a i MUP-a radi prevencije svih štetnih oblika rada dece. Važnu ulogu u ovoj saradnji treba da odigra MONT zajedno sa opštinskim direkcijama obrazovanja, preko kontinuiranog i disciplinovanog praćenja odvijanja nastave od strane učenika i učenica u preduniverzitetskom obrazovanju.

2.24.2. Slučajevi kršenja prava na rad

Tokom ovog perioda Ombudsman je primio ukupno 287 žalbi u vezi ugrožavanja prava iz radnog odnosa. Od njih 221 su oglašene neprihvatljivim,²²⁴ za 61 su otvorene istrage, dok 5 žalbi čekaju na razmatranje.

2.24.3. Zaštita i bezbednost na radu

Iako je zaštita i bezbednost na radnom mestu, što se tiče zakonodavstva na Kosovu, regulisana sa dva zakona: Zakonom o radu i Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu,²²⁵ smrt radnika i njihovo povređivanje na radnim mestima, za Ombudsmana predstavlja ozbiljnu zabrinutost, pogotovo, nedostatak istraga u vezi ovih slučajeva od strane Inspektorata rada i organa istrage, nekažnjavanje poslodavaca zbog nedostatka osiguranja radnika i radnih mesta, kao i nedostatak osiguranja i kompenzacije žrtava ili njihovih porodica u slučaju nesreća.

Tokom izveštajnog perioda, na Kosovu, u privatnom građevinskom sktoru desilo se mnogo smrtnih slučajeva radnika i povređivanja na radnom mestu.²²⁶ U 2013 godini, 17 lica je izgubilo živote na radnim mestima, dok broj povređenih može biti veći.

Preporuke:

- *Vlada Republike Kosovo, a posebno Inspektorat rada da zahtevaju konkretnu odgovornost od institucija o idgovornih lica za nesprovođenje Zakona o radu u privatnom i javnom sektoru.*
- *Ministarstvo rada i socijalne zaštite, zajedno sa Inspektoratom rada da preduzimaju mere za prevenciju rada dece, izradom konkretnih programa za identifikaciju poslodavaca koji krše zakon u ovoj oblasti i da ih krivično gone na osnovu važećih zakona.*

²²⁴ *Zakon o Ombudsmanu br.03/L-195*, član 19,paragraf 1.3:”Žalba nije u nadležnosti Ombudsmana, po ovom zakonu, žalba je neblagovremena, žalba je anonimna, žalba predstavlja zloupotrebu prava na podnošenje žalbe, ili žalilac nije uspeo da obezbedi zatražene informacije od Narodnog Advokata.”

²²⁵ *Zakon o radu br. 03/L-212*, član 42,paragraf 1i 2; *Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu br.04/L-161*.

²²⁶ Intervju sa g. Basri Ibrahimimi, Glavni inspektor u Ministarstvu za rad i socijalnu zaštitu Republike Kosovo, 11. decembra 2013.god.

- *Inspektorat rada da nadgleda sprovođenje odredbi Zakona o radu i Zakona o bezbednosti i zdravlju u radu i da preduzme potrebne mere za zaštitu zdravlja radnika, u slučaju kršenja zakona od strane poslodavca, izricanjem sankcija prema njima na osnovu zakona.*
- *Da se poveća broj inspektora u Inspektoratu rada na svim nivoima na osnovu objektivnih potreba, onako kao je to zahtevano od Ombudsmana i u prethodnim godišnjim izveštajima.*

2.25. Prava dece na Kosovu

Vlada Republike Kosovo 2. decembra 2012. god. usvojila je zakonodavni program za 2013 godinu, kojim je odredila listu zakona koji bi se usvojili, i onih koji bi se izemnilo i dopunili da bi se regulisale određene društvene oblasti.

U okviru ovog programa je predviđena i izrada nacrt zakona o zaštiti dece, koji bi se završio 30. novembra 2013. god. Ovaj nacrt zakona, koji je sada imenovan kao *Zakon o zaštiti prava dece*, već je prošao nekoliko faza procesa izrade. Preliminarna sveobuhvatna analiza zakonodavstva koji reguliše ovu oblast nije izvršena od strane relevantnih institucija.

U vezi toga, UNICEF, posle višemesečnog evaluacijskog rada, dana 20. decembra 2013. god., tokom okruglog stola, predstavio je nacrt izveštaja na temu "*Zakon i prava dece na Kosovu: Usklađenost važećeg zakonodavstva sa Konvencijom o pravima deteta*", odnosno preliminarne nalaze i preporuke iz procene i revizije zakonodavstva Republike Kosovo o pravima dece. Nažalost, na ovom okruglom stolu nisu uzeli učešće predstavnici grupe koja je bila deo procesa izrade Nacrta zakona o zaštiti prava dece.

Nema sumnje da je donošenje zakonaneophodno radi regulisanja određenih odnosa u svim društvima, ali to treba da se uradi samo nakon procene situacije i realnih potreba za njihovo regulisanje. Važno je izvršiti preliminarnu procenu i da se uzme u obzir kada se donose zakonikojma se štite prava dece. Ali, izrada i usvajanje zakona, uključujući ovde i zakon o zaštiti prava dece nije dovoljno ako se zakoni ne primenjuju na adekvatan način, primenjuju se delimično ili se ne primenjuju uopšte.

Praktična realizacija prava dece, njihova zaštita i poštovanje, ostaju izazov za institucije Kosova. Institucije Kosova trebaju da koordinišu i povećaju napore i radnje u pravcu poštovanja, zaštite i sprovođenja prava dece, uključujući i dodelu dovoljnog budžeta za njihovu zaštitu i promovisanje. Vlada Republike Kosovo treba da stavi ova prava na vrhu svog dnevnog reda. Deca trebaju da u potpunosti uživaju svoja prava.

2.25.1. Pravo dece na obrazovanje

Sveobuhvatnost dece u kvalitetno obrazovanje, obezbeđivanje sveobuhvatnosti dece sa posebnim potrebama u obrazovanju, poboljšanje školske infrastrukture, kao i prevencija i borba

protiv nasilja u školama, ostaju neki od važnih objekta u oblasti obrazovanja, čija realizacija zahteva kontinuirano angažovanje institucija Kosova.

Od ukupnog broja žalbi koje su primljene u IOK u vezi prava na obrazovanje, 4 se tiču dece.²²⁷ Dve žalbe se tiču pitanja obezbeđivanja transporta radi pohađanja nastave u školi, dok se dve ostale tiču prava na obrazovanje na maternjem jeziku, za dvoje dece sa ograničenim sposobnostima, odnosno na njihovo pravo da se uključe u predškolsko obrazovanje. IOK je preduzela potrebne radnje, odnosno ulaže napore da posreduje i pomaže u rešenju ovih problema. S ciljem poboljšanja situacije u vezi prava na obrazovanje, odnosno obezbeđivanja sveobuhvatnosti u obrazovanju za svu decu, Ombudsman daje sledeće:

Preporuke:

- *Da institucije Republike Kosovo preduzmu sve potrebne mere radi obezbeđivanja relevantnog zakonodavstva koji reguliše oblast obrazovanja, povećanjem broja osoblja i profesionalnog podizanja osoblja u sveobuhvatnom obrazovanju;*
- *Da se preduzmu sve potrebne mere na poboljšanju i podizanju fizičke infrastrukture, kao i o dodeli posebnog budžeta za obezbeđivanje transporta za decu sa ograničenim sposobnostima.*

2.25.2. Nasilje i bezbednosno stanje u školama

Nasilje ostaje zabrinjavajuća pojava u javnim školama Kosova. tokom ove godine, na osnovu informacija prikupljenih od đaka srednjih nižih škola, jasno se vidi da je dobar deo dece nezadovoljan sa situacijom u njihovim školama.

Osim mnogobrojnih mana u školama, zbog nedostatka elementarnih higijenskih uslova, nastavi u mnogo smena, nedostatak adekvatnog prostora za vežbe i igre, problem predstavlja i činjenica da se ne uzimaju ozbiljno žalbe i zabrinutosti dece, uključujući i one koje se tiču nasilja i bezbednosnim stanjem.

Veći broj dece misle, da škole nisu bezbedna mesta, jer đaci nose sa sobom noževe i vatreno oružje, da je nasilje prisutno unutar i van školskih prostora. Čak, deca jedne od škola u glavnom gradu su naglasili, da se u njihovoj školi upotrebljavaju droge.

Tokom izveštajnog perioda, IOK je izvršila istrage u vezi pitanja nepreduzimanja relevantnih mera od strane opštinskih vlasti obrazovanja, u dva slučaja upotrebe nasilja nad decom od strane nastavnika u dve javne škole Kosova.²²⁸ U jednom slučaju, nakon posredovanja Ombudsmana, situacija se poboljšala, dok u drugom slučaju, nakon istrage utvrđeno je da je relevantni autoritet, nastavniku, koji je upotrebio nasilje protiv učenika, izrekao pismeni ukor.

U okviru obaveza na zaštiti dece od svih formi nasilja, Vlada Republike Kosovo je dana 6.09.2013. god. usvojila Uredbu VRK – br. 21/20013 o protokolu za prevenciju i referisanje nasilja u institucijama predunivezitetskog obrazovanja. Ovim protokolom su određene uloge i

²²⁷ IOK, slučajevi: Ž.br.515/2013, Ž.br.525/2013. Ž.br. 483/2013, Ž.br.379/2013.

²²⁸ IOK, slučajevi: Ž. br.17/2013 i Ž.br. 490/2013.

odgovornosti vaspitno-obrazovanih i ostalih institucija, na prevenciji i tretmanu slučajeva nasilja nad decom u preduniverzitetskim institucijama. Takođe, protokol određuje i procedure za adresiranje pitanja nasilja nad decom u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja.

Protokol je obležio korak napred u oblasti zaštite dece od nasilja. Sprovođenje protokola bi poboljšalo situaciju u školama Kosova. U tom pravcu, Ombudsman i ove godine daje sledeće:

Preporuke:

- *Psiholozi i pedagozi da budu deo školskog osoblja u svim školama;*
- *Čas dežurstva da se obavezno obuhvati u školskim programima;*
- *Da se podigne na veći nivo komuniciranje između nastavnika i roditelja s ciljem boljeg adresiranja zabrinutosti i problema učenika;*
- *Da se preduzmu relevantne radnje za povećanje sigurnosti u školskim prostorijama (na primer, postavljenje kamera);*
- *Učenici da se informišu o posledicama i opasnostima koje donosi uzimanje droga.*

2.25.3. Pravda za maloletne

U okviru preduzetih aktivnosti za formiranje sistema pravde za maloletne, institucije Kosova su nastavile rad na podizanju kapaciteta zaposlenih, angažovanih u oblasti pravde za decu, s ciljem da se maloletnici, koji su u sukobu sa zakonom, tretiraju u skladu sa Konvencijom o pravima deteta.²²⁹ Takođe, u skladu sa KPD, nakon reforme sudstva na Kosovu, relevantni autoriteti su osnovali i Odeljenja za maloletne u 7 osnovnih sudova, u apelacionom sudu, kao i u okviru osnovnih tužilaštva na celokupnoj teritoriji Kosova, odredili su sudije i tužioce koji će ekskluzivno raditi na predmetima maloletnih lica. Na osnovu primljenih žalbi,²³⁰ informacije prikupljene tokom monitorisanja Korektivnog centra u Lipljanu,²³¹ od predstavnika institucija koje rade sa maloletnicima koji su u sukobu sa zakonom,²³² proizilazi da treba mnogo da se radi u ovoj oblasti.

S ciljem poboljšanja sistema pravde za maloletne u Republici Kosovo, Ombudsman daje sledeće:

Preporuke:

- *Da se poštuju, odnosno da se sprovode u potpunosti odredbe Zakonika o pravdi za maloletne, koji se tiču pritvora maloletnih, odnosno na dužinu pritvora.*

²²⁹ Konvencija o pravima deteta (KPD), je najvažniji instrumenat međunarodnog prava u oblasti dečijih prava koji se direktno primenjuje od strane institucija Kosova na osnovu člana 22 Ustava Republike Kosovo.

²³⁰ IOK, slučajevi Ž.br.325/2013 i Ž.br. 330/2013.

²³¹ U maju 2011, IOK sa nekoliko domaćih nevladinih organizacija (Savet za zaštitu ljudskih prava i sloboda i Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih od torture) potpisali su sporazum o saradnji kojom su stvorili zajedničku Radnu grupu. Ova grupa 31.05.2013. godine je monitorisala i Korektivni centar za maloletne i žene u Lipljanu.

²³² Informacije dostavljene od strane predstavnika Probacione službe Kosova, 10.06.2013. god.

- *Da se ojača saradnja i koordinacija između institucija koje su uključene u sistem pravde za maloletne (Korektivna služba, Probaciona služba, sudovi, tužilaštva, advokati, socijalni centri itd.), uključujući i civilno društvo.*
- *Da se sprovede, mere diverziteta i vaspitne mere u skladu sa najboljim interesom deteta, imajući u obzir okolnosti svakaog pojedinačno.*
- *Da se stvore fondovi za podršku maloletnima, nakon njihovog oslobađanja od mera ponovnog vaspitanja, koje su im izrečene i sprovedene s ciljem njihovog ponovnog integrisanja.*
- *Da se stvori baza podataka na nacionalnom nivou s ciljem integracije podataka svih relevantnih institucija koja rade u oblasti maloletničke delikvencije.*

2.25.4. Trgovina ljudima – deca žrtve

Uprkos očiglednih poboljšanja, prevencija trgovine decom i zaštita prava dece – žrtve trgovine ljudima – ostaju izazov za institucije Kosova. Ogroman deo žrtava trgovine ljudima tokom 2013 godine, čine maloletne devojke koje su bile žrtve trgovine radi seksualnog iskorištavanja.²³³

Ombudsman je otvorio *ex officio* istragu u vezi nepreduzimanja relevantnih radnji, od strane institucija, koje rade na identifikaciji i zaštiti žrtava u slučaju trgovine ljudima, u ovom slučaju zaštititi jednog deteta,²³⁴ bivša žrtva trgovine, sada žrtva u opasnosti ili moguća žrtva trgovine ljudima. Polazeći od prikupljenih informacija i okolnosti slučaja, Ombudsman je tražilo od institucija uključenih u ovaj slučaj, da isti ponovo razmatraju i da preduzmu potrebne radnje, tako da se detetu pruži adekvatna pomoć i zaštita.

Skoro u ovom kontekstu, Ombudsman u saradnji sa “Save the Children International”, tokom prošle godine, objavio je izveštaj o naližima iz istraživanja koje je izvršeno u vezi pitanja seksualnog zlostavljanja dece na Kosovu, uključujući ovde i trgovinu ljudima.²³⁵

U cilju poboljšanja sistema zaštite dece i prevencije trgovine ljudima, Ombudsman daje sledeće:

Preporuke:

- *Da se ojačaju kapaciteti zaposlenih u relevantnim institucijama na efikasnoj identifikaciji maloletnih žrtava, tretmanu i pružanju adekvatne pomoći, polazeći od potreba i okolnosti svakog slučaja.*
- *Da nadležne institucije preduzmu relevantne radnje radi povećanja odgovornosti zaposlenih, koji rade na slučajevima trgovine ljudima.*
- *Da se nastave kampanje informisanja, pogotovo dece u vezi trgovine ljudima, o mogućim opasnostima i načinima njihovih prepoznavanja, kao i o pravima dece na zaštitu i pomoć.*

²³³ Informacije prikupljene od strane Divizije za istragu trgovine ljudima na sastanku 20.06.2013. god.

²³⁴ IOK, slučaj Ž.br. 589/2013.

²³⁵ IOK, Izveštaj “Seksualno iskorištavanje dece na Kosovu”, objavljen u decembru 2012 godine.

- *Da nadležne institucije, stvore posebne fondove za finansiranje urgentnih potreba žrtava trgovine ljudima I njihova potpuna reintegracija u društvu.*

2.26. Odgovornost za životnu sredinu

Iako se zaštita sredine svrstava među vrednostina kojima se bazira ustavni poredka Republike Kosovo,²³⁶ zaštita sredine i obezbeđivanje kvalitetne sredine i sredine koja je bezbedna za zdravlja građana u našoj zemlji i dalje ostaje izazov.

Tokom izveštajnog perioda Ombudsman je otvorio istrage na onsovu žalbi građana, ali takođe je inicirao i istrage po službenom zadatku, *ex-officio*, u vezi ugrožavanja prava na sredinu zbog ugrožavanja prava na život, prava na privatnost i uživanja privatnosti u sopstvenom domu, porodičnog prava, prava na imovinu, javno zdravlje, itd.

Iako Kosovo, zbog njenog statusa, nije strana potpisnica mnogih konvencija, protokola i međunarodnih sporazuma o sredini, ipak zakonodavstvo treba da nastavi da se prilagođava standardima EUo sredini i klimi. Tokom ove godine je potpisana Uredba rada između Ministarstva sredine i prostornog planiranja (MSPP) i homologne institucije Makedonije o osnivanju zajedničke komisije u oblasti zaštite sredine i prostornog planiranja, čime se nastavlja put prema ispunjavanju odgovornosti države za međugraničnu zaštitu sredine.²³⁷

Iako je na osnovu Ustava Republike Kosovo, zaštita sredine odgovornost svih građana,²³⁸ Ombudsman je primetio nastavak degradirajućih i nezakonitih radnji od strane pojedinaca i od samih institucija. Za Kosovo problem predstavlja i međunacionalna saradnja na zaštiti sredine.²³⁹

Zagađenje sredine, nekontrolisano urbano proširenje, zlonamerne intervencije, izgradnja bez kriterijuma, nepoštovanje planova regulisanja i normi za izgradnju, gubitak poljoprivrednog zemljišta, zagađenje vazduha, voda, uništenje šumskih površina, oštećenje i gubitak biodiverziteta, nedostatak efektivnih sistema monitorisanja i informisanja, problemi sa tretiranjem otpada i ogromna buka, bile su karakteristične i tokom ove godine.

Poštovanje ključnih načela prava i zakonodavstva o sredini: načelo učešća javnosti u donošenju odluka, pristupa, integracije, prevencije i realizacije prava preko sudova zbog odugovlačenja sudskih postupaka, načelo da zagađivač plaća, korisnik plaća i dalja ostaju u početnoj fazi.

²³⁶ Ustav Republike Kosova, član 7, "1. Ustavni red Republike Kosovo se zasniva na načelima slobode, mira, demokratije, jednakosti, poštovanja ljudskih prava i sloboda, vladavine zakona, nediskriminacije, imovinskog prava, zaštite sredine, društvenog prava, pluralizma, podjele državne vlasti i tržišne privreda"

²³⁷ <http://mmp-hks.org/sq/Lajmet/Kosova-e-Maqedonia-me-komision-te-perbashket-per-mbrojtjen-emjedisit-80>.

²³⁸ Ustav Republike Kosova, član 52, "1. Priroda i biodiverzitet, životne sredine i nacionalno nasleđe su obaveza svakog lica."

²³⁹ IOK, Izveštaj sa preporukama o slučaju Ž.br.394/2011. Konstatovanje Ombudsmana o nezainteresovanosti kompetentnih organa za koordinisanje aktivnosti, s ciljem rešenja raznih problema koji se tiču sredine.

Pogledaj takođe na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/brochures/kosovo_2013.pdf, s. 39 (11.12.2013).

2.26.1. Zagađenje vazduha

Zagađenje vazduha u urbanim i industrijskim sredinama nastavlja da bude ozbiljan problem. Iako je bilo poboljšanja nakon instaliranja filtera u fabrikama “*Sharcem*” i “*Feronikel*”, EKK i sistemi centralnog grejanja (Priština, Mitrovica i Đakovica), i dalje su najveći zagađivači sredine.

Na osnovu podataka 9 stanica automatskog monitorisanja i jedne mobilne stanice za merenje kvaliteta vazduha, koje su instalirane na Kosovu, registrovani su prekomerni parametri zagađivača PM10 i PM25.²⁴⁰

Pravo građana na zdravu sredinu, nastavlja da se krši kao posledica zagađenja vazduha upotrebom starih transportnih sredstava, upotrebom goriva niskog kvaliteta, nekontrolisanog zagađenja tokom izgradnje puteva i objekata, koji su u toku izgradnje, aktivnosti kamenoloma, kao i posledice nepravilnog upravljanja urbanim i industrijskim otpadom, nastavilo se kršenje prava građana na zdravu životnu sredinu.

Na osnovu istraživanja izvršenog od strane svetske banke, koncentracija PM u vazduhu, uticala je na povećanje broja prevremenih smrti u 852 slučaja, uglavnom od bolesti disajnih puteva i raka pluća, a registrovano je i 318 novih slučajeva hroničnog bronhitisa.²⁴¹

Ombudsman je, dana 5. juna 2013. god. nakon žalbe građana Prištine, stanovnika naselja blizu škole “*Nazmi Gafurri*” u Prištini, konstatovao kršenje prava na čistu i zdravu sredinu od zagađenja, koje je prouzrokovano oslobađanjem gasa i otpada tokom razvijanja delatnosti obrade drva. Preko izveštaja je preporučeno predsedniku Opštine Priština da odredi adekvatnu lokaciju za pijacu drva, negde van stambenih zona. Država ima pozitivnu obavezu da preduzima razumne mere, za poštovanje prava građana koja proizilaze na osnovu člana 8 EKLJPS i za održavanje pravične ravnoteže između konkurentnih interesa pojedinca i zajednice u celini. Na osnovu EKLJPS, pozivanje na ekonomsko blagostanje nije dovoljan razlog za devalvaciju prava ostalih, posebno prava na sredinu, kao osetljivog prava.

2.26.2. Zagađenje vode

Kao posledica lošeg upravljanja, lošeg i nejednakog korišćenja voda, povećanja zahteva za korišćenje vode zbog povećanja urbanih potreba, industrijskih i poljoprivrednih, izbacivanja voda zagađenih od strane domaćinstava, industrije i zagađenje od poljoprivrednih aktivnosti, bez ikakvog prethodnog tretmana, u velikoj meri su doprineli teškom stanju voda sa kojim se Kosovo suočavalo tokom ove godine. Pravo građana na čistu pijaću krši se kao posledica nemogućnosti pristupa građana sistemima pitke vode, kao i posledica prethodnog ne tretiranja crnih/zagađenih voda i njihovo nekontrolisano izbacivanje u reke.

²⁴⁰ *Izveštaj o stanju sredine 2011-2012*, Ministarstvo sredine i prostornog planiranja, Agencija za zaštitu sredine, s. 43.

²⁴¹ *Kosovo Country Environmental Analysis Cost Assessment of Environmental Degradation*, Institutional Review, and Public Environmental Expenditure Review, World Bank, January 2013, fq. 19.

Istodobno, velika naselja u Republici Kosovo se suočavaju sa nedostatkom pitke vode, što je rezultat višerasovnih redukcija, pogotovo tokom letnjih meseci. Ovo stanje je naročito otežano u opštinama Priština i Gnjilane, što je posledica nedostatka padavina tokom dužeg vremenskog perioda. Ovo stanje zahteva angažovanje Vlade i opština u pronalaženju rešenja i obezbeđivanja pijaće vode za ova dva grada.

2.26.3. Oštećenje i uništenje poljoprivrednog zemljišta i šuma

Fragmentacija poljoprivrednog zemljišta i uticaj ljudskih aktivnosti na degradaciji zemljišnih površina na Kosovu, nastavljena je istim intenzitetom. Igradnja bez plana, nekontrolisana promena namene zemljišta sa poljoprivrednog na građevinsko, se nastavlja. Na osnovu podataka Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, smatra se da se na Kosovu, tokom jedne godine, promeni namena 400 hektara poljoprivrednog zemljišta u zemljište za izgradnju.

Inertni industrijalni otpatci domaćinstva, erozija i nekontrolisano iskorišćavanje peska, samo su neka od delovanja sa uništavačkim efektima zemlje. Na Kosovu postoje 28 vrućih tačaka sa velikim potencijalom zagađivanja.²⁴²

Iako ove godine nije bilo velikih požara u šumama, kao što je to bio slučaj prethodnih godina, intervencije čoveka u šumama, bila je manja ali je ilegalna seča šuma nastavljena. Bilo je znatne štete drvenoj masi, na delu teritorije nacionalnog parka Šar, kojom se upravlja od strane paralelnih institucija u opštini Štrpce. Iako je Policija Kosovsa je, takođe, pomagala u zaštiti šuma, zakašnjenja u razmatranju krvičnih prijava predstavljaju poseban problem.²⁴³

2.26.4. Izgradnja bez kriterijuma i ugrožavanje prava na sredinu

Nepoštovanje prostornog i razvojnog planiranja opština, nedostatak sistema monitorisanja zemljišta, nedostatak i nepouzdanost katastarskih podataka pratili su Kosovo i tokom ove godine. Zakasnelo usvajanje Zakona o prostornom planiranju i predviđanje dužih rokova za usvajanje sekundarnog zakonodavstva,²⁴⁴ kada imamo u obzir urbanistički razvoj, nepreduzimanje mera na podizanju kapaciteta za sprovođenje zakona, nedostatak sekundarnog zakonodavstva koje prati Zakona o gradnji, a pogotovo sa kodom gradnje, učinilo je da izgradnja bez kriterijuma prouzrokuje pravi haos, otežavajući na taj način život građana.

Kršenja prava građana kao posledica visoke gradnje, nepoštovanje prostora između objekata, prekoračenje visine i spratova, neadekvatno osvetljenje i ventilacija, nedostatak požarnih stepenica u zgradama i mera zaštite života i imovine od požara, neizgradnja i nekompletiranje

²⁴² *Izveštaj, Problematične tačke sredine na Kosovu 2011*, Ministarstvo sredine i prostornog planiranja, Agencija za Zaštitu sredine, s. 13.

²⁴³ *Isto*, s.79.

²⁴⁴ *Zakon br. 04/L-174 o prostornom planiranju*, član 2, podzakonski akti "Vlada i Ministarstvo doneće podzakonske akte koji se ovim zakonom zahtevaju i harmonizuju postojeće podzakonske akte tokom perioda od jedne (1) godine od stupanja ovog zakona na snazi".

pratećih prostorija, kao i ostale opasnosti prilikom gradnje, ne samo da su nastavljeni nego su dostigli i kritičnu fazu, otežavajući život građana.

Za Ombudsmana predstavlja zabrinutost vanstandardno iskopavanje prostora za početak izgradnje visokih objekata, bez preduzimanje mera za prevenciju opasnosti, prouzrokujući na taj način ugrožavanje prava na život, prava na zdravu i bezbednu sredinu, prava na imovinu, kao i ugrožavanje javne bezbednosti.

Ombudsman je dva puta tokom 2013 godine reagovao preko izjava za medije, u vezi dva odrona zemlje u naselju Arberia i rušenja u naselju Muhadžeri i naselju Kalabria.²⁴⁵ U oba slučaja, nadležne opštinske vlasti nisu uspele da ispune pozitivnu obavezu prema svojim građanima na preduzimanju preventivnih mera i zaštitu građana od aktivnosti trećih osoba. Nakon odrona zemlje u naselju Arberia, primećene su protivrečnosti u informisanju od strane dve direkcije opštine Priština, u vezi zakonske regularnosti izgradnje. Nanete štete javnoj i privatnoj svojini, do momenta izveštavanja nisu sanirane.

Na mali broj objekata u izgradnji, postavljene su tabele sa informacijama, što ostavlja prostora za sumnju u legalnost izgradnje i saglasnost izgradnje sa izdatom dozvolom.

U određenom broju slučajeva graditelji objekata nepoštuju odredbe Zakonom o izgradnji, kao i Administrativnim upustvom 60/2005 MSPP, za zatvaranje gradilišta i načinu postavljanja sigurnosnih mera.

U vezi sa žalbom jednog stanovnika opštine Priština, u vezi nepreduzimanja konkretnih mera Inspektorata rada, za zasutavljanje gradnje objekta od strane njegovog komšije, koji je gradio van uslova predviđenih za izgradnju, što je i konstatacija Inspektorata opštine, zbog nesaglasnosti stanja u objektu i dozvole, nakon istage i analize ovog slučaja, Ombudsman je konstatovao da je ugroženo pravo na privatnost i uživanje stana, pravo na sredinu sa neposrednim uticajem na pravo na imovinu. Takođe, u ovom slučaju Ombudsman je mišljenja, da podnošenje ovog pitanja pred sudom od strane Inspektorata, umesto hitnog prekida radova, onako kako je to predviđeno Zakonom o izgradnji, nije bila proporcionalna mera u odnosu sa štetom koju je pretrpio građanin. Tom prilikom, opština Priština nije uspela da ispuni svoje obaveze za zaštitu građana od aktivnosti trećih osoba.²⁴⁶

Nedostatak zelenih prostora, prostora za dečje igre, nedostatak mesta za parkiranje, neosiguranog prostora pored škola, nedostatak podvožnjaka i nadvožnjaka, problemi sa uticajem na mentalno i fizičko zdravlje, nisu samo nastavljeni, nego nije primećen nijedan korak ka poboljšanju. Takođe, u većini takvih izgradnji, bilo to javnih ili privatnih, nisu preduzete mere za obezbeđivanje pristupa osoba sa ograničenim sposobnostima ovim objektima. Uprkos zakonskoj obavezi opštinskih inspektora da ne izdaju dozvole za upotrebu objekta, negirajući tehničku procenu, zbog nedostataka, ne primećuje se neko vidljivo poboljšanje, u ovom pravcu.

²⁴⁵ Pogledaj na: <http://www.ombudspersonkosovo.org/?id=5,0,0,0,a,777>, i na <http://www.ombudspersonkosovo.org/?id=5,0,0,0,a,804> (10. 12. 2013).

²⁴⁶ IOK, *Izveštaj sa preporukama*, Ž.br. 123/2013, upućen opštini Priština.

2.26.5. Putna infrastruktura - trotoari

Neplanirano urbano proširenje učinilo je da se građani suočavaju sa mnogobrojnim problemima putne infrastrukture. Nepredviđena širina i visina trotoara u proporciji sa brojem stanovnika i urbanističkim normama, neplaniranje istih u skladu sa Zakonom o prostornom planiranju i Zakonom o gradnji, je kao problem sredine i produbljen. Ombudsman smatra da ovakvo stanje neposredno ugrožava slobodu kretanja.

Slobodno kretanje građana, otežano je izbog uskih trotoara, u nekoliko slučajeva i njihovog potpunog odsustva, parkiranih vozila u nedostatku parkinga, od zauzimanja istih građevinskim materijalom, građevinskim otpadom po trotoarima i putevima, arbitrarnih uzurpiranja javne imovine itd.

Još jedan ozbiljan problem i neispunjavanje obaveza od strane ovlaštenih organa, koji nije zanemarljiv i koji zahteva preduzimanje ubrzanih mera za sanaciju, je nedostatak stvaranja uslova na trotoarima, za kretanje osoba sa ograničenim sposobnostima.

Ombudsman je nakon dobivanja informacije u vezi nedostatka jednog podvožnjaka/nadvožnjaka, nakon izgradnje auto puta u selu Lapušnik, koje otežava život stanovnika sela, koje je izgradnjom ovog puta, podeljeno na dva dela, inicirao pokretanje *ex officio* istrage. Nakon pokretanja ovog pitanja i međuinstitucionalnog kontakta između Ombudsmana i Ministarstva infrastrukture, ministarstvo je obavestilo Ombudsmana o preduzetim merama na izgradnji podvožnjaka i da su procedure za igradnju podvožnjaka završene.²⁴⁷

2.26.6. Buka

Neodgovornost ovlaštenih organa za zaštitu građana od buke je nastavljena. Primećeno je da građani Kosova, posebno građani Prištine, se suočavaju sa problemima koje prouzrokuje buka, nastala od hotelijerske delatnosti, ali i od rada na objektima u izgradnji u naseljenim mestima i to u kasnim noćnim časovima, a posebno tokom leta i vikenda.

Ugrožavanje prava građana na mirnu i sigurnu sredinu i njihovo pravo na uživanje imovine, mnogo je otežano odbuke i vibracije, prouzrokovane od transporta građevinskog materijala teškim transportnim sredstvima, kao i njihovo istovarivanje, pogotovu u kasnim noćnim satima, nastavljeno je velikim intenzitetom.

Iako, Zakon za zaštitu od buke izričito određuje, da je inspektor sredine ovlašteni organ za sprovođenje zakona, Ombudsman je primetio nespornost centralnih i lokalnih inspektora na pronalaženju adekvatnog rešenja ovog pitanja, na osnovu nadležnosti datih zakonom, za planiranje aktivnosti i preduzimanje konkretnih kordinisanih aktivnosti do usvajanja novog Zakona protiv buke.

²⁴⁷ IOK, *Izveštaj sa preporukama*, 11/2013, upućeno Ministarstvu infrastrukture.

Ombudsman nakon istrage žalbe stanovnika ulice “Presheva”, “Bajram Bahtiri” i prostora oko osnovne škole “Nazim Gafuri”, koji su tvrdili da je ugrožen njihov miran život, od štetnih i uznemirjućih efektata buke, koju prave prodavaci drva već 10 godina zaredom, i u kasne noćne sate, procenio je da opština Priština, u konkretnom slučaju, nije ispoštovala prava građana za zaštitu od buke, onako kao je to predviđeno zakonskim odredbama na snazi. Zbog toga Ombudsman je preporučio skupštini opštine Priština da odredi adekvatnu lokaciju za pijacu drva van naseljenih zona, kao i da se koordiniraju aktivnosti ovlašćenih opštinskih organa za što brže rešenje problema.

Pridajući pažnju pitanju koje može da utiče na ljudska prava, Ombudsman je 18.10.2013. god. Organizovao okrugli sto na temu “*Buka i njen uticaj na ljudska prava*”. Ovaj okrugli sto je pružio mogućnost zajedničke diskusije o problemima sprovođenja zakona za zaštitu od buke između svih državnih institucija centralnog i lokalnog nivoa, međunarodnih organizacija i civilnog društva.

2.26.7. Upravljanje otpadom na Kosovu

Pravo građana na zdravu, čistu i bezbednu sredinu, kao i pravo na imovinu, nastavlja da se krši, kao posledica lošeg upravljanja deponijama za otpad. Deponije za otpad i sanitarne deponije u Peći, Gnjilanu, Prizrenu, Marašu, Podujevu i u Mitrovici, iako izgrađene na osnovu standarda, suočene susa ozbiljnim problemima. Nepravilno upravljanje deponijama može da predstavlja probleme praćene ozbiljnim posledicama po sredinu i zdravlje, kao posledica nepritiskivanja, nepokrivanja otpada i njegovog stalnog spaljivanja.

Preporuke:

- *Vlada Republike Kosovo da povećava budžet i investicije za zaštitu sredine;*
- *Vlada Kosova, kao i opštinske vlasti, da preduzimu konkretne korake za podizanje administrativnih kapaciteta i kapaciteta inspektorata za što bolju implementaciju zakona koji se tiču sredine;*
- *Da se preduzimaju kampanje senzibilizacije za podizanje svesti javnosti o njihovom pravu na zdravu sredinu, načinima realizacije njihovih prav, kao i za očuvanje sredine;*
- *Da se unapredi međuinstitucionalna saradnja na centralnom i lokalnom nivou, kao i sa civilnim društvom u pitanjima koja se tiču zaštite sredine;*
- *Opštinske vlasti da poboljšaju učešće javnosti u donošenju odluka opitanjima sredine;*
- *Da se izriču sankcije zbog neizvršavanja službenih zadataka, službenicima nadležnim za sprovođenje Zakona o sredini.*

2.27. Socijalna i zdravstvena zaštita

Kosovo, se i dalje suočava sa teškim socio-ekonomskim stanjem i siromaštvom građana. Nažalost, broj podnesenih žalbi Ombudsmanu ne ukazuje na poboljšanje u ovom pravcu. Ekonomska i socijalna situacija u Republici Kosovo ostaje teška.

Uprkos naporima MRSZ da tokom ove godine podigne stepen zaposlenosti i profesionalne obuke za osobe koje traže posao, preko sporazuma sa raznim preduzećima za zapošljavanje, potpune primene postojećeg zakonodavstva iz oblasti službi i socijalne pomoći za porodice kojima je potrebna socijalna pomoć, nadgledanja zakonskih odredbi, kao i napora da se dopuni Zakon o radu, usvajanjem administrativnih uputstava, situacija ostaje skoro ista kao i prethodnih godina.

Skromno poboljšanje je primećeno u pravcu stvaranja zakonske infrastrukture, imajući u obzir i znatan broj nacrt-zakona, koji su u toku razmatranja, uključujući i nacrt-zakon o zdravstvenom osiguranju i nacrt –zakona o statusu i pravima paraplegičara i tetraplegičara.

Zakon o šemi socijalne pomoći na Kosovu 2003/15, o kojem je bilo reči i u prethodnim izveštajima IOK, kao i na sastancima sa Ministarstvom za rad i socijalnu zaštitu vezi sa nedostacima ovog zakona, izmenjen je Zakonom br. 04/L-096, o izmeni i dopuni zakona br. 2003/15, o šemi socijalne pomoći na Kosovu. Ali, uprkos činjenici da je sada ovaj zakon sveobuhvatniji za osobe koje zavise od socijalne pomoći, i dalje ima nedostatke. Ove tvrdnja potkrepljene su brojem žalbi koje su podnete u IOK zbog prekida socijalne pomoći.²⁴⁸

Za Ombudsmana predstavlja zabrinutost činjenica da neke odredbe ovog zakona i dalje ostaju diskriminirajuće za određeni sloj stanovništva Kosova, koji su u teškom ekonomsko-socijalnom stanju. Konkretnije, članom 4 ovog zakona izdvajaju se dve kategorije korisnika socijalne pomoći.²⁴⁹

2.27.1. Pitanje penzija na Kosovu

Penzijski sistem na Kosovu ostao je nepromenjen. Nacrt zakona o penzijskim šemama koje se finansiraju iz državnog budžeta, zastao je u proceduri za razmatranje. Pitanje penzija na Kosovu, na osnovu žalbi podnetih Ombudsmanu, ostaje na nezadovoljavajućem nivou. Penzije koje penzioneri Kosova uzimaju od države i dalje liče na socijalnu pomoć, a ne na pravo koje se realizuje na osnovu rada i koje je zakonomom regulisano i koja bi penzionerima omogućila dostojanstven život.²⁵⁰

²⁴⁸ IOK, slučajevi Ž.br. 9/2013 i Ž.br. 581/2013. Žalioci su podneli žalbu protiv prekida socijalne pomoći u Centru za socijalni rad, ali nisu dobili odgovore.

²⁴⁹ Zakon br. 04/L-096, o izmeni i dopuni zakona br. 2003/15, o skemi socijalne pomoći na Kosovu, član 4.

²⁵⁰ IOK, Izveštaj o susretu Ombudsmana sa Federacijom Kosovskih Penzionera, koji je održan 17.12.2013. god. Predstavnici penzionera Kosova su izrazili svoju zabrinutost u vezi pitanja koja otežavaju njihov život. Pitanja koja su penzioneri naglasili tokom sastanka su: situacija Kosovskih penzionera posle 1999 godine, Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju koji i dalje nije usvojen od strane Skupštine Kosova, pitanje permanentnih invalida ispod

Tokom izveštajnog perioda Ombudsman je primio određeni broj žalbi od Udruženja penzionera i građana, u vezi nemogućnosti realizacije penzija koje se dobijaju na osnovu doprinosa za period pre 1990.g. od Republike Srbije. Iako je u vezi ovog pitanja ESLJPS doneo odluku, kojom obavezuje Republiku Srbiju na isplatu penzija,²⁵¹ do sada nije primećen neki pomak i većina zahteva građana Kosova je odbijen, tako da se ovo pitanje treba rešiti kroz međudržavni dijalog.

2.27.2. Stambeno pitanje

Stambeno pitanje porodica sa socijalnom pomoći, na osnovu podnetin žalbi u IOK, i dalje je veoma zabrinjavajući problem na Kosovu. Tokom ove godine nije primećen bilo koji pokušaj lokalnog nivoa vlasti da reši stambeno pitanje za porodice pod socijalnom pomoći.

Repatriacija kosovskih građana iz drugih država predstavlja problem koji je u porastu, počevši od stambenog pitanja do ostalih opštih socio-ekonomskih problema, velike nezaposlenosti, siromaštva itd. U mnogobrojnim slučajevima, ovi građani postaju socijalna kategorija, koja opstaje zahvaljujući socijalnoj pomoći.

Prinudna repatriacija građana Kosova, nakon njihovog višegodišnjeg boravka u zapadnim zemljama, prouzrokuje traume kod repatriranih osoba kao posledica izmene okruženja. Oni su živeli u relativno dobrim životnim uslovima i došli su u novo okruženje i njihova integracija nije nimalo laka. Uprkos vladinog programa za reintegraciju, ovo se smatra prvom preprekom u njihovom integrisanju, i takođe je prekid prve karike lanca procesa integrisanja što je veoma komplikovan proces.²⁵²

U ovom celokupnom veoma teškom stanju, žrtve celokupnog procesa repatriacije nastavljaju da budu deca, koji ne samo da nisu nimalo krivi zbog svih delovanja, bilo to njihovih roditelja ili javnih vlasti, koji odlučuju o njihovoj sudbini bez njihove saglasnosti, ali osim toga oni ne govore nijedan od jezika koji se upotrebljavaju na Kosovu, uključujući i njihov maternji jezik.

2.27.3. Zdravstvene usluge

Stanje zdravstvenog sistema u Republici Kosovo i dalje ostaje skoro na istom nivou. Tokom ove godine primećeni su pozitivni pokušaji Ministarstva zdravlja (MZ) na finalizaciji nacrt-a zakona o zdravstvenom osiguranju. Međutim, pitanje zdravstvenih osiguranja i tokom ove godine ostaje isto, nezavršeno. Kao posledica neusvajanja ovog zakona, stanje je i dalje teško za dobar deo društva, pogotovo ljudi koji žive u siromaštvu i pod teškim ekonomskim uslovima.

65 godina starosti 65, porodične penzije, kategorizacija penzija na osnovu doprinosa i zahtev za nivo vrednosti prihvatljivih penzija na osnovu njih 60% prosečne plate u zemlji.

²⁵¹ ESLJPS, slučaj *Grudić protiv Srbije*, odluka br. 31925/08.

²⁵² IOK, slučaj *Ž.br. 527/2013*. Žalioc smatra da je prinudno proteran iz Republike Francuske i da država nije mu ispunila ni elementarne uslove za život.

Problemi slabog snabdevanja lekovima sa osnovne liste, problemi sa grejanjem i nefunkcionisanje aprata u KBCK su problemi sa kojima se još uvek suočava zdravstvo Kosova.

Osim teških uslova sa kojim se suočavaju pacijenti u KBCK klinikama, oko obezbeđivanja lekova, korištenja aprata za duboko snimanje, suočavaju se i sa hladnoćom tokom zimskog perioda, zbog nesnabdevanja KBCK sa grejanjem od trane "Termokosa".

Ombudsman ponavlja da je takvo stanje u KBCK neoprostiv neuspeh centralnih i lokalnih isntiucija u pružanju elementarnih uslova i efektivan zdravstveni tretman za stanovnike Kosova.

Tržište lekova na Kosovu ostaje na nezadovoljuavajućem nivou. I dalje se u apotekama prodaju lekovi bez lekarskog recepta i bez uputstava za upotrebu, na jezicima građana Kosova. Ovo pitanje, Ombudsman je izneo i u prethodnom godišnjem izveštaju, ali situacija ostaje ista i ne primećuje se posvećanost nadležnih institucija, pre svega Ministarstva zdravlja, za rešavanje ovog pitanja, koja predstavlja opsansot za stanovnike Kosova.

2.27.4. Osobe sa ograničenim sposobnostima

Ustavom Republike Kosovo nije obuhvaćena Konvencija o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima, koja bi predstavljala podršku u realizaciji prava osoba sa ograničenim sposobnostima.

Iako je zakonska infrastruktura u vezi sa određenim pravima osoba sa ograničenim sposobnostima delimično regulisana, postoji manjak podzakonskih akata. Kao posledica toga, zakonska infrastruktura se ne primenjuje u potpunosti na praksi.²⁵³Ove godine Vlada Kosova trenutno radi na nacrtu-zakona o pravima osoba paraplegičara i tetraplegičara, a očekuje se da će ovaj zakon u budućnosti poboljšati teško stanje ovih osoba.

Uprkos činjenici da postoji Administrativno uputstvo o tehničkim uslovima izgradnje stambenih objekata za pristup osoba sa ograničenim sposobnostima, ova pojava ostaje neregulisana u bolnicama, školama, sudovima i ostalim javnim isntitucijama.

2.27.5. Kategorizacija ograničene sposobnosti

Dana 22. septembra 2013. god. Vlada Republike Kosovo je usvojila Nacionalnu strategiju o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima 2013-2023, kao i Akcioni paln za sprovođenje iste 2013-2015. Međutim Vlada Republike Kosovo nije preduzela radnje koje bi odredile

²⁵³ Prava osoba sa ograničenim sposobnostima određena su sa 26 osnovnih zakona raznih oblasti kao i sa 2 podzakonska akta, dok su 3 posebna zakona koji se tiču ove kategorije: *Zakon br. 2003/23 o penzijama za lica sa ograničenim sposobnostima*; *Zakon za mterijalnu podršku porodicama dece sa stalnim ograničenim sposobnostima, br. 03/L-022*; *Zakon za osposobljavanje, ponovno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa ograničenim sposobnostima br.03/L-19*.

kategorizaciju ostalih ograničenih sposobnosti koja bi bila praćena relevantnom materijalnom nadoknadom za objektivni stepen ograničene sposobnosti.

Osim regulisanja pitanja beneficija, kao i materijalne podrške, u zavisnosti od dijagnoze osobe sa ograničenom sposobnošću, razlikuju se i elementarne potrebe za život. Nedostatak zakonske norme ili administrativnog uputstva za kategorizaciju ograničene sposobnosti, prouzrokovalo je opštu konfuziju, jer ima mnogo pojedinaca, koji, sa punim pravom, tvrde da su osobe sa ograničenim sposobnostima, dok komisija procenjuje suprotno.

U ovom aspektu, u boljoj poziciji, što se tiče zakonske regulative, su osobe sa ograničenom vidnom sposobnošću, jer je Skupština Republike Kosovo ove godine usvojila Zakon o slepim osobama br. 04/L – 092, kojim se regulišu prava i beneficije, kao i određuju kriterijumi za kategorizaciju slepih osoba. Usvajanje ovog zakona predstavlja korak ka poboljšanju životnih uslova slepih osoba na Kosovu.

Obuhvaćenje u osnovno obrazovanje, na osnovu Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, je obavezujuće za svu decu, što podrazumeva uključivanje u sistem obrazovanja i dece sa posebnim potrebama.

Preporuke:

- *Skupština i Vlada Kosova, da usvoje potrebnu zakonsku infrastrukturu za osobe sa ograničenim sposobnostima na Kosovu, tako da svi imaju koristi od penzija za lica sa ograničenim sposobnostima, na osnovu profesionalne procene za kategorizaciju i bez diskriminacije.*
- *Vlada treba da nastavi sa striktnim monitorisanjem kvaliteta lekarskih procedura, kvalifikacije medicinskog osoblja i na taj način da minimizira mogućnost zloupotrebe obavljanja profesije u zdravstvenom sektoru.*
- *Vlada Kosova, da preko jasnih normativnih akata i konkretnih koraka, državljanima Kosova nakon repatrijacije stvori dostojanstvene životne uslove.*
- *Vlada Kosova, da preduzme neophodne radnje za donošenje normativnih akata za kategorizaciju ograničene sposobnosti.*
- *Vlada i Skupština Republike Kosova da se angažuju na inkorporisanju Konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u Ustavu Republike Kosovo.*
- *Vlada i Skupština Republike Kosova da se angažuju na inkorporaciji Konvencije o osobama sa ograničenim sposobnostima u Ustavu Republike Kosovo.*
- *Ministarstvo zdravlja i Kliničko bolnički centar Kosova, urgentno da se angažuju na obezbeđivanju lekova sa osnovne liste.*
- *Ministarstvo Zdravlja i Kliničko bolnički centar Kosova da se angažuju na rešavanju problema grejanja u KBCK.*
- *Ministarstvo zdravlja da se ozbiljno angažuje na regulisanju tržišta farmaceutskih proizvoda, kao i uputstva za njihovo davanje i upotrebu.*

- *Vlada i Skupština Republike Kosova trebaju preduzeti hitne radnje za usvajanje zakona o penzijama.*
- *Vlada i Skupština Republike Kosova da preduzimaju radnje ka ubrzanju postupaka za usvajanje Zakona o zdravstvenom osiguranju.*

2.28. Sudska zaštita prava

Sudska zaštita ljudskih prava i sloboda predstavlja kamen temeljac vladavine prava i pravne države. U slučaju kršenja ili negiranja jednog od prava koja su određena Ustavom,²⁵⁴ ili zakonom, građani imaju pravo na sudsku zaštitu, ko i pravo na efikasne pravne mere, pred sudovima Republike Kosova. Za realizaciju ovog prava u praksi, građani nastavljaju da se suočavaju sa teškoćama raznih priroda.

2.28.1. Žalbe građana protiv redovnih sudova

I tokom ove izveštajne godine, najveći broj žalbi građana koje su podnete u IOK, podnete su protiv sudstva kao odgovorne strane. Ovo je pokazatelj teškog stanja sudskog sistema, koji nije uspeo da ispuni zakonske obaveze u odnosu na garantovana prava građana na sudsku zaštitu prava.

Protiv sudova ove godine građani su podneli 577 žalbi, dok su u prethodnoj godini 2012 podnete 532 žalbe. Primećuje se značajan porast broja žalilaca protiv sudstva, u odnosu na prethodnu godinu. Od ukupnog broja primljenih žalbi, 382 žalbe odbačene su kao neprihvatljive na osnovu člana 19.1.3 Zakona o Ombudsmanu, dok su za 195 žalbi otvorene istrage.

Najveći broj žalbi podnesen je protiv osnovnih sudova, Apelacionog suda, kao i protiv Posebne komore Vrhovnog suda Kosova u vezi pitanja Kosvske agencije za privatizaciju.

U svim slučajevima, kada zahtevi ili žalbe građana u vezi sudstva, nisu bile u saglasnosti sa ovlašćenjima Ombudsmana, žalioци su upućeni kod nadležnih institucija za pružanje pravnih usluga, kao na primer Agencija za besplatnu pravnu pomoć (ABPP) i nevladine organizacije koje ove usluge za građane vrše besplatno.

Na osnovu analize prirode istraživanih žalbi, većina žalbi se odnosi na: odugovlačenja sudskih postupaka, ponekad i po deset godina, zastarevanje predmeta, neizvršenja pravosnažnih sudskih odluka, sumnje u objektivnost sudije tokom odlučivanja o predmetu, kao i nekvalitetnog

²⁵⁴ *Ustav Republike Kosova*, član 54: “Svako ima pravo na sudsku zaštitu u slučaju kršenja ili uskraćivanja nekog prava koje je garantovano ovim Ustavom ili zakonom, kao i pravo na efikasne pravne mere ukoliko se utvrdi da je pravo prekršeno.”

zastupanja od strane advokata. Sve žalbe podnete pred IOK protiv sudskog sistema razmatrane su na osnovu člana 15.6 Zakona o Ombudsmanu.²⁵⁵

Sudski sistem Republike Kosovo, tokom 2013 godine prožet je nizom zakonskih reformi i strukturalnom reorganizacijom, na osnovu novih zakona o sudstvu. Ove reforme, u nekoliko aspekata, su donele nove kvalitete što se tiče poštovanja ljudskih prava i sloboda od strane sudstva. Ali je u nekoliko oblasti imala suprotni efekat i reakciju građana. Međutim, uprkos poboljšanjima u ovoj oblasti, rezultati su i dalje nedovoljni da bi se moglo govoriti o istinskoj i potpunoj sudskoj zaštiti prava.

2.28.2. Nedostatak delovanja sudske vlasti na severu zemlje

Iako Ustav garantuje sudsku vlast na celoj teritoriji zemlje, institucije Republike Kosovo,²⁵⁶ odnosno Sudski savet Kosova (SSK) i Misija vladavine prava Evropske Unije (EULEX), i tokom ove godine nije uspeo da proširi sudsku vlast na severu zemlje, čime je dokazan nedostatak pravne države i nedostatak političke volje za uspostavljanje vladavine prava.

Ombudsman ostaje izuzetno zabrinut zbog ovakve situacije i procenjuje da je ovo otvorena rana za Republiku Kosovo kao posledica nedostatka sprovođenja zakona radi obezbeđivanja pravde i poštovanja ljudskih prava i sloboda. Od proglašenja nezavisnosti Republike Kosovo, sudovi u severnom delu Mitrovice, Zubinom Potoku, Zvečanu i Leposaviću ne funkcionišu.

Za građane ovih lokacija, ljudska prava i slobode, koje su garantovane Ustavom, uključujući i pravo na sudsku zaštitu, su ozbiljnonarušena. Ovo posebno važi za sve osobe koje su imale sudske predmete u sudovima u severnom delu Mitrovice, koji već godinama uopšte ne funkcionišu, pošto su uništeni od strane srpskih ekstremista u 2005. Tom prilikom mnogo dokumenata i sudskih predmeta je ostalo u zgradi suda.

Na godišnjoj konferenciji Apelacionog suda, koja je održana 26. decembra 2013. god. u vezi rada suda tokom 2013 godine, objavljeno je da je Apelacioni sud od bivšeg Okružnog suda u Mitrovici, tokom ove godine primio preko 400 sudskih predmeta koji su zastareli. Za Ombudsmana, ova visoka cifra zastarelih sudskih predmeta iz jednog suda, predstavlja jedno od najozbiljnijih kršenja ljudskih prava. Nažalost, ovo jednostavno znači da za ove osobe, nema prava, nema vladavine prava niti društvene pravde.

Mnogi građani opštine Mitrovica su i tokom ove godine podneli žalbe Ombudsmanu, u vezi nerazmatranih i zastarelih sudskih predmeta u sudovima. Ombudsman je, na svim sastancima sa domaćim i međunarodnim vlastima, ali i u medijima, izrazio zabrinutost ovakvom situacijom. Bez izuzetka, sve nadležne domaće i međunarodne institucije i vlasti nisu u potpunosti uspele da uspostave pravnu državu ovim opštinama Kosova. Ovo je najdrastičniji primer negiranja

²⁵⁵ *Zakon o Ombudsmanu, br.03/L-195*, član 15, paragraf 6: "Narodni Advokat se neće mešati u slučajeve i u druge zakonske postupke koji se vode kod sudova, osim u slučajevima neopravdanog odugovlačenja ili vidljive zloupotrebe vlasti."

²⁵⁶ *Ustav Republike Kosova*, član 102, paragraf 2. "Sudska vlast je jedinstvena, nezavisna, pravična, apolitična i nepristrasna, i obezbeđuje jednak pristup sudovima".

pravde, zbog nedostatka političke volje. Ovo je najlošiji primer izražavanja političke volje na štetu pravde i ljudskih prava.

2.28.3. Evropska Misija vladavine prava na Kosovu, EULEX

I tokom ove godine, sudski i tužilački sistem Kosova podržan je od strane EULEX-a u oblasti vladavine prava. 'Izvršni sektor' sa sudijama i tužiocima EULEX-a, imao je zadatak da pomogne sudske vlasti u pravcu stvaranja održivosti i odgovornosti razvoja i jačanja jednog nezavisnog sistema pravde, slobodnog i bez političkih uplitanja u skladu sa međunarodno priznatim standardima.

Sudije deluju u mešovitim sudskim većima sa domaćim sudijama u rezervisanim oblastima istraživanja i suđenja, kao što su: ratni zločini, genocid, terorizam, organizovani kriminal, korupcija, međuetnički zločini, teška ubistva, privredni kriminal i druge vrste teških zločina, ali i suđenje civilnih predmeta svih priroda, na osnovu zakona o ovlašćenjima EULEX sudija i tužilaca.²⁵⁷

Dok SSK nema nikakva ovlašćenja prema sudijama i tužiocima EULEX-a, oni za svoj rad odgovaraju ovlašćenim organima iz Komponente pravde EULEX misije.

Ove godine, Ombudsman je primio žalbu koja je podneta zbog odbijanja zahteva žalilaca od Advokatske komore Kosova (AKK), da angažuje i licencira stranog advokata.²⁵⁸ U vezi ovog slučaja, Ombudsman je objavio specijalni izveštaj koji je upućen Vladi Republike Kosovo sa preporukom da suspenduje Uredbu o licenciranju stranih advokata, odnosno izmenu zakonodavstva. Skupština Republike Kosovo, dana 2. maja 2013. god.Usvojila je Zakon o advokaturi sa izmenama koje su preporučene od strane Ombudsmana.²⁵⁹

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je primio i žalbe građana protiv sudija i tužilaca EULEX-a zbog odugovlačenja sudskih postupaka. Takođe, na adresu Ombudsmana upućeni su i zahtevi za monitorisanje sudskog procesa, i zahtevi za dobivanje obaveštenja u vezi krivičnih prijava za ratne zločine.

Ombudsman se, u svim slučajevima žalbi obratio pismima EULEX sudijama i tužiocima, tražeći informacije u vezi prihvatljivih zahteva i žalbi građana, u svim ovim slučajevima, Ombudsman je dobio pismeni odgovori naišao je na odličnu saradnju i razumevanje sa međunarodnim sudijama i tužiocima EULEX-a.Ombudsman koristi priliku da se zahvali komponenti pravde EULEX-a za korektnu međusobnu saradnju.

²⁵⁷ Zakon o ovlašćenjima, izboru i određivanju predmeta EULEX sudija i tužilaca na Kosovu br. 03L 053, tačka 5paragraf 1, Službene novine Republike Kosovo, Priština, br. 27, 3. juna 2013. god.

²⁵⁸ IOK, slučaj Ž.br. 12/2013, Izveštaj sa preporukama za Vladu Republike Kosovo. Žalilac je tražio angažovanje međunarodnog advokata u krivičnom postupku protiv njega za ratne zločine koji je predvođen os dtrane EULEX tužioca. Žalilac je tvrdio da ovo predstavlja kršenje ljudskih prava koja su zagarantovana Ustavom Republike Kosovo, pošto je sudsko veće mešovito, to jest sastoji se od domaćih i međunarodnih sudija.

²⁵⁹ Zakon o advokaturi br. 06/L-193.

2.28.4. Reformisanje sudstva na osnovu Zakona o sudovima

Nakon usvajanja Zakona o sudovima,²⁶⁰ SSK je reformisao sudski sistem na osnovu zakona. Od 1. januara 2013. god. Kosovo ima novu organizacionu strukturu sudova i sudske administracije. Sudski sistem zemlje je sastavljen od Osnovnih sudova i njihovih ogranaka, Apelacionog suda i Vrhovnog suda Kosova.

Uprkos pripremama od strane SSK za reformu sudstva, koja je imala i uticaje na kretanja sudija, administrativnog osoblja, bezbednosti objekata, transfer sudskih predmeta na osnovu novih ovlašćenja, ovaj proces je praćen teškoćama raznih priroda, kao što su zakašnjenja u prosleđivanju predmeta iz nekoliko okružnih sudova Apelacionom sudu, podela novih predmeta po relevantnim odeljenjima ili sudijama. Sve ove poteškoće uticali su negativno, posebno u odugovlačenju odlučivanja sudskih predmeta, ali i prouzrokovanim nejasnoćama kod stranki o njihovim sudskim predmetima.

Ombudsman je, od građana, primio nekoliko žalbi i zahteva za pomoć, u vezi nedostataka informacija o njihovim predmetima, odnosno u kojim odeljenjima sudova su prosleđeni njihovi predmeti. U ovim slučajevima Ombudsman je kontaktirao sudove radi dobivanja službenih informacija u vezi sudskih predmeta i o tome je informisao podnosiocima žalbi.

2.29. Vrhovni sud Republike Kosova

2.29.1. Pravno mišljenje o predmetima eksproprijacije i prenošenja nadležnosti

Vrhovni sud Kosova, oslanjajući se na reformu sudstva i ovlašćenja osnovnih sudova, na osnovu člana 22 Zakona o sudovima je 15. januara 2013. god. usvojio "**pravno mišljenje**", da svi predmeti koji su na osnovu člana 36 Zakona o eksproprijaciji bili upućeni Vrhovnom sudu i registrovani kao administrativni sporovi, proslede na daljnje razmatranje osnovnim sudovima – opštim departmanima na teritoriji na kojima se nalaze nekretnine koje su objekat eksproprijacije, s ciljem određivanja pravične kompenzacije, na osnovu člana 216 Zakona o vanparničnom postupku.

U vezi transfera predmeta na odlučivanje osnovnim sudovima i neprocesuiranja na osnovu paragrafa 2 člana 36 Zakona o eksproprijaciji nepokretne imovine,²⁶¹ Ombudsmanu se žalilo 120 građana zbog kršenja imovinskih prava i zaštite njihovih prava pred sudom. Ombudsman primećuje da je u ovom slučaju bilo nerazumnih i nezakonitih zakašnjenja sudskih postupaka u predmetima o eksproprijaciji. Pošto je imovina osnovno pravo čoveka, sudovi trebaju da razmatraju ove predmete sa prioritonom.

²⁶⁰ Zakon br. 04-L-199 za sudove.

²⁶¹ Zakon o eksproprijaciji nepokretne imovine br.03/L-139, paragraf 2, član 36, Priština, godina IV, br.52/08 maj 2009." Ako je organ eksproprijacije opštinski organ, žalba se podnese pred relevantnim opštinskim sudom. Ako je organ eksproprijacije Vlada, žalba se podnosi pred Vrhovni sud Kosova".

2.29.2. Zakon o notarstvu u službi građana

Funksionalizacija noterskih usluga, na osnovu Zakona o notarstvu, podigla je kvalitet pravnih usluga u korist građana. Ovo je imalo neposrednih pozitivnih efekata i za osnovne sudove i opštine koje su oslobođene od neparničnih i administrativnih poslova. Već duže vreme preovladava mišljenje da je sudski sistem neadekvatan i neefikasan u vršenju nekih pravnih usluga koje se sada vrše od strane notera, koji su specijalizovani za ovu oblasti.²⁶² Sada građani veoma lako i brzo mogu da dobiju sve noterske usluge. Ovo je očigledan napredak u opštem sistemu pružanja kvalitativnih i brzih usluga građanima.

2.29.3. Posebna komora Vrhovnog suda Kosova (PKVSK)

PKVSK za pitanja Kosovske agencije za privatizaciju (KAP), kao deo Vrhovnog suda Kosova, odlučuje na osnovu zakona o žalbama podnesenih protiv bivše Kosvske poverilačke agencije (KPA), kao prethodnika KAP, kao i o zahtevima društvenih proizvođača. Sudska veća ove komore su sastavljena od domaćih i međunarodnih sudija.²⁶³

PKVSK, na osnovu službenih podataka SSK,²⁶⁴ primila je na razmatranje veoliki broj sudskih predmeta, podnesenih od strane građana. Na osnovu godišnjeg izveštaja za 2013 godinu, statistike o radu pokazuju da je PKVSK imala za razmatranje ukupno 16424 predmeta i da je rešila 3819 predmeta, dok je na kraju godine imala 12605 nerešenih predmeta. Dok je PKVSK u godišnjem izveštaju za 2012 godinu,²⁶⁵ na osnovu statistika o radu sudova imala za razmatranje 10422 predmeta, a rešila je 1109 predmeta, dok je na kraju godine imala 9313 predmeta.

Na osnovu analize upoređivanja statističkih izveštaja o radu sudova, primećuje se porast broja nerešenih predmeta za 6002 tokom 2013 godine. Ovo je veoma zabrinjavajuća činjenica za Ombudsmana, imajući u obzir da je trenutni broj nerešenih predmeta u PKVSK 16424. Ovo bi trebalo da predstavlja alarmantnu činjenicu za sve nadležne institucije, a posebno za Skupštinu Republike Kosovo i SSK, pošto je krajnje vreme da se preduzmu hitne mere u ovom pravcu i obezbedi sudska zaštita ljudskih prava.

²⁶² Noter je profesionalni pravnik, javni službenik, imenovan od strane Ministarstva pravde, da bi vršio delatnost koja je zakonom predviđena. Noteri vrše usluge kao u nastavku:

- Pravne usluge za porodična pitanja i pitanja nasledstva;
- Pravne usluge za imovinska pitanja;
- Pravne usluge za ekonomska pitanja i pitanja rada;
- Pravne usluge iz oblasti očuvanja stvari i ostalih dokumenta;
- Pravne usluge u vezi overavanja, legalizacije i ostala sertifikovanja.

²⁶³ Zakon o posebnoj komori Vrhovnog suda Kosova u vezi pitanja koja se nadovezuju sa Kosovskom agencijom za privatizaciju.

²⁶⁴ Sudski savet Kosova, Godišnji izveštaj 2013, o radu sudova, str. 3, na: <http://www.kgjk-ks.org/> (18.3.2014).

²⁶⁵ Sudski savet Kosova, Godišnji izveštaj 2012, statistike o radu redovnih sudova, str. 3, na: <http://www.kgjk-ks.org/> (18.3.2014).

Nažalost, uzimajući u obzir činjenicu da se broj nerešenih predmeta i žalbi građana povećava zbog odugovlačenja postupka nakon podnošenja tužbi,²⁶⁶ za duži vremenski period, Ombudsman zaključuje da ni domaće nadležne institucije, ni kompetentna EULEX misija na Kosovu nisu preduzele potrebne mere da obezbede sudski proces u okviru razumnog roka, kao što se to zahteva članom 6, paragraf 1 EKLJPS.

Ombudsman je 2. avgusta 2013. god. uputio Izveštaj sa preporukama SSK i EULEX-u o i naložio preduzimanje neophodnih mera za imenovanje dovoljnog broja sudija i drugih mera koje garantuju razmatranje slučajeva pred PKVSK, kao i da se svim strankama šalju odluke u okviru razumnog roka.²⁶⁷ U tom izveštaju je takođe zahtevano da se preduzmu sve potrebne mere za redukcijubroja predmeta, kao i ubrzanje rada na preostalim nerešenim predmetima PKVSK.

2.29.4. Povećanje broja nerešenih predmeta i odugovlačenja sudskih postupaka.

Ombudsman je primio mnogobrojne žalbe građana u vezi dužine sudskih postupaka o njihovim slučajevima, zato što sudovi nisu dostigli da razmatraju sudske predmete u okviru razumnih vremenskih rokova.

Zbog preostalog broja nerešenih predmeta iz prethodnih godina, te kontinuiranog pristizanja novih predmeta, nedovoljnog broja sudija, nedovoljnog broja saradnika, a posebno nedostatak profesionalnih pravnih saradnika, u Kosovskom sudstvu se ne primećuje neki značajni napredak. Naravno, uopštavati situaciju, ni u kom slučaju ne treba zanemariti nefikasnost sudija i tužilaca u ovom pravcu, onda postojanje korrupcije, nepostojanje transparentnosti u ovim institucijama.

Godišnji izveštaj za 2013 godinu i statistike o radu sudova pokazuju da su sudovi imali ukupno 885677 predmeta, a rešili su 419422 predmeta, dok su na kraju godine imali 466255 sudskih predmeta.²⁶⁸ U 2012 godini sudovi su imali 312903, dok je nerešenih predmeta bilo 218748.²⁶⁹

Na osnovu analize statističkih podataka koji su objavljeni u godišnjem izveštaju za 2013 godinu, primećuje se da su sudovi rešili 419422 sudskih predmeta, dok su građani podneli 522171 novih podnesaka sudovima. Sudstvo i dalje prima mnogo više predmeta nego što ima kapaciteta za njihovo razmatranje. Nedostatak profesionalnog osoblja po sudovima za Ombudsmana predstavlja veoma zabrinjavajuću činjenicu. Ombudsman traži od SSK da se pod hitno angažuje u prevazilaženju nastale situacije. Uprkos ovakve situacije u sudstvu, Ombudsman ne vidi razloga za odugovlačenje postupaka u odlučivanju o podnescima građana.

²⁶⁶ U IOK je tokom 2013 godine podneto 26 žalbi protiv PKVSK, uglavnom o pitanjima imovine.

²⁶⁷ IOK, slučaj *ex officio*, br. 362/2013. Izveštaj sa preporukama, 2. avgust 2013. god. upućen Sudskom savetu Kosova i Posebnoj komore Vrhovnog suda Kosova.

²⁶⁸ Sudski savet Kosova, Godišnji izveštaj za 2013 godinu, statistički pregled o radu sudova, s. 3.

²⁶⁹ Isto.

2.29.5. Osnovni sud u Prištini, ogranak u Gračanici

Ombudsman je primio veći broj žalbi od građana opštine Gračanica, koji se tiču dužine postupaka u sudskim predmetima u Odeljenju suda u Gračanici, na osnovu kojih je otvorio ex officio istragu protiv SSK.

Dana 25. marta 2013. god. predstavica IOK se sastala sa administratorom Osnovnog suda u Prištini, ogranak u Gračanici i tražila informacije o razlozima odugovlačenja i mogućnostima ubrzavanja procedura odlučivanja predmetima. Tom prilikom, je informisana da od 31. decembra 2012. god. nema nijednog sudije u ovom ogranku Osnovnog suda u Prištini, i da ogranak u Gračanici ima preko 1000 predmeta koji čekaju na odlučivanje. Na osnovu reorganizacije sudstva na Kosovu, predviđeno je da u ovom ogranku rade dvoje sudija.

Nakon razmatranja ovog slučaja, Ombudsman je zaključio da je prekršeno pravo građana na adekvatan sudski postupak u okviru razumnog roka. Dana 15. maja 2013. god. Ombudsman je poslao SSK izveštaj da se preduzmu hitne mere za angažovanje sudija u Osnovnom sudu u Prištini-Odeljenju u Gračanici, radi razmatranja tužbi građana.

SSK je pismom dana 23. maja 2013, u okviru zakonskog roka, obavestio Ombudsmana o sprovođenju preporuke, odnosno o imenovanju jednog sudije u Osnovnom sudu Prištine-ogranak u Gračanici.

Ovo je slučaj korektne saradnje jedne javne institucije sa Ombudsmanom koji zaslužuje da se naglasi i pozdravi.

2.29.6. Zaključci Ombudsmana o sudskoj zaštiti prava

Ombudsman je nakon istraživanja po žalbama građana, koje su podnesene protiv sudstva, u mnogim slučajevima konstatovao da je bilo kršenja ljudskih prava od strane sudstva. Sa ciljem poboljšanja zakonodavstva u oblasti ljudskih prava, Ombudsman je uputio sudstvu izveštaj sa preporukama za otklanjanje ovih kršenja.

Uprkos trudu sudija, tužilaca i saradnika sudskog sistema, i rešavanju mnogobrojnih sudskih predmeta, zbog nedostataka, problema i navedenih propusta, među građanima je stvorena sumnja na rad sudstva. Ovo direktno utiče na gubljenje poverenja građana u institucije pravde i pravnu državu.

Zbog nefunkcionisanja sudskog sistema na severu zemlje, građanima koji su imali predmete u sudovima na severu Mitrovice, negirano im je pravo na pravično suđenje koje je garantovano Ustavom.

Građani zemlje nemaju zakonskog mehanizma za zaštitu prava na suđenje u okviru razumnog roka, kada im se ovo pravo ugrožava od strane domaćeg sudstva, odnosno, ne postoji zakonski mehanizam kompenzacije zbog nanete materijalne štete koja je prouzrokovana odugovlačenjem sudskih procedura i zastarelosti predmeta, onako kako je to uobičajrno u demokratskim zemljama sa istinskom pravnom državom.

Dužina postupaka u građanskim predmetima i ostalim postupcima pred sudovima, koji ponekad traju godinama, otežava pristup sudskoj zaštiti ljudskih prava.

Sudovi rade sa nedovoljnim brojem profesionalnog osoblja i nedostatkom materijalnih i tehničkih uslova za efikasan rad. Ovo je posebno naglašeno u Osnovnom sudu u Prištini i PKVSK.

Zastarelost velikog broja sudskih predmeta ove godine predstavlja jednu od najozbiljnijih kršenja ljudskih prava i sloboda građana garantovanih Ustavom. Građani nemaju u svojim rukama nijedno adekvatno zakonsko sredstvo za zaštitu od ovih kršenja i nepravdi.

Također opaža se porast broja predstavki, zbog nezadovoljstva građana sa sudskim odlukama zbog sumnje u objektivnost deljenja pravde. Oni traže preduzimanje mera od strane Ombudsmana, i zato su u porastu zahtevi za monitorisanje sudskih séance u krivičnim i civilnim procesima.

Preporuke Ombudsmana za:

Skupštinu Republike Kosova, Vladu i Sudski savet Kosova

- *Uspostavljanje sudske vlasti na celoj teritoriji zemlje, uključujući i severni deo Mitrovice i opštine Leposavić, Zubin Potok i Zvečan, onako kako je to predviđeno Ustavom Republike Kosovo.*

Sudski savet Kosova i Ministarstvo pravde

- *Da inicira izradu jednog zakonskog instrumenta koji bi predstavljao efektivno sredstvo u smislu člana 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima koje obezbeđuje olakšanje u obliku prevencije ili naknade u vezi žalbi o zastarelosti predmeta i prekomernom odugovlačenju postupaka sudskih predmeta.*
- *Da inicira donošenje jedne privremene odluke za zaustavljanje zastarelosti sudskih predmeta u Republici Kosovo zbog opasnosti urušavanja sudskog sistema, kao posledice negiranja prava građanima da se obrate sudstvu za rešavanje raznih konflikata.*

Sudski savet Kosova

- *Da poveća broj sudija i profesionalnih saradnika u sudovima, tako da svi sudski predmeti budu tretirani u okviru razumnog roka i bez nerazumnih odugovlačenja u dolučivanju o istima.*
- *Podizanje efikasnosti za sprovođenje strategije za "redukciju broja starih predmeta" i smanjenje broja nerešenih sudskih slučajeva.*

Sudove

- *Da dosledno izvrše pravosnažne odluke sudova, u okviru zakonom predviđenog roka.*
- *Da povećaju transparentnost i da obaveštavaju sve stranke o njihovim zahtevima, nakon reformisanja sudova i prebacivanja sudskih predmetadrugim nadležnim sudovima.*

2.30. Odnosi Ombudsmana sa Ustavnim Sudom

Ustavni Sud je konačni autoritet u Republici Kosovo za interpretaciju ustava i saglasnost zakona sa ustavom. Njene odluke su obavezujuće za sudstvo i sve institucije Republike Kosovo. Ovu premoć obezbeđuje ustav.²⁷⁰

Ombudsman i Ustavni Sud su dve institucije koje su komplementarne. Ustav Republike Kosovo daje legitimitet Ombudsmanu da se obrati Ustavnom Sudu, kada proceni da su ljudska prava i slobode smanjene, ili u najgorem slučaju, kada su prava povređena prilikom donošenja jedne pravne norme opšteg karaktera. Ustavni Sud štiteći ustavnost delovanja državnih organa, istovremeno štiti i ljudska prava. Ombudsman kontinuirano prati rad Suda, kao i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, i u svojim preporukama, mišljenjima i predlozima poziva se na odluke ovih sudova.

Ombudsman je ovlašćena strana da podnese pred Ustavni Sud određene slučajeve samo na osnovu člana 113 paragrafa 2 ustava, u vezi pitanja koja se tiču saglasnosti zakona, dekreta predsednika i premijera i uredbi vlade sa ustavom, kao i saglasnost statuta opština sa ustavom.

Ombudsman u svim slučajevima nakon primanja žalbi, razmatra iste iz nekoliko aspekata: Kao prvo, razmatra da li je to pitanje u nadležnosti Ombudsmana, koa što je to ustavom predviđeno, Zakonom o Ombudsmanu i ostalim zakonima. Ako je odgovor pozitivan, onda slučaj postane subjekt sveobuhvatne unutrašnje analize, sledeći put analize slučaja u njegovoj celini i ravnoteže svih činjenica u skladu sa načelom proporcionalnosti. Samo nakon takve analize, donosi se konačna odluka Ombudsmana. Iako su odluke suda obavezujuće za sve institucija u Republici Kosovo, u praksi se odluke ovog suda ne sprovode uvek.

Ombudsman se tokom 2013 godine suočavao sa žalbom nezavisnog sindikata bivših radnika fabrike čelika - IMK Uroševac, zbog nesprovođenja odluke Ustavnog Suda, AGJ 75/10, od 07.12.2010. Ombudsman je smatrao zabrinutost podnosioca žalbe pravednim, a istovremeno je smatrao da je to i kršenje ljudskih prava, odnosno kršenje prava na pravično i nepristrasno suđenje. Ombudsman je, preko izveštaja sa preporukama, zahtevao od Vlade Republike Kosovo i Kosovske agencije za privatizaciju, da sprovede odluku Ustavnog Suda.

Iako izveštaj sadrži jasan pregled celokupnog toka događaja, a takođe i preporuke koje su jasne, Ombudsman nikada nije dobio odgovor u vezi ovih preporuka od strane Vlade Republike Kosovo i napred navedene agencije, iako Ustav obavezuje sve institucije Republike Kosovo da odgovore na zahteve Ombudsmana i da sprovode njegove preporuke.

Na kraju 2012 godine, Ombudsman je primio Rešenje Ustavnog suda Kosova, kojim se odbacuje zahtev Ombudsmana za poništenje nekoliko članova Zakona o Ombudsmanu sa obrazloženjem da je zahtev podnet van zakonskog roka. Sud se tom prilikom nije upustio u razmatranje meritornosti zahteva, sa obrazloženjem da je zahtev podnet nakon roka određenog Zakonom o Ustavnom sudu, i kao su se zakonska kršenja nastavila.

²⁷⁰ *Ustav Republike Kosova*, član 124 [Opšta načela], član 116 [Pravni efekat odluka].

Pitanje ograničenja roka podizanja pitanja od strane Ombudsmana u Ustavnom Sudu je pitanje o kojem se treba otvoriti diskusija, jer je rok od 6 meseci za podnošenje zahteva veoma kratak, za praćenje tako velikog borja zakonskih akata koji se usvajaju, imajući u obzir kapacitete Institucije Ombudsmana za praćenje svih zakona usvojenih od strane Skupštine Kosova. Takođe, u ovom pravcu, za izmenu roka od 6 meseci govori i iskustvo nesprovođenja zakona u praksi. Retki su zakoni čija primena počinje od datumom stupanja na snagu. S druge strane samozakoni koji se praktično primenjuju, i koji se suočavaju sa realnošću, mogu da prikažu svoje slabosti koje bi trebalo ukloniti u praksi.

Ombudsmanu je jasno, da ograničenje od 6 meseci, ima za cilj da služi pravnoj sigurnosti i da se stara da pitanja budu podnešena za procenu pred Ustavnim sudom u okviru razumnog roka, otklanjajući na taj način osećaj nesigurnosti kod vlasti. Iskustvo je pokazalo da je neophodno da se ovaj rok produži, jer se negativni efekti jednog zakonskog akta, koji je protiv ustavan, ne primeti odmah. O ovome govori govori i iskustvo skoro svih zemalja, u kojima Ustavni sud ima istu ulogu.

Ombudsman je u izveštajnom periodu primio 18 žalbi, koje se tiču Ustavnog suda i tvrdnji da je bilo kršenja Ustava.

Tokom 2013 godine, Ombudsman je razmatrao ustavnost dva zakona: Zakon o kontroli duvana i Zakon o nacionalnom praku "Prokletije" br. 04/L-086.

Prvi zahtev je podnešen od strane Privredne komore Kosova sa tvrdnjama da Zakon o kontroli duvana šteti poslovanju i slobodnoj trgovini. Privredna komora je zahtevala da se poništi član 9.2 ovog zakona koji ističe da: "Duvanski proizvodi ne smeju biti postavljeni ili biti vidljivi u nijednoj trgovini, osim da budu vidljivi u trenutku transakcije prodaje, i ne smeju biti izloženi u komercijalnu svrhu na nijednom drugom mestu."

Ombudsman, nakon analize zakona i tvrdnji o protivustavnosti istog, je konstatovao da Skupština Kosova, odnosno narodni poslanici su pažljivo uzeli u obzir manja ograničenja kao moguće alternative za postizanje cilja zakona. Prilikom izrade ovog zakona, Skupština Kosova sa pravom se oslonila i na Uputstva svetske zdravstvene organizacije koje naglašavaju da je "efekat nepotpunog zabranjivanja reklamiranja o konzumiranju duvana je ograničen."²⁷¹ Uzimanje u obzir ovih detalja pokazuje da je odluka Skupštine o potpunoj zabrani, a ne delimičnoj, izlaganja duvana unutar njegove granice zakonodavne diskrecije, ali i sam zakon, na osnovu procene Ombudsmana ne sadržava ustavna kršenja.

Ombudsman je nakon analize zakona i tvrdnji o protivustavnosti istog, došao do zaključka da Skupština Kosova odnosno narodni poslanici su pažljivo uzeli u obzir mala ograničenja, kao moguće alternative za postizanje cilja zakona. Prilikom izrade ovog zakona Skupština Kosova sa pravom se oslonila i na uputstva Svetske zdravstvene organizacije koja naglašavaju da "*Efekat nepotpune zabrane reklamiranja za konzumiranje duvana je ograničen*".

U drugom slučaju, grupa stanovnika zone Rugovo žalila se Ombudsmanu, tvrdeći da Zakon o nacionalnom praku "Prokletije" br. 04/L-086, ugrožava njihova imovinska prava. Oni su

²⁷¹ Uputstva Svetske Zdravstvene Organizacije za član 13 Okvirne Konvencije Svetske Zdravstvene Organizacije za kontrolu duvana. U:http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/80510/1/9789241505185_eng.pdf?ua=1 (18.1.2014).

zahtevali od Ombudsmana da zahteva od Ustavnog suda da poništi ovaj zakon i da ga proglasi neustavnim. Nakon sastanaka sa predstavnicima stanovnika ove zone, ali i nakon konsultacija sa Parlamentarnom komisijom za poljoprivredu, šumarstvo, sredinu i prostorno planiranje, te nakon analize napred navedenog zakona, Ombudsman nije stekao utisak da ovaj zakon ugrožava imovinska prava žalilaca. Ombudsman je odbacio njihov zahtev smatrajući ga neprihvatljivim.

Preporuka:

- *Da se ukine rok od 6 meseci za podnošenje zahteva od strane Ombudsmana u Ustavnom sudu, ili u najboljem slučaju da se ne ograničava pravo Ombudsmana za podnošenje zahteva Ustavnom Sudu u vezi pitanja koja se tiču zakona.*

2.31. Upotreba jezika

Ustav Republike Kosovo,²⁷² Zakon o Upotrebi jezika,²⁷³ Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika²⁷⁴ kao i Zakon o lokalnoj samoupravi,²⁷⁵ obavezuje sve javne institucije i pružaocima usluga da osiguraju ravnopravnu upotrebu oba službena jezika, albanskog i srpskog, kao i službenih jezika u opštinama i jezika koji su u službenoj upotrebi u opštinama. Jezici ostalih zajednica, kao što su turski, bosanski i romski, u službenoj su upotrebi na opštinskom nivou, na osnovu ispunjenih uslova utvrđenih zakonom.

Na probleme upotrebe jezika, Ombudsman je ukazivao i u prethodnim godišnjim izveštajima i svojim preporukama, koje je upućivao nadležnim organima javne vlasti, ukazivao na kršenja zakonskih odredaba o upotrebu službenih jezika. Uzroci pomenutih problema nisu otklonjeni ni u 2013.god. Zakon o jezicima se još uvek ne sprovpdi u potpunosti i na zakonom propisan način, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou. I dalje nedostaju ljudski i finansijski resursi što predstavlja kočnicu i ugrožava pristup višejezičkim javnim uslugama i delotvornom učešću manjinskih zajednica u javnom životu.

Pitanje prevoda, za nevećinske zajednice po opštinama, još uvek predstavlja problem zbog prevelikog obima posla koji prevodilačke službe imaju, malog broja prevodilaca, nedostatka prevodilačkih kvalifikacija, finansijskih sredstava i dr. Natpisi na službenim jezicima ili jezicima u službenoj upotrebi, na javnim zgradama i unutar njih, još uvek su problematični. Takođe još uvek egzistiraju problemi i pogrešno ispisani podaci u ličnim dokumentima građana kao i nazivi mesta na saobraćajnim znacima širom Kosova.

U opštinama na severu Kosova, uopšte se ne poštuje upotreba službenih jezika. Međutim treba istaći da je odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova, krajem decembra 2013, godine počelo izdavanje biometričkih ličnih karata na turskom jeziku.

²⁷² Ustav Republike Kosovo, član 5.

²⁷³ Zakon o upotrebi jezika br.02/L-37.

²⁷⁴ Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika br.03/L-047.

²⁷⁵ Zakon o lokalnoj samoupravi br.03/L-040.

Standardizacija pojmova na službenim jezicima i smernice za prevođenje, još uvek nisu učinjene. Zbog višegodišnjih propusta i zloupotreba u sprovođenju Zakon o jezicima, Komisija za prava i interese zajednica pri Skupštini Kosova formirala je Radnu grupu za nadgledanje i sprovođenje Zakona o upotrebi jezika.²⁷⁶

Tokom izveštajnog perioda nije bilo vidljivih pomaka i rada Vlade, u vezi sa preporukom Ombudsmana datom u prethodnom godišnjem izveštaju, koja se odnosi na podizanje svesti o važnosti i stvaranju uslova i pogodne klime za učenje službenih jezika i njihovog uvođenja u obrazovni sistem na Kosovu. Ovo već predstavlja uočljive, a u skorijoj budućnosti će stvoriti još veće teškoće u implementaciji Zakona o upotrebi jezika.

Pitanje jezika je apsolutno centralno pitanje za zaštitu i unapređenje prava zajednica na Kosovu, jer ono utiče na mnoge druge oblasti od posebnog značaja za zajednice, kao što su obrazovanje, političko delovanje, mediji, i ravnopravan pristup mogućnostima zapošljavanja.

2.31.1. Kancelarija poverenika za jezike

Nakon osnivanja Kancelarije poverenika za jezike,²⁷⁷ unutar Kabineta premijera, koja je počela sa radom krajem prošle godine, nakon imenovanja poverenika za jezike, zapošljavanja osoblja kancelarije, obezbeđivanjem kancelarijskog prostora i resursa, uspostavljanjem dva mehanizma podrške Odbora za jezičku politiku i Mreže za jezičku politiku, Vlada je obezbedila institucionalnu podršku u sprovođenju i jačanju jezičke politike i pokazala spremnost i političku volju u prevazilaženju postojećih problema, ka punoj primeni Zakona o upotrebi jezika.²⁷⁸ Mandat Poverenika i funkcija koju on obavlja na Kosovu, su veoma snažni u poređenju sa ostalim institucijama sličnog karaktera u svetu.²⁷⁹

Tokom izveštajnog perioda, vidljiva je posvećenost i odlučnost Kancelarije poverenika za jezike, u ostvarivanju poverenog mandata i uspostavljanju dobre prakse koja će u punoj upotrebi službenih jezika i njihovih pisama, biti održiva u skladu sa Zakonom.

U tom pravcu, tokom izveštajnog perioda, uspostavljena je Mreža za jezičku politiku koja obezbeđuje da institucije imenuju službenike za veze, sa kojima će Kancelarija poverenika za jezike moći da sarađuje, u cilju boljeg sprovođenja Zakona o upotrebi jezika.

Kako je u prethodnom godišnjem izveštaju Ombudsmana, bilo reči i o tome da zajednice na Kosovu imaju vrlo male mogućnosti da, osim svog maternjeg jezika, nauče neki službeni jezik, pokrenuta je određena inicijativa u tom pravcu i tokom izveštajnog perioda Kancelarija poverenika za jezike je u saradnji sa Evropskim centrom za pitanja manjina (ECMI), uz podršku Kancelarije OEBS-a za manjinska prava, pokrenula projekat u okviru kojeg se ove godine

²⁷⁶ Sastanak Komisije o pravima i interesima zajednica i povratak, u: <http://www.kuvendi.ikosoves.org/?cid=3.128.5538> (01.11.2013)

²⁷⁷ Uredba br.07/2012.

²⁷⁸ O ovome je Ombudsman detaljno izveštavao u svojim prethodnim Godišnjim izveštajima za 2011 i Izveštaju za 2012. Godinu, deo o Upotrebi jezika.

²⁷⁹ Izjava gđe AstridTors, Visoki komesar OEBS-a za nacionalne manjine, web strana Kancelarije Poverenika za jezike, Rubrika vesti od 24.10.2013 <http://www.komisioneri-ks.org/?page=3,61> (23.12.2013).

obučavalo oko 270 opštinskih službenika, u deset opština širom Kosova.²⁸⁰ Ovaj projekat je veoma važan, zbog jačanja kapaciteta i omogućavanja da opštinski službenici bolje razumeju jezik drugih zajednica kao i da međusobno ostvare bolju komunikaciju.

Poverenik za jezike je nakon kraja prošle godine objavljenog ex-officio izveštaja Ombudsmana, o upotrebi službenih jezika na zvaničnim web stranama opština u Republici Kosovo,²⁸¹ uradio, tokom izveštajnog perioda, monitoring zvaničnih web stranica ministarstava i došao je do zaključka da se u mnogim ministarstvima ne objavljuju informacije na oba službena jezika, da se one neredovno ažuriraju ili se ažuriraju samo na jednom jeziku, uglavnom na albanskom.

Isto tako, nisu otklonjeni i problem kvalitetnog prevoda na srpskom jeziku zakona i podzakonskih aktova, koje vrše institucije Kosova na centralnom i lokalnom nivou, ali ni problema oko kvaliteta prevedenih dokumenata na turskom i bosanskom jeziku, koji su u zvaničnoj upotrebi u mnogim opštinama na Kosovu. Ovaj problem je posledica nedostatka profesionalnih prevodilaca iz ovih zajednica, koji bi preveli dokumente sa albanskog i engleskog jezika, ili i od drugih jezika, na njihov maternji jezik. Jedan kvalitetan prevod na srpskom, ili nekom drugom jeziku, ne može se očekivati od lica kojima nije maternji jezik onaj jezik na kojem prevode, osim u retkim slučajevima. Broj profesionalnih prevodilaca na ovim jezicima u institucijama Republike Kosovo je veoma ograničen.

2.31.2. Aktivnosti Ombudsmana u zaštiti prava na upotrebu jezika

Predstavnici Ombudsmana, su tokom izveštajnog perioda, odžali dva sastanka sa Poverenikom za jezike, u vezi sa žalbama koje su građani podneli Ombudsmanu, a koje se odnose na upotrebu službenih jezika na Kosovu i implementaciji Zakona o jezicima kao i o načinu saradnje u ovoj oblasti. Poverenik je na ovim sastancima istakao, da će u skladu sa preporukama Ombudsmana, uticati da se kvalitet prevoda zakona i podzakonskih akata poboljša i dovede na odgovarajući nivo, u vezi sa tim potrudice se da se iz kadrovskih fondova obezbede dodatna finansijska sredstva za kvalitetne prevodioce i lektore. Istakao je da se u saradnji sa UNDP i ECMI, u bliskoj budućnosti planira standardizacija terminologije i izrada odgovarajućih rečnika za prevodioce.²⁸²

Na zahtev Komisije za prava i interese zajednica i povratak, predstavnici Ombudsmana učestvovali su na javnoj raspravi o monitorisanju Zakona o upotrebi jezika, gde su izneli višegodišnja zapažanja u praćenju sprovođenja ovog zakona u praksi, od dana njegovog stupanja na snagu.

Na kraju ove rasprave, u cilju poboljšanja implementacije Zakona o upotrebi jezika, prisutni su se izneli mišljenja, da bi od osnovne škole u nastavu trebalo uvesti učenje Albanskog i Srpskog jezika, da se organizuju treninzi i razni seminari za prevodioce i da se uradi standardizacija

²⁸⁰ Informacija dobijena na sastanku predstavnika Ombudsmana sa poverenikom za jezike, dana 29.11.2013.godine.

²⁸¹ IOKK, *Izveštaj Ž.br. 275/2012.*

²⁸² Predstavnici Ombudsmana sa poverenikom za jezike održali sastanke dana 21.03.2013 i 29.11.2013.g.

jezika.²⁸³ Ove i druge preporuke Ombudsman je, pre navedene debate, dao u svom Godišnjem izveštaju za 2012.godinu.

Tokom izveštajnog perioda Ombudsman je primio nekoliko žalbi, koje se odnose na pitanja prava na upotrebu službenih jezika, kako na lokalnom tako i na centralnom nivou. U ovim predmetima Ombudsman je u postupku istrage, konstatovao nepoštovanje zakona i kršenje prava na upotrebu jezika i na osnovu toga, odgovornim stranama uputio izveštaje sa preporukama, koje su obavestile Ombudsmana da su postupile u skladu sa datim preporukama.²⁸⁴

Preporuke:

- *Da Vlada Kosova na centralnom i lokalnom nivou obezbedi jačanje kapaciteta javnih institucija, kako bi se ispoštovao i na kvalitetan način sprovodio Zakon o upotrebi jezika.*
- *Da sve institucije na centralnom nivou u Republici Kosovo i sve opštine na Kosovu osiguravaju zapošljavanje profesionalnih prevodilaca za srpski jezik i druge službene jezike na Kosovu po zakonskoj osnovi, da bi se poboljšao kvalitet prevoda na ovim jezicima.*
- *Da Vlada Kosova zajedno sa resornim ministrastvima obezbedi da obrazovni sistem Kosova podstiče jezičko zbližavanje i da preduzme mere u cilju obezbeđivanja časova iz drugog zvaničnog jezika.*
- *Da sve institucije Republike Kosova obezbede redovnu obuku zacivilne službenike, da bi se obezbedilo učenje oba službena jezika, na celoj teritoriji Kosova, posebno u opštinam sa većinskim srpskim stanovništvom, u cilju da se prevazilaže jezičke barijere.*

2.32. Prava zajednica i njihovih pripadnika

U Republici Kosovo danas žive različite manjinske zajednice kao što su: Srbi, Bošnjaci, Goranci, Turci, Hrvati, Crnogorci, Romi, Aškalijske i Egipćani. Prava manjinskih zajednica garantovana su članom 59 Ustava Republike Kosovo, koji se odnosi na zaštitu prava iz oblasti kulture, očuvanja identiteta, obrazovanja, upotrebu jezika i pisma, pristup i zastupljenost u medijima. Pored člana 59 Ustava, vredi pomenuti i član 60 koji se odnose na formiranje i funkcionisanje Konsultativnog veća za zajednice, kao i članove 61. i 62. koji manjinskim zajednicama na Kosovu garantuju zastupljenost u centralnim i lokalnim organima vlasti.

Takođe, pored navedenih članova prava manjina se u Ustavu garantuju i Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina,²⁸⁵ koja ima za cilj da unapredi potpunu i efikasnu

²⁸³ Javna rasprava o implementaciji zakona o upotrebi jezika održana dana 5.06.2013.

²⁸⁴ IOK, izveštaj Ž.br.340/2013, odgovorna strana Opština Prizren – Uprava za katastar nepokretnosti i geodeziju; Ž.br.499/2013, odgovorna strana Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ex-officio Ž.br.334/2013, odgovorne strane: Ministarstvo finansija i Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja još nije odgovorilo na preporuke.

²⁸⁵ Ustav Republike Kosovo, član 22(4).

ravnopravnost manjinskih zajednica u svim oblastima privrednog, društvenog, političkog i kulturnog života.

Tokom ovog izveštajnog perioda nije bilo velikih promena u smislu značajnog poboljšanja situacije u kojoj se nalaze manjinske zajednice na Kosovu. I u ovom izveštaju, kao i ranije, biće reči o pitanjima iz oblasti koja se odnose na poštovanje osnovnih prava građana, pripadnika manjinskih zajednica, kao i pravima koja su određena članovima 59, 60, 61 i 62. Ustava Republike Kosovo.

Isto tako, Ombudsman će u ovom delu godišnjeg izveštaja, akcenat staviti na uspehe i neuspehe u vezi sa povratkom raseljenih lica i izbeglica na Kosovo, na njihovu integraciju, sredstva javnog informisanja, obrazovanje, zaposlenje, zastupljenost manjina u organima vlasti, kao i na pravo na nesmetano i mirno uživanje imovine i ostalih prava koja iz toga proizilaze.²⁸⁶

2.32.1. Povratak raseljenih lica i izbeglica na Kosovo

Kao i prethodnih godina, tako i 2013.godine, nastavlja setrend koji se odražava u sve manjem broju povratnika pripadnika manjinskih zajednica. Ova situacija se odnosi na lica koja se dobrovoljno vraćaju u mesta u kojima su živeli do 1999.godine.²⁸⁷

Povratak raseljenih lica i izbeglica je tokom 2013.godine bio znatno manji u odnosu na prethodne godine (2012.god na Kosovo se vratilo 662 lica, dok se 2011.god. vratilo 1143 lica pripadnika manjinskih zajednica),²⁸⁸ što pokazuje da se pitanjem povratka, kako na lokalnom, tako i na centralnom nivou, vlasti moraju ozbiljnije posvetiti.

Ministarstvo za povratak i zajednice (MZP) i dalje pruža podršku povratnicima, posebno treba pomenuti projekat koji se odnosi na povratak i reintegraciju Roma, Aškalija i Egipćana,²⁸⁹ kao i izradu strategije MZP-a u vezi sa povratkom raseljenih lica i izbeglica za period 2014-2018. U navedenoj Strategiji MZP-a predviđeno je i pokretanje inicijative za predlog izrade Zakona o raseljenim licima,²⁹⁰ međutim pored toga MZP ima i pojedinih propusta u svom radu. Naime, predstavnici pojedinih manjinskih opština na Kosovu su tokom sastanaka sa predstavnicima IOK izneli i određene pritužbe na rad ovog ministarstva.

Naime, opština Ranilug je još u martu 2013.godine podnela 35 zahteva za asistenciju povratnicima u ovoj opštini, koje je MZP u načelu prihvatila, međutim do decembra 2013.godine ni jedan od pomenutih 35 zahteva nije realizovan. Po rečima šefa kancelarije za povratak i zajednice u opštini Ranilug, jedinu asistenciju ova opština i povratnici imaju od

²⁸⁶ Predstavnici IOK su u cilju izrade ovog izveštaja prikupili informacije širom Kosova u razgovorima sa brojnim lokalnim sagovornicima (građanima, predstavnicima opština koji su pripadnici manjinskih zajednica, lokalnim Nevladinim organizacijama, itd), kao i međunarodnim organizacijama (OEBS, UNHCR, ECMI, itd.).

²⁸⁷ Kancelarija Šefa Misije UNHCR-au Prištini, pregled statističkih podataka ažuriranih na kraju novembra 2013. Na osnovu podataka UNHCR-a od januara do kraja novembra 2013 god. na Kosovu se vratili 402 Srba, 19 Roma, 112 Aškalije i Egipćana, 39 Bošnjaka, 2 Gorana i 1 Turčin.

²⁸⁸ Kancelarija šefa misije UNHCR-au Prištini, pregled statističkih podataka za 2011, 2012 i 2013.godinu.

²⁸⁹ MZP, u: <http://www.mkk-ks.org/?page=3,12,630> (21.12.2013).

²⁹⁰ MZP, u: <http://www.mkk-ks.org/?page=3,12,635> (21.12.2013).

međunarodnih organizacija (Mercy Corps i Danski savet za izbeglice) koje pomažu onoliko koliko je u njihovoj mogućnosti.²⁹¹

MZP je jedna od potpisnica akcionog plana za povratak raseljenih u gradove sa predstavnicima opština Prizren, Uroševac i Štrpce.²⁹² To predstavlja pozitivan korak u procesu povratka, međutim pre potpisivanja ovakvih sporazuma, vlasti pre svega treba da zaštite i povratnike i njihovu imovinu, jer su isti kao ranjiva kategorija stanovništva i dalje mete napada u sredinama u kojima se vraćaju.

Naime u ovom kontekstu, tokom 2013.godine desio se niz napada na povratnike, pripadnike manjinskih zajednica i njihovu imovinu i to u selima Grabac, Biča i Berkovo (opština Klina), Belo Polje (opština Peć), Babljak (opština Uroševac), Ljig i Koš (opština Istok).²⁹³

Kao i prethodnih godina, na povratak utiče i činjenica da se veliki broj uzurpane imovine raseljenih i izbeglih lica i dalje vode pred Kosovskom agencijom za imovinu (KPA) i nadležnim sudovima, koje i dalje karakteriše sporost u radu na predmetima imovinske prirode. IOK i dalje radi na predmetima i nerešenim žalbama koje su građani podneli zbog dužine postupka pred KPA i Sudovima na Kosovu, od kojih su žalioци zahtevali da se njihova imovina oslobodi od nelegalnih držalaca i vrati njima, kao vlasnicima u posed.²⁹⁴

I u ovom izveštaju, kao i u svim prethodnim, IOK skreće pažnju nadležnim institucijama da i dalje jedan deo pripadnika manjinskih zajednica, živi u kontejnerskim naseljima i kolektivnim centrima širom Kosova i ima status interno raseljenih lica. Ovom prilikom IOK apeluje na urgentno rešavanje problema interno raseljenih lica, kako u stambenom zbrinjavanju ovih lica, tako i na predanom radu na povratku raseljenih lica u svoje domove.

2.32.2. Obrazovanje pripadnika manjinskih zajednica

Kao i u svim prethodnim, tako i u ovom izveštanom periodu, stanje se u ovoj oblasti nije mnogo menjalo. Situacija je i dalje kompleksna, jer kao i ranije i dalje funkcionišu dva paralelna sistema obrazovanja, jedan po planu i programu Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) Republike Kosovo, i drugo po planu i programu Ministarstva obrazovanja Republike Srbije, koji funkcionišu potpuno nezavisni jedan od drugog od 1992. godine a posebno posle 1999. godine. Škole koje odvijaju nastavu na srpskom jeziku po planovima i programima Srbije ne saraduju uopšte sa MONT-om ni u jednom polju.

²⁹¹ Dana 27.novembra 2013.godine, pravna savetnica IOK je održala sastanak sa službenicom za ljudska prava i šefom kancelarije za povratak i zajednice u opštini Ranilug, Na sastanku je dobijen podatak da je MZP u martu 2013.godine prihvatilo 35 zahteva kancelarije za povratak i zajednice opštine Ranilug, 5 zahteva za izgradnju kuća i 30 za dodelu građevinskog materijala, ali do decembra 2013.godine ni jedan zahtev nije realizovan niti MZP daje ikakvo objašnjenje zbog čega se kasni sa realizacijom. Takođe, u opštini Klokot, službenici kancelarije za zajednice i povratak se isto tako žale na manjak sredstava i pomoći koji je namenjen povratnicima a koje dodeljuje MZP.

²⁹² MZP, u: <http://www.mkk-ks.org/?page=3,12,623> (21.12.2013).

²⁹³ Isto.

²⁹⁴ IOK, *slučajevi* Ž.br. 64/2010, 338/2010, 532/2012, 513/2013; 533/2012, 226/2012, 507/2013, 598/2013. Žalbe građana podnete IOK zbog neresavanja njihovih imovinskih zahteva od strane KPA i sudskih organa.

Zajednica Turaka, Bošnjaka, velika većina pripadnika zajednica Aškalijske i Egipćanske, kao i jedan deo zajednice Roma, pohađaju nastavu po planu i programu MONT-a. Pripadnici zajednice Srba, Hrvata,²⁹⁵ Crnogoraca, Goranaca (opština Dragaš) i veliki deo pripadnika zajednice Roma, pohađaju nastavu na srpskom jeziku po planu i programu Republike Srbije.

Pripadnici romske, aškalijske i egipćanske zajednice i dalje u najmanjem procentu pohađaju osnovne i srednje škole, što prema podacima MONT-a iznosi samo 14%. Ovaj podatak obuhvata samo škole koje rade po planu i programu MONT-a. Nema ovakvih ili sličnih podataka za Rome koji pohađaju škole u sredinama koje rade po planu i programu Republike Srbije.²⁹⁶

I tokom ovog izveštajnog perioda civilni sektor je uradio puno kako bi se deci pripadnicima romske, aškalijske i egipćanske zajednice približila škola, u smislu da im učenje predstavlja kako obavezu, tako i zadovoljstvo. Zahvaljujući domaćim i međunarodnim NVO otvoreno je preko 30 obrazovnih centara za pripadnike ove zajednice, koje primarnu aktivnost imaju u pomaganju predškolcima i učenicima u izradi domaćih zadataka, kao i u pomaganju da lakše savladaju gradivo koje su u školi prešli. Ovakvi programi se uglavnom izvode nakon zaršetka nastave jednim delom u školskim zgradama, a jednim delom u privatnim kućama.²⁹⁷

Pored pomaganja učenicima u izradi domaćih zadataka i pružanju pomoći pri učenju, romske NVO su pokrenule i program opismenjavanja starijih lica pripadnika ovih zajednica, kao i dodelu stipendija učenicima srednjih škola, i na taj način motivisali srednjoškolce da ne napuštaju školovanje.

Ovakvi programi podrške obrazovanju su realizovani samo zahvaljujući donacijama međunarodnih organizacija i ambasada Zapadnoevropskih zemalja na Kosovu. Međutim, održivost programa iz oblasti obrazovanja i motivisanje romske, aškalijske i egipćanske dece da nastave sa školovanjem zavisi i od saradnje sa domaćim institucijama, posebno sa MONT-om, ali i Kancelarijom za pitanje zajednica u Vladi Kosova, ali prema rečima predstavnika civilnog sektora, takva saradnja je minimalna i skoro da je i nema.²⁹⁸

S obzirom na sve navedeno, neophodno bi bilo da se nadležne institucije angažuju i podrže ovakve inicijative kako bi se deca, pripadnici romske, aškalijske i egipćanske zajednice ohrabrila u nastavljanju školovanja, kao i podizanja svesti i kod roditelja i kod dece o važnosti i neophodnosti obrazovanja.

Pripadnici zajednice Goranaca u opštini Dragaš pohađaju nastavu na srpskom jeziku, po planu i programu Republike Srbije, a broj učenika u osnovnim i srednjim školama iznosi oko 1100. Nastava se odvija u već postojećim školskim zgradama po goranskim i bošnjačkim selima, i to u dve smene gde jednu smenu pohađaju deca pripadnici bošnjačke zajednice po planu i programu Republike Kosovo, a drugu smenu pohađaju deca pripadnici goranske zajednice po planu i programu Republike Srbije.

²⁹⁵ Osnovna škola „Shtjefën Gjeçovi“ u Janjevu, opština Lipljan.

²⁹⁶ Podaci i informacije dobijeni od NVO „Glas Roma, Aškalijske i Egipćanske“.

²⁹⁷ Isto. Informacije dobijene i od predstavnika OEBS-a na sastanku održanom 5. decembra 2013. godine u kancelariji OEBS-a u Gračanici.

²⁹⁸ Podaci i informacije dobijeni od NVO „Glas Roma, Aškalijske i Egipćanske“.

Pripadnici zajednica Turaka i Bošnjaka koji pohađaju nastavu na svom maternjem jeziku, po planu i programu MONT-a, kao i svih prethodnih godina i dalje je aktuelan problem udžbenika na ovim jezicima. U vezi sa ovim problemom, IOK je izveštavala i u prethodnim godišnjim izveštajima, ali problem i dalje nije rešen.

Većina udžbenika koje je MONT radio na turskom i bosanskom jeziku je vrlo lošeg kvaliteta, tako da se nastavno osoblje zajedno sa učenicima snalazi na sve moguće načine kako bi se ovaj nedostatak koliko toliko nadomestio (npr. pojedini udžbenici se nabavljaju u Republici Bosni i Hercegovini). U vezi sa ovim problemom za zajednicu Turaka je donekle rešen problem udžbenika u srednjim školama, jer je ambasada Turske obezbedila udžbenike do školske 2015/16 godine.²⁹⁹

Pripadnici zajednica Turaka i Bošnjaka nisu zadovoljni brojem državnih visokoškolskih ustanova na jezicima ovih zajednica. Pripadnici turske zajednice mogu da steknu visoko obrazovanje na svom jeziku na fakultetu za edukaciju pri javnom Univezitetu u Prizrenu i na odseku za Turski jezik i književnost na Univerzitetu „Hasan Prishtina“ u Prištini. Međutim, veliki broj mladih studenata turske zajednice se, ipak, opredeljuje za odlazaku u Tursku gde nastavljaju dalje da se obrazuju. Pripadnici zajednice Bošnjaka, visoko obrazovanje na svom jeziku mogu da steknu na Fakultetu primenjenih nauka biznisa u Peći, kao i na fakultetu za edukaciju pri javnom Univezitetu u Prizrenu. Poput studenata turske zajednice, i studenti Bošnjaci obrazovanje nastavljaju na fakultetima u Bosni i Hercegovini, ili u Srbiji.

Kada je reč o nastavi koja se odvija na srpskom jeziku, po planu i programu Ministarstva obrazovanja Republike Srbije, dok nastava na osnovno i srednje obrazovanje se odvija u sredinama sa uglavnom nastanjenom populacijom pripadnika srpske zajednice, goranske zajednice i jednim delom romske zajednice. Visokoškolsko obrazovanje, takođe, funkcioniše po planu i programu Republike Srbije, a univerzitetski centar se nalazi u severnoj Mitrovici, dok su isturena odeljenja pojedinih fakulteta otvorena i u Gračanici.

Što se tiče osnovnog i srednjeg obrazovanja, koje na Kosovu u srpskim sredinama funkcionišu po obrazovnom sistemu, finansiranog od Republike Srbije, najveći problem predstavlja nedovoljno kvalitetna nastava. Među nastavnicima je i deo kadra koji u potpunosti ne zadovoljava sve kriterijume u smislu školske spreme, iskustva u radu i stručnosti. Pored navedenog, veliki problem predstavlja i pretrpanost škola, tj. objekata u kojima se odvija nastava. U jednoj zgradi je smešteno pored osnovne i više srednjih škola, tako da učenici pohađaju nastavu u 3 smene, kao što je to slučaj npr. u Gračanici, Lapljem Selu, Štrpcu, itd.³⁰⁰

Treba istaći dado trenutka pisanja ovog izveštaja ne postoji bilo kakva saradnja između MONT-a i škola koje rade na srpskom jeziku, koje ne prihvataju nikakav kontakt sa MONT niti sa institucijama Republike Kosova.

²⁹⁹ Izveštaj NVO „Centar za integraciju etničkih zajednica“ iz Prizrena koja je uradila izveštaj u vezi sa poštovanjem prava građana u opštini Prizren. Pravna savetnica je informacije u vezi sa bošnjačkom i turskom zajednicom dobila od strane civilnog sektora iz Prizrena.

³⁰⁰ Isto.

2.32.3. Konsultativno veće za zajednice i Kancelarija za pitanje zajednica

Ustav Republike Kosovu članu 60. predviđa formiranje Konsultativnog veća za zajednice koje ima mandat da obezbeđuje mehanizme za redovnu razmenu mišljenja između Vlade i pripadnika manjinskih zajednica, kao i da u ime manjinskih zajednica u početnoj fazi daje svoje komentare na zakonodavne i političke inicijative, i daje svoje predloge u vezi sa tim, a takođe može zahtevati da njihovi stavovi budu uključeni u relevantne projekte i programe. Konsultativno veće za zajednice (KVZ) funkcioniše u okviru kabineta Predsednika Kosova i čine ga predstavnici svih zajednica na Kosovu iz redova civilnog sektora i udruženja zajednica.³⁰¹

KVZ predstavlja glavno telo pomoću kojeg zajednice mogu ukazati Vladi svoje stavove i ukazati na svoje probleme. Isto tako KVZ na osnovu svog mandata predstavlja ključno telo za prisustvo manjinskih zajednica u okviru procesa donošenja zakona i odlučivanja u Republici Kosovo.

Veliki problem u radu i dalje predstavlja nedostatak adekvatnog budžeta KVZ-a za bilo kakav rad na terenu, izradu izveštaja, brošura ili bilo kakvih inicijativa, a u cilju ukazivanja na probleme sa kojima se suočavaju pripadnici manjinskih zajednica na Kosovu.³⁰²

S obzirom da je tek 2013.godine Konsultativno veće za zajednice počelo ozbiljnije da radi na tome da se problemi manjinskih zajednica čuju i kod najviših organa vlasti u Republici Kosovo.

Što se tiče Kancelarije za zajednice pri kabinetu Premijera, ova kancelarija je osnovana odlukom Vlade br.06/34 o osnivanju Kancelarije od 3.septembra 2008.godine. Ova kancelarija ima mandat za rešavanje praktičnih potreba zajednica.³⁰³

Nakon perioda zatišja u radu ove Kancelarije, evidentan je napredak tokom 2012. i 2013.godine, a vidljivi su i pozitivni rezultati koji se odnose na različite inicijative, izveštaje i konkretnu pomoć na terenu, zahvaljujući angažovanosti Kancelarije kod nadležnih institucija kako bi se najugroženijim pripadnicima manjinskih zajednica pomoglo.

Takođe, može se pozitivno oceniti i realizacija akcionog plana za 2013.godinu, kao što je saradnja sa centralnim organima vlasti, saradnja sa opštinama, saradnja sa civilnim sektorom, ambasadama i međunarodnim organizacijama i određena vrsta pomoći socijalno ugroženom stanovništvu. Ovom prilikom, IOK pozdravlja i izradu izveštaja ove Kancelarije koji se odnosi na procenu zapošljavanja pripadnika nevećinskih zajednica u javnim službama i javnim preduzećima na Kosovu,³⁰⁴ kao i početak saradnje sa Konsultativnim većem za zajednice.³⁰⁵

³⁰¹ *Ustav Republike Kosovo*, član 60.

³⁰² *European Council for Minority Issues*, Kosovo (ECMI), na: <http://www.ecmikosovo.org/?p=3121> (22.12.2013).

³⁰³ U: <http://www.kryeministri-ks.net/?page=3,134> (22.12.2013).

³⁰⁴ *Kancelarija za pitanje zajednica pri kabinetu Premijera*, u: <http://www.kryeministri-ks.net/zck/?page=3,4,164> (22.12.2013).

³⁰⁵ *Kancelarija za pitanje zajednica pri kabinetu Premijera*, u: <http://www.kryeministri-ks.net/zck/?page=3,4,165> i http://kryeministri-ks.net/zck/repository/docs/Zajednicki_dokument_final.pdf, (12.12.2013). 12. decembra 2013. godine Kancelarija premijera za pitanja zajednica organizovala je promociju istraživanja "Procena zapošljavanja pripadnika nevećinski zajednica u javnim službama i javnim preduzećima na Kosovu" koje je uradila u saradnji sa Programom Ujedinjenih Nacija za Razvoj (UNDP) i kompanijom Novus koja je sprovedla istraživanje na terenu.

2.32.4. Situacija sa zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana

Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana se i u ovom izveštajnom periodu suočavaju sa problemima po pitanju socio-ekonomske situacije, obrazovanja dece i mladih, stambenih uslova u kojima žive, i njihove integracije u društvu. Projekti za zatvaranje kampova za raseljene Rome i Aškalije na severu Kosova su uglavnom realizovani.

Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana (2009-2015) i njen Akcioni plan za sprovođenje navodi konkretne mere, kako bi se bolje integrisali pripadnici ovih zajednica u okviru kosovskog društva. Međutim, sprovođenje ove strategije i dalje nema potrebne efekte.³⁰⁶

O sprovođenju pomenute Strategije i Akcionog plana, u ovom izveštajnom periodu bio i pozitivnih pomaka u smislu toga da postoji politička volja, i da je pitanje sprovođenja Strategije više prisutno u institucijama vlasti, uglavnom kao tema, za razliku od proteklih 5 godina kada se nije uradilo gotovo ništa.

2.32.5. Readmisija i repatrijacija

Kada se govori o readmisiji i repatrijaciji, tokom 2013. godine je iz zemalja domaćina, uglavnom iz zapadne Evrope, ukupno vraćeno 2061 lica.³⁰⁷ Od ukupnog broja, 64% je prisilno repatrirano, dok je 36% je dobrovoljno vraćeno. Gledajući prema državama, najviše je vraćeno iz Nemačke, uglavnom pripadnika Albanske nacionalnosti, zatim Roma Aškalija, Egipćana, itd. Najveći broj repatriranih lica (dobrovoljno ili prinudno) je u opštinama Gnjilane, Mitrovica i Priština.

Strategija za reintegraciju i Akcioni plan (2013-2017) zasnovana između ostalog na principima održivosti, identifikaciji nedostataka i potreba, posebnih strateških ciljeva, usklađivanja pomoći i izbegavanja pozitivne diskriminacije. Veliki broj repatriranih i renegrisanih lica predstavljaju veliki izazov za institucije. Takođe, sam proces predstavlja veliki finansijski trošak što je dodatni izazov za Vladu Republike Kosovo. Pružanje pomoći i podrške osim osnovnih usluga uključuje stanovanje, obnovu/izgradnju kuća koje su porušene /oštećene, finansiranje projekata kako bi repatrirana lica došla do prihoda, i druge vrste podrške.

Repatriirana lica koja imaju teškoće u kratkom vremenskom periodu da dođu do prihoda dovodi do povećanja broja ljudi koji zavise od socijalnih kategorija još više otežavaju budžet Kosova. Da bi imali uspešan proces reintegracije repatriranih lica veoma je važno da se stvore

³⁰⁶Za potrebe ovog izveštaja IOK je u vezi sa Strategijom i akcionim planom razgovarala sa predstavnikom romske zajednice i direktorom NVO „Glas Roma, Aškalija i Egipćana“. komisija, istakla je kao posebni izazov nedostatak nadgledanja i kapaciteta za pisanje izveštaja u kombinaciji sa slabom institucionalnom saradnjom, ograničenim prikupljanjem podataka i praksom obrade podataka.

³⁰⁷ *Izveštaj Ministarstva Unutrašnjih poslova - "Nacionalna strategija za reintegraciju repatriranih lica", pregled statističkih podataka ažuriran krajem oktobra 2013. godine, u: <http://mpb-ks.org> (02.12.2013.).* Međutim, pregledom statističkih podataka Kancelarije šefa misije UNHCR u Prištini ažuriran krajem novembra 2013. godine, broj repatriranih lica iznosi 852.

moгуćnosti za stručne obuke, moгуćnostima zaposlenja, ili pružanje moгуćnosti za početak profitabilnih aktivnosti za stvaranje prihoda kroz izradu biznis planova.

I repatrirana lica srpske nacionalnosti u opštini Ranilug se suočavaju sa istim izazovima koja sprečavaju njihovu održivu integraciju. Devet srpskih porodica je repatrirano u ovoj opštini koji su se vratili svojim kućama, dobijaju prehrambene i higijenske pakete, a dobili su i potrebnu dokumentaciju od Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP). Problem se javlja u smislu napred pomenute moгуćnosti za početak profitabilnih aktivnosti kroz biznis planove. Nekolicina građana je registrovala svoje firme ali duži vremenski period čekaju za biznis plan, jer je navodno MUP izgubio svu dostavljenu dokumentaciju. Stoga, građani su morali da obnavljaju dokumentaciju, ali i pored toga generalni problem je neefikasnost sprovođenja ove strategije usled nedostatka političke volje na centralnom nivou, obzirom da do repatriranih lica stiže samo mali procenat finansijskih sredstava.³⁰⁸

Mnoga repatrirana lica su provela dug vremenski period u inostranstvu. Za mlade ljude, posebno za decu, to znači da često oni nemaju saznanja o bilo kom od zvaničnih jezika na Kosovu dovodi ih do teškoća u pristupu obrazovanja, obuci, zapošljavanju, socijalnoj i medicinskoj pomoći, kao i uslugama koje pružaju javne kancelarije.

2.32.6. Mediji

Ustav Republike Kosovo garantuje pristup i zastupljenost manjinskih zajednica u javnim medijima,³⁰⁹ koji se odnosi na osnivanje i korišćenje svojih medija, pružanje informacija na svom jeziku, između ostalog i putem dnevnih novina i kablovskih servisa, i korišćenje rezervisanog broja frekvencija za elektronske medije, sve u skladu sa zakonom i međunarodnim standardima.

Kada je reč o medijima, tokom izveštajnog perioda za 2013.godinu, IOK je zabeležila pozitivne promene u odnosu na prethodni period izveštavanja. Aprila 2012.godine je donet novi Zakon o Radio televiziji Kosova (RTK), u kojem je predviđeno osnivanje drugog kanala RTK samo na srpskom jeziku.³¹⁰ Dana 3.juna 2013.godine, RTK2 je otpočela sa emitovanjem programa na ovom televizijskom kanalu. Najpre je emitovan samo dnevnik na srpskom jeziku, a od septembra 2013.godine emituje se jutarnji program, vesti, terenske reportaže, dokumentarci, i večernja politička emisija.

Takođe, zajednice Aškalija i Egipćana imaju priliku da na javnom servisu Kosova promovišu svoje zajednice i putem ovog medija iznesu probleme sa kojima se pripadnici ovih zajednica svakodnevno susreću. Medjutim i dalje postoji potreba oko proširivanje i kadrovsko jačanje programa na jezicima ostalih zajednica, tako reći programa na turskom, bošnjačkom i romskom jeziku.³¹¹

³⁰⁸ *Izveštaj Ministarstva Unutrašnjih poslova*, u: <http://mpb-ks.org> (02.12.2013.), i informacije dobijene prilikom razgovora IOK sa šefom kancelarije za zajednice i povratak u opštini Ranilug.

³⁰⁹ *Ustav Republike Kosovo*, člana 59, stavovi 10 i 11.

³¹⁰ *Zakon br.04/L-046 o Radio televiziji Kosova*, april 2012.god.

³¹¹ Na osnovu razgovora sa urednicima programa na turskom, bošnjačkom i romskom jeziku u RTK.

Javni medijski servis Kosova, Radio televizija Kosova (RTK1), na osnovu Zakona o RTK-u dosledno primenjuje obavezu da najmanje 15% svog programa dodeli manjinskim zajednicama na njihovim maternjim jezicima.³¹² U skladu sa tim, svakodnevno se (od ponedeljka do petka) emituju desetominutne vesti i jednonedeljna emisija na romskom jeziku.

2.32.7. Zastupljenost pri zaposlenju u centralnim i lokalnim organima vlasti

Kosovo poseduje sofisticiran zakonodavni okvir opšte zaštite pripadnika nevećinskih zajednica. Za početak, Ustav Republike Kosova izričito pokriva zastupljenost zajednica u državnim institucijama i javnim preduzećima.³¹³ Pored toga, brojni zakonski akti štite prava nevećinskih zajednica na Kosovu.³¹⁴ Zakon 03/L-149 o javnoj službi Kosova propisuje primenjive standarde za zastupanje i zapošljavanje pripadnika nevećinskih zajednica u javnoj službi Kosova, i zahteva da se najmanje 10% položaja na centralnom nivou rezerviše za „osobe koje pripadaju zajednicama koje nisu većinske na Kosovu“, a da zastupljenost na opštinskom nivou mora da bude srazmerna demografskom sastavu stanovništva u datoj opštini.

Državna služba je okosnica funkcionalne države jer upravlja politikom vlade i pruža javne usluge građanima, pa iz tog razloga na Kosovu mora da se izgradi uključiva i multietnička javna služba. U stvari, Zakon o javnoj službi obavezuje sve državne ustanove na Kosovu na određene kvote (najmanje 10%) za zapošljavanje državnih službenika iz reda nevećinskih zajednica, kao i da ispuni pozitivne obaveze primene određenih aktivnih mera zapošljavanja.

Kancelarija za pitanja zajednica, u okviru Kancelarije Premijera Kosova, aprila 2013.godine je objavila izveštaj procene stanja zastupljenosti pripadnika nevećinskih zajednica.³¹⁵ Kao prvo, što se tice zastupljenosti nevećinskih zajednica, utvrđeno je da 7,7 % državnih službenika i ustanova na centralnom i lokalnom nivou (isključujući javna preduzeća) dolaze iz nevećinskih zajednica. Pripadnici zajednica Aškalija, Egipćana, Goranaca i Roma su izuzetno malo zastupljeni u odnosu na njihov udeo u ukupnom broju stanovništva, dok je zajednica Bošnjaka, Srba i Turaka blizu dosezanja praga zastupljenosti u državnim ustanovama. U pogledu rodne uravnoteženosti, državni službenici iz reda nevećinskih zajednica su uglavnom žene, što nije slučaj kod ostalih državnih službenika u celini.

Nezavisne agencije i opštine imaju najveću prosečnu stopu zastupljenosti (8,9% i 8,8%, za svaku posebno), a javna preduzeća najnižu (2,2%). Državne ustanove (ministarstva i predstavničke institucije) i izvršne agencije imaju relativno niske stope zastupljenosti

³¹² Zakon br.02/L-047 o Radio televiziji Kosova, Čl.6(6), kao i Zakon br.04/L-046 o Radio televiziji Kosova.

³¹³ Ustav Republike Kosova, član 61. „zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na pravičnu zastupljenost pri zapošljavanju u javnim organima i javnim preduzećima.“

³¹⁴ Zakon 04/L-020 o izmenama i dopunama Zakona 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo (2011. god.), Zakon 02/L-37 o upotrebi jezika, Zakon o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju na Kosovu, Zakon o visokoškolskom obrazovanju na Kosovu, Zakon o kulturnom nasleđu.

³¹⁵ Izveštaj je zasnovan na anketama koje su sprovedene u 104 državne ustanove, i ukazuje na nedostatak „poštene i pravedne zastupljenosti svih pripadnika zajednice, uključujući i žene, u javnoj upravi na Kosovu“. Takođe, OEBS je pratio stanje zastupljenosti pripadnika manjinskih zajednica kroz sopstvene izveštaje pod imenom „Procena prava zajednica“.

nevećinskih zajednica (6,6% i 6,2%, za svaku posebno). Obzirom na činjenicu da centralne ustanove trebaju da broje najmanje 10% državnih službenika iz nevećinskih zajednica, a ustanove na lokalnom nivou treba da imaju kvotu državnih službenika iz reda nevećinskih zajednica koja je srazmerna etničkom sastavu svake dotične opštine, možemo konstatovati mali broj ustanova centralnog nivoa su dosegli osnovni prag zastupljenosti od 10%. Treba više političke volje, sredstava i koordinacije između centralnih i lokalnih ustanova za učinkovitu integraciju nevećinskih zajednica na Kosovu.³¹⁶

U pogledu radnog položaja, pripadnici drugih nevećinskih zajednica osim srba su uglavnom zaposleni na stručnim i administrativnim položajima, ali nedovoljno zastupljeni na rukovodećim položajima u državnim ustanovama. Skoro svi državni službenici iz reda pripadnika zajednice Aškalija, Egipćana, Goranaca i Roma su zaposleni na administrativnim položajima.

U smislu stepena obrazovanja, dva puta manje državnih službenika iz reda nevećinskih zajednica od državnih službenika iz reda većinske zajednice poseduje univerzitetske diplome. Međutim, kao što se navodi u ovom izveštaju, razlog za to bi moglo da bude trenutno nepriznavanje diploma visokog školskog obrazovanja koje je stečeno na Univerzitetu u severnoj Mitrovici, a koji radi po planu i programu R.Srbije. Kao i odredjenih problema i sporosti u smislu nostrifikacije diploma, stečenih van zemlje od strane odgovornog minsitarstva.

Većina ustanova objavljuje oglase za posao na jezicima nevećinskih zajednica, a pri zapošljavanju u mnogim javnim ustanovama primenjuju se mere pozitivne diskriminacije. Takođe, ustanove aktivno rade na dopiranjju do pripadnika tih zajednica zajednica pružajući obuke za stručno usavršavanje. Međutim, vrlo mali procenat ustanova imaju programe stipendija, savetovanja, obuke na radnom mestu, radionice o zabrani diskriminacije, strategije zajednickog zapošljavanja i stalne spiskove kandidata iz reda nevećinskih zajednica.

Ukupno gledano, ustanove na centralnom i lokalnom nivou vlasti na Kosovu zapošljavaju ukupno 5,6 % državnih službenika iz reda nevećinskih zajednica.³¹⁷ Ukoliko isključimo javna preduzeća, zastupljenost nevećinskih zajednica raste na 7,7 % što je prosek koji je sličan procenama OEBS-a od 8,0 % u koje takođe nisu bila uključena javna preduzeća. Javna preduzeća zapošljavaju veliki broj ljudi, ali nijedno lice koje je zaposleno u javnim preduzećima nije državni službenik, tako da javna preduzeća nisu obavezna da ispune kvotu za zastupljenost državnih službenika iz nevećinskih zajednica od 10%.

Ovom prilikom Ombudsman ističe da broj zaposlenih u javnim institucijama među različitim zajednicama varira dosta. Slobodno se može reći da zaposlenost pripadnika romske, aškalijске i egipćanske pripadnosti je mnogo niži od drugih manjinskih zajednica.

I pored toga što je utvrđen sveobuhvatni pravni okvir za zaštitu manjinskih zajednica na Kosovu, potrebno je još puno toga, konkretno, u praksi da se uradi i realizuje. Volja naroda, nije samo volja većine, jer da bi vlast bila reprezentativna ona mora da poštuje i garantovana prava manjinskih zajednica, što je u opštem interesu i u cilju prosperiteta celokupnog kosovskog društva.

³¹⁶ *Izveštaj Kancelarija za pitanja zajednica*, maj 2013.god., i informacije dobijene istraživanjem koje je IOK sproveda za potrebe izrade ovog izveštaja.

³¹⁷ Taj broj je manji od 7,3% koji je objavio Evropski centar za pitanja manjina (ECMI) koji je u okviru svojih istraživanja obuhvatio i javna preduzeća.

POGLAVLJE III

SARADNJA I AKTIVNOSTI INSTITUCIJE OMBUDSMANA

Institucija Ombudsmana razvija svoju delatnost u saradnji sa raznim institucionalnim i društvenim akterima, na domaćem i međunarodnom planu. U ovom poglavlju biće predstavljene aktivnosti Institucije Ombudsmana, kao i aktivnosti raznih specijalizovanih grupa unutar Institucije Ombudsmana, koje su realizovane u okviru ove saradnje.

3.1. Saradnja sa domaćim institucijama

U okviru kontinuiranog anagažovanja na zaštiti i poboljšanju stanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, Ombudsman se anagažuje i na saradnji sa domaćim institucijama, civilnim društvom i međunarodnim organizacijama, koje imaju za cilj promovisanje i poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

IOK je tokom 2013 saradivala sa domaćim institucijama, kao što su: Skupština Republike Kosovo, Vlada Republike Kosovo, razna ministarstva, opštine, nezavisne institucije i agencije, kao i sudovi.

Ombudsman je kontinuirano saradivao sa Skupštinom Republike Kosovo. Tokom cele godine je realizovano mnogo sastanaka i poslali su izveštaji sa preporukama. Posebno treba istći veoma dobru saradnju koju je Ombudsman imao sa Parlamentarnom komisijom za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestale osobe i peticije, s kojom su realizovani sastanci u vezi stanja ljudskih prava na Kosovu, o izveštajima sa preporukama IOK, kao i u vezi razmatranja godišnjeg izveštaja IOK. Tokom ove godine Parlamentarna komisija za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestale osobe i peticije održala je tripartitne sastanke između Ombudsmana i institucija Republike Kosovo, s ciljem verificiranja primene, a ako se primenjuju u kojoj meri se primenjuju preporuke Ombudsmana koje proizilaze iz godišnjeg izveštaja i ostalih izveštaja IOK. Ova praksa je nova i zasluđuje da se visoko ceni.

Tokom ove godine Ombudsman je saradivao i sa Vladom Republike Kosovo, iuputio je izveštaje sa preporukama o raznim slučajevima. Takođe, realizovani su i mnogobrojni sastanci u vezi istih. U većini slučajeva Ombudsman je pozvan na aktivnosti koje su organizovane od strane institucija Vlade Kosova u vezi oblasti ljudskih prava. Vredi pomenuti činjenicu da je ovo jedno novo iskustvo, koj treba i dalje praktikovati, a to je slanje nacrtu zakona od strane Vlade Kosova za komentare od strane Ombudsmana, u vezi ljudskih prava.

Ombudsman je, tokom ove godine realizovao nekoliko okruglih stolova na kojima se razgovaralo o raznim pitanjima u vezi saradnje Ombudsmana sa domaćim institucijama u vezi ljudskih prava na Kosovu.

Dana 18. oktobra 2013. god. Ombudsman je organizovao okrugli sto na temu "Buka i njen uticaj na ljudska prava". Okrugli sto je omogućio diskusiju u vezi saradnje Ombudsmana sa kompetentnim vlastima po pitanju buke.

Ombudsman je tokom ove godine, imao blisku saradnju sa opštinama. Zabeleženo je podizanje nivoa odgovornosti u vezi istraga raznih žalbi. Tokom godine Ombudsman je održao mnogobrojne sastanke i organizovao okrugle stolove po raznim opštinama.

U oktobru 2013. god., Ombudsman je organizovao okrugle stolove u regionalnim kancelarijama u Prištini, Prizrenu, Gnjilanu, Peći i Mitrovici, u južnom i severnom delu grada na temu: “*Realizacija misije Ombudsmana*”. Ovi okrugli stolovi su omogućili zajedničku diskusiju predstavnika IOK, opštinskih organa, sudstva, nevladinih organizacija i medija, u vezi postojećih izazova na zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i o ulozi Ombudsmana u tom aspektu.

Nakon reformi u struktuiranju sudskog sistema na Kosovu i procene potrebe da Ombudsman bude što bliže građanima, na početku ove godine povećan je broj regionalnih kancelarija sa još dve, koje su otvorene u Uroševcu i Đakovici. Dana 30.09.2013. god. Ombudsman je povodom otvaranja regionalnih kancelarija u Uroševcu i Đakovici, u okviru kontinuiranog promovisanja ljudskih prava i sloboda, održao u ovim gradovima i okrugle stolove na temu: “*Relaizacija misije Ombudsmana*”.

U odnosu na prošlu godinu, saradnja sa sudstvom se poboljšala. Na osnovu statistika Ombudsmana, i tokom 2013 godine, najveći broj žalbi podnešen je od strane građana, protiv sudstva. Ove godine, sudstvo je pokazalo više spremnosti za saradnju sa Ombudsmanom. Pravni savetnici IOK, tokom ove godine kontinuirano su realizovali mnogobrojne sastanke sa Kosovskim sudskim savetom i sudovima, u vezi razmatranja tema koje su od zajedničkog interesa. Kontinuirano su slata pisma sa preporukama u vezi istraga žalbi i Ombudsman je, od napred navedenih organa, primao informacije u vezi žalbi koje su bile razmatrane.

U novembru 2013. godine, uz podršku UNDP, realizovan je radni sastanak između Ombudsmana i predsednika sudova na Kosovu, u vezi velikog broja slučajeva koji su podneseni pred IOK protiv sudova.

Dobru saradnju Ombudsman je imao i sa Policijskim inspektoratom Kosova, Policijom Kosova, Inspektoratom Korektivne službe Kosova, Korektivnom službom Kosova, Specijalnim tužilaštvom, u vezi istraga žalbi osoba lišenih slobode.

3.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva

Saradnja Ombudsmana sa civilnim društvom, predviđena je zakonom i veoma je važna za efektivnost rada Ombudsmana. Tokom 2013 Ombudsman je imao veoma dobru saradnju sa nekoliko NVO u Republici Kosovo.

Tokom aprila 2013 NVO “Inicijativa mladih za ljudska prava” (YIHR), tokom implementacije njihovog projekta uz podršku Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, monitorisala je rad Ombudsmana, i kao rezultat toga, u junu 2013 god. je objavila izveštaj “Pregled rada Institucije Ombudsmana”. Ombudsman je aktivno sarađivao u realizaciji ovog projekta. Ombudsman visoko ocenjuje rad YIHR, pošto je ovo jedina organizacija koja je do sada preduzela takvu inicijativu u vezi monitorisanja konkretnog rada Ombudsmana.

Tokom vremenskog perioda januar-jun 2013. godine, Ombudsman je u saradnji sa Savetom za zaštitu ljudskih prava i sloboda (SZLJPS) i Kosovskim centrom za rehabilitaciju preživelih od torture (KCRPT), kao Radna grupa Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NMPT),³¹⁸ monitorisala je Korektivni centar u Dubravi, Korektivni centar i pritvorni centar u Ljipljanu. U vezi ovog monitorisanja, 1 jula 2013.god. održan je i okrugli sto na temu “Nacionalni mehanizam za prevenciju torture – izazovi, mogućnosti i dosadšanje napredovanje”, u čijem su fokusu bili objavljeni izveštaji radne grupe za stvaranje NMPT, kao rezultat monitorisanja ovih centara i na osnovu sprovedenih aktivnosti za period januar-jun 2013. god.

Dana 17. juna 2013.god. Ombudsman je sa saradnicima održao sastanak sa građanima zajednice Roma, Aškalija i Egipćana opštine Ljipljan. Na ovom sastanku su uzeli učešće i direktor Direkcije za obrazovanje u ovoj opštini, kao i predstavnici foruma “Sud”, Omladinski klub iz sela Magure i Gadimlje, kao i NVO “Zdravlje za sve” i “Otvoreno srce”. Na ovom sastanku se razgovaralo o obrazovanju, zapošljavanju i primeni zakona u svakodnevnom životu.

Tokom decembra 2013. godine, regionalna kancelarija u Đakovici, u saradnji sa projektom “Child Protection and Child Right” NVO “Syri i Vizionit” u Peći, uz podršku NVO “Save the Children”, posetila je učenike osnovnih srednjih nižih škola “Zekeria Rexha” i “Mustafa Bakija” u Đakovici. Cilj ove posete bio je informisanje učenika omandate Ombudsmana, odnosno mandatom Grupe za prava dece na zaštitu i promovisanju prava dece u Republici Kosovo.

Ombudsman je saradivao i sa ostalim NVO kao što su: “Smile”, sa kojom su realizovani i dokumentarci iz raznih oblasti ljudskih prava. Regionalna kancelarija IOK u Gračanici je saradivala sa NVO “Glas Roma, Aškalija i Egipćana” i NVO “Komunikacija za socijalni razvoj i građanska prava”.

3.3. Međunarodna saradnja

Ombudsman osim svoje klasične uloge, je jedina nacionalna institucija za ljudska prava na Kosovu, koja je posvećena da bude most povezivanja u razmeni profesionalnih međunarodnih iskustava u oblasti ljudskih prava, kao i uključivanja Kosova u međunarodnu mrežu u oblasti ljudskih prava.

3.3.1. Učesće na međunarodnim sastancima

S’ ciljem jačanja međunarodne saradnje, razmene iskustava sa ostalim homolognim institucijama u oblasti ljudskih prava, Ombudsman je učestvovao na raznim sastancima tokom 2013 godine.

³¹⁸ *Inicijativa nladih za ljudska prava, Izveštaj* “Pregled rada Institucije Ombudsmana” na: <http://ks.yihr.org/ks/article/149/YIHR-KS-published-the-report-An-Insight-Into-the-Work-of-the-Ombudsperson-Institution> (10.12.2013).

Od 11 do 15 marta 2013. godine, Ombudsman je prisustvovao sastancima Saveta za ljudska prava Ujedinjenih nacija gde se razgovaralo o nizu pitanja od vitalne vrednosti o stanju ljudskih prava u svetu.

Od 6 do 8 maja 2013. godine, IOK je uzela učešće na 26. sastanku Međunarodnog koordinacionog komiteta nacionalnih institucija za ljudska prava (ICC - International Coordinating Committee for NHRIs), koja je jedna međunarodna organizacija nacionalnih institucija koja se bave ljudskim pravima. Komitet promoviše i ojačava ove institucije i njihovu usaglašenost sa Pariškim načelima i deluje kao lider promovisanja i zaštite ljudskih prava.

U okviru sastanaka Biroa, jedna od tačaka dnevno redovnog sastanka, u okviru diskusija podkomiteta za akreditaciju je bila i diskusija o akreditaciji IOK u ICC i daljnji koraci koje treba preduzeti ICC u vezi zahteva za uklanjanje nacionalnih institucija za ljudska prava zemalja koje nisu članice UN-a. Tokom sastanka, reč je data g-dinu Sami Kurtešiju, koji je predstavio i obrazložio formalan zahtev za uklanjanje Institucije Ombudsmana Kosova u ovu organizaciju, koja deluje u bliskoj saradnji sa Kancelarijom visokog komesara UN-a za ljudska prava, sa sedištem u Ženevi. Nakon diskusija je preporučeno, da podkomitet još jednom razmotri ovo pitanje i da se pripremi jedan novi proceduralni dokumenat koji će jasno regulisati procedure koje se trebaju preduzeti za uklanjanje nacionalnih institucija za ljudska prava zemalja koje nisu članice UN-a, u ovom slučaju uklanjanje Kosova.

Osim toga, tokom sastanka je izveštavao i posebni izvestilac Saveta za ljudska prava Ujedinjenih Nacija o zaštitnicima ljudskih prava. On je izveštavao o implementaciji Amanske deklaracije. Nakon toga razgovaralo se i o *Post 2015. agendi i ulozi nacionalnih institucija za ljudska prava*, pravu učešća, kao i o ostalim mnogobrojnim važnim pitanjima na nacionalnom nivou.

Od 20 do 21 septembra 2013 godine, Ombudsman je uzeo učešće na Generalnoj Skupštini Evropskog Instituta Ombudsmana (EOI), na kojoj je izabran novi predsedavajući i obeležena je 25. godišnjica osnivanja ove mrže Institucija Evropskih Ombudsmana koja je praćena diskusijama u vezi ljudskih prava u Evropi i o prioritetima u budućnosti.

Od 29 oktobra do 1 novembra 2013. godine, Ombudsman je uzeo učešće na međunarodnoj konferenciji na temu “*Nestale osobe – agenda budućnosti*”, koja je organizovana od strane Međunarodne komisije za nestale osobe.³¹⁹ Ova konferencija je sakupila predstavnike zemalja iz regije, gde se između ostalog, razgovaralo i o sledećim pitanjima: oružani sukobi i krešenje ljudskih prava, organizovano nasilje i migracija, izazovi i naponi u traženju odgovornosti za nestale osobe, kao i način kako tretirati ovo pitanje.

U Beču, od 7 do 8 aprila 2013. godine, održana je međunarodna konferencija na temu “*Ojačanje zaštite osnovnih ljudskih prava u jednom scenariju čija je izmena u toku*”. Jedan od bitnijih objekta ove konferencije, bio je, da se skupe sve nacionalne institucije za ljudska prava, mehanizmi jednakosti, institucije ombudsmana, radi diskusije u vezi uticaja ekonomske situacije na ljudska prava, povećanje i razvoj strateške saradnje na domaćem i evropskom nivou i identifikacija konkretnih aktivnosti saradnje, kao i stvaranje mogućnosti umrežavanja za organizacije učesnice konferencije. Ova konferencija je organizovana od strane Agencije za

³¹⁹ Međunarodna Komisija za nestala lica, na: <http://www.ic-mp.org/>

fundamentalna prava Evropske Unije (FRA), Evropskog saveta i Organizacije za Evropsku saradnju i bezbednost (OEBS). Jednom od radnih grupa ove konferencije na temu “*Primena međunarodnih standarda za ljudska prava*” predsedavao je Ombudsman Kosova, g-din Kurteši, koji je o istoj izveštavao pred panelom konferencije.

U Budimpešti, od 13 do 15 novembra 2013. godine, održan je sastanak Mreže Evropskog instituta nacionalnih institucija za ljudska prava, gde se razgovaralo o radu i daljnjem razvoju ove mreže. I tokom ovog sastanka, Ombudsman Kosova, g-din Kurteši je predsedavao jednim od panela konferencije na temu “*Saradnja Ombudsmana sa civilnim društvom*”.

3.3.2. Projekti koji su uživali međunarodnu podršku

Jedan od najplodnijih projekata koji je pružen IOK je zajednički projekat Evropske Unije i Evropskog Saveta “*Unapređivanje zaštite ljudskih prava na Kosovu*”. Ovaj projekat, čiji je glavni korisnik bila IOK, obuhvatio je i organizacije civilnog društva i Kancelariju za dobru upravu pri Kancelariji premijera Vlade Kosova. Projekat je počeo da se implementira u junu 2012. godine, a završiće se u februaru 2014. godine. Glavni cilj projekta je bio poboljšanje i primena standarda Evropske konvencije o ljudskim pravima, standardima i nalazima Komiteta Saveta Evrope za prevenciju torture i nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja i Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina.

U okviru ovog projekta realizovane su mnogobrojne aktivnosti koje su bile veoma korisne za osoblje IOK, pošto su aktivnosti bile bazirane na proceni konkretnih potreba. Samo tokom 2013. godine, realizovano je mnogo treninga u vezi raznih tema. Osim toga, pripremljena su i veoma profesionalna mišljenja o paketu glavnih zakona o ljudskim pravima na Kosovu, koji su u procesu amadamentiranja, odnosno o Zakonu Ombudsmanu, Zakonu protiv diskriminacije i Zakonu o rodnoj ravnopravnosti. Takođe, u okviru ovog projekta je učinjen i profesionalni predlog o reformi za dinamiziranje nesudskih institucija o ljudskim pravima na Kosovu. Ovo je bio veoma važan rad koji će uticati da Kosovo ima zakone koji su lako primenljivi i koji su u korist građana Kosova.

Osim toga, u okviru ovog projekta organizovane su i 4 studijske posete u inostranstvu.

Prva poseta je organizovana u Strasburu u Francuskoj, gde je prisustvovalo 5 službenika IOK, koji su imali priliku da se upoznaju sa radom Evropskog saveta i raznih komiteta u okviru saveta. Takođe, učesnici su imali priliku da se upoznaju i sa radom Evropskog suda za ljudska prava. *Druga poseta* je organizovana u Varšavi (Poljska) gde je takođe učestvovalo 5 službenika IOK.

Tokom ove posete, posetili su nekoliko institucija i organizacija o ljudskim pravima koje deluju u ovo zemlji, kao što su: Instituciju Ombudsmana Poljske, Helsinški komitet, policiju itd.

Treća poseta se odvijala u Belflastu (Severna Irska) gde su učestvovalo 14 službenika IOK. Tokom ove posete, organizovani su sastanci sa svim strukturama koje se bave pitanjima ljudskih prava u ovoj zemlji: Komisijom za ljudska prava, Parlamentarnim Ombudsmanom Sevrne Irske, Komisijom za jednakost, Komisijom za dečja prava i omladinu, Komisijom za stare osobe,

Ombudsmanom za zatvore, Ombudsmanom za policiju itd. gde su razmenjene najbolje prakse i korisne informacije.

Četvrta poseta, se odvijala kod Danskog parlamentarnog Ombudsmana i Danskog instituta za ljudska prava. U ovoj studijskoj poseti uzelo je učešće 11 osoba iz IOK. Cilj posete je bio razmena iskustava na razmatranju individualnih žalbi.

U okviru ovog projekta organizovana je i međunarodna konferencija *“Ispunjavanje cilja: Institucije Ombudsmana i sudstva na zaštiti ljudskih prava – najbolje Evropske i regionalne prakse”*, na kojoj su prisustvovali i eksperti iz Institucije Ombudsmana iz regije i šire, kao i predstavnici Ustavno sudu i viših sudova susednih zemalja.

Drugi projekat kojim je obuhvaćena i IOK je projekat *“Unapređivanje rodne pravde”*, sa fokusom na rodnu ravnopravnost i ojačanje pozicije žena, koji se finansira od strane Ministarstva spoljnih poslova Holandije, a implementira se od strane UNDP na Kosovu. U okviru ovog projekta je održano nekoliko treninga, jedan okrugli sto, a takođe je podržano učešćem na međunarodnom skupu u Hrvatskoj na temu *“Institucije Ombudsmana u južno-istočnoj Evropi: Učlanjivanje u EU i opšta periodična revizija.”*

3.3.3. Saradnja sa homolognim institucijama i ostalim međunarodnim organizacijama

IOK posvećuje posebnu pažnju saradnji sa homolognim institucijama i ostalim međunarodnim organizacijama.

U okviru ove saradnje vredni spomenuti posetu Visokog komesara Ujedinjenih Nacija za ljudska prava, g-đe Navi Pillay, koja je posetila IOK 20.06.2013. god. Tom prilikom razgovaralo se o stanju ljudskih prava na Kosovu. U svojoj deklaraciji g-đa Navi Pillay je naglasila da je *“imprionirana posvećenošću i ovlašćenjima Ombudsmana”*³²⁰ i ponovila svoju podršku IOK-u. G-đa, Pillay se tokom ove posete sastala i predstavnicima ostalih institucija Kosova, kojima je prosledila jasnu poruku u vezi poboljšanja stanja ljudskih prava.

Osim toga, uz podršku ambasade Francuske na Kosovu, od 11 do 13 decembra 2013. godine, realizovana je poseta Ombudsmana Republike Kosova i njegovog zamenika, Ombudsmanu Francuske. Poseta je bila radnog karaktera radi upoznavanja sa obostranim radom institucija na zaštiti ljudskih prava. Ova poseta je bila veoma produktivna i s ciljem da se saradnja intenzivira i budućnosti.

Tokom ove godine, Ombudsman Albanije je posetio Kosovo i tokm prilikom je posetio i Ombudsmana Republike Kosovo, što je u stvari bila uzvratna poseta. Tokom ovih poseta se razgovaralo o mnogobrojnim konkretnim pitanjima za povećanje saradnje i obnovljen je memorandum o saradnji, koji je potpisan ranije. Tokom poseta održani su i sastanci sa raznim institucijama na državnom nivou.

³²⁰Deklaracija Visokog Komesara Ujedinjenih Nacija za Ljudska Prava, g-đe Navi Pillay, na konferenciji za štampu tokom posete Kosovu, na: <http://www.unkt.org/opening-remarks-by-un-high-commissioner-for-human-rights-navi-pillay-at-a-press-conference/> (03.02.2014)

Ombudsman ima dobru saradnju sa svim homolognim institucijama iz regije sa kojima saraduje u raznim oblastima i takođe je održao sastanke o raznim temama.

3.3.4. Učlanjivanje na međunarodne organizacije

IOK je postala član sledećih međunarodnih mehanizama i organizacija:

❖ Međunarodni institut Ombudsmana (IOKI),³²¹ čiji je član, IOK postala sa jednakim pravima i odgovornostima. IOKI je svetska organizacija za saradnju sa više od 155 institucija ombudsmana u više od 90 zemalja sveta. U svojim naporima koji se fokusiraju na ljudska prava, dobru upravu i podizanje kapaciteta, IOKI podržava institucije članice u tri forme, i to preko:

- Treninga,
- Istraživanja i
- Pomoći na regionalnim projektima.

❖ Evropski institut Ombudsmana (EOI),³²² gde je IOK takođe institucionalni član sa jednakim pravima i obavezama. EOI je regionalna organizacija Evropskih ombudsmana koja radi na postizanju sledećih objekta:

- Promovisanje koncepta ombudsmana kao institucije,
- Promovisanje i razmena iskustava na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou,
- Istraživanje pitanja koja se tiču zaštite ljudskih prava i aktivnosti ombudsmana,

❖ Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI), u kojoj se IOK učlanio u novembru 2013. godine, i ujedno je i suosnivač Mreže. ENNHRI je organizacija čija je misija da podrži i ojača nacionalne institucije za ljudska prava, tako da one budu u skladu sa Pariškim načelima.³²³ Glavni objektivi ove mreže su: stvaranje jakog i održivog sekretarijata, jačanje komuniciranja među članovima ENNHRI, uspostavljanje saradnje među članovima i regionalnim mehanizmima.

Ombudsman je podno formalni zahteve za akreditaciju u Međunarodnom koordinacionom komitetu nacionalnih institucija za ljudska prava (ICC), na čijim sastancima redovno učestvuje od oktobra 2010. godine u svojstvu posmatrača. Takođe, IOK je podnela zahtev za učlanjivanje u Asociaciju ombudsmana Mediterana i trenutno se očekuje odgovor od ove organizacije.

³²¹ Međunarodni Institut Ombudsmana: www.theioi.org

³²² Evropski Institut Ombudsmana: www.eoi.at

³²³ Za detaljnije informacije o Pariškim načelima, posetite: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm> (30.01.2014).

3.3.5. Izveštavanje pred raznim međunarodnim mehanizmima

Ombudsman svake godine dobije razne upitnike i od međunarodnih organizacija radi izveštavanja o stanju ljudskih prava na Kosovu. I tokom ove godine Ombudsman je dobio 5 upitnika koji su navedeni u sledećoj tabeli.

Tabela 1: Lista izveštaja koji su upućeni međunarodnim organizacijama

Datum	Tema izveštaja	Organizacija/institucija kojoj je izveštaj upućen
19.04.201. god.	Poslovanje i ljudska prava	Evropski koordinacioni komitet nacionalnih institucija za ljudska prava
2.05.2013. god.	Implementacija Amanske deklaracije i njenog akcionog plana	Evropski koordinacioni komitet nacionalnih institucija za ljudska prava
22.10.2013. god.	Ljudska prava u post-konfliktnim situacijama	Savetodavni komitet Saveta za ljudska prava Ujedinjenih Nacija
5.11.2013. god.	Prava osoba koja su lišena slobode	Radna grupa o arbitrarnim lišnjima slobode – Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija
2.12.2013. god.	Uticao fiskalnih politika i poreskih politika na ljudska prava	Specijalni izvestilac Ujedinjenih Nacija o ekstremnom siromaštvu i ljudskim pravima

3.4. Podizanje kapaciteta

Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je posvetio posebnu pažnju podizanju kapaciteta osoblja. Tokom ovog perioda, IOK je organizovala niz specializovanih treninga za veliki broj saradnika. Treninzi su se uglavnom fokusirali na podizanju profesionalnih kapaciteta u posebnim profesionalnim oblastima.

IOK je organizovala trening za zaposlene na temu “Komuniciranje i ponašanje u teškim situacijama u radnom okruženju – spoljne i unutrašnje izlaganje”, kao i trening na temu “Izrada analitičkih izveštaja – Koncept proporcionalnosti u ustavnom pravu.

Na raznim treninzima koji su organizovani od strane Instituta Kosova za javnu administraciju (IKJA), odnosno treninzi u oblasti informativne tehnologije i treninga na izradi zakonodavstva.

U okviru zajedničkog projekta Saveta Evrope i Evropske Unije “Jačanje ljudskih prava”, organizovano je niz treninga u raznim oblastima ljudskih prava, kao što su: “Trening za trenera ljudskih prava”, nastavak treninga iz 2012. godine, “Monitorisanje mesta gde se nalaze lica lišena slobode”, “Odnosi sa publikom i promovisanje ljudskih prava preko medija”, “Metodologije komuniciranja” i “Izrada izveštaja na osnovu standarda Komiteta za prevenciju torture (CPT)”.

U okviru ovog projekta obuhvaćene su i studijske posete za zaposlene IOK-a u: Strazburu (Francuska), Varšavi (Poljska), u Belfastu (Severna Irska) i u Instituciji Ombudsmana u Danskoj.

I tokom ove godine, vredi naglasiti podršku OEBS-a na Kosovu u podizanju kapaciteta. Ova misija je organizovala trening u vezi monitorisanja mesta gde policija drži lica lišena slobode.

Što se tiče podizanja kapaciteta IOK je uživala podršku UNDP u organizovanju treninga sa sledećim temama: *“Izrada i menadžiranje projekata”*, *“Prava osoba koja su lišena slobode”* i *“Zakon o zaštiti okoline”*.

Takođe, vredi naglasiti podršku Visokog komesara za ljudska prava (OHCHR), odnosno trening na temu *“Upućivanje predmeta Ustavnom sudu”*.

Zaposleni IOK su održali trening u vezi sa *“Planiranjem, izvršenjem i revizijom budžeta”*, takođe trening u vezi *“Evidencije predmeta, organizacija i rad u pisarnici i procedure uvida u javna dokumenta”*.

Osim treninga koji su organizovani za zaposlene u instituciji, Ombudsman je takođe omogućio studentima da vrše pripravničku obuku. To su bili uglavnom pripravnici koji su diplomirali na pravnom fakultetu ili ostalim fakultetima. Pripravnički staž je trajao 6 meseci. Tokom ovog perioda, UNDP je nudila voma značajnu donaciju za pripravnike IOK. Sve osobe koje su završile pripravnički staž u IOK su sa velikim zadovoljstvom naglasili profesionalnu korist održavanja pripravničke obuke u IOK.

Takođe, IOK je od početka 2013. godine, počela da nudi pripravničkuobuku i za studente raznih zemalja. Prvo iskustvo o ovm pravcu je sa jednim studentom iz Univerziteta sa Yale, SAD, i Oxford Univerziteta iz Ujedinjenog Kraljevstva. Ovaj način pripravničke obuke sa studentima raznih zemalja sveta se pokazao odličnim za razmenu iskustava u oblasti studiranja.

Ombudsman će i u budućnosti posvetiti pažnju podizanju kapaciteta, u zavisnosti od potreba zaposlenih, ali i od spoljnih zahteva, koje će uticati na podizanju performanse samih zaposlenih, ali i zainteresovanim osobama za sticanje iskustva tokom rada u IOK. Takođe, IOK u zavinsoti od mogućnosti i prostora, sa zadovoljstvom će pružiti mogućnost za pripravničku obuku za veći broj zainteresovanih osoba, i osobama koji su zainteresovane za obuku u IOK u oblasti ljudskih prava.

3.5. Aktivnosti Grupe za zaštitu prava dece

Grupa za zaštitu prava dece, u okviru Institucije Ombudsmana formirana je s ciljem da putem posebne pažnje nadgleda, zaštiti i istražuje kršenja prava dece od strane javnih institucija Kosova.

Ova grupa tokom 2013. godine, osim razmatranja žalbi podnesenih u Instituciji Ombudsmana, je takođe preduzela i ostale aktivnosti u pravcu pomovisanja i zaštite prava dece, kao i uzdizanje profesionalnih kapaciteta.

Grupa za zaštitu prava dece je uzela učešće na konfeenciji za zaštitu prava dece koja je organizovana od strane Koalicije NVO za zaštitu dece (KOMF) na temu “Ko govori za mene”, koja je nudila podatke o aktuelnom stanju dece u oblasti porodičnog stanovanja, međudržavnog usvajanja, siromaštva dece, iskorištavanja dece u situacijama kada se nalaze na ulici itd.

U okviru regionalnog projekta “Prevenција iskorištavanja dece u jugo-istočnoj Evropi”, od 22. do 24. aprila 2013. god, u Novom Sadu (Srbija), Grupa za zaštitu dece je uzela učešće na završnoj konferenciji gde su prezentirani i rezultati istraživanja “Kako poboljšati komuniciranje između Ombudsmana i dece u Južno-istočnoj Evropi”. Napred navedeno istraživanje je izvršeno od strane organizacije Save the Children International u saradnji sa Mrežom mbudsmana za decu jugo-istočne Evrope (CRONSEE).

Od strane prisutnih, predstavljeni su mnogi primeri iz prakse komuniciranja sa decom. Između ostalog naglašeno je da su sastanci sa učenicima, grupama učenika ili savetima učenika veoma važni, ne samo u isticanju prisutnosti institucija Ombudsmana, vaspitanju dece u vezi njihovih prava, nego i na uzimanju u obzir pogleda i mišljenja dece kao pripadnika društva.

Dana 26. aprila 2013. god. u Prištini, IOK je u saradnji sa Save the Children International organizovala konferenciju tokom koje je promovisan izveštaj “Seksualna eksploatacija dece na Kosovu” koji je rezultat izvršenog istraživanja od strane Grupe za zaštitu prava dece. Učesnici na ovoj konferenciji su se informisali o istraživanju, nalazima i preporukama koje su upućene s ciljem poboljšanja rada na zaštiti prava dece, prevenciju pojave i ojačavanje zaštite borbe protiv seksualnog iskorištavanja, a posebno poboljšanja stanja dece, koje su žrtve seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja. Tokom istoga dana, predstavница IOK uzela je učešće u dve TV emisije (Rrokum TV i KTV), gde se razgovaralo u vezi ovog izveštaja.

Prilikom obeležavanja Dana dece, 1. juna.2013. god. predstavnici IOK u Prištini i Gračanici, pod šatorima koji su bili postavljeni na lokalnim trgovima ovih mesta, su razgovarali sa decom u vezi dečjih prava i ulozi IOK u zaštiti i promovisanju ljudskih prava, odnosno prava dece.

Dana 27.i 28. juna 2013.god., u Briselu je održana konferencija o pravdi za decu pod pokroviteljstvom Evropske komisije, Regionalne kancelarije UNICEF za centralnu i istočnu Evropu, kao i nezavisne države Komonvelta u kojoj su uzeli učešće i predstavnici valada država centralne i istočne Evrope, predstavnici civilnog društva, međunarodnih organizacija i ombudsmani, uključujući i Ombudsmana Kosova. Tokom konferencije, na raznim sesijama, održane su debate u vezi pravde za decu, postignutim napredovanjima, izazovima, preprekama i mogućnostima za poboljšanje pravde za decu u zemljama istočne i centralne Evrope. Takođe, tokom jedne od sesija konferencije, razgovaralo se i o iskustvima Kosova u oblasti pravde za decu.

Dana 8. jula 2013. god., Grupa za prava dece je uzela učešće na konferenciji predstavljanja trećeg izveštaja, u vezi procene sprovođenja strategije i nacionalnog plana delovanjao pravima dece u Republici Kosovo za 2012. godinu. U smislu člana panela, Ombudsman je prezentirao na temu “Naponi Institucije Ombudsmana u promovisanju i garantiranju najboljeg interesa dece”.

Dana 30 septembra 2013. god. grupa dece iz Albanije, uz podršku Save the Children u Albaniji, u okviru programa za upravljanje pravima dece, sastala se sa Ombudsmanom. Cilj susreta,

između ostalog je bio informisanje o situaciji dece na Kosovu, uloge IOK u zaštiti prava dece, prirodi i načinu podnošenja žalbi u vezi navodnih kršenja dečjih prava.

Dana 17. oktobra 2013. god. u Prištini je održana konferencija prezentacije izveštaja "Situacija dece u svetu za 2013 – deca sa ograničenim sposobnostima", koji je objavljen od strane UNICEF, na kojoj je uzela učešće i Grupa za prava dece. Tokom ove konferencije predstavljeni su nalazi izveštaja u vezi stanja dece sa ograničenim sposobnostima u svetu, a isto tako je naglašena potreba preduzimanja relevantnih akcija radi poboljšanja situacije u svim segmentima života.

"Deca u pokretu" je bila tema diskusije CRONSEE na osmoj godišnjoj konferenciji koja je održana 05.11.2013. god. u Zagrebu (Hrvatska). Zaključak ove konferencije je bilo da "Deca u pokretu", odnosno deca koja se podvrgavaju opasnim migracijama, predstavljaju jednu posebnu ugroženu grupu, uprkos toga da li su ova deca praćena od strane roditelja ili putuju samo radi potraživanja boljih životnih uslova, beže od nasilja, zloupotrebe, rata, prirodnih katastrofa ili ostalih poteškoća koja ih primoravaju da napuste svoja ognjišta. Učesnici ove konferencije su se složili, da je zbog stanja dece, neophodno ojačati i poboljšati sistem zaštite na nacionalnom nivou, kao i da se ojača pogranična saradnja u regiji. Takođe, konstatovano je da zemlje učesnice, između ostalog trebaju da preduzimaju sledeće korake:

- *Da se formiraju sveobuhvatni i efektivni sistemi za zaštitu dece u pokretu, koji garantuju zaštitu i potpunu realizaciju njihovih prava, koja su garantovana Konvencijom o pravima deteta, bez obzira na njihov migracioni status.*
- *Da se formiraju operativni mehanizmi za saradnju među sektorima, kao i da se razvijaju i primene standardne procedure za njihovo prijateljsko prihvatanje.*
- *Da institucije omoguće kontinuirane i sveobuhvatne treninge za profesionalce koji rade sa "decom u pokretu".*
- *Da obezbede da sve zaštitne mere budu preduzete na osnovu savetovanja sa decom i da obuhvate perspektivu deteta-njihova iskustva, poglede i očekivanja, imajući u obzir načelo etike i metodologiju učešća dece u svim odlukama.*

Nalazi iz revizije srednjoročnog pregleda programa saradnje između institucija Kosova i UNICEF-a za vremenski period 2011-2015., predstavljena su na radionici koja je održana 14.11.2013. god. na kojoj je uzela učešće i Grupa za prava dece. Ponovna srednjoročna revizija programa saradnje izvršena je tokom perioda februar - maj 2013.g. s ciljem da se poboljša rad i kvalitet primene ovog programa, kao i da se nastavi ciklus novog programa posle 2015. god.

I ove godine, tokom obeležavanja Univerzalnog dana dece, IOK je realizovala sastanke sa učenicima osnovnih škola u nekoliko sela opština Mitrovica, Prizren, Dragaš, Suva Reka, Dečane, Gračanica, Gnjilane, Vitina i Kamenica. Na ovim sastancima predstavnici Ombudsmana su informisali decu o misije IOK, odnosno Grupe za prava dece na zaštiti i promovisanju prava dece na Kosovu. Na ovim sastancima se razgovaralo i o situaciji prava dece u ovim školama i o načinu adresiranja zabrinutosti i problema dece u školama.

Iz diskusija sa učenicima, došlo se do zaključka da učenici škola koje su posetili predstavnici Ombudsmana, nisu dovoljno informisani o pravima dece i ulozi IOK u zaštiti njihovih prava,

dok u ostalim školama nedostaju adekvatni uslovi za nastavu, što otežava realizaciju nastavnog procesa.

U Prištini, takođe prilikom Međunarodnog dana dece, deca iz osnovnih škola Prištine i deca jednog obdaništa, posetili su centralnu kancelariju IOK. Oni su se sreli sa Ombudsmanom i neposredno su se upoznali sa radom ove institucije, misijom i angažovanjem institucije u zaštiti i promovisanju prava dece.

Dana 3. decembra 2013. god. u Prištini je održan okrugli sto na temu “Civilni aspekti međunarodnog kidnapovanja dece”, koji je organizovan od strane Osnovnog suda u Prištini, u saradnji sa USAID, na kojem je uzela učešće i predstavnik Ombudsmana. Cilj održavanja ovog okruglog stola je bio poboljšanje znanja zaposlenih u Osnovnom sudu, tužilaštvima i ostalim institucijama sa Zakonom o civilnim aspektima međunarodnog otimanja dece br.03/L-238, odnosno o ekskluzivnoj jurisdikciji Osnovnog suda u Prištini, kao prvostepenog suda u odlučivanju u vezi slučajeva koji se tiču civilnih aspekata međunarodne otimice dece.

Predstavnik IOK u saradnji sa NVO “Syri i Vizionit” iz Peći, u okviru projekta “Child protection and Child Right Governance”, tokom decembra meseca 2013 godine susreli su se sa učenicima nekoliko osnovnih i srednjih nižih škola Mitrovice, Peći, Đakovice i Uroševca. Na ovim sastancima se razgovaralo i o pravima dece, procedurama podnošenja žalbi u slučaju kršenja prava dece, kao i o ulozi IOK u promovisanju ljudskih prava.

3.6. Aktivnosti Departmana protiv diskriminacije

Tokom izveštajnog perioda, Departman protiv diskriminacije IOK je razmatrao individualne žalbe, ali i slučajeve koji su otvoreni *ex officio*, u kojima se tvrdi da su kršena ljudska prava koja su zaštićena važećim zakonima u Republici Kosov, posebno Zakonom protiv diskriminacije. Najveći broj žalbi se tiče diskriminacije po socijalnoj, zdravstvenoj, imovinskoj osnovi i po osnovu radnog odnosa.

Tokom redovnih sastanaka sa NVO-ima koje predstavljaju interese osoba sa ograničenim sposobnostima, IOK je primila žalbe od njih u vezi uslova za slobodan pristup javnim institucijama, kao i zakonodavstva o osobama sa ograničenim sposobnostima.

Ovaj departman, tokom ove godine je realizovao posete po bolnicama, sastanke sa NVO, posete prostorima gde žive zajednice, domovima za stare osobe i institucijama za negu. Predstavnik Ombudsmana su takođe imali sastanke sa predstavnicima osoba sa ograničenim sposobnostima, Pverenikom za jezike, i učestvovala je u javnim debatama, konferencijama i raznim treninzima.

Takođe, tokom ovog perioda, ovaj departman je imao sastanke sa Kancelarijom za dobru vladavinu, koordinatorima za ljudska prava na centralnom i lokalnom nivou i uzela je učešće u javnoj raspravi o dopuni i izmeni nacrtanog Zakona protiv diskriminacije i Zakona o zdravstvenom osiguranju.

Tokom monitorisanja poštovanja ljudskih prava osoba koje su smeštene u domovima za stare i institucijama za negu, tokom ove godine je nekoliko puta posećen dom za stare osobe,

specijalna ustanova u Štimlju, psihijatrijska bolnica u KBCK, Centru za mentalno zdravlje u Prištini, i Domu za integrisanje u Bresju. Tokom ovih poseta, u fokusu je bilo monitorisanje uslova života šticećenika, prostorije gde oni žive, uslovi rada zaposlenih u ovim institucijama, saradnja i funkcionisanje odnosa između Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu, Ministarstva zdravlja itd.

Na obležavanju Međunarodnog dana starih osoba, 1. oktobra 2013. god. i Međunarodnog dana mentalnog zdravlja, koji je obležen 10. oktobra 2013. god. Ombudsman je dana 21. oktobra 2013. god. organizovao okrugli sto na kojem je objavio izveštaj sa preporukama za odgovorne institucije, o nalazima tokom poseta domovima za stare osobe i osobama koje se nalaze u institucijama za negu.

Tokom ove godine, Departman protiv diskriminacije je istražio pitanje problema funkcionisanja Ekonomsko socijalnog saveta i pitanje nepotpisivanja kolektivnog ugovora o kojem je objavio i poseban *ex officio* izveštaj sa preporukama.

U okviru projekta Evropske Unije i Evropskog saveta o napredovanju ljudskih prava, departman je tokom 2013. godine održao treninge i studijske posete u zemlji i inostranstvu.

Tokom ove godine, predstavnici Departmana protiv diskriminacije bili su deo javnih rasprava u vezi prava osoba sa ograničenim sposobnostima, pravima starih osoba, kao i o upotrebi službenih jezika na Kosovu i ljudskim pravima.

3.7. Komentari i preporuke na nacrt zakona i podzakonskim aktima

Jedna od odgovornosti Ombudsmana, koja je određena Zakonom o Ombudsmanu, je da: “preporučiti donošenje novih zakona Skupštini, izmene zakona na snazi i donošenje ili izmene podzakonskih akata od strane institucija Republike Kosovo”.³²⁴

Ombudsman je primio određeni broj žalbi, u vezi odbijanja njihovih podnesaka od strane Posebne Komore Vrhovnog Suda Kosova (PKVSK) u vezi pitanja Kosovske agencije za Privatizaciju (KAP), zbog neprihvatanja ukoliko nisu prevedena na engleski jezik, a troškovi prevoda snosi stranka koja se obraća PKVSK. Nakon izvršene analize ovih žalbi, Ombudsman je konstatovao da je ova praksa PKVSK diskriminatorne prirode prema građanima, jer u stvari ovakvim postupanjem, građanima se negira ili otežava uživanje prava na pristup PKVSK.

U vezi ovog pitanja, Ombudsman je pripremio izveštaj sa preporukama, kojeg je 12.11.2013. god. Uputio predsedniku PKVSK, relevantnim parlamentarnim komisijama (Komisiji za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije, kao i Komisiji za zakonodavstvo), zahtevajući pokretanje postupka za izmenu člana 25, paragrafa 8, 9 i 10 Zakona o Posebnoj komori Vrhovnog suda Kosova br. 04/L-033, u vezi pitanja Kosovske agencije za privatizaciju, kao i da se obustavi praksa odbijanja građana i da se osnaži služba prevoda unutar suda, tako da se građani ne uslovljavaju obraćanjem ovom sudu i na engleskom jeziku.

³²⁴ Zakon o Ombudsmanubr. 03/L-195, član 16, paragraf 1, tačka 1.6.

U vezi toga, dana 19.01.2013. god. Parlamentarna komisija za ljudska prava, održala je dikusiju tokom koje je jedan od zamenika Ombudsmana obrazložio, da su odredbe zakona u suprotnosti sa članovima 5 i 24 Ustava Republike Kosovo, kao i članovima 6.1 i 14 EKLJPS. Članovi komisije su jednoglasno podržali preporuke Ombudsmana i saglasili se, da se ova Komisija obrati PKVSK i da zahteva od iste da obustavi ovakve prakse, kao i da predloži izmenu i dopunu zakona.

U međuvremenu, Ombudsman je tokom 2013 godine, primio niz nacrtu zakona i nacrtu Administrativnih uputstava ministarstava, radi davanja komentara u vezi istih. Na osnovu Pravilnika o radu Vlade Republike Kosovo br. 09/2011, predložno telo je dužno da se za nacrtu zakona i podzakonske akte, osim sa relevantnim ministarstvima, konsultuje se i sa Ombudsmanom, u vezi usklađenosti istih sa “...*prihvaljivim međunarodnim standardima za ljudska prava i slobode...*”³²⁵ Rok za podnošenje komentara je 15 radnih dana.³²⁶

U 2013, osim što je dao svoj doprinos u izradi niza raznih normativnih akata, raznih javnih institucija na centralnom nivou, Ombudsman je takođe prosledio komentare i u vezi sledećih nacrtu zakona:

- Nacrt zakona za zaštitu protiv diskriminacije
- Nacrt zakona o platama javnih službenika
- Nacrt zakona o završnom ipsitu državne mature
- Nacrt zakona o prisluškivanju telekomunikacija
- Nacrt zakona o statusu albanskog obrazovanja Republike Kosovo od školske godine 1990/91 do školske godine 1998/99
- Nacrt zakona o izmeni i dopuni zakona o Ombudsmanu br. 03/L-195
- Nacrt zakona o izmeni i dopuni zakona br. 04/L-033 o Posebnoj Komori Vrhovnog Suda Kosova u vezi pitanja Kosovske agencije za privatizaciju
- Nacrt zakona o izmeni i dopuni zakona o Civilnoj Službi Republike Kosovobr. 03/L-19.

Vredi naglasiti da su tokom 2013 godine, državne institucije na centralnom nivou, u mnogim slučajevima, poslale nacrtu predloga raznih normativnih dokumenata za konsultacije sa Ombudsmanom u vezi oblasti ljudskih prava. Ovo je pozitivna praksa koju vredni naglasiti, iako realno gledajući, predstavlja veliko profesionalno i vremensko opterećenje za Ombudsmana.

Ombudsman je spreman da ponudi svoju pomoć i podršku u svim slučajevima kada proceni da je to moguće, i preporučuje da sve institucije šalju Ombudsmanu normativne akte za kometare:

Preporuke:

- ***Da Instituciji Ombudsmana šalju radi savetovanja samo one normative akte koji sadrže odredbe koje tiču ljudskih prava, a posebno kada se radi o određivanju ili ograničavanju ljudskih prava i sloboda.***

³²⁵Pravilnik o radu Vlade Republike Kosova, član 7, paragraf 2.

³²⁶Isto, član 7, paragraf 3.

- *Da vremenski rok predviđen za konsultacije ne bude manji od 15 dana od dana slanja normativnog akta na razmatranje.*

3.8. Komuniciranje sa medijima

Javni identitet je od izvanredne važnosti za instituciju bez izvršnih ovlašćenja. Ovaj identitet se stavlja u funkciju zaštite i promovisanja ljudskih prava, igrajući nezamenjljivu ulogu u ispunjavanju ustavne i zakonske misije IOK-a.

Javni profil IOK, obavezno se gradi kroz prisustvo medija, bilo to preko plasiranja materijala koji predstavljaju rad i aktivnosti institucije ili preko odgovora na zahteve medija za uzimanje mišljenja, stavova ili za uzimanje podataka u vezi slučajeva iz određene oblasti ljudskih prava i sloboda. Takođe, organizovanje otvorenih aktivnosti za medije, pruža mogućnost da mediji i publika, preko njih, saznaju više o misiji i mandatu Ombudsmana i o slučajevima koje istražuje.

U funkciji promovisanja ljudskih prava preko rada IOK, tokom 2013 godine, održani su okrugli stolovi u Uroševcu, Đakovici, Gjnilanu, Prizrenu, Peći, u južnom i severnom delu Mitrovice, kao i u Gračanici, uključujući i sve gradove gde se nalaze regionalne kancelarije IOK. Ukupno je organizovano 8 (osam) okruglih stolova koji su pružili mogućnost za diskusiju sa rukovodećim strukturama relevantnih opština, ne vladinim organizacijama i lokalnim medijima, o ispunjavanju misije Ombudsmana.

Takođe, održavanje četiri tematska okrugla stola i obeležavanje trinaestogodišnjice osnivanja IOK, imalo je veliku važnost u promovisanju rada i iloge IOK, ali takođe i promovisanja ljudskih prava i sloboda.

Tokom 2013 godine, održane su i dve javne prezentacije (prezentacija izveštaja “Seksualno iskorištavanje dece na Kosovu” i prezentacija preliminarnih podataka i rada IOK na kraju godine), preko konferencija za medije.

Za razliku od prethodnih godina, Ombudsmanse na Međunarodni dan dece, između ostalog, predstavao pred građanima na javnom prostoru na štandovima, koji su bili organizovani i snabdeveni raznim brošurama i lecima, kao i raznim aktivnostima i raspodelom materijala koji su objavljeni od IOK, na javnom prostoru na trgu “Majka Tereza”.

Tokom perioda izveštavanja od 1. januara do 31. decembra 2013. god. realizovano je 128 javnih pojavljivanja, uglavnom od strane Ombudsmana, ali i od strane službenika IOK, kao odgovor na zahteve medija i novinara za izjave, otvorene emisije za pitanja građana, intervju, debate itd. Pojavljivanja su realizovana preko tradicionalnih medija, elektronskih portala i pisane štampe.³²⁷ Ovim brojem javnih pojavljivanja preko medija nisu obuhvaćene izjave za lokalne medije, koje su date tokom aktivnosti, poseta ili monitorisanja u regionalnim centrima.

Istovremeno, tokom istog perioda, na web stranici IOK i preko fejsbuka (facebook) institucije, kao i za medije, plasirano je 50 izjava, obaveštenja, foto vesti, reagovanja, izveštaji itd.

¹Cifra od 100 pojavljivanja ne medijima ne obuhvaća i raspodelu i prikaz istih.

Takođe, tokom ove godine, IOK je objavila u fizičkoj kopiji i elektronskoj formi:

- Godišnji izveštaj *(na albanskom, srpskom i engleskom jeziku)*
- Sažetak statistika o slučajevima, medijskom pokrivanju i finansije *(na albanskom, srpskom, turskom i engleskom jeziku)*
- Sažetak preporuka iz godišnjeg izveštaja za 2012 godinu *(na albanskom, srpskom i engleskom jeziku)*
- Bilten o pravima deteta *(na albanskom, srpskom, turskom i romskom jeziku)*
- Brošuru o pristupu javnim dokumentima *(na albanskom i srpskom jeziku)*
- Brošuru o mandatu Ombudsmana *(na albanskom i srpskom jeziku)*

Tabela 2: Spisak medija prema medijskim izveštajima

POJAVLJIVANJE PRED MEDIJIMA RASPODELA NA OSNOVU MEDIJA	
<i>(isključujući izjave za lokalne medije tokom aktivnosti, poseta ili monitorisanja po regionalnim centrima)</i>	
BIRN / Jeta në Kosovë	9
Epoka e Re	1
MedijaCentar	1
Nezavisni novinari i projekti/ dokumentarci	8
Telegraf	1
KIM Radio	1
KLAN Kosova	6
Koha Ditore	11
PortaliKosovaLive	1
Kosova Sot	6
KTV	14
Lajmpress	2
Radio Dukagjini	1
Preportr	1
RROKUM	1
RTK 1	17
RTV 21	10

SETimes	2
Tribuna	5
TV Vali	1
Radio Puls	1
VOA	2
Zëri	6
Radio Kosova	7
RTK2	1
Bota sot	2
Infoglobi	1
Radio slobodnaEvropa	6
Top Chanel	2
Agencija albinfo.ch.	1

POGLAVLJE IV

BUDŽET I OSOBLJE INSTITUCIJE OMBUDSMANA

IOK je nezavisna javna institucija, koja se finansira iz budžeta Republike Kosovo. Zakon o Ombudsmanu predviđa da “IOK priprema predlog za godišnji budžet i prosleđuje ga na usvajanje Skupštini Republike Kosovo”.³²⁸ Na osnovu iste zakonske odredbe, Instituciji Ombudsmana se obezbeđuje potreban budžet “bez obzira na odredbe ostalih zakona”.³²⁹

4.1. Finansiranje IOK iz budžeta Kosova

Na osnovu zakonom propisane budžetske i finansijske nezavisnosti IOK, bazirajući se na zakonom predviđenom procesu za pripremanje i podnošenje redovnog budžetskog zahteva, Ombudsman je podneo budžetski zahtev za 2013 godinu Skupštini Republike Kosovo.

Budžetski zahtev Ombudsmana za 2013 godinu bazira se na plan rada i planirane aktivnosti, i većim delom je odobren u skladu sa podnetim budžetskim zahtevom IOK.

Prikazivanje stanja protoka budžeta IOK za 2013 godinu, prikazano je u sledećoj tabeli. Dok, detaljnije prikazivanje svih protoka u okviru budžeta IOK sa posebnim ekonomskim kategorijama se šalju Skupštini Republike Kosovo, na osnovu sadržaja jedinstvenog obrazca za finansijska izveštavanja, koji je izrađen od strane Komisije za budžet i finansije.³³⁰

Tabela 3: Budžetski zahtev, odobreni budžet i konačni budžet IOK za 2013 godinu

Br.	Ekonomске kategorije	Budžetski zahtev za 2013 godinu	Odobreni budžet za 2013 godinu	Konačni budžet za 2013 godinu	Budžet za 2012 godinu
1.	Plate i dnevnice	557,993.61€	526,050.00 €	513,050.00 €	383.778.00 €
2.	Roba i usluge	389,239.00 €	359,239.00 €	302,239.00 €	260.532.00 €
3.	Komunalni troškovi	30,000.00 €	30.000.00 €	23,000.00 €	30.000.00 €
4.	Kapitalni troškovi	52,750.00 €	52,750.00 €	52,000.00 €	7.000.00 €
Ukupno		1,029,982.61 €	968,039.00 €	890,289.00 €	681.310.00 €

Šesto mesečnom revizijom budžeta, IOK je podnela zahteva budžeta. Dana 21.06.2013. god. je izvršila transfer budžeta u iznosu od 17,000.00 € iz ekonomske kategorije roba i usluge, u

³²⁸ Zakon o narodnom advokatu, br. 03/L-195, član 34, paragraf 2.

³²⁹ Isto.

³³⁰ Detaljan finansijski izveštaj o budžetu IOK poslat će se Skupštini Republike Kosovo, na osnovu unifikovanog obrazca za finansijsko izveštavanje.

keonomskoj kategoriji kapitalni troškovi, za povećanje monetarne mase za snabdevanje institucije sa dva vozila.

Dok, u vezi budžetske štenje za 2013 godinu, prilikom okončavanja fiskalne godine 2013, IOK nakon finansijske analize stanja budžeta u odnosu sa potrošenim sredstvima i sredstvima planiranim za potrošnju do 31.decembra 2013. god. izvršen je povratak finansijskih budžetskih sredstava u budžet Kosova u iznosu od 77,750.00 €.

4.2. Konačni budžet IOK i realizacija troškova za 2013 godinu

Na sledećoj tabeli predstavljamo stanje konačnog budžeta u odnosu sa budžetskim troškovima za 2013 godinu.

Tabela 4: Potrošeni budžet za 2013 godinu

Br.	Ekonomske kategorije	Konačni budžet za 2013. goinu	Potrošeni budžet	Neisplaćeno	Slobodna sredstva	Realizacija u %
1.	Plate i dnevnice	513,050.00 €	450,248.48 €	-	62,801.52 €	87.76%
2.	Roba i usluge	302,239.00 €	256,899.05 €	38,412.75 €	6,927.20 €	85.00%
3.	Komunalni troškovi	23,000.00 €	17,410.43 €	3,852.36 €	1,737.20 €	75.70%
4.	Kapitalni torškovi	52,000.00 €	14,430.00 €	37,570.00 €	-	27.75%
Ukupno		890,289.00 €	738,987.96 €	79,835.11€	71,465.93 €	83.01%

4.3. Finansiranje IOK od donatora

Tokom 2013 godine, IOK je primila finansijsku podršku na direktan i indirektan način od sledećih donatora: Savet Evrope, Ambasada Belgije, Kraljevine Norveške, Republike Turska, OEBS, UNDP i NVO Save the Children. Značaj donacija za IOK, i za ovaj izveštajni period, je velik i od interesa za postizanje objekta rada. Donacije za 2013 godinu, uglavnom su bile namenjene podizanju profesionalnih kapaciteta osoblja, kao i na promovisanju rada IOK.

Za profesionalno unapređivanje osoblja, kao i preduzimanju nekih forma i aktivnosti promovisanja rada, IOK je finansirana na direktan način od smaih donatroa, IOK u mnogim od napred navedenih donacija nije imala direktan pristup finansijskim sredstvima koja su

namenjena za ove projekte, tako da i prikazivanje stanja finansijskih troškova kao celina za donatore i donacije u tabelarnoj formi, za IOK nije moguće da se predstavi u ovom izveštaju.

4.4. Osoblje Institucije Ombudsmana za 2013 godinu

Da bi ispunio svoju ustavnu misiju, sastav i broj zaposlenih čini osnovni faktor funkcionisanja IOK. Broj odobrenih radnih mesta za 2013 godinu bio je 55.

Broj odobrenih pozicija od 55 zaposlenih na osnovu kategorija službenika podeljen je na sledeći način: šest (6) javnih službenika koji su izabrani od strane Skupštine Republike Kosovo i četrdeset i devet (49) civilnih službenika.

Povećanje broja žalbi za 2013 godinu, dodatne obaveze koje proizilaze iz mnogih zakona koji su usvojeni od strane Skupštine Republike Kosovo u vezi zaštite ljudskih prava i sloboda na Kosovu, kao i usvajanje novih zakona, koji određuju zakonske dužnosti i odgovornosti za upravljanje i funkcionisanje administracije, određuju direktne dodatne odgovornosti za IOK, koje mogu da se izvrše samo angažovanjem dodatnih ljudskih resursa.

Budžet IOK za plate i dnevnice bio je dovoljan za pozicije koje su usvojene za 2013 godinu.

Važno je naglasiti da je tendencija napuštanja IOK od strane profesionalnog kadra tokom 2013 znatno manja u odnosu na prethodne godine. Ali, i tokom 2013 godine je bilo kretanja osoblja i dobrovoljni prekid radnog odnosa. Ovo je uticalo negativno na funkcionisanje nekoliko sektora, kao i na kvalitet rada IOK, pogotovo kada se ima u obzir da se radi o ključnim pozicijama i osobama sa iskustvom i višegodišnjim radom u IOK. Glavni uzroci za dobrovoljan prekid radnog donosa, nakon višegodišnjeg stručnog profesionalnog podizanja u IOK su: nova radna mesta gde su plate veće, a takođe radni uslovi bolji nego u IOK, ili se radi o profesionalnom preusmeravanju.

POGLAVLJE V

STATISTIČKI PREGLED

5.1. Statistički pregled žalbi i slučajeva za 2013 godinu

Od 1.januara do 31.decembra 2013.god., 2047 osoba se pojavilo u glavnom sedištu IOK u Prištini i u regionalnim kancelarijama radi podnošenja žalbi ili radi dobivanja saveta i pravne pomoći. Od njih, 302 osobe su se lično sastale sa Ombudsmanom ili njegovim zamenicima tokom *Otvorenih dana*, koje se održavaju najmanje jednom mesečno u opštinama i dva puta mesečno u Prištini.

Najveći broj istraživanih od strane IOK, tokom perioda o kojem se izveštava, se ticao uglavnom: zaštiti imovine, prava na pravično i nepristrasno suđenje, pravo na pravna sredstva, pravo na rad i obavljanje profesije, zdravstvene i socijalne zaštite, prava optuženog itd.

Na donjim tabelama, na detaljniji način se predstavlja ukupan broj žalbi koje su podnete pred IOK tokom 2013 godine. Na ovim tabelama su prikazane sve vrste mera i slučajeva sa absolutnim ciframa. Takođe, ovde su prikazane i cifre o broju slučajeva sa preporukama koje su objavljene od strane IOK, neuspesima i zakašnjenjima odgovornih vlasti da odgovore na pisma IOK, sprovođenju preporuka IOK od strane odgovornih vlasti, itd.

Tabela 5: Žalbe podnete pred IOK od građana Kosova (1 januar 2013- 31 decembar 2013)

	Ukupan broj žalbi podnetih u IOK	2047
<i>Etnička pripadnost žalilaca</i>		
	Albanci	1795
	Srbi	146
	Bošnjaci	31
	Turci	25
	Romi	21
	Aškalije	11
	Ostali	18
<i>Pol podnosioca žalbi pred IOK</i>		
	Muško	1611
	Žensko	436
<i>Ogovorne vlasti protiv kojih su podnete žalbe (jedna žalba može da ima više od jedne odgovorne strane)</i>		
	Sudovi	577

	Ministarstva	433
	Opštine	298
	Javna preduzeća	163
	Kosvska agencija za privatizaciju	125
	Policija	92
	Javna tužilaštva	41
	Privatne firme	41
	Kosovska agencija za imovinu	28
	Ostale	312

Tabela 6: Žalbe koje su proglašene neprihvatljivim tokom 2013 godine

	Broj žalbi koje su proglašene neprihvatljivim	1452
Zakonska osnova neprihvatljivosti žalbi na osnovu Zakona o Ombudsmanu		
	Neiskorištavanje pravnih sredstava - član 20, tačka 1.4	537
	Ne postoje kršenja, lošeg upravljanja - član 20, tačka 1.1	316
	U postupku korišćenja pravnih sredstava - član 20, tačka 1.3	277
	Van jurisdikcije - član 19, tačka 1.3.1	248
	Neinteresovanje, neuspeh stranke - član 20, tačka 1.2	32
	Žalba podneta nakon zakonskog roka - član 19, tačka 1.3.2	31
	Ostalo	11

Tabela 7: Slučajevi otvoreni za istragu u IOK (1 januar 2013 – 31 decembar 2013)

	Slučajevi otvoreni za istragu nakon žalbi građana	595
	Slučajevi otvoreni po službenoj dužnosti (ex officio)	21
Etnička pripadnost građana na osnovu istraživanih slučajeva		
	Albanci	474
	Srbi	82
	Bošnjaci	12
	Turci	10
	Romi	7

	Ostali	10
<i>Pol žalioca na osnovu slučajeva istraživanih od IOK</i>		
	Muško	453
	Žensko	142
<i>Odgovorne vlasti u slučajevima istraživanih od strane IOK (jedan slučaj može da sadrži više od jedne odgovorne strane)</i>		
	Sudovi	195
	Ministarstva	133
	Opštine	90
	Javna preduzeća	78
	Policija	35
	Javna tužilaštva	21
	Kosovska agencija za privatizaciju	18
	Kosovska agencija za imovinu	11
	Privatna preduzeća	5
	Ostali	51

Tabela 8: Predmet istraživanih slučajeva na osnovu prava koja su garantovana Ustavom (jedan slučaj može da obuhvati više od jednog kršenja garantovanih prava)

	Zaštita imovine	157
	Pravo na pravično i nepristrasno suđenje	143
	Pravo na pravna sredstva	68
	Pravo na rad i obavljanje profesije	63
	Socijalna i zdravstvena zaštita	59
	Prava optuženog	30
	Jednakost pred zakonom	23
	Zabrana mučenja, surovog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja	23
	Sudska zaštita prava	18
	Odgovornost za životnu sredinu	17
	Pravo na pristup javnim dokumentima	14
	Sloboda kretanja	11

	Slučajevi za posredovanje	10
	Prava deteta	10
	Pravo na obrazovanje	8
	Pravo na slobodu i sigurnost	8
	Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice	7
	Ljudsko dostojanstvo	6
	Pravo na izbor i učešće	5
	Pravo na privatnost	5
	Pravo na život	4
	Sloboda izražavanja	3
	Pravo na lični integritet	2
	Zabrana ropstva i prinudnog rada	1
	Sloboda udruživanja	1
	Sloboda okupljanja	1
	Pravo da mu se ne sudi dva puta za isto krivično delo	1

Tabela 9: Ukupan broj zatvorenih slučajeva tokom 2013 godine
(ne samo slučajevi 2013 godine, nego i slučajevi koji su registrovani i ranije, a zatvoreni su tokom ove godine)

	Ukupan broj zatvorenih slučajeva	1309
<i>Zakonska osnova zatvarenja slučajeva na osnovu Zakona o Ombudsmanu</i>		
	Pozitivno rešen, u skladu sa zahtevom žalioaca - član 19, tačka 1.5.	587
	Zatvoren zbog neinteresovanja žalioaca, neuspeh stranek - član 20, tačka 1.2	195
	Neprihvatljiva, u toku iskorištavanja pravnih sredstava - član 20, tačka 1.3	178
	Neprihvatljiva, nema kršenja, lošeg upravljanja – član 20, tačka 1.1	131
	Zatvoren izveštajem	118
	Neprihvatljiva, neiskorištavanje pravnih sredstava - član 20, tačka 1.4	80
	Neprihvatljiva, van jurisdikcije - član 19, tačka 1.3.1	10
	Ostalo	10

Tabela 10: Odgovorne vlasti individualnih slučajeva istraživanih u IOK
(jedan slučaj može da ima više od jedne odgovorne strane)

SUDSKI I TUŽILAČKI SISTEM		
	Osnovni sud u Prištini	52
	Posebna komora Vrhovnog Suda	26
	Apelacioni sud u Prištini	21
	Osnovni sud u Gnjilanu	19
	Osnovni sud u Prizrenu	18
	Osnovni sud u Peći	16
	Osnovni sud u Mitrovici	10
	Osnovni sud u Uroševcu	8
	Osnovni sud u Đakovici	8
	Osnovno tužilaštvo u Prištini	8
	Osnovno tužilaštvo u Mitrovici	6
	Vrhovni sud Kosova	6
	Sudski savet Kosova	5
	Ustavni sud Kosova	3
	Osnovno tužilaštvo u Prizrenu	3
	Veće za uslovno puštanje	3
	Osnovno tužilaštvo u Uroševcu	2
	Ostale institucije (samo sa jednim slučajem)	2
VLADINI ORGANI		
	Korektivna služba Kosova	41
	Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu	23
	Ministarstvo unutrašnjih poslova	22
	Ministarstvo sredine i prostornog planiranja	11
	Ministarstvo pravde	7
	Ministarstvo zdravlja	5
	Ministarstvo obrzoavanja, nauke i tehnologije	4
	Ministarstvo infrastrukture	3
	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja	3

	Poreska administracija Kosova	3
	Kancelarija premijera vlade	2
	Ministarstvo spoljnih poslova	2
	Vlada Kosova	2
	Ostale institucije (samo sa po jednim slučajem)	5
LOKALNA VLAST		
	Opština Prizren	12
	Opština Peć	11
	Opština Priština	9
	Opština Gnjilane	8
	Opština Mitrovica	6
	Opština Suva Reka	6
	Opština Gračanica	5
	Opština Obilić	4
	Opština Vučitrn	4
	Opština Kamenica	3
	Opština Kačanik	3
	Opština Srbica	3
	Opština Đakovica	3
	Opština Uroševac	2
	Opština Novo Brdo	2
	Opština Štrpce	2
	Ostale institucije (samo sa po jednim slučajem)	7
OSTALE JAVNE INSTITUCIJE		
	Energetska korporacija Kosova	71
	Policija Kosova	35
	Kosvska agencija za privatizaciju	19
	Univerzitet u Prištini	12
	Kosovska agencija za imovinu	11
	Strane vlasti	6

	Centralna izborna komisija	5
	Skupština Kosova	3
	Kosovska kompanija za distribuciju i snabdevanje električnom energijom	3
	Univerzitetski klinički centar Kosova	2
	Advokatska komora Kosova	2
	Kosovska katastarska agencija	2
	Galerija umetnosti Kosova	2
	Ostale institucije (samo sa po jednim slučajem)	18
PRIVATNE STRANKE		7

Tabela 11: Neuspeh odgovornih vlasti da odgovore na pisma IOK

SUDSKI I TUŽILAČKI SISTEM		
	Osnovni sud u Prištini	25
	Veće za uslovno puštanje	7
	Osnovni sud u Peći	4
	Osnovni sud u Gnjilanu	3
	Kosovski sudski savet	3
	Apelacioni sud	2
	Posebna komora vrhovnog suda	1
	Osnovno tužilaštvo u Mitrovici	1
	Apelaciono tužilaštvo u Prištini	1
VLADINI ORGANI		
	Ministarstvo sredine i prostornog planiranja	2
	Ministarstvo infrastrukture	2
	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije	2
	Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu	1
	Ministarstvo unutrašnjih poslova	1
	Vlada Kosova	1
	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja	1
LOKALNA VLAST		

	Opština Priština	3
	Opština Parteš	2
	Opština Vitina	1
	Opština Vučitrn	1
	Opština Mitrovica	1
	Opština Štrpce	1
OSTALE JAVNE INSTITUCIJE		
	Kosvska agencija za privatizaciju	4
	EKK	4
	Univerzitet u Prištini	2
	Regionalna kompanija vodovoda Priština	1
	KRUK "Hidrodrini" u Peći	1

Tabela 12: Zakašnjenja vlasti da odgovaraju na pisma IOK

Kosvska agencija za privatizaciju		
	Osnovni sud u Prištini	11
	Posebna komora Vrhovnog suda	3
	Apelacioni sud u Prištini	1
	Osnovni sud u Prizrenu	1
	Kosovski sudski savet	1
	Državno tužilaštvo	1
VLADINI ORGANI		
	Ministarstvo sredine i prostornog planiranja	1
	Ministarstvo infrastrukture	1
	Ministarstvo finansija	1
LOKALNA VLAST		
	Opština Vučitrn	2
	Opština Uroševac	1
	Opština Mitrovica	1
OSTALE JAVNE INSTITUCIJE		

	Advokatska komora Kosova	2
	Univerzitet u Prištini	1
	Carina Kosova	1

Tabela 13: Izveštaji i preporuke objavljeni od IOK

	Izveštaji o slučajevima	17
	<i>ex officio</i> Izveštaji	6
	Preporuke u objavljenim izveštajima	55

Tabela 14: Sprovođenje preporuka u izveštajima o istraživanim slučajevima od strane IOK

Odgovorne vlasti	<i>Sprovedene preporuke</i>	<i>Nesprovedene preporuke</i>	<i>Na čekanju za izvršenje</i>
Osnovni sud u Prištini	3	5	1
Opština Priština		5	
Ministarstvo sredine i prostornog planiranja		5	
Osnovni sud u Gnjilanu		3	
Vlada Kosova		3	
Ministarstvo finansija			3
Ured disciplinskog tužioca	3		
EKK	1	2	
Kosovski sudski savet	2		1
Apelaciono tužilaštvo u Prištini		2	
Opština Vitina		2	
Kancelarija regulatora energije	1	1	
Kosvska agencija za privatizaciju		1	1
Ministarstvo unutrašnjih poslova	2		
Kancelarija premijera vlade	1		
Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije		1	
Opština Mitrovica		1	
Osnovno tužilaštvo u Prizrenu		1	

Osnovni sud u Prizren		1	
Apelacioni sud u Prištini	1		
Opština Prizren	1		
Posebna komora Vrhovnog suda			1
Ukupno	15	33	7

5.2. Grafički prikaz statistika za vremenski period 1 januar 2013 - 31 decembar

Figura 1: Razmatranje žalbi podnetih pred IOK tokom 2013 godine

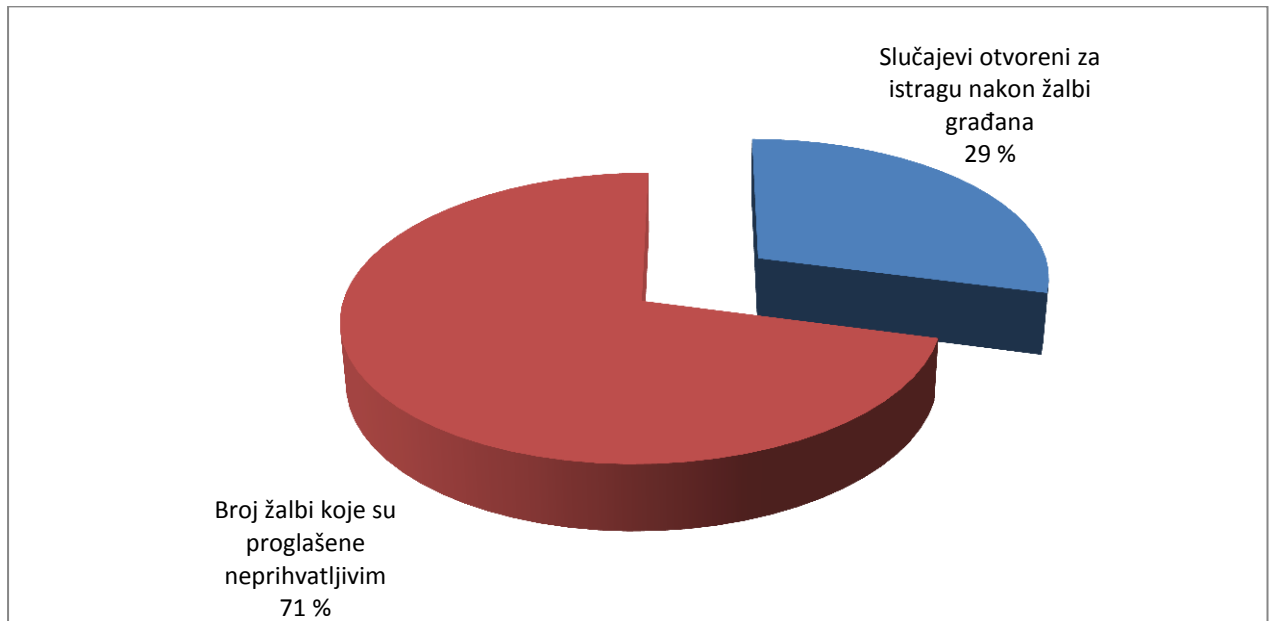

Figura 2: Etnička pripadnost građana na osnovu žalbi podnetih pred IOK 2013 godine

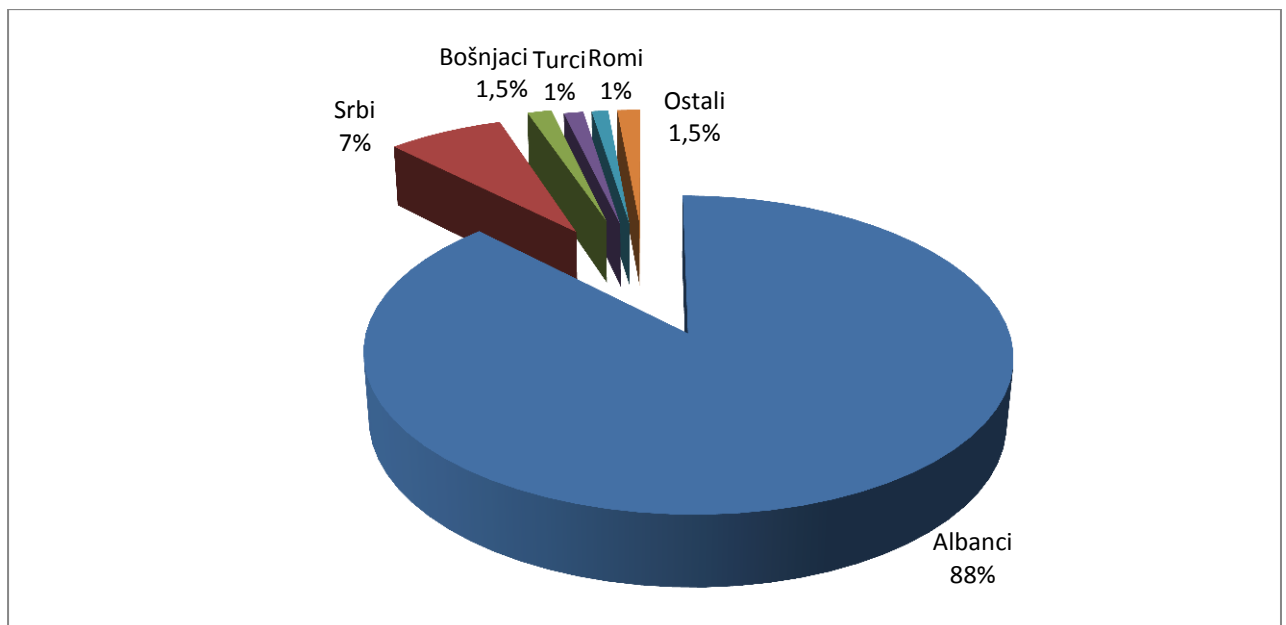

Figura 3: Pol građana na osnovu žalbi podnetih pred IOK 2013 godine

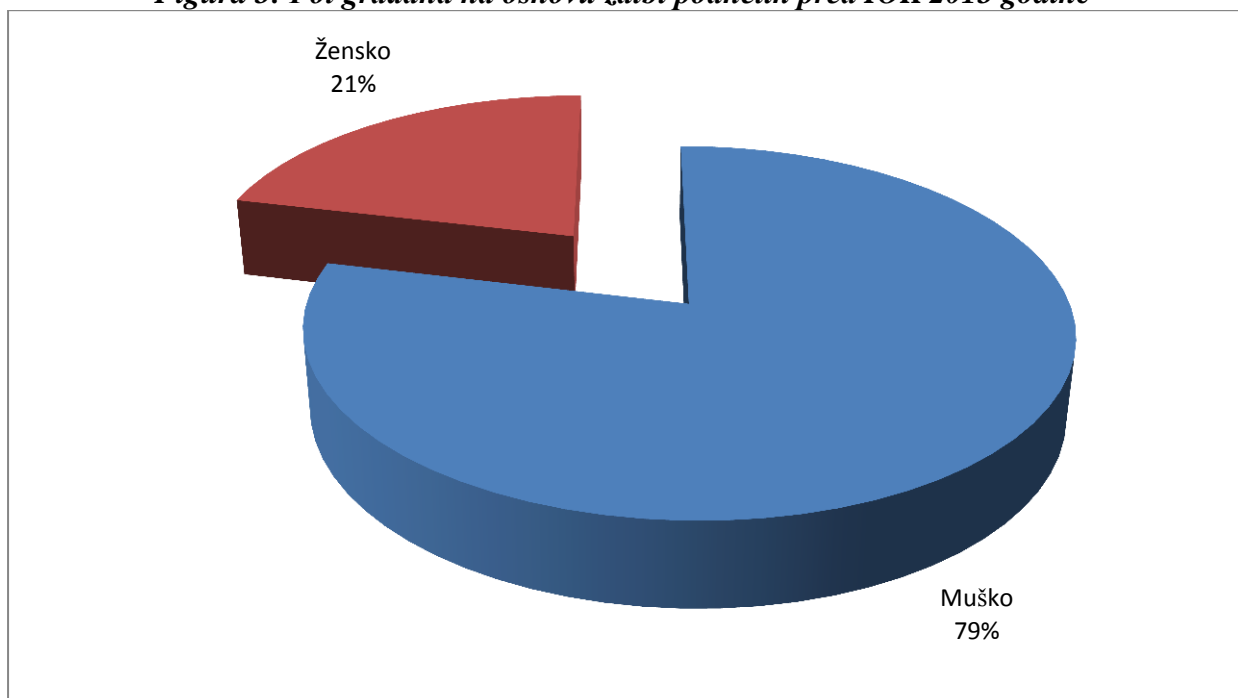

Figura 4: Odgovorne vlasti podnetih žalbi pred IOK 2013 godine

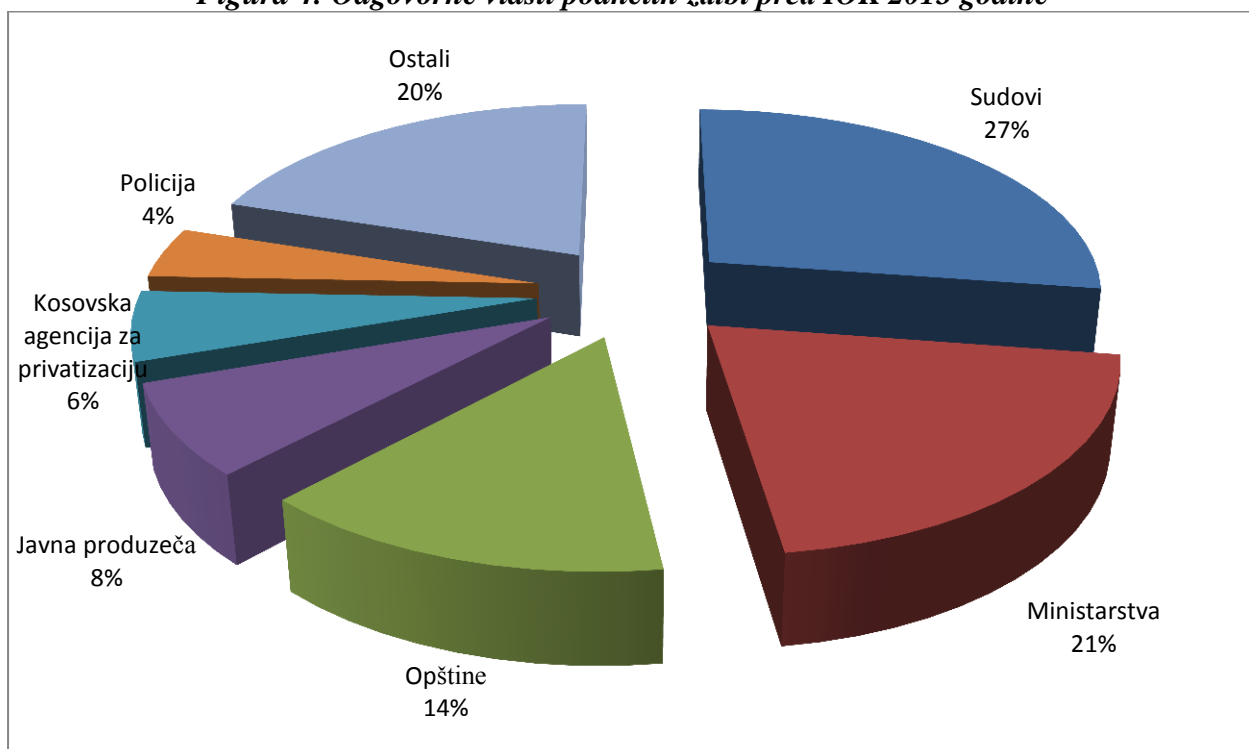

Figura 5: Etnička pripadnost građana na osnovu slučajeva otvorenih za istragu 2013 godine

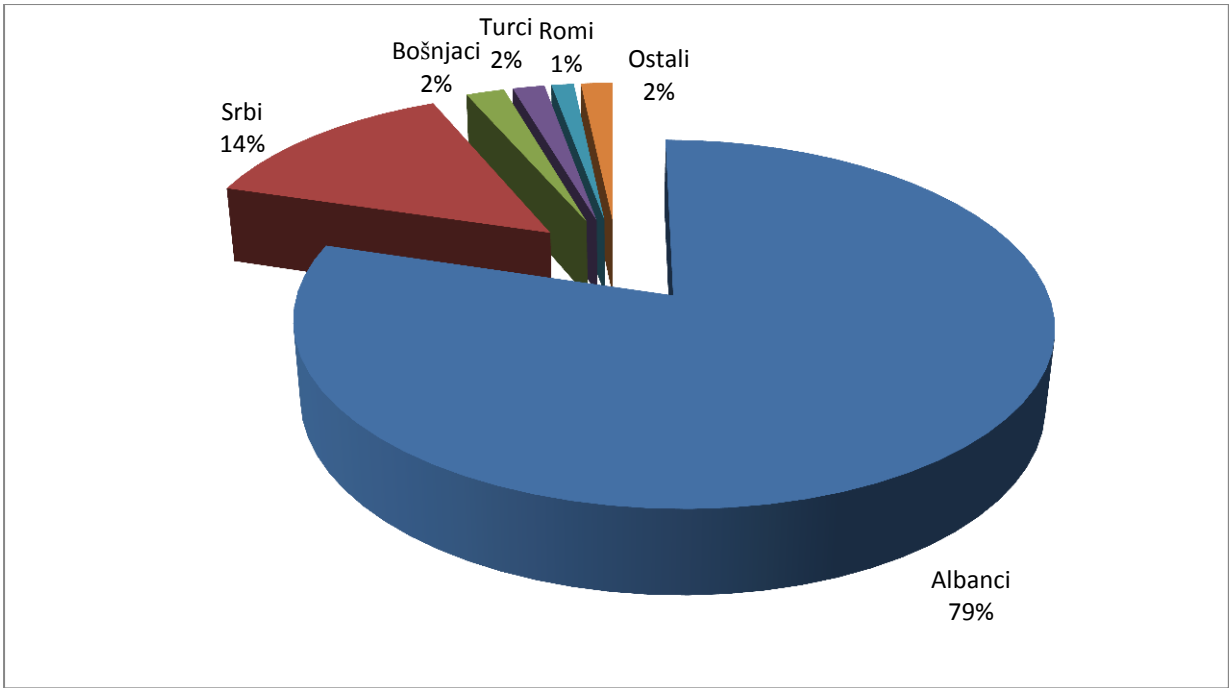

Figura 6: Odgovorne vlasti u istraživanim slučajeva u IOK2013 godine

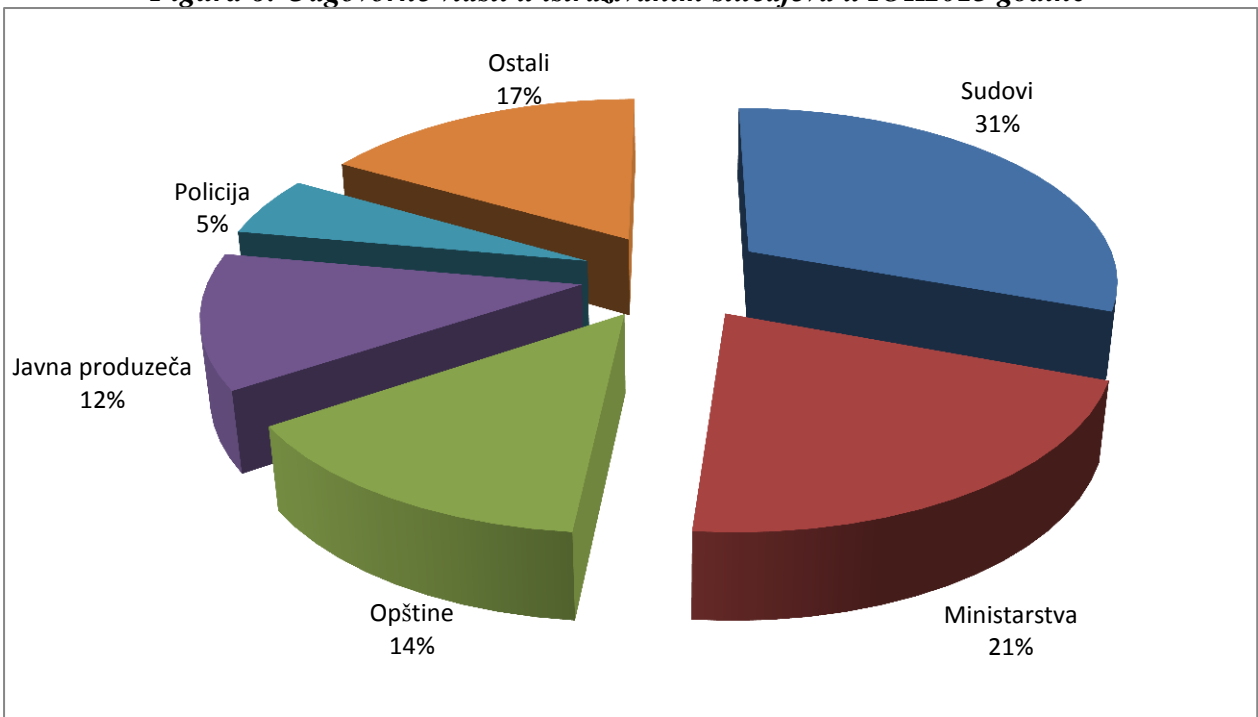

Figura 7: Predmet istraživanih slučajeva na osnovu prava koja su garantovana ustavom

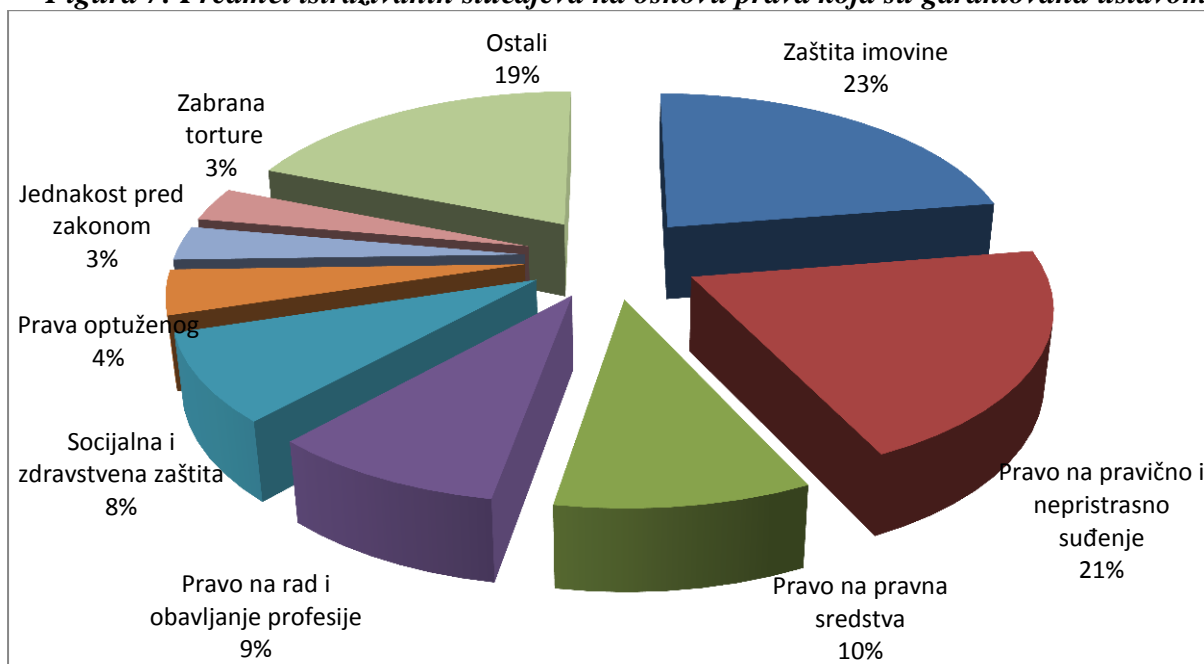
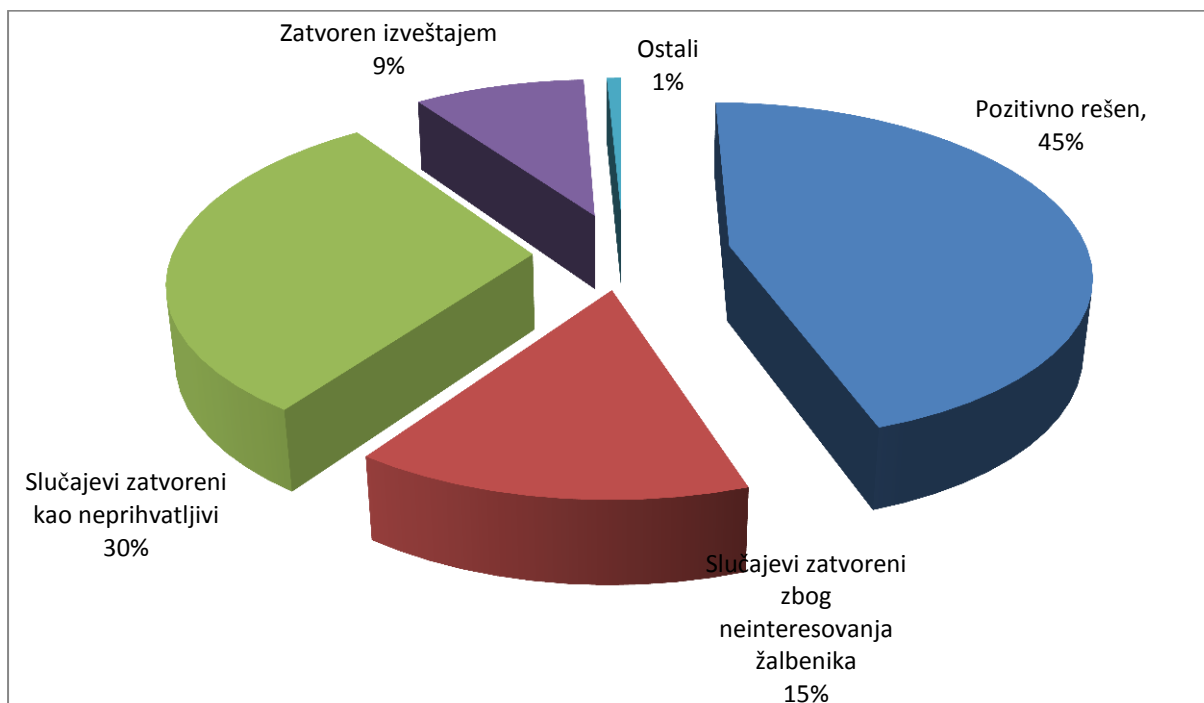

Figura 8: Zatvoreni slučajevi od strane IOK tokom 2013 godine
 (ne samo slučajevi 2013 godine, nego i slučajevi koji su ranije registrovani, a koji su zatvoreni tokom ove godine)

SKRAĆENICE

AKSM	Administrativna kancelarija Vlade Kosova u severnom delu Mitrovice
ANEMK	Asociacija nezavisnih elektronskih medija Kosova
BC	Birački centar
BM	Biračko mesto
CEDAW	Međunarodna konvencija o eliminisanju svih bolika diskriminacije žena
CIK	Centralna izborna komisija
CIRŽT	Centar za istraživanje i rehabilitaciju žrtava torture
CRONSEE	Mreža Ombudsmana za decu jugo-istočne Evrope
CSR	Centar za socijalni rad
DPD	Departman protiv diskriminacije
ECMI	Evropski centar za pitanja manjina
EKK	Energetska korporacija Kosova
EKLJPS	Evropska konvencija o ljudskim pravima i slobodama
ENNHRI	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava
EOI	Evropski institut Ombudsmana
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska unija
EULEX	Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu
FRA	Agencija za osnovna prava
GPD	Grupa za prava dece
ICC	Međunarodni koordinacioni komitet nacionalnih institucija za ljudska prava
IKJA	Institut Kosova za javnu administraciju
IMZ	Institut za mentalno zdravlje
IOK	Institucija Ombudsmana Kosova
IOKI	Međunarodni institut Ombudsmana
IPFK	Institut psihijatrijske forenzike Kosova
KBCK	Kliničko bolnički centar Kosova
KCD	Korektivni centar u Dubravi
KCL	Korektivni centar u Lipljanu
KCRPT	Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih od torture

KCS	Korektivni centar u Smrekovnici
KPD	Konvecija o pravima deteta
KPT	Komitet za prevenciju torture
KSK	Korektivna služba Kosova
KZD	Koalicija NVO za dečja prava
KZK	Krivični zakonik Kosova
LGBT	Lesbian Gay Bisexuals Transsexuals
M	Ministarstvo infrastrukture
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MP	Ministarstvo pravde
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MSPP	Ministarstvo sredine i prostornog planiranja
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja
MZP	Ministarstvo za zajednice i povratak
NAILJP	Nacionalne institucije za ljudska prava
NKM	Nezavisna komisija za medije
NMPT	Nacionalni mehanizam za prevenciju torture
NVO	Nevladina organizacija
ODO	Opštinska direkcija obrazovanja
OEBS	Organizacija za Evropsku bezbednost i saradnju
OHCHR	Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih Nacija za ljudska prava
OIK	Opštinska izborna komisija
OUN	Organizacija Ujedinjenih Nacija
OZLJPS	Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda
PK	Policija Kosova
PKVSK	Posebna komora Vrhovnog suda Kosova
PSK	Probaciona služba Kosova
RTK	Radio televizija Kosova
SBM	Savet biračkog mesta
SSK	Sudski savet Kosova
TSK	Tužilački savet Kosova

UNICEF	Fond Ujedinjenih Nacija za decu
UP	Univerzitet u Prištini
URK	Ustav Republike Kosovo
USAID	Agencija Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj
VUP	Veće za uslovno puštanje
YIHR	Inicijativa mladih za ljudska prava
ZIKS	Zakon o izvršenju krivičnih sankcija
ZJO	Zakon o javnim okupljanjima
ZKP	Zakon Kosova o porodici
ZPD	Zakon protiv diskriminacije
ZPV	Zakon o predškolskom vaspitanju
ZUJD	Zakon o uvidu u javnim dokumentima